

asya.studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar

Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi

Year: 5 / Number: 15 / Spring 2021

Chief Editor

Assoc. Dr. Serdar Bulut

Editors

Assoc. Dr. Mehmet Ak

Lect. Mehmet Akif Kara

Subeditors

Assoc. Dr. Ramazan Gök

Lect. Osman Albayrak

Lect. Cihat Bıçakcı

ISSN: 2602-2877
e-ISSN: 2602-263X

Academic Social Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar

Academic Social Studies dergisi yılda dört defa yayın yapan uluslararası hakemli bir dergidir.

Academic Social Studies dergisinde yayınlanan tüm yazıların, dil, bilim ve hukûki açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları <http://dergipark.gov.tr/asya>'ya aittir.

Yayınlanan yazılar yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz.

Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir.
Gönderilen yazılar iade edilmez.

Academic Social Studies, Uluslararası hakemli ve indeksli bir dergidir. Dergimiz birçok veritabanı ve indeks tarafından taranmaktadır.

The Journal of Academic Social Science Studies is a quarterly international peer-reviewed journal.

Authors assume the whole responsibility for the linguistic, scientific and legal contents of their articles published in the Journal of Academic Social Science Studies belong to their authors <http://dergipark.gov.tr/asya>

The published articles cannot be printed or reproduced partially or completely in any way without the written permission of the publisher.

Editorial Board is absolutely free whether to publish or not publish all the articles send to journal.
Submitted papers will not be returned to the authors.

Academic Social Studies, is an international peer-reviewed and indexed journal.

ISSN: 2602-2877 / e-ISSN: 2602-263X

Alanya Alaaddin Keykubat University Faculty of Education
31 / 03 / 2021

Year:5 – Number:15 / Spring 2021

Akademik Sosyal Araştırmalar

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 5 - Number: 15 / Spring 2021

Academic Social Studies

International Journal of Social Sciences

Baş Editör / Chief Editor

Assoc. Dr. Serdar Bulut

Editörler / Editors

Assoc. Dr. Mehmet Ak

Lect. Mehmet Akif Kara

E-mail: asyastudies@yandex.com

Web: <http://dergipark.gov.tr/asya>

Address: *Alanya Alaaddin Keykubat University Faculty of Education Alanya-Antalya / TURKEY*

ASYA STUDIES

Year: 5 - Number: 15 / Spring 2021

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar

Year: 5 - Number: 15 / Spring 2021

ACADEMIC SOCIAL STUDIES

Uluslararası Hakemli Dergi / International Journal of Social Sciences

Baş Editör / Chief Editor

Doç. Dr. Serdar Bulut

Editörler / Editors

Doç. Dr. Mehmet Ak

Öğr. Gör. Mehmet Akif Kara

Editör Yardımcıları / Assistant of Editors

Doç. Dr. Ramazan Gök

Öğr. Gör. Osman Albayrak

Öğr. Gör. Cihat Bıçakcı

Alan Editörleri / Field Editors

Dr. Abdullah Şengül
Dr. Abdurrahman Güzel
Dr. Ahmet Şahin
Dr. Ali Murat Kırık
Dr. Ali Temizel
Dr. Bülent Cercis Tanrıtanır
Dr. Ceyhun Ersan
Dr. Faruk Kaya
Dr. Hilal Şahin
Dr. İlknur Meşe
Dr. İzzet Yücetoker
Dr. Mehmet Çeribaş
Dr. Merve Güven
Dr. Mustafa Aça
Dr. Mustafa Oral
Dr. Rasim Bayraktar
Dr. Sare Şengül
Dr. Sibel Sönmez
Dr. Soyalp Tamçelik
Dr. Şafak Ünüvar
Dr. Şuayip Özdemir
Dr. Tarana Khalilova
Dr. Tolga Özşen
Dr. Yusuf Şahin

Turkish Language and Literature
Turkish Education
Educational Sciences
Radio Television-Cinema
Persian Language and Literature
English Language and Literature
Pre-School Education
Geography
Indology
Sociology
Fine Arts Education / Music
Contemporary Turkish Dialects
Fine Arts Education / Picture
Turkish Folk Science
History
Sociology of Religion
Math Education
Child Development
International Relations
Tourism
Theology
Language and Literature
Japanase Language and Literature
Linguistics / Language Teaching

N. H. Bektaş Veli University
Başkent University
Alanya Alaaddin Keykubat Univ.
Marmara University
Selçuk University
Yüzüncü Yıl University
Alanya Alaaddin Keykubat Univ.
A. İbrahim Çeçen University
Giresun University
Giresun University
Giresun University
N. H. Bektaş Veli University
Giresun University
K. Teknik University
Giresun University
Giresun University
Marmara University
Ege University
Gazi University
Selçuk University
Amasya University
Azerbaycan Devlet İktisat Univ.
Ç. Onsekiz Mart University
Giresun University

Danışma Kurulu / Advisory Board

Dr. Abdullatif Tüzer
Dr. Ali Çelik
Dr. Ayşe Özcan
Dr. Beşir Mustafayev
Dr. Ebru Onurlubaş
Dr. Emine Eratay

Muş Alparslan University
Karadeniz Teknik University (Retired Instructor)
Giresun University
Siirt University
Trakya University
A. İzzet Baysal University

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar

Year: 5 - Number: 15 / Spring 2021

Dr. Fatma Koç	Gazi University
Dr. Funda Toprak	Ankara Yıldırım Beyazıt University
Dr. Gürer Gülsevin	Ege University (President of TDK)
Dr. Hayrettin Gümüşdağ	Bozok University
Dr. İsmayıl Muharrem oğlu Musa	Bakü Devlet University / Azerbaijan
Dr. Leyla Karahan	Gazi University
Dr. Mirjana Teodiseviç	Belgrad University / Serbia
Dr. Mustafa Altun	Sakarya University
Dr. Mustafa Taşlıyan	Kahramanmaraş Sütçü Imam University
Dr. Orhan Küçük	Kastamonu University
Dr. Peter Golden	Rutgers University (Retired Instructor) / New Jersey
Dr. Tofiq Abdülhasanlı	Azərbaycan Devlet İktisat University / Azerbaijan
Dr. Yavuz Kartallıoğlu	Gazi University

Yayın Kurulu / Publication Board

Dr. Ahmet Şahin	Alanya Alaaddin Keykubat University
Dr. Ali Murat Kırık	Marmara University
Dr. Burak Telli	Kahramanmaraş Sıtcu Imam University
Dr. Mihalis Kuyucu	Alanya Hamdullah Emin Paşa Üniversitesi
Dr. Salim Küçük	Ordu University
Dr. Serkan Güzel	Pamukkale University
Dr. Sevda Rafiq İmanova	Azerbaijan University of Language
Dr. Türker Barış Bulduk	Adıyaman University

İndeks Sorumlusu / Indexing Responsible

Dr. Burak Telli	Adıyaman University

Hukuk Danışmanı / Legal Advisor

Av. / Lawyer Rahman Gütük	Bar Association of Giresun-Registry Number: 609

Yabancı Dil Uzmanları / Foreign Language Experts

Dr. İnönü Korkmaz	Trakya University
Dr. Ozan Deniz Yalçinkaya	Dicle University
Teacher / Öğrt. Hazal Kangalgil Kara	Özel Ordu Doğa Koleji

Redaktörler / Redactors

Lect. / Öğr. Gör. Osman Albayrak	Giresun University
Doktora Öğrencisi / PhD Devrim Divrik	Selçuk University

Grafikerler / Graphic Designer

Lect. / Öğr. Gör. Ferhat Büyükkalkan	Giresun University
Lect. / Öğr. Gör. Cihat Bıçakcı	Giresun University
Student / Öğr. Kader Çavdar	Giresun University

Dış Temsilciler Koordinatörü / General Coordinator of Foreign Editors

Dr. Samet Azap	Kastamonu University

Sosyal Paylaşım Ağları Sorumlusu / Social Media Responsible

Lect. / Öğr. Gör. Mehmet Akif Kara	Giresun University

Derginin Tarandığı Dizinler / Indexes

Modern
Language
Association

MLA

Derginin Yayın Alanları / Publication Areas of the Journal

- Dil, Edebiyat, Lehçeler, Halk Bilimi / Language, Literature, Dialects, Folklore
- Tarih / History
- Coğrafya / Geography
- İletişim Bilimleri / Communication Sciences
- Güzel Sanatlar (Resim, Müzik, Sanat) / Fine Arts (Painting, Music, Art)
- Sosyoloji, Sosyal Hizmet / Sociology, Social Service
- Turizm / Tourism
- İlahiyat / Theology
- Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler / Political Science and International Relations
- Eğitim Bilimleri / Educational Sciences
- Okul Öncesi Eğitimi, Çocuk Gelişimi / Pre-School Education, Child Development
- Türkçe Eğitimi / Turkish Education
- Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi / Teaching Turkish as a Foreign Language
- Matematik Eğitimi / Math Education

Dergi Yazışma ve İletişim Adresleri / Publication Areas of the Journal

Baş Editör / Chief Editor

Doç. Dr. Serdar Bulut
Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
serdar.bulut@alanya.edu.tr

Editör / Editor

Doç. Dr. Mehmet Ak
Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
mehmet.ak@alanya.edu.tr

Editör / Editor

Öğr. Gör. Mehmet Akif Kara
Giresun Üniversitesi
akifkara28@gmail.com

Teknik İletişim / Technical Communication

Öğr. Gör. Cihat Bıçakcı
uzman28@gmail.com

Dergi İletişim Bilgileri / Journal Correspondance

asyastudies@yandex.com
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/asya>

Derginin Adresi / Journal Address

Alanya Alaaddin keyubat Üniversitesi Eğitim Fakültesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS
YEAR: 5 - NUMBER: 15 / SPRING 2021

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

FİLOLOJİ / PHILOLOGY

Salim Küçük, Sabri Muratcan Kandemir

Edat Gruplarında İsim Unsurunu Oluşturan Kelime Grupları - Word Groups Forming the Noun Element in Prepositional Groups **1-10**

Vedi Aşkaroğlu

Eugene O'Neill'in *The Hairy Ape* (*Kullı Maymun*) Oyununda İşçi Yank'in (Amerikan) Rüyası'ndan Uyanışı: Sıradan Bireyin Trajedisi ve Sınıflararası Geçişmezlik - *The Labourer Yank's Awakening From The (American) Dream in Eugene O'Neill's The Hairy Ape: The Tragedy of Ordinary Individual and Class Immutability* **11-24**

Ferda Zambak

İhsan Oktay Anar'ın "Galiz Kahraman"ında Erkeklikler - Masculinities in Ihsan Oktay Anar's "Galiz Kahraman" **25-32**

Murat Aslan

Hurufi-Bektâşi şair Arşi'nin şiirlerinde Hz. Ali Algısı - Ali Perception in the Hurufi-Bektashi Poet Arshi's Poems **33-45**

İbrahim Gülser

Dede Korkut'un Yeni Nüshası Üzerine Hazırlanan Yayınlar ve 13. Boyun Okuma Karşılaştırması - Publications on Dede Korkut's New Copy and Reading Comparison of the 13th Story **47-63**

SOSYAL, BEŞERİ VE İDARİ BİLİMLER /
SOCIAL, HUMAN AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Oktay Karaman

şebinkarahisar Bibliyografyası - Bibliography of Sebinkarahisar **65-84**

Parisa Sahafiasl

بررسی عوامل تاثیرگذاری نگارگری ایران بر نگارگری شبه قاره هند در دوره حکومت مغولان

Moğol Yönetimi Sırasında Hint Yarımadasındaki Minyatür Sanatına İran Minyatür Sanatının Yansımalarının Sebeplerinin İncelenmesi - Investigation of the Reasons for the Influence of the Iranian Miniature Art on the Indian Subcontinent Miniature Art During the Mongols Domination Era
85-101

Filiz Akçay

Notlar ve Belgeler 1220 Venedik-Selçuklu Anlaşması - Notes and Documents the Venetian-Seljuk Treaty of 1220
103-111

Murat Yorulmaz, Serkan Barış

Journal of ETA Maritime Science Dergisinin Bibliyometrik Analizi - Bibliometric Analysis of Journal of ETA Maritime Science
113-127

Zülal Zengin

Japan's Alternative Projects for the Belt and Road Initiative: Competition Over the New Silk Road and Beyond - Japonya'nın Kuşak ve Yol Girişimine Alternatif Projeleri: Yeni İpek Yolu ve Ötesinde Rekabet
129-142

Tuba Işık

Emniyet Teşkilatında Görev Yapan Kadın Polislerin Cinsiyetleri Bağlamında Farklı Rollerdeki İletişim Süreçlerinin İncelenmesi: Ağrı İl Emniyet Müdürlüğünde Bir Uygulama- Investigation of Communication Processes in Different Roles in the Context of the Gender of Women Police Services in the National Police RQ: An Application in The Agri City Security Directorate
143-162

Sema Yanmıyan, Göktürk Yıldız

Spor Sponsorluğunun Spor Endüstrileştirmesi - Industrialization of Sports By Sport Sponsorship
163-170

EĞİTİM BİLİMLERİ / EDUCATIONAL SCIENCES

Eyüp Sultan Yüksel, Fergül Denkteş

Öğretmen Strateji Belgesi Hedeflerinin Öğretmen ve Yönetici Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi - Evaluation of the Goals of Teacher Strategy Document According to Opinions of Teachers and Administrators
171-180

KİTAP DEĞERLENDİRME / BOOK REVIEW

FİLOLOJİ / PHILOLOGY

Çağla Barikan Topcı

Ali Şir Nevâî, Kitâb-ı Münşeat, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara-2020, 316 s., ISBN 978-975-456-158-6
181-183

Editörden;

“hic Rhodus, hic salta!”
“hünerimizi göstermenin zamanıdır!”
Ezop

ASYA STUDIES (Akademik Sosyal Araştırmalar/Academic Social Studies) dergisinin ilk özel sayısı ile sizlerle birlikteyiz. “Year: 5 – Number: 15 / Spring 2021” sayımızı yayımlamanın mutluluğu içindeyiz. Akademik hayatında beşinci yılını kutlayan ASYA STUDIES (Akademik Sosyal Araştırmalar/Academic Social Studies), yayın hayatına yılda dört sayı olarak devam etmektedir. Yayın hayatını Asya ve Avrupa’yı ilgilendiren Dil, Edebiyat, Lehçeler, Halk Bilimi, Tarih, Coğrafya, İletişim Bilimleri, Güzel Sanatlar, Sosyoloji, Sosyal Hizmet, Turizm, İlahiyat, Siyaset Bilimi, Uluslararası İlişkiler, Eğitim Bilimleri, Okul Öncesi Eğitimi, Türkçe Eğitimi Matematik Eğitimi ve Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi alanlarında yayın yaparak sürdüren dergimiz, 2021 yılındaki ilk sayısıyla 5. yılına merhaba dedi.

Bu sayımızda, birbirinden değerli 13 araştırma makalesi ve 1 kitap değerlendirme yazısı mevcuttur. Araştırma makalelerinin alanlarını irdeleyecek olursak 5 Filoloji makalesi, 1 Eğitim Bilimleri makalesi 7 adet de Sosyal Beşeri Bilimler alanlarına ait makale yer almaktadır. Kitap değerlendirme yazısı ise Filoloji alanına aittir.

Dergimiz ASYA STUDIES (Akademik Sosyal Araştırmalar/Academic Social Studies) yayın hayatında dördüncü yılını yaşamasına rağmen akademisyenler tarafından büyük ilgi gören bir dergi olma başarısına ulaşmıştır. Dergimizin genel amacı Türk Bilimine büyük katkılar sağlamak ve ULAKBİM TR Dizin bünyesinde akademik yayıncılığını bilimin değerlerinden ödün vermeden objektif bir şekilde sürdürmektir. Bu amacımız doğrultusunda kaliteli yayınlarıyla dergimizi tercih eden araştırmacılara, objektif hakemlikleriyle dergimize katkı sağlayan hakemlere ve ayrıca bu sayının meydana getirilmesinde katkılar sağlayan yazarlarımıza, hakemlerimize, alan editörlerimize, dil ve yazım editörlerimize, dergimizin çok kıymetli editöryal ekibine teşekkür eder, sağlıklı günler ve keyifli okumalar dileriz.

Doç. Dr. Serdar Bulut
ASYA STUDIES Baş Editörü

From the Editor;

“hic Rhodus, hic salta!”
“hünerimizi göstermenin zamanıdır!”
Ezop

We are with you with the first special issue of ASYA STUDIES (Academic Social Studies). We are happy to release the issue “Year: 5 - Number: 15 / Spring 2021”. Celebrating its fourth year in academic life, ASYA STUDIES (Academic Social Studies) continues to be published five times a year. Our journal, which continues to be published in the fields of Language, Literature, Dialects, Folklore, History, Geography, Communication Sciences, Fine Arts, Sociology, Social Service, Tourism, Theology, Political Science, International Relations, Educational Sciences, Preschool Education, Turkish Education, Mathematics Education and Teaching Turkish as a Foreign Language, said hello to its 5th year with this latest issue in 2021.

In this issue, there are 12 valuable research articles and 1 book review. These are 5 Philology articles, 1 Educational Sciences articles and 7 articles on Social Humanities. The book review article belongs to the field of Philology.

Although our journal ASYA STUDIES (Academic Social Studies) is in its fourth year of publication, it has succeeded in being a journal that attracts great attention from academics. The general purpose of our journal is to make great contributions to Turkish Science and to continue its academic publishing within ULAKBIM TR Directory objectively without compromising the values of science. For this purpose, we would like to thank the researchers who preferred our journal with their quality publications, the referees who contributed to our journal with their objectivity, as well as our authors, referees, field editors, language and writing editors, and our journal’s very valuable editorial team, and wish you healthy days and pleasant reading.

Assoc. Dr. Serdar Bulut
ASYA STUDIES Chief Editor

YAYIM VE YAZIM KURALLARI

Genel İlkeler

1. *Asya Studies (Academic Social Studies)*, uluslararası hakemli bir dergi olup yayın yeri Alanya/Antalya-Türkiye'dir. Yılda 4 (dört) defa yayımlanır. Gerekli durumlarda bu sayıların dışında özel sayılar ve ek sayılar yayımlayabilir.

2. *Asya Studies (Academic Social Studies)* yayın hayatını Asya ve Avrupa'yı ilgilendiren Dil, Edebiyat, Lehçeler, Halk Bilimi, Tarih, Coğrafya, İletişim Bilimleri, Güzel Sanatlar, Sosyoloji, Sosyal Hizmet, Turizm, İlahiyat, Siyaset Bilimi, Uluslararası İlişkiler, Eğitim Bilimleri, Okul Öncesi Eğitimi, Çocuk Gelişimi, Türkçe Eğitimi, Matematik Eğitimi ve Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi alanlarıyla ilgili bilimsel makaleler, röportajlar, çeviriler, tanıtım yazıları vb. çalışmalarını yayımlayan akademik bir dergidir. Dergimizde bu alanların her birine ait alan editörleri mevcuttur ve bu alanlar dışındaki çalışmaların yayını kurulumun onayı haricinde yayına kabul edilememektedir.

3. Bilimsel makaleler, röportajlar, çeviriler, tanıtım yazılarının dergi sistemine eklenmesi, yazının yayınlanması için başvuru olarak kabul edilir ve yazı dergide yayımlanmaya değer bulunursa hakem sürecine gönderilir.

4. *Asya Studies (Academic Social Studies)* gönderilen yazıların bütün telif hakları dergiye ait olup, ASYA STUDIES dergisinden izin alınmaksızın başka bir yerde yayımlanamaz, çoğaltılamaz, kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Ayrıca yayımlanan yazıların sorumluluğu da yazılardan doğabilecek herhangi bir yasal konu da yazarlarına aittir. Editöryel ekip yazı üzerinde istediği değişikliği yapma hakkına sahiptir.

5. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'in yayın dili Fransızca, Türkçe, İngilizce, Rusça, Almanca, Farsça ve Arapça'dır. Ancak gerektiği takdirde yayını kurulumun onayı dâhilinde diğer dillerde de yazı kabul edilebilir.

6. Makalenin başında en az 200 kelimedenden oluşan Türkçe (Özet) ve İngilizce (Abstract), 5 kelimelik Türkçe (Anahtar Kelimeler) ve İngilizce (Keywords); Türkçe ve İngilizce başlığa yer verilmelidir. Bu şartları yerine getirmeyen yazılar hakem sürecini tamamlasalar bile yayımlanmazlar.

7. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'e gönderilen yazılar hakem sürecine gireceği için, sisteme eklenen yazıların içine isim veya yazarın kimliğini deşifre edici bilgiler konulmamalıdır. Makalenin hakem süreci tamamlandıktan sonra yazar veya yazarlar ile ilgili bilgiler makaleye editör kurulu tarafından eklenecektir.

8. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'te makale sisteme yazar tarafından yüklendikten sonra aşağıdaki süreçler gerçekleşmektedir. Yüklenen makale editör/editör yardımcılar tarafından yayım ve yazım kurallarına uygunluk kontrolü yapılmaktadır. Editör onayı tamamlandıktan sonra yazı önce yabancı dil ve yazım kontrol hakemlerine/editörlerine yönlendirilmektedir. Bu hakemlerin/editörlerin onayından geçen her makale için en az 2 alan hakemi atanmaktadır. Bu iki alan hakemi, ilgili anabilim dalında en az Dr. unvanına sahip uzman akademisyenlerden oluşmaktadır. Bu iki hakemden 2 ret alan makale yazarına iade edilirken 2 kabul alan makale yayını sürecine alınır. Bunların dışında 1 ret 1 kabul alan makaleye üçüncü bir hakem daha atanır ve o hakemin kararına göre makalenin sürecine karar verilir. Makaleyle ilgili hakem raporları ve sonuç hem sistem üzerinden hem de mail yoluyla yazarlara ulaştırılmaktadır.

9. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'te hakem raporu sonucu yazar tarafından düzeltilen makale dergiye ulaştıncaya eğer hakem makaleyi ikinci kez görmek istiyorsa makale tekrar hakemlere dergipark sistemi üzerinden gönderilmekte ve hakemlerden tekrar onay beklenmektedir.

10. Dergi sistemine eklenen yazılar daha önce başka bir yerde yayımlanmış olmamalıdır. Sempozyum özet metin bildirimleri ise, durumun makale içinde belirtilmesiyle yayımlanabilir. Tam metin olarak yayımlanan bildirimler etik kurallar dâhilinde yayına kabul edilmez.

11. Metnin sonunda **KAYNAKÇA** başlığı altında atıf yapılan eserler, yazar soyadı sırasına göre yazar soyadı ve adının sadece ilk harfleri büyük olacak şekilde düzenlenmelidir.

12. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'te hakemler editör ekip tarafından belirlenmekte ve sisteme eklenmektedir.

13. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'te hakem sürecini tamamlayan makalelerden herhangi bir ücret talep edilmemektedir.

14. Hakemlik süreçleri tamamlanan ve yayına hazır olan makaleleri yazarları yayından çekemez.

15. *Asya Studies* dergisi konusunda alakalı akademisyenlerin katıldığı çalıştaylar düzenleyebilmektedir.

16. *Asya Studies* dergisinde yayınlanan makalelere yazar(lar)ın iletişim bilgileri ve ORCID ID numaraları (yazar kimlik numarası) eklenmektedir.

17. Yazılar, dergi sistemine eklenirken aşağıdaki ölçülere göre düzenlenmelidir.

18. Etik kurul izni gerektiren makalelerden 2020 yılı öncesi araştırma verileri kullanılmış, yüksek lisans/doktora çalışmalarından üretilmiş (makalede belirtilmelidir), bir önceki yıl dergiye yayın başvurusunda bulunulmuş, kabul edilmiş ama henüz yayımlanmamış olanları için geriye dönük etik kurul izni gerekmemektedir. Ayrıca araştırma verileri 2020 öncesine ait olan ve dergiye 2020 yılında gönderilen çalışmalarda yazarın çalışma verilerinin 2020 yılı öncesine ait olduğunu yöntem kısmında belirtmesi koşuluyla bu makalelerden de etik rapor istenmemektedir.

19. Dergiye gönderilen makaleler, editöryal süreç başlangıcında **Turnitin**, **iThenticate** veya **İntihal.Net** benzerlik/intihal programı aracılığıyla kontrol edilmektedir. Benzerlik oranı **%15**'in üzerinde olan çalışmalar yayına kabul edilmezler.

Sayfa Düzeni

1. Yazılar, Microsoft Word programında yazılmalı ve sayfa yapıları aşağıdaki gibi düzenlenmelidir:

Kağıt Boyutu	A4 Dikey
Üst Kenar Boşluk	4 cm
Alt Kenar Boşluk	3 cm
Sol Kenar Boşluk	3 cm
Sağ Kenar Boşluk	3 cm
Yazı Tipi/ Yazı Stili	Times New Roman
Makale Sayfa Sayısı (En çok)	25
Yazı Boyutu (ana metin)	10
Yazı Boyutu (dipnot metni)	8
Paragraf Aralığı	Önce 0 nk - Sonra 0 nk
Paragraf Girintisi	1,25 cm
Satır Aralığı	Tek (1)

2. Microsoft Word programında olmayan özel bir yazı tipi (font) kullanılmış yazılarda, kullanılan yazı tipi, makale sisteme eklenirken font dosyası da eklenmelidir.

3. Yazılarda sayfa numarası, üst bilgi ve alt bilgi gibi ayrıntılara yer verilmemelidir.

4. İmla ve noktalama açısından, makalenin ya da konunun zorunlu olduğu durumlar dışında Türk Dil Kurumu imla kılavuzu esas alınmalıdır.

5. Makalelerde yapılan atıf sistemlerinde sadece tek bir formata bağlı kalınmalıdır. Her makalenin sonunda mutlaka kaynakça bulunmak zorundadır. Kaynakçanın düzenli ve formata uygun olması dergimizin öncelikleri arasındadır.

Yazım ve Yayın İlkeleri ile İlgili Açıklama

Başlık: İçerikle uyumlu, onu en iyi ifade eden bir başlık olmalıdır. Makalenin ana başlığı 14 punto ve koyu harfli yazılmalı, İngilizce başlığı ise 12 punto ve italik yazılmalıdır.

Bölüm Başlıkları: Makalede, düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir ve gerektiği takdirde başlıklar numaralandırılabilir.

Özet: Makalenin başında, konuyu kısa ve öz biçimde ifade eden ve en az 200 kelimedenden oluşan Türkçe ve İngilizce özet (Abstract) bulunmalıdır. Özetin altında, 3-5-7 sözcükten oluşan anahtar kelimeler verilmelidir. Özet ve abstract kısmı 9 punto, 1 satır aralığıyla yazılmalıdır.

Ana Metin: A4 boyutunda (29.7×21 cm.) kâğıtlara, dikey olarak, MS Word programında, Times New Roman yazı karakteri ile 10 punto ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır. Sayfa düzeni belirtildiği gibi olmalıdır.

Dipnot: Dipnotta yer alan bütün bilgiler 8 punto, 1 satır aralığıyla yazılmalıdır.

Tablolar ve Şekiller: Tabloların numarası ve başlığı bulunmalıdır. Tablolar metin içinde bulunması gereken yerlerde olmalıdır. Şekil numaraları ve adları şeklin hemen altına ortalı şekilde yazılmalıdır.

Resimler: Yüksek çözünürlüklü, baskı kalitesinde taranmış halde metin içerisindeki yerlerinde verilmelidir. Resim adlandırmalarında, şekil ve çizelgelerdeki kurallara uyulmalıdır.

Makalelerde yapılan atıf sistemlerinde sadece aşağıdaki format uygulanmalıdır. Metin içi göndermeler ve Kaynakça örneklerde belirtildiği gibi olmalıdır:

Örnek Kaynak Gösterme:

Kitap (Tek yazarlı):

Kara, M. A. (2016). *İnşaatta Göçmen Olmak*. Ankara: Gece Kitaplığı.
Gönderme: (Kara, 2016: 78)

Kitap (İki yazarlı):

Çağdaş, A. ve Şahin, Z. S. (2002). *Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlak Gelişimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
Gönderme: (Çağdaş ve Şahin, 2002: 46)
NOT: İngilizce veya başka dillerdeki kitaplarda “ve” bağlacı yerine kitap dilindeki bağlaç veya & işareti kullanılmalıdır.

Kitap (Üç yazarlı):

Işın, M. A.; Tatlıcan, İ. ve Işın, M. (1989). *Sinop*. Ankara: Sinop Müzesi Yayınları
Gönderme: (Işın, Tatlıcan ve Işın, 1989: 17).
NOT: İngilizce veya başka dillerdeki kitaplarda “ve” bağlacı yerine kitap dilindeki bağlaç veya & işareti kullanılmalıdır.

Kitap (Üçten fazla yazarlı):

Erdem, M. D.; Yavuz, S.; Gürlek, M. ve Dost, A. (2013). *Tarihî Türk Lehçeleri-Eski Anadolu Türkçesi Bibliyografyası*. İstanbul: Kesit Yayınları.
Gönderme: (Erdem, 2013: 28)
NOT: İngilizce veya başka dillerdeki kitaplarda “vd.” yerine makale dilindeki ek kullanılmalıdır.

Kitap (Aynı yazarın birinci yazar olduğu aynı yıla ait üçten fazla yazarlı):

Büyüköztürk, Ş.; Kılıç-Çakmak, E.; Akgün, Ö. E.; Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
Büyüköztürk, Ş.; Çakan, M.; Tan, Ş. ve Atar, H. Y. (2014). *TIMSS 2011 8. Sınıflar Türkiye Raporu*. Ankara: YEGİTEK Yayınları.
Gönderme-1: (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012: 28)
Gönderme-2: (Büyüköztürk, Çakan, Tan ve Atar, 2012: 33)

Derleme Kitaptan Makale:

Mc Nally, D. (1997). Language, History and Class Struggle. (Derleyen: E. M. Wood and J. B. Foster). *In Defense of History: Marxism and the Postmodern Agenda* İçinde (s. 21-33). New York: Montly Review, 26-42.
Gönderme: (Mc Nally, 1997: 35)

Çeviri Kitap:

Bolman, L. ve Deal, T. (2008). *Organizasyonları Yeniden Yapılandırmak*, (Çeviren: A. Aypay ve A. Tanrıöğen). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
Gönderme: (Bolman ve Deal, 2008: 16)
NOT: İngilizce veya başka dillerdeki kitaplarda “ve” bağlacı yerine kitap dilindeki bağlaç veya & işareti kullanılmalıdır.

Dergiden Makale (Tek yazarlı):

Abou-el-Haj, R. A. (1982). The Social Uses for the Past: Recent Arab Historiography of Ottoman Rule. *International Journal of Middle Eastern Studies*, 14(2), 185-201.

Gönderme: (Abou-el-Haj, 1982: 187).

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde “ve” bağlacı yerine makale dilindeki bağlaç veya & işareti kullanılmalıdır.

Dergiden Makale (İki yazarlı):

Yalman, A. ve Güdekli, İ. A. (2018). Türkiye'nin Uluslararası Marka Reklam Stratejilerinde Toplumsal Cinsiyet Rollerinin İşleniş: Vestel Reklam Örneği. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, 2(6), 19-30.

Gönderme: (Yalman ve Güdekli, 2018: 22).

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde “ve” bağlacı yerine makale dilindeki bağlaç veya & işareti kullanılmalıdır.

Dergiden Makale (Üç yazarlı):

Tarman, B.; Acun, İ. ve Yüksel, Z. (2010). Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanındaki Tezlerin Değerlendirilmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(3), 725-746.

Gönderme: (Tarman, Acun ve Yüksel, 2010: 728).

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde “ve” bağlacı yerine makale dilindeki bağlaç veya & işareti kullanılmalıdır.

Dergiden Makale (Üçten fazla yazarlı):

Kırık, A. M.; Altıntaş Var, S. S.; Özkoçak, V. ve Darıcı, S. (2020). Pandemi Dönemlerinde İletişim ve Algı Yönetimi: Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19) Örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(104), 36-57.

Gönderme: (Kırık vd., 2020: 55).

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde “vd.” yerine makale dilindeki ek kullanılmalıdır.

Kurum Tarafında Hazırlanmış Bir Rapor:

DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü) (1994). *Temel Kadın Göstergeleri, 1978-1993*. Ankara: DİE.

Gönderme: (DİE, 1994: 11).

İki ya da Daha Fazla Ciltten Oluşan Kitaplar:

Moran, B. (1995). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, (3. Cilt). İstanbul: İletişim.

Gönderme: (Moran, 1995: 103).

Yazarı Belirsiz Kitaplar:

The 1995 NEA Almanac of Higher Education (1995). Washington DC: National Education Association.

Gönderme: (The 1995 NEA Almanac, 1995: 78).

Elektronik Makale:

Erdem, M.D. (2008). “Anadolu Ağızlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine”. *Turkish Studies*, 3(3), 502-562. http://www.turkishstudies.net/Makaleler/565930511_Turkish_Studies_Volume_3.3_Spring_2008_p.502-562.pdf adresinden 04.06.2016 tarihinde erişildi.

Gönderme: (Erdem, 2008: 5).

Yazarın Aynı Yıla Ait Birden Fazla Çalışmasının Kaynakçada Gösterilmesi:

Uysal, İ. N. (2018a). Sözlükler Tanıklarla Daha Zengin, Daha İşlevsel: Türkçe Sözlük'e Tanıklar. *Türk Dili Dergisi*, CXIV(793), 39-46.

Uysal, İ. N. (2018b). Sözlük Biliminde Tanıklama ve Salâh Birsal'in Türkçe Sözlüğe Tanık Olarak Katkıları. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(22), 109-118.

Gönderme 1: (Uysal, 2018a: 41).

Gönderme 2: (Uysal, 2018b: 121).

Alıntılanan veya Aktaran Kaynak:

Çalışmalarda birincil kaynaklara ulaşmak esastır, ama aksaklıklar nedeniyle asıl kaynağa ulaşılamamışsa, dipnotta alıntılanan ya da aktarılan kaynak belirtilir. Kaynakçada alıntılanan ya da aktarılan kaynak bilgilerine yer vermeye gerek yoktur.

Gönderme: (Yavuz, 2012: 8; Akt. Bulut, 2016: 5).

Lisanüstü Tez:

Yeşilçiçek, V. (2010). Ayşe Kulin'in 'Hayatı, Sanatı, Eserleri', (Yayınlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mesut Tekşan), Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gönderme: (Yeşilçiçek, 2010: 34).

Bildiri:

Telli, B.; Bulut, S. ve Bulduk, T. B. (2014). Adıyaman Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar, Adıyaman Üniversitesi Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu - I Bildiriler Kitabı 03- 04 Nisan 2014 (s.119-130). Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Yayınları.

Gönderme: (Telli, Bulut ve Bulduk, 2014: 122).

Ansiklopediler:

Akün, Ö. F. (1992). Divan Edebiyatı. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* İçinde (s. 398-422). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Gönderme: (Akün, 1992: 401).

Sözlük:

Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gönderme: (TDK, 2005: 255).

Web Sayfası:

UNESCO (2013). World HeritageList. <http://whc.unesco.org/en/list> adresinden 14.04.2015 tarihinde erişildi.

Gönderme: (UNESCO, 2013).

Editörlü Kitapta Bölüm:

Bulut, S. (2016). Bilge Kağan. (Ed. S. Maden). *Geçmişten Günümüze Türkçeye Hizmet Edenler 1* İçinde (s. 3-12). Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

Gönderme: (Bulut, 2016: 10).

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 5 - Number: 15, p. 1-10, Spring 2021

Edat Gruplarında İsim Unsurunu Oluşturan Kelime Grupları Word Groups Forming the Noun Element in Prepositional Groups

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.889014>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
25.02.2021

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
26.03.2021

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.03.2021

Asya Studies

Prof. Dr. Salim Küçük
Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat
Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü,
sakucuk@hotmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-3582-2576>

Sabri Muratcan Kandemir
Yüksek Lisans ğrencisi / Ordu
niversitesi, Sosyal Bilimler
Esntits, Türk Dili ve Edebiyatı
ABD

muratcankandemir28@hotmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-2253-8368>

z

Edatlar, tek başına anlamı olmayan sözcükler olarak varlıkları ve hareketleri karşılamazlar. Ancak kelime, kelime grubu veya cümlelerle bir arada kullanıldıklarında farklı anlam ilişkileri kurabilirler. Bu özelliklerinden dolayı edatlar görevli, yardımcı, manasız kelimeler vs. olarak bilinirler. Ayrıca söz diziminde isim unsurundan sonra gelip edat grubu denilen kelime grubunu oluştururlar.

Bu çalışmada edat gruplarında "isim unsuru"nu oluşturan ilk kelime grubunun türünün belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışma, giriş bölümü hariç iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde edat türünden bahsedilmiştir ve Türkiye Türkçesinde kullanılan bazı çekim edatları verilmiştir. Daha sonra birinci blmde edat grubu ve özellikleri açıklanmıştır. Ayrıca bu blmde Türkçenin grameri kapsamında çalışma yapan araştırmacılar tarafından edat grubu bağlamında yapılan farklı adlandırmalar gramer kitapları, dil bilim sözlükleri ve gramer sözlükleri incelenerek Tablo 1 ve Tablo 2'de verilmiştir. İkinci blmde ise tüm kelime grupları, edat gruplarında isim unsuru olabilmeleri açısından incelenmiştir. Çalışma kapsamında edat gruplarıyla ilgili teorik hususlarda Türkiye Türkçesinin söz dizimiyle ilgili kitap, tez ve makale gibi kaynaklardan yararlanılmıştır. Teorik hususların rneklendirilmesinde ise alanla ilgili akademik eserlere başvurulmuş, bazı edeb eserler taranmış ve eserlerdeki ilişkili örnekler çalışmaya dhil edilmiştir. Bazı rnek cümleler ise tarafımızca oluşturulmuştur. Çalışmanın sonunda on dört kelime grubundan on nn edat gruplarında isim unsuru olabildiği saptanmıştır. Edat gruplarında isim unsuru olmayan tek kelime grubunun ise birleşik fiil olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Edat, ekim Edatı, Edat Grubu, Kelime Grubu, İsim Unsuru

Abstract

Prepositions do not correspond to entities and movements as words that do not have meaning alone. However, when used together with words, phrases, or sentences, they can establish different meaning relationships. Because of these properties, prepositions are known as an attendant, auxiliary, meaningless words, etc. They also come after the noun element in the syntax and form a group of words called a preposition group.

This study aims to determine the type of the first-word group that constitutes the "noun element" in preposition groups. The study consists of two parts except for the introduction part. The preposition type is mentioned in the introduction part and some inflectional prepositions used in Turkey Turkish are presented. Next, in the first part, the preposition group and its properties are explained. Also, grammar books, linguistics dictionaries, and grammar dictionaries are given in Table 1 and Table 2 by examining different denominations made in the context of the preposition group by researchers who study the grammar of Turkish in this section. In the second part, all word groups were examined in terms of being noun elements in the prepositions group. Within the scope of the study, in the theoretical issues related to preposition groups books related to the syntax of Turkey Turkish were benefited from sources such as thesis and articles. In the sampling of theoretical considerations, academic works related to the field were applied, some literary works were reviewed, and related examples in the works were included in the study. Some example sentences were constructed by the researchers of this study. At the end of the study, thirteen out of the fourteen-word groups were found to have noun elements in prepositional groups. It has been concluded that the only group of words that cannot have a noun element in prepositional groups is a combined verb.

Keywords: Preposition, Inflection Preposition, Preposition Group, Word Group, Noun Element

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Kk, S. ve Kandemir, S. M. (2021). Edat Gruplarında İsim Unsurunu Oluşturan Kelime Grupları. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 5(15), 1-10.

GİRİŞ

Tek başına anlamı olmayan, söz dizimi içinde isim veya isim soylu sözcük/ sözcüklerden sonra gelerek yapısal ve anlamsal bağ kuran ve cümleye amaç, benzerlik, sebep, zaman gibi anlamlar katan görevli kelimelere edat denilmektedir.

Ergin, (2012: 367) Türkiye Türkçesinde en sık kullanılan çekim edatlarını: “ile, için, gibi, kadar, göre, dolayı, ötürü, ait, üzere, beri, önce, evvel, sonra, geri, karşı, doğru, yana, taraf, başka, dair, rağmen, değin, dek, diye, maada, gayri, naşi, sıra, öte, birle, bigi, tek, öndin, dapa, sarı, (saru), içre; ara, içeri, dışarı, özge, nazaran, böyle” şeklinde sıralamıştır.

Sarraç, (1995: 189-191) Türkiye Türkçesinde kullanılan 170 çekim edatı tespit ederek asli çekim edatlarının yanında çekim edatı olarak kullanılan isimlerin de bulunduğunu belirtmiştir. Çalışmadaki 170 edatın 23’ü asli, 147’si ise çekim edatı olarak kullanılan isimdir. Buna göre Sarraç, (1995: 192-194) asli çekim edatları adı altında “*beri, dek, denli, gibi, göre, için, kadar, nazaran, rağmen, üzere...*” gibi edatları; çekim edatı olarak kullanılan isimler adı altında ise “*ait, beraber, cinsinden, derecede, evvel, hâlde, hakkında, nispetle, suları, surette, vasıtasıyla, yönelik, zarfında...*” gibi edatları sıralamıştır.

Edatların anlamsız kelimeler olması, cümleden çıkarıldıklarında cümlenin anlamının ve yapısının bozulmayacağını ya da değişmeyeceğini göstermez. Örneğin “*Sabaha kadar uyumadı.*” cümlesinde “kadar” edatını çıkardığımızda cümle anlamsız bir hâl alır. Bunun gibi “*Silinince cam gibi olmuş.*” cümlesinde de “gibi” edatı çıkarıldığında cümle anlamca farklılaşır. Edatların cümleden çıkarılması aynı zamanda cümledeki “edat grubu”nun yapısını da yakından etkiler. Dolayısı ile edatlar diğer kelime türleri gibi söz diziminde müstakil bir öneme sahiptir. Bu sebeple araştırılmayı ve üzerlerinde anlam ve yapı yönünden çeşitli çalışmalar yapılmasını gerekli kılmaktadırlar.

1. Edat Grubu

Konuyla ilgili olarak araştırmacılar tarafından “bir isim unsuru ile bir son çekim edatının meydana getirdiği kelime grubu” (Ergin, 2012: 392); “bir isim unsuru ile bir çekim edatından meydana gelen kelime grubu” (Karahana, 2010: 62); “edat grubu” yerine “takı öbeği” terimini kullanarak “takıların geldiği isimle birlikte teşkil ettikleri belirtme öbeği” (Banguoğlu, 2019: 504); “bir ad ve ad soylu kelimedenden sonra gelen edatın, eklendiği kelime ile birlikte oluşturduğu grup” (Korkmaz, 2019: 123); “bir isim ile çekim edatından oluşan kelime grubu” (Özkan ve Sevinçli, 2013: 60) şeklinde tanımlamalar yapılmıştır. Bu tanımlardan çıkarılabilecek ortak sonuç, edat gruplarının “isim unsuru” ile “çekim edatı”nın bir araya gelmesiyle oluştuğudur.

Karahana, (2010: 62) edat grubunu tanımladıktan sonra bu yapıyı “**isim unsuru+ çekim edatı= edat grubu**” şeklinde açıklayarak şu örnekleri vermiştir:

- yaşadığım + gibi = yaşadığım gibi
- çocuklar + için = çocuklar için

“Bu edatlar (için, gibi, göre, kadar, değin, sonra, ile, doğru, beri, üzere vb.) sonuna geldiği isimlerle fiiller arasında ilişki kurarak söz diziminde önemli bir rol üstlenir.” (Özkan ve Sevinçli, 2013: 60). Bu yönüyle edatların, söz diziminde bir öge olarak tek başına değerlendirilemeyeceği, meydana getirdikleri edat grubu dolayısıyla mutlaka bütün hâlinde değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir. Söz gelimi “*Seni görmek için çok bekledim.*” cümlesinde “için” edatı, kendinden önce gelen “seni görmek” isim-fiil grubuyla birleşip “seni görmek için” şeklinde bir edat grubu meydana getirdiğinden buradaki yapı, üç kelimedenden oluşmuş bir edat grubu olarak tahlil edilir.

Türkçenin söz diziminde genel kural, yardımcı ögenin başta, asıl ögenin sonda olduğudur. Usta’nın (2000: 216) tespitine göre edat gruplarında asıl öge + yardımcı öge sıralaması bulunmaktadır ve bu yapı Türkçenin tamlama sistemine aykırıdır. Yine Usta (2007: 418) kelime gruplarını kuruluşlarındaki ortak özelliklere göre dörde ayırdığı çalışmasında edat grubu, unvan grubu ve birleşik fiil grubunu asıl ögenin yardımcı ögeden önce gelmesinden dolayı ikinci tip yani “kural dışı kelime grupları” başlığı altında incelemiştir. Sözü edilen çalışmada (Usta, 2007: 418) edat grubuyla ilgili verilen örnekler şunlardır:

<u>asıl öge</u>	<u>yardımcı öge</u>
öğleden	sonra
bugüne	kadar
görünüşe	göre

<<<<<<<<<<<<

tamamlama ~ niteleme yönü

1.1. Edat Grubunun Özellikleri

Bu grupta isim unsuru başta, çekim edatı (ile, için, kadar, göre, diye, rağmen, karşı, doğru, gibi, dolayı vb.) sonda bulunur (Karahana, 2010: 63).

- Beni eskisi kadar sarmıyor. (Ali, 2015: 67)

Bu grupta isim ögesi ek almakta serbesttir (Özkan ve Sevinçli, 2013: 61). Aşağıdaki cümlede edat grubunun isim ögesi + {A} yaklaşma hâl ekini almıştır.

- Bir gün Züleyha, uyku tutmamış, sabaha karşı, incecik bir mekiğe benzeyen kayığıyla Nil'in üzerinde gezintiye çıkmıştı. (Bekiroğlu, 2016: 86)

Karahana da (2010: 63) isim ögesinin ek alıp almamasıyla ilgili şu örnekleri vermiştir:

- yaşamak / için (eksiz)
- **senin** / gibi (-in eki)
- denize / doğru (-e eki)
- **bundan** / dolayı (-dan eki)

Ergin, (2012: 392) isim unsurunun çeşitli hâllere girebildiğini ve çeşitli çekim ekleri alabildiğini belirterek edatın grupta eksiz ve değişmez unsur olarak kaldığını aktarmıştır. Çekim edatı unsurunun çekim eki alması hususunda Karahana (2010: 63) “onun gibisi, onun gibiler, onun kadarı” örneklerinde olduğu gibi, edat unsuru isim çekim eki alan edat gruplarının, cümlede isim olarak kullanıldığını açıklamıştır. Şu örneklerde de görüleceği üzere kelime grubundaki edat unsuru çekim eki alıp isim olarak kullanılmıştır.

- Bu mercek, bunlar gibisini görmemişti. (Bekiroğlu, 2014: 427)
- Bir ben gibisi olmayacak aranızda, hiçbirinize benzemediğim kadar hiçbiriniz benzemeyeceksiniz bana. (Bekiroğlu, 2016: 81)

Bu grupta birden fazla isim unsuru bulunabilir (Karahana, 2010: 64).

- bir avuç buğday, bir tutam ot, bir karış toprak / **için** (Y. B. Bakiler'den Karahana, 2010: 64)

Edat grubu, söz dizimi içinde, sıfat, zarf ve isim görevi yapar. (Karahana, 2010: 64).

- Senelerin yığıldığı pislik, kir ve tozla uğraşan Rabia'nın kalbi su gibi hafifti. (Adıvar, 2002: 93 / sıfat görevinde)
- Buna rağmen babam bu kadını boşamadı, ömrünün sonuna kadar iki evli yaşadı. (Tanpınar, 2019: 26 / zarf görevinde)
- Bu öfke dini için değil kendisi içindi. (Bekiroğlu, 2014: 341 / isim görevinde)

Edat gruplarında vurgu, isim unsuru üzerindedir (Karahana, 2010: 65; Ergin, 2012: 392; Özkan ve Sevinçli, 2013: 60).

- Sabaha kadar ders çalıştı. (vurgu, “sabaha” kelimesi üzerinde)

Özkan ve Sevinçli' ye (2013: 60) göre grubun isim unsuru tek bir kelime, isim yerine geçen kelime grubu veya cümle olabilir. Bu üç yapıya örnek olması açısından sırasıyla şu cümleler verilebilir:

- Buna rağmen çocukluğum epeyce mesut geçti. (Tanpınar, 2019: 21 / isim unsuru: tek bir kelime)
- Geçtiği yerlerde müritleri yüzünü görebilmek için birbirlerini çiğniyorlarmış. (Pala, 2010: 9 / isim unsuru: kelime grubu)
- Bunları söyle diye sana kaç lira verdiler? (Sözer, 2016: 214 / isim unsuru: cümle)

Edat grupları mutlaka bu üç yapıdan (kelime, kelime grubu, cümle) biriyle oluşurlar. Edat gruplarının isim unsuru kısmı ister tek kelimedenden, ister kelime grubundan, isterse cümleden oluşsun bu unsurlar isim niteliğinde kabul edilirler.

Kerimoğlu (2018: 203-206) “*Ayşe beğeniyor diye bunu almıştım.*” cümlesinde edat grubunun isim unsurunu oluşturan “*Ayşe beğeniyor*” yapısına farklı bir bakış açısı getirmiştir. Bu yapının yargı

taşımadığını belirtmiş ve bundan dolayı “cümle” olarak değil “cümle öbeği” olarak adlandırılması önerisinde bulunmuştur. Şu an için genel olarak kabul gören durum, bu tür yapılarda edat grubunun isim unsurunun “cümle” olarak adlandırıldığıdır.

Bu çalışmada edat grubu bağlamındaki farklı adlandırmalar verildikten sonra edat gruplarında başlı başına isim unsurunu oluşturan kelime grupları incelenmiştir.

1.2 Edat Grubu Bağlamındaki Farklı Adlandırmalar

Türkçenin grameri kapsamında çalışma yapan araştırmacılar tarafından “edat grubu”nu karşılayan farklı adlandırmalar yapılmıştır. Bu adlandırmalar Tablo 1 ve Tablo 2’de sunulmuştur:

Tablo 1. Gramer ve Dil Bilim Sözlüklerinde Edat Grubu Adlandırmaları

Edat Grubu	• Emine Gürsoy Naskali (1997) • Zeynep Korkmaz (2019)
İlgeç Öbeği	• Mehmet Hengirmen (1999) • Kâmile İmer, Ahmet Kocaman, A. Sumru Özsoy (2011)
İlgeçli Tamlama	• Vecihe Hatipoğlu (1978) • Berke Vardar vd. (2007)
Takı Öbeği	• Ahmet Topaloğlu (1989)

Tablo 2. Gramer Kitaplarında Edat Grubu Adlandırmaları

Edat Grubu	• Zeynep Korkmaz (2009) • Leylâ Karahan (2010) • Hanifi Vural - Tuncay Böler (2011) • Muharrem Ergin (2012) • Mustafa Özkan - Veysi Sevinçli (2013) • Kaya Bilgegil (2014) • Süer Eker (2015)
İlgeç Grubu / İlgeçli Tamlama	• Neşe Atabay, İbrahim Kutluk, Sevgi Özel (1983)
İlgeç Öbeği / İlgeçli Tamlama	• Nurettin Koç (1990)
İlgeç Öbeği	• Mehmet Hengirmen (2006)
İlgeçlerle Öbekleşmeler	• Tahir Nejat Gencan (1979)
Sontakı Grubu	• Nurettin Demir- Emine Yılmaz (2009)
Takı Öbeği	• Tahsin Banguoğlu (2019)

Tablo 1 ve Tablo 2’den de anlaşılacağı üzere Türkçenin grameri ile ilgili çalışmalar yapan araştırmacı ve yazarlar, konuyla ilgili farklı terimlere başvurmuştur. Günümüzde tam bir terim birliği olmasa da Türkolojideki genel eğilim “edat grubu”na doğrudur.

2. Edat Gruplarında İsim Unsurunu Oluşturan Kelime Grupları

2.1. İsim Unsuru İsim Tamlaması Olan Edat Grupları

2.1.1. İsim Unsuru Belirtili İsim Tamlaması Olan Edat Grupları

“Belirtili isim tamlaması + edat= edat grubu” yapısındadır.

- Züleyha’nın önden yırtık eteğine kadar uzanacak yolum, adım adım, aşk benim hakkım. (Bekiroğlu, 2016: 83) (Züleyha’nın / önden yırtık eteği)
- Keskin güneşin sertliğine rağmen yüzler seçilmiyordu. (Atay, 2008: 33) (keskin güneşin / sertliği)
- İbrahim’in babası gibiler. (Pala, 2014: 134) (İbrahim’in / babası)
- senin güzel hatırın için (Karaörs, 1993: 24) (senin / güzel hatırın)
- Ayaklarının bileklerine kadar çamur içine gömülüyorlardı. (Kaçar, 2019: 291) (Ayaklarının / bilekleri)

2.1.2. İsim Unsuru Belirtisiz İsim Tamlaması Olan Edat Grupları

“Belirtisiz isim tamlaması + edat= edat grubu” yapısındadır.

- Parlak, pembe ve ince dudakları, birbirine sarılmış iki gül yaprağını andırıyor; aralarından inci dişleri çiğ damlacıkları gibi görünüyordu. (Namık Kemal, 2016: 95) (çiğ / damlacıkları)
- Mekanik asistanı gibi, sen de önemli noktaları atlayıp yutturmaya kalkıyorsun. (Atay, 2008: 72) (mekanik / asistanı)
- Gece yarısından beri on tas içtim... (Atsız, 2014: 17) (gece / yarısı)
- Zara minnet ifadesi gibi sordu: (Pala, 2014: 136) (minnet / ifadesi)
- Bizi gören ve kendisi görünmeyen bir prensiple temas hâlinde gibiyim. (Çakır, 2020: 136) (temas / hâli)

2.2. İsim Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Edat Grupları

“Sıfat tamlaması + edat= edat grubu” yapısındadır.

- Kocaman bir sopa ile bütün fiçılardaki üzümle dövdü. (Atsız, 2014: 38) (Kocaman + bir / sopa)
- Nergisler, nilüferler üzerinden kayıp giden yağmur damlaları kadar duru, aynı damlaların sayısızlığınca çoktular. (Bekiroğlu, 2009: 31) (nilüferler üzerinden kayıp giden / yağmur damlaları)
- Birinci cürüm için söylemiyorum. (Tanpınar, 2009: 19) (birinci / cürüm)
- Hantilyas, iki kişinin kendisine yaklaştığını duyunca başını çevirip her zamanki elemli gözleriyle acı acı baktı. (Atsız, 2014: 12) (her zamanki + elemli / gözler)
- Ne olduğunu bilmeyen ve canından bezgin bir adama benzeyen esir susamış bir insan gibi taşı aldı. (Atsız, 2014: 17) (ne olduğunu bilmeyen ve canından bezgin bir adama benzeyen / esir susamış bir insan)
- Düşünceli gözlerle birbirlerine baktılar. (Uzuner, 2012: 29) (düşünceli / göz)
- Neden acısının biraz hafiflemesini bekleyip de biraz daha soğukkanlı olabileceği bir zamana kadar dayanamadı? (Atay, 2008: 62) (acısının biraz hafiflemesini bekleyip de biraz daha soğukkanlı olabileceği + bir / zaman)
- Şimdi yavaş yavaş gözlerinin önünden uzaklaşmakta olan arabadaki kadının o işareti kendisine bir sevgi eseri gibi görünmüştü. (Namık Kemal, 2016: 26) (bir / sevgi eseri)

2.3. İsim Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olan Edat Grupları

“Sıfat-fiil grubu + edat= edat grubu” yapısındadır.

- Her şeyi bildiği kadar, bilmenin de kıymetini bildi. (Bekiroğlu, 2009: 34) (Her şeyi / bildiği)
- Etrafindakilerin yüzündeki alayı fark etmeyecek kadar kendini hülyalarına kaptırmıştı. (Ali, 2016: 37) (etraftakilerin yüzündeki alayı / fark etmeyecek)
- Ve bir haftadır yaptıkları gibi parkı gezdiler. (Uzuner, 2012: 7) (bir haftadır / yaptıkları)
- Melissa’ya emirler verebildiğine göre Fransız istihbaratından mıydı? (Pala, 2014: 194) (Melissa’ya / emirler verebildiği)
- *Ne hasta bekler sabahı,
Ne taze ölüyü mezar.
Ne de şeytan, bir günahı,
Seni beklediğim kadar.* (Kısakürek, 2007: 198) (Seni / beklediğim)

2.4. İsim Unsuru İsim-Fiil Grubu Olan Edat Grupları

“İsim-fiil grubu + edat= edat grubu” yapısındadır.

- Üzerime giydiğimin haftasında sıkı Müslüman terbiyeme, üç çocuk babası olmama, Pakize gibi her cihetle bana üstün bir kadının kocası bulunmama rağmen, Selma Hanımefendi’ye delicesine âşık oldum. (Tanpınar, 2009: 16) (Üzerime giydiğimin haftasında sıkı Müslüman terbiyeme, üç çocuk babası olmama, Pakize gibi her cihetle bana üstün bir kadının kocası / bulunma)
- Ertesi sabah erkenden köy kahvesinde toplanmaları için köylülere haber saldı, yaşlıların evlerine telefon etti. (Uzuner, 2012: 8) (Ertesi sabah erkenden köy kahvesinde / toplanma)
- O da sarayda neler olduğunu görmek için. (Atsız, 2014: 16) (sarayda neler olduğunu / görmek)

- Su zavallıyı ayıltmak üzere bana büyük çanaklar hâlinde su getirir misiniz? (Atsız, 2014: 29) (Şu zavallıyı / ayıltmak)
- Yenilmez ordunuz bugün hain ve vahşî Kaskaları tepelemek için yola çıkıyor. (Atsız, 2014: 57) (hain ve vahşî Kaskaları / tepelemek)
- Çılgılık atmamak için kendini zor tuttu. (Pala, 2014: 168) (Çılgılık / atmamak)

2.5. İsim Unsuru Zarf-Fiil Grubu Olan Edat Grupları

“Zarf-fiil grubu + edat= edat grubu” yapısındadır.

- Yola çıkalıdan beri açtı. (Ali, 2016: 16) (Yola / çıkalı)
- Su dizlerine varıncaya dek yürüdü. (Uzuner, 2012: 4) (Su dizlerine / varınca)
- Kıral, kıral olalıdan beri buraya ancak bir kere girmişti. (Atsız, 2014: 16) (Kıral, kıral / olalı)
- Marmaray’dan inesiye kadar hiç konuşmadılar. (Pala, 2014: 129) (Marmaray’dan / inesiye)
- Ne de olsa kız Selim Hoca’yla gitmişti ve Selim Hoca, Alperen gelesiye kadar onu güvenli bir yerde tutacaktı. (Pala, 2014: 144) (Alperen / gelesiye)

2.6. İsim Unsuru Tekrar Grubu Olan Edat Grupları

“Tekrar grubu + edat= edat grubu” yapısındadır.

- Sular seller gibiydi. (Bekiroğlu, 2009: 33) (Sular / seller)
- Damla damla misali tükeniyor hayat. (Damla / damla)
- Dost dost diye nicesine sarıldım,
Benim sâdik yârim kara topraktır.
Beyhude dolandım boşa yoruldu,
Benim sâdik yârim kara topraktır. (Âşık Veysel’den Sever, 2013: 494) (Dost / dost)
- ...Zehra Zehra diye... (İpek, 2004: 95) (Zehra / Zehra)

2.7. İsim Unsuru Edat Grubu Olan Edat Grupları

“Edat grubu + edat= edat grubu” yapısındadır.

- Kızıyla beraber büyük çınarın altına bir hasır atıyor, bağdaş kurup oturarak bizi dinliyordu. (Göztepe, 2019: 437) (Kızı / ile)
- Kocasını daha on beş gün kadar evvel maktulün akrabaları avda vurmuşlardı. (Göztepe, 2019: 439) (on beş gün / kadar)

2.8. İsim Unsuru Bağlama Grubu Olan Edat Grupları

“Bağlama grubu + edat= edat grubu” yapısındadır.

- Sen bile kocaman burnun ve şaşı gözünle şimdi bana hoş görünüyorsun! (Atsız, 2014: 16) (kocaman burnun / ve / şaşı gözün)
- Dükânlarının ya da açılmış tezgâhlarının önünde Türk, İranlı, Azerbaycanlı, Arap, Afgan, Rus, Rum, Ermeni bezirgânlar kimi tatlı sözler ve abartılı hareketlerle müşteri çekmeye çalışıyor, kimi sessiz ve vakur sadece bekliyordu. (Bekiroğlu, 2014: 427) (kimi tatlı sözler / ve / abartılı hareketler)
- Adam çeyrek yüzyıldır Ortadoğu dinleri ve kültürleri üzerine çalışıyordu. (Pala, 2014: 214) (Ortadoğu dinleri / ve / kültürleri)
- İçki içmediği ve geveze olmadığı için, kadınların ona hususi bir teveccühleri vardı. (Göztepe, 2019: 437) (İçki içmediği / ve / geveze olmadığı)

2.9. İsim Unsuru Unvan Grubu Olan Edat Grupları

“Unvan grubu + edat= edat grubu” yapısındadır.

- Bunun içindir ki, o da ara sıra Faik Bey gibi, zengin bir izdivaç hülyasına kapılıyor ve fakat aynı hülyayı başkalarına bir ayıp şeklinde göstermekten de vazgeçemiyordu. (Yılmaz, 2019: 274) (Faik / Bey)
- Rivayete göre İbrahim peygamberden sonra onun müminleri gökten indirilen vahiyleri yüzyıllar boyunca ezberleyerek saklamışlar. (Pala, 2014: 143) (İbrahim / peygamber)
- Ne de olsa kız Selim Hoca’yla gitmişti ve Selim Hoca, Alperen gelesiye kadar onu güvenli bir yerde tutacaktı. (Pala, 2014: 144) (Selim / Hoca)

2.10. İsim Unsuru Birleşik İsim Grubu Olan Edat Grupları

“Birleşik isim grubu + edat= edat grubu” yapısındadır.

- Bundan başka, Hakkı Celis'e göre Seniha'nın büyükbabası aynı zamanda, hem bir ceza, hem de bir cezalıydı. (Yılmaz, 2019: 837) (Hakkı / Celis)
- Durmuş Ali ile kucaklaşıp öpüştük. (Kaçar, 2019: 288) (Durmuş / Ali)
- Jackson Read'le bazen uzaktan uzağa bakışıyorlar mı? (Doğan, 2020: 127) (Jackson / Read)

2.11. İsim Unsuru Ünlem Grubu Olan Edat Grupları

“Ünlem grubu + edat= edat grubu” yapısındadır.

- “Yâhu Ahmet!” diye mahallemizin bakkalına sitem ettiler. (Yâhu / Ahmet)
- Âkif, “Ey bu topraklar için toprağa düşmüş asker!” diye sesleniyor. (Ey / bu topraklar için toprağa düşmüş asker)

2.12. İsim Unsuru Sayı Grubu Olan Edat Grupları

“Sayı grubu + edat= edat grubu” yapısındadır.

- On altı gibi meydanda buluşuruz. (On / altı)
- Hızımız, yüz yirmiye doğru yaklaşıyor. (yüz / yirmi)
- Yetmiş birden beri bu köyde yaşıyorum. (Yetmiş / bir)

2.13. İsim Unsuru Kısaltma Grubu Olan Edat Grupları

“Kısaltma grubu + edat= edat grubu” yapısındadır. Kısaltma grupları da kendi içinde alt başlıklara ayrılıp örneklendirilecektir.

2.13.1. İsim Unsuru İsnat Grubu Olan Edat Grupları

- Ayak kirli diye içeriye alınmadı. (Ayak / kirli)
- Çenesi düşük yüzünden sırrımız ortaya çıktı. (Çenesi / düşük)
- Sütü bozuk hakkında hiç de iyi düşünmüyorlar. (Sütü / bozuk)

2.13.2. İsim Unsuru Yükleme Grubu Olan Edat Grupları

- Lâkin öbür odada açıkça canı sıkılan Captain Marlow'u teselli için Atıf Bey diyordu ki: — Merak etmeyin, biraz sonra çıkarız. (Doğan, 2020: 125) (öbür odada açıkça canı sıkılan Captain Marlow'u / teselli)
- Seni istikbâl için önce gelmek cihana
Ve başkasından almak sonra geliş müjdeni
Bir nefes dinlenmeden yıllarca koşmak sana,
Aramak her tarafta... bulmamak asla seni. (F. N. Çamlıbel'den Özkan ve Sevinçli, 2013: 111) (Seni / istikbâl)
- Eseri eleştiri kabilinden uzun uzun konuştu. (Eseri / eleştiri)

2.13.3. İsim Unsuru Yönelme Grubu Olan Edat Grupları

- Bunun için gurbet hapisanesine düşenler hep memleketlerine nakil için uğraşırlar. (Ali, 2016: 36) (memleketlerine/ nakil)
- Fakat sonra anlaşıldı ki bizim duvara çarptığımızı pencereden gören ev sahibesi adamlarını hemen bize yardım için göndermiş. (Doğan, 2020: 125) (bize / yardım)
- Her şeye küskün gibi kimsenin yüzüne bakmıyordu. (her şeye / küskün)

2.13.4. İsim Unsuru Bulunma Grubu Olan Edat Grupları

- Dudu, elinde mektupla hızlı hızlı öğretmenine evine gitti. (Göztepe, 2019: 437) (elinde / mektup)
- İşinde usta diye buzdolabını ona tamir ettirdik. (işinde / usta)
- Yükte hafif, pahada ağır diye zümrüt aldılar. (Yükte hafif / pahada ağır)

2.13.5. İsim Unsuru Uzaklaşma Grubu Olan Edat Grupları

- Kendinden emin gibi konuşuyordu. (kendinden / emin)
- Kafadan sakat hakkında dalga geçtiler. (kafadan / sakat)

- Şimdikinden tehlikeli diye geceleyin dışarı çıkamadım. (şimdikinden / tehlikeli)

2.13.6. İsim Unsuru Vasıta Grubu Olan Edat Grupları

- Herkesle dargın diye onu sevmiyorlar. (Herkesle / dargın)
- Seninle dost diye bunları görmezlikten gelemem. (seninle / dost)

2.13.7. İsim Unsuru Eşitlik Grubu Olan Edat Grupları

- Sayıcı üstün diye Bizans ordusunun yanında yer aldılar. (Sayıcı / üstün)
- Milletçe başarı için çok çalışmalıyız. (Milletçe / başarı)
- Yaşça küçük diye onu başkan yapmadılar. (Yaşça / küçük)

2.13.8. İsim Unsurunda Birinci Unsuru Uzaklaşma Hâli Eki, İkinci Unsuru Yönelme Hâl Eki Almış Kısaltma Grubu Yapısındaki Edat Grupları

- İskelet hâlindeki başının neresinden çıktığına şaşıtım iki damla yaş, gözlerinin derin çukurlarından aşağıya doğru yuvarlanıyordu...(Göztepe, 2019: 437) (gözlerinin derin çukurlarından / aşağıya)
- Yemek saati başından sonuna kadar sessiz geçti. (Yılmaz, 2019: 1045) (başından / sonuna)
- Dünyadan ahirete dek zaman çabuk geçecek. (Dünyadan / ahirete)

2.13.9. İsim Unsurunda İkinci Unsuru Yönelme Hâli Eki Almış Kısaltma Grubu Yapısındaki Edat Grupları

- Kuru kuruya diye bisküviyi çaysız yemedi. (kuru / kuruya)
- Baş başa kabilinden bu akşam görüşeceğiz. (baş / başa)
- El ele misali geçiyoruz sırttan. (el / ele)

2.13.10. İsim Unsurunda İkinci Unsuru Bulunma Hâli Eki Almış Kısaltma Grubu Yapısındaki Edat Grupları

- Ehliyet evde diye ceza yazdılar. (ehliyet /evde)
- Tüfek omuzda biçiminde bütün gece nöbet tuttum. (tüfek / omuzda)
- Vezir, kelle koltukta gibi hissediyordu. (kelle / koltukta)

3. Edat Gruplarında İsim Unsurunu Oluşturamayan Kelime Grubu

3.1. Birleşik Fiil

“Birleşik fiil + edat” yapısı ele alındığında buradaki birleşik fiil, herhangi bir kiple çekimlenmişse ortaya zaten yargı çıkacağı için bu tür yapıları “cümle+ edat= edat grubu” olarak almak isabetli olacaktır. Bu yapılarda edat grubu içindeki cümle, edat grubunun isim unsuru olarak görev yapmaktadır. Ancak “isim unsuru oluşturan cümlenin yüklemi birleşik fiilden oluşmuştur” denilebilir.

- Hasta oldu diye çok üzüldüm. (Hasta oldu: cümle)
- “Ocağına düştüm.” tarzında bana yalvardı. (Ocağına düştüm: cümle)

Birleşik fiil herhangi bir kiple çekimlenmemişse yargı bildirmez. Bazen fiilimsi eklerinden birini alarak isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil gruplarından birini oluşturur. Oluşan kelime grubu artık “birleşik fiil” olmaktan çıkmıştır. Bu durumda “fiilimsi+ edat= edat grubu” yapısı ortaya çıkacağı için edat grubunun isim unsuru, fiilimsi gruplarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

- Göz gezdirmek için kitabı eline aldı. (İsim-fiil grubu)
- Boş konuşan yüzünden azar işittik. (Sıfat-fiil grubu)
- Soru sorasıya kadar konuşmadık. (Zarf-fiil grubu)

SONUÇ

İncelenen akademik ve edebî eserlerdeki cümleler ile tarafımızca oluşturulan örnek cümleler incelendiğinde edat gruplarında birleşik fiil hariç tüm kelime gruplarının isim unsuru olarak yer alabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Birleşik fiillerin edat grubunda isim unsuru oluşturamamasının sebebi ise yargı bildirmeleri ve bu yapıları ile “cümle” özelliği taşımalarıdır. Örneğin “Şikâyet ettim diye bana bozuldu.” cümlesinde birleşik fiil, kip ve kişiye göre çekimlenmiştir. Dolayısıyla yargı bildiren bir

konuma geçmiştir. Yargı bildiren unsur (cümle), yargı bildirmeyen bir unsurla (kelime grubu) aynı nitelikte kabul edilemeyeceği için bu tip cümlelerde edat grubunun isim unsurunu oluşturan yapının “cümle” olarak kabul edilmesi uygun görülmektedir.

Edat gruplarında isim unsuru olan kelime grupları *belirtili isim tamlaması*, *belirtisiz isim tamlaması*, *sıfat tamlaması*, *isim-fiil grubu*, *sıfat-fiil grubu*, *zarf-fiil grubu* şeklinde karşımıza daha fazla sıklıkla çıkmakta; edatlar bu kelime gruplarıyla daha sık ilgi kurmakta ve kelime grubu oluşturmaktadırlar. Buna karşılık *tekrar grubu*, *edat grubu*, *bağlama grubu*, *unvan grubu*, *birleşik isim grubu*, *ünlem grubu*, *sayı grubu* ve *kısaltma gruplarının* “edat grubunda isim unsuru olma” durumu, diğer kelime gruplarına göre daha az sıklıkta gerçekleşmektedir denilebilir.

KAYNAKÇA

- Ali, S. (2015). *İçimizdeki Şeytan* (38. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ali, S. (2016). *Kağrı, Ses, Esirler* (14. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Atabay, N.; Özel, S. ve Kutluk, İ. (1983). *Sözcük Türleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atay, O. (2008). *Tutunamayanlar* (42. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atsız, H. N. (2014). *Dalkavuklar Gecesi, Z Vitamini* (10. Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Banguoğlu, T. (2019). *Türkçenin Grameri* (11. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bekiroğlu, N. (2009). *Lâ Sonsuzluk Hecesi* (6. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Bekiroğlu, N. (2014). *Nar Ağacı* (12. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Bekiroğlu, N. (2016). *Yûsuf ile Züleyha* (60. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Bilgegil, M. K. (2014). *Türkçe Dilbilgisi* (2. Baskı). Konya: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Çakır, S. (2020). Peyami Safa'nın Matmazel Naroliya'nın Koltuğu Romanında Yüklem ve Yüklemleri Oluşturan Kelime Grupları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Salim Küçük), Ordu: Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, N. ve Yılmaz, E. (2009). *Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Doğan, N. (2020). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Sodom ve Gomore Romanındaki Kelime Gruplarının İncelenmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Bilal Aktan), Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Ediskun, H. (2017). *Yeni Türk Dil Bilgisi* (13. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eker, S. (2015). *Çağdaş Türk Dili* (9. Baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ergin, M. (2012). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi* (4. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Göztepe, A. (2019). Sabahattin Ali'nin Değirmen Adlı Öykü Kitabında Kelime Grupları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Uğur Gürsu), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürsoy Naskali, E. (1997). *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hatipoğlu, V. (1978). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü* (3. Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Hengirmen, M. (1999). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınları.
- Hengirmen, M. (2006). *Türkçe Temel Dilbilgisi* (5. Baskı). Ankara: Engin Yayınları.
- İmer, K.; Kocaman, A. ve Özsoy, A. S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- İpek, Z. (2004). Reşat Nuri Güntekin'in “Acımak” İsimli Eserindeki Kelime Gruplarının İncelenmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Dr. Öğr. Ü. Nasrullah Özsoy), Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaçar, M. (2019). Yaşar Kemal'in Sarı Sıcak Adlı Eserinin Kelime Grupları Yönünden İncelenmesi ve Türkçe Eğitime Katkısı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Rezan Karakaş), Siirt: Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karahan, L. (2010). *Türkçede Söz Dizimi* (15. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaörs, M. Metin (1993). *Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Karay, R. H. (2015). *Memleket Hikâyeleri* (10 Baskı). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Kerimoğlu, C. (2018). *Dilbilgisi ve Dilbilim Yazıları* (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Kısakürek, N. F. (2007). *Çile* (62. Baskı). İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

- Koç, N. (1990). *Yeni Dilbilgisi*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri* (3. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2019). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü* (6. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Namık Kemal (2016). *İntibah* (Hazırlayan: Seyit Kemal Karaalioğlu). İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Özkan, M. ve Sevinçli, V. (2013). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi* (5. Baskı). İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Pala, İ. (2010). *Şah & Sultan*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Pala, İ. (2014). *Abum Rabum*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Sarraç, D. (1995). Türkiye Türkçesinde Çekim Edatları ve Çekim Edatı Olarak Kullanılan İsimler, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Leylâ Karahan), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sever, M. (2013). *Türk Halk Şiiri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Sözer, H. (2016). “Diye” Edatının Kullanımı ve İşlevleri. *XI Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı 26-27 Eylül 2016 İçinde* (s. 208-220). Budapeşte, Macaristan.
- Tanpınar, A. H. (2019). *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* (42. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topaloğlu, A. (1989). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Usta, H. İ. (2000). *Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları İle İlgili Bir Sınıflandırma*. Türk Dili, 579, 209-216.
- Usta, H. İ. (2007). Kelime Gruplarını Nasıl Tasnif Edelim? (Ed. Develi, H.). *İstanbul Kültür Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi-Bildiriler Kitabı (Cilt 1) 27-28 Ağustos 2007 İçinde* (s. 413-421). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınevi.
- Uzuner, B. (2012). *Uzun Beyaz Bulut Gelibolu* (46. Basım). İstanbul: Everest Yayınları.
- Vardar, B. vd. (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü* (2. Baskı). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Vural, H. ve Böler, T. (2011). *Ses ve Şekil Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Yılmaz O. (2019). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Kiralık Konak Romanında Kelime Grupları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Salim Küçük), Ordu: Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 5 - Number: 15, p. 11-24, Spring 2021

Eugene O'Neill'in *The Hairy Ape* (Kıllı Maymun) Oyununda İşçi Yank'ın (Amerikan) Rüyası'ndan Uyanışı: Sıradan Bireyin Trajedisi ve Sınıflararası Geçişmezlik

The Labourer Yank's Awakening From The (American) Dream in Eugene O'Neill's The Hairy Ape: The Tragedy of Ordinary Individual and Class Immutability

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.878820>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
11.02.2021

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
20.03.2021

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.03.2021

Asya Studies

Doç. Dr. Vedi Aşkaroğlu
Giresun Üniversitesi, Fen-Edebiyat
Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı
Bölümü

vaskaroglu@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-7060-4139>

Öz

Kıllı Maymun Amerikalı oyun yazarı Eugene O'Neill tarafından yazılan, dört tanesi gemide, dört tanesi ise geminin dışında olmak üzere toplam sekiz adet sahneden oluşan ve gemide ateşçi olarak çalışan bir işçinin düşünsel çatışmalarını, ruhsal bunalımlarını ve anlamsızlığa sürükleniş öyküsünün sonunda uğradığı yıkımı anlatan bir oyundur. Oyunun ana kişisi Yank Smith, büyük uluslararası bir yolcu gemisinde geminin hareket etmesini sağlayan kömürün ocaklara atılması ve böylece buharla dönüşerek yol almasını sağlayan ateşçilerden birisidir. Orta yaşlı, iri yapılı, güçlü, esmer birisi olarak betimlenmiştir. İşçilere özgü bir kabalığı olan Yank eğitimsiz, derin düşünme yeteneğinden yoksun, toplumun yapısından habersiz birisidir. Kendine aşırı bir güveni olan Yank, varlığını ve kimliğini gemideki işi ile özdeşleştirir. Yaptığı işin dünyanın dönmesi açısından çok önemli olduğunu düşünür ve bu yüzden bir bakıma Amerikan Rüyası'nın temsiline dönüşür. Ancak geminin alt bölümünde çalışan ve yaşayan işçileri görmeye gelen, Burjuvazi sınıfının tipik bir temsilcisi olan Mildred Douglas adlı genç bir kadının, Yank'ı görmesi, onu "kıllı maymun"a benzetmesi ve bayılması üzerine, Yank kimlik bunalımına girer. İşçi sınıfının tipik bir temsilcisi konumundaki Yank, kimlik bunalımını aşmak ve hayatın kendisi açısından anlamını bulabilmek adına giriştiği çabada sınıflararası geçişmezlik ilkesi doğrultusunda başarılı olamaz. Sıradan insanın trajedisini gözler önüne seren oyun, ana kişi Yank'ın kendisine karşı kayıtsız, katı sınıfçı Amerikan toplumunun içinde aidiyet ve kimlik arayışının bir anlatısıdır. Bu makalede, oyunun dışavurumcu özelliklerinden bahsedilerek, yabancılaşma, aidiyetsizlik, yalnızlık ve kimlik arayışı izlekleri sınıf çatışması bağlamında simgesel ve sembolik değerlerle bağlantılı olarak çözümlenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Hairy Ape*, Yabancılaşma, Aidiyetsizlik, Kapitalizm, Kimlik Arayışı

Abstract

The Hairy Ape is a play written by the American playwright, Eugene O'Neill. It consists of a total of eight scenes, four on board the ship and four off the board, narrating the ideologic dilemmas, psychological distress and the story of slowly falling into meaninglessness of the main character, a labourer working as a fireman in a transatlantic liner. The protagonist of the play, Yank Smith is one of the stokers, who throw coal into the furnaces of the transatlantic liner, which enables the ship to move by turning the coal into steam. He is portrayed as a middle-aged, well-built, strong and dark-skinned person. Yank has the usual and expected roughness/crudeness of a labourer. He is an uneducated person, deprived of deep thinking potential, and unaware of the social structure of the community he lives in. He has too much self-confidence and associates his whole existence and identity with his work on the liner. He regards his work as of supreme importance as he believes this makes the world rotate. This self-perception turns him into the symbol of American Dream. However, his self-confidence and perception is shattered upon hearing the word "filthy beast", uttered by Mildred Douglas, a typical representative of the Bourgeoisie, having come down to witness the working conditions of the "other half". Yank, a typical representative of the working class, cannot succeed in his effort to overcome the identity crisis. He fails in his attempt to find meaning in life itself, and this is in line with the principle of class immutability. The play, which reveals the tragedy of the common man, is a narrative of the protagonist Yank's search for belonging and identity in the strictly class-based American society, which is indifferent to him. In this article, the expressionist features of the play will be stressed, and the themes of alienation, loss of belonging, loneliness, identity search will be analysed in line with the signs and symbols presented within the context of class clash.

Keywords: *The Hairy Ape*, Alienation, Loss of Belonging, Capitalism, Identity Search

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Aşkaroğlu, V. (2021). Eugene O'Neill'in *The Hairy Ape* (Kıllı Maymun) Oyununda İşçi Yank'ın (Amerikan) Rüyası'ndan Uyanışı: Sıradan Bireyin Trajedisi ve Sınıflararası Geçişmezlik. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 5(15), 11-24.

Giriş

Bilim, teknoloji, ticaret ve dış politikada yaşanan küresel gelişmeler toplumsal dinamikleri etkilemiş ve Amerikan toplumunun kültürel kodlarının da değişimine neden olmuştur. Amerikan oyun yazarı Eugene O'Neill ortaya çıkan modern uygarlık anlayışını ve özellikle yeni materyalist Amerikan yaşam tarzını birçok oyununda ciddi şekilde eleştirir. Yeni yaşam tarzı daha fazla zenginlik üretimine, değerli tüketim malzemelerinin biriktirilmesine, maddi yaşamın daha çok mal mülk sahipliği üzerine kurulmasına yoğunlaşmıştı ve O'Neill, bu yüzden, Amerikalıların orijinal safliklarını ve bütünlüklerini kaybettiklerine inanıyordu. Bu görüş doğrultusunda, oyunlarında “insanın acı çekmesinin yoğunluğu ve karmaşıklığı”nı derinlemesine işler ve “insan olmanın acıları, modern dünyada sıkışmış bir insan olmanın trajedisi, Tanrı'nın terk ettiği bir toplumun içinde, özünde absürt koşulların tuzağa düşürdüğü erkeğin ve kadının muğlak ilişkisi”ne (Raleigh, 1967:369) önemli bir yer verir. O'Neill Amerikan medeniyetinin tarihte büyük başarısızlık haline dönüştüğü görüşündedir, çünkü bu medeniyet tümüyle insan ruhunun boşluğuna/hicliğine dayanmaktaydı.

Eugene O'Neill'in oyunlarında genellikle mutluluk ve rahatlık, yaşamda mal, mülk, para edinerek daha iyi evlerde yaşamak, daha iyi arabalara binmek, daha iyi bir bahçeye sahip olmak, daha iyi yemekler yiyebilmek gibi dünyasal zevklere ulaşmaktan daha yüksek bir amacı olmayan ruhu donuk, sıradan insanlar için birer amaç olarak işlenir. Aslında bu türden bir varoluş biçimi tümü ile estetizmden, düşünsel derinlikten, idealist varlık alanından uzaklaşma anlamındadır ve insanı sadece fiziksel bir varlık haline dönüştürür. “Dışavurumculuğun temel özelliği gerçekçiliğe karşı kökten bir başkaldırıdır. Dünyayı nesnel olarak temsil etmek yerine, yazar dünyayı zihninde gördüğü gibi sunarak içsel deneyimi ifade etmeyi dener. Sanatsal eserler, zihinsel betimlemenin kaosa doğru sürüklenen sanayi ve teknoloji toplumunda kaygı dolu modern insanı temsil ettiğini ima eder.” (Abrams, 1978:73). Bu yeni fiziksel varlık biçimi ise insanın sadece hayvanlarla özdeşleşmesi ve onlara özgü ihtiyaçlar dizgesine uygun biçimde yaşaması anlamına gelir. Eugene O'Neill'in *The Hairy Ape* (bundan sonra *Kıllı Maymun* olarak kullanılacaktır) oyunu tam da Amerikan toplumunda, hayvanlara özgü düzeydeki varlık alanında, emek sömürüsü, yabancılaşma, kimlik bunalımı, aidiyet gibi önemli izlekler etrafında maddeye bağımlı halle yaşayan işçilerin hayatlarını işler. Bu makalede *Kıllı Maymun* oyununda, modern insanın trajedisinin işlenme biçimi yazar tarafından oyunda yer verilen simge ve sembollerin irdelenmesi yapılacaktır. Oyunun ilk sahnesi oyunun geneline yayılmış biçimde işlenen düşüncelerin sadece arka planını oluşturmaz, aynı zamanda oyunun genel yapısının ve düşünsel içeriğinin serimini yapar. Bu yüzden makalede tartışılan hususların daha anlaşılır olması açısından ilk sahne(ler)in sunduğu özellikler incelenecek ve diğer sahnelerde sadece farklılık arz eden noktalar ele alınacaktır. Sıradan bireyin temsiline dönüşen Yank Smith'in oyunun başından sonuna kadar hem bir işçi olarak Amerikan rüyasının yıkımını yansıtması hem de kimlik bunalımının simgesi olarak “maymun” imgesi ile özdeşleştirilmesi ortaya konulacaktır.

1. Amerikan Kapitalizminin Kafese Tıktığı Yank/İşçi/Maymun/ Hayvan

O'Neill'in *Kıllı Maymun*'u, doğa ile eski uyumunu kaybeden modern insanın maymun imgesi ile temsil edildiği dışavurumcu bir oyundur. *Kıllı Maymun* genellikle “Amerikan tiyatrosunun dışavurumculuk akımının en önemli başarılarından birisi” (Hochman, 1984:28) olarak kabul edilir. Sanayileşmiş Amerika, modern insana sistemi oluşturan bütün içinde sadece birer süs işlevi gözüyle bakar. O'Neill, çok fazla sayıda olan işçilerin toplumun çok küçük bir azınlığını oluşturan zengin sınıfların zenginliğini artırmak adına sömürdüğüne vurgular. Kendileri de birer makine seviyesine indirgenmiş olan işçiler de tıpkı makine gibi duyarsızlaşmış düşünme yeteneklerinden soyutlanmış ve kendilerini işlevsel görmeye başlamışlardır. Oyunun başında mekanın ve oradaki işçilerin tasviri için O'Neill özellikle maymun, kafes ve hayvanat bahçesi imgelerini canlandırmaya çalışır. Çalışan işçilerin hem davranış hem ses hem de fiziksel görünüm açısından hayvanlarla özdeşleştirilmesini sağlamak için odanın tavanını çökük, adamları da tıpkı maymundan yeni evrimleşmiş insan gibi sanki yarı yarıya ayağa kalkmış şekilde betimler. Oda bağırır, küfür eden, kahkaha atan ya da şarkı söyleyen erkekler doludur. Bir çeşit birlik duygusu sezdirilir ancak ses birleşerek bir tür uğultuya dönüşür ve bu uğultu bir kafese tıklımsı bir canavarın şaşkınlığını, öfkesini ve kafesini parçalamak istercesine meydan okumasını anımsatır. Neredeyse tüm erkekler sarhoş olarak betimlenir. Birçok içki şişesi elden ele dolaştırılır. İşçilerin tümü kendi sınıflarına ve işlerine uygun bir biçimde kaba pamuklu pantolon ve ağır çirkin ayakkabılar giymiştir. Bazıları atlet giyse de çoğu işçinin belden yukarısı çıplaktır ve hepsi özdeşleştirilmeye çalışıldıkları maymunlar gibi kıllıdır.

Amerikan'ın temelini oluşturan vahşi kapitalizmin değerlerini işleyen Eugene O'Neill işçilerin kendi aralarındaki uyumunu ve ilişkisini anlatmakla başlar daha sonra dışarı ve içeri ilişkisi kurarak onların burjuvazi sınıfına göre nasıl algılandıklarını aktarmaya girişir. Eugene O'Neill'in ilk sahneden başlayarak gösterdiği şekliyle, işçiler sisteme ve içinde buldukları çalışma koşullarına uyum sağlamak ve emeklerinin çok önemli olduğunu düşünerek varlıklarını kanıtlamak zorundadırlar. "*Beyaz bir çeliğin hapsettiği bir gemide*" (1967: Sahne I) çalışan işçilerin yüzünde öfkeli, vahşi bir ifade bulunur. Hepsi birinci sahnenin yönergesinde açıklandığı gibi, "*tüm beyaz ırkın temsilidirler, ancak ten rengi konusunda kısmen farklılıklar taşıyalar da, hepsi de birbirinin aynıdır.*" (1967: Sahne I). Varlıkları işleri, çalışmaları ve emekleri ile özdeştir, bu yüzden kendileri ile aynı sınıfta olan insanlarla birlikte bir hayat sürdürerek, kendi aralarında rekabet ederler. Bu rekabet ve birliktelik, başka yaşamsal olasılıkların yokluğunu beraberinde getirir, çünkü sürüden ayrılmak vahşi kapitalizm çağında kurtlara yem olmak anlamına gelecektir, çünkü "*Ait olmanın, başka ifadeyle kaçınılmaz olarak kendine dönük bir öz algıya uyum sağlamanın, bedeli sonsuza kadar aynı kalma zorunluluğudur*" (Brugnoli, 2012:47). İlk olarak kendini tanımlamayı başardığı, aidiyet hissettiği bir ortamdan ve kültürel atmosferden ayrılmak zorunda kalacak olan maceraperest kişi, dışarda tam bir yabancı konumuna düşecektir. Aynı dili konuşmayan bir insan yığınıyla karşı karşıya kalacaktır. Giyimleri, yürüyüşleri, sosyal ilişkileri, konuştukları dil, seçtikleri sözcükler, anlattıkları olaylar ve kavramlar, oturma ve kalkma eylemleri, geçim yöntemleri, iletişim biçimleri, yemek yeme alışkanlıklar, eğlenme biçimleri vb. neredeyse tümü ile kendi sınıfkından farklı yeni bir evrene girmiş olacaktır. "*Adı her ne ise, hangi etkenler / kavramlar / değerler bakımından olursa olsun, bireyin kendiliğini kurduğu / oluşturduğu / tanımladığı / benimsediği / inandığı / doğru bulduğu herhangi bir açıdan daha üstte yer alan genel / ortak kavramlarla çelişkiye düşmesi yabancılığının ne olduğunu belirler*" (Aşkaroğlu, 2017: 74). Bu denli değişken içinde, aidiyetsizliğin yanında iletişimsizlik, yabancılığa ve en sonunda kimlik bunalım ortaya çıkacaktır. Bu kimlik bunalımı ise kendini o toplumun bir parçası ve en önemli unsurlarından, vazgeçilmez bir rolde gören insan zihninin yönünü şaşırması, kendini toparlayamaması ve en sonunda yıkıcı bir eyleme yönelebilmesi anlamına da gelebilecektir. Emegi ile mutlu olmanın basit düzlemdeki mecrasını oluşturmaya çalışan ve daha geniş ölçekteki büyük maddi dinamiklerle devinen toplumla kıyaslandığında küçük hayallerini gerçekleştirmeye çalışan işçiye, bu açıdan, kendi hayal dünyasında kalmak dışında bir seçenek sunulmaz. Dışarıya çıkış, içerinin yokluğudur ve bu yokluk iç olanı yıkarken dış olanı onarmaz, kurmaz, tam tersine dışın yıkıcılığı iç tarafın yerle bir edilmesine neden olur.

Amerikan rüyası ile kimliğini gösteren, ama aynı zamanda kendi rekabetçi, insansız, mekanik, sömürgeci sahteliği ile varlığını hissettiren Amerikan kapitalizmi ve maddiyatçılığının yıkıcı nitelikleri oyunun ana kişisi Yank'in dünyasında yansımaları bulur. Oyunun baskın trajik kahraman diye nitelenebilecek olan kişisi, Yank deniz aşırı bir yolcu gemisindeki bir ateşçidir ve diğer arkadaşlarına hissettirdiği şey ironik bir biçimde önemsiz olduklarıdır. Bu duyguyu hissetmeyen bir adam olarak, diğer ateşçilere göre, geminin arkasındaki güç ve enerjinin sembolü, "en gelişmiş birey" ve liderdir. Bu, Yank'in, diğerlerinin onun hakkında oluşturdukları imgeden kaynaklanan ve kendini önemli, vazgeçilmez hissetmenin acımasız gücüyle beslenen yanılsamasıdır. Yank kendi imgesini belirler: "... *Söylediğim şey budur. Dünyayı hareket ettiren başka her şeyi başka bir şey hareket ettirir. Başka bir şey olmadan (Dünya) hareket edemez, anlıyor musunuz? Ben en dipteyim... Ben son olanım! Ben başlangıcım! Ben bir şeyi başlatırım ve dünya hareket eder! O, (şey) işte benim! ... Ben altının içinde para eden şeyim!*" (1967: Sahne I). Gemi içinde, diğer işçiler arasındaki konumunu gösterir bir biçimde Yank ön sırada otururken betimlenir. Daha iri, daha vahşi, daha güçlü ve diğerlerine göre kendinden çok daha emindir. Diğerleri onun varlığına saygılı davranır ama bu saygı onun fiziksel gücünden kaynaklanır. Yank, sıkı çalışmasıyla mutluluğu kuran ve sürdüren sıradan bir birey olarak betimlenir. Amerikan rüyasının sunduğu imaj olan, her bireyin kendine biçilen maddi rolü doğru biçimde yerine getirdiğinde herkesin ulusal zenginlik ve refahtan payına düşeni alabileceğini, mutlu ve huzurlu bir yaşam sürdürebileceğini öğretisine inanır ve bu yüzden insanüstü bir çabayla işini yapar. İç göz ile sunulan bir algı, Yank'in sınırları, algısı, kısıtlı dünyası, dar kapsamlı öğretileri ile temsil edilen bir öz değerlendirmedir. Bu bakış sadece Yank'in değil, onun bir parçası olduğu tüm sınıfın bir bakış açısının yansımasıdır. Ancak, iç bakış dış bakış ile karşılaştığında yeni bir sorgulama serüveninin başlaması kaçınılmazdır. "Daha kültürlü", "daha üst(ün)", "daha duyarlı" bir sınıfın gözü/bakışı ile karşılaştığında, dışardan nasıl görüldüğünü, algılandığını kısmen de olsa fark etmeye başlayacak ve bu onu geri dönüşü çok zor olan bir kimliğini ispatlama, pekiştirme ve anlamını ona göre oluşturma sürecine götürecektir. Yank'in ilk fark ettiği şey, kendisini çalıştığı ortamın sahibi, arkadaşları arasındaki en güçlü ve önemli kişi, değerli, güçlü, emegi olmadan

dünyanın dönmediği, işlerin durduğu ve hayatın olamayacağına inanıldığı bir dünyanın efendisi konumunun bir yanılsamadan ibaret olduğudur. O hayatı denetleyen biri değildir, sadece bir denetlenendir. O sahip olan değil, sahip olunandır. Onun emeği, fiziksel gücü “çeliği yapan demir” değildir artık, çünkü kendini “çelik” olarak nitelendirerek hem gücü hem de vazgeçilmez bir işlevi üstlenen Yank, dışarının bakışına göre sadece “*a filthy beast*” (“*pis bir yaratık/hayvan/canavar*”) olarak görülür. Erkek olmanın sembolü olan güç ve emek Yank’ın öz algısının temelini oluşturan değerlerdir ve bunlar yıkıldığında kendini üzerine inşa edebileceği herhangi bir değer kalmaz.

Oyunun başından itibaren Yank’ın düşünceleri açık bir şekilde ortaya konulur. Hiçbir şey onu rahatsız etmez; Tanrı kavramı, inanç, ev ya da yuva, kadın, toplum onun için pek de önemli değildir. Konuşmalarından anlaşıldığı kadarıyla, güzellik algısı ya hiç yoktur ya da özellikle bunu görmezlikten gelir. Aslında fiziksel varlık dışında kalan hiçbir şeyin onun açısından bir önemi ve değeri yoktur. Bunlar önemsiz şeylerdir ve onun yaşam algısında yer almaz, çünkü Yank için içinde bulunduğu an geçmişini oluşturan olaylardan ya da gelecek tasarımıyla daha önemlidir. Oyunda ilk olarak Yank’ın bu türden fiziksel varoluş biçimi olarak sunumu onun hayvan, canavar, yaratık gibi kavramlarla bağdaştırılmasını sağlar. Üstelik fiziksel varlığının dışında toplumsal olan her şeyi reddeder ki bu da toplumsallaşma evresini ya hiç yaşayamamış ya da bunda başarısız olmuş birisinin varlığına gönderme yapar. Aslında, Eugene O’Neill bilinçli bir biçimde Yank karakterini evrimsel sürecin başlangıcındaki bir canlı olarak tasvir eder. Bu türden bir yaklaşım sergileyerek, O’Neill hem aidiyet duygusu, kimlik bunalımı ve yabancılaşma izleklerinin çok daha etkili bir biçimde zeminini oluşturur hem de dramatik ironi yaratır. Dramatik ironi üç boyutuyla kurgulanır: ilk olarak Yank’ın kendisi ve diğer sınıfla ilgili düşünceleri ve algısı tersinlenerek kendisini ve diğerlerini algılama biçimi büyük, köklü bir değişime uğramak zorunda kalır. Buradaki tutarsızlık dış dünya ile öz algı arasındaki uyumsuzluktur. Yank ve onun dünyası hayatın merkezi değildir, hatta hayatın önemli herhangi bir yerinde bile yer almaz. Kendisi önemsenmezken, kapitalist sınıf tarafından önemsenmediğini ve aslında önemsiz birisi olduğunu fark etmesiyle dramatik ironi oyunun şeklini belirlemeye başlar. İkinci düzeydeki ironi, kendisini demiri çeliğe dönüştüren güç, sonrasında çeliğin kendisi, dünyayı hareket ettiren şey olarak niteleyen Yank’ın kendisini özdeşleştirdiği demir, çelik, buhar enerjisi, hareket gücü gibi kavramların oluşturucusu değil, onlardan daha önemsiz konumda olduğudur. Onun varlığı o kavramlara anlam katmaz, düşündüğünün tersine, aslında sırf dünya ve üst sınıflar için çelik ve enerji (başka ifadeyle hammadde ve onun sunduğu olanaklar ve zenginlik) önemli olduğu için Yank’ın ve diğer işçilerin varlığı önemli hale gelir. Yank var olduğu için çelik var olmaz, çelik var olduğu için Yank’ın varlığı anlam kazanır. Üçüncü düzeydeki ironi, Yank’ın yadsıdığı ve önemsiz gördüğü toplumun içinde Yank’ın kendini yeniden tanımlama zorunluluğu hissetmesidir. Kendisini topluma karşı kayıtsız ve tepeden bakarken gördüğümüz Yank aslında toplumsal olguların, güçlerin, değerlerin, kanunların önemsemediği birisidir ve önemsemediği bu güçler onun kendilik değerlerinin belirleyicisi, trajik konumunun hazırlayıcısıdır.

2. Sınıflararası Geçişmezlik / Sınıf Hapishanesi

Kıllı Maymun, varlık alanını betimleyen birbirinden farklı hapishane türlerini ve bunlar yoluyla sınıflar arasındaki geçişmezlik ilkelerini anlatır. Bu hapishaneler, kullanıldıkları bağlamlar açısından farklı simgesel özelliklere sahiptir. İlk olarak oyunun ilk sahnesinde yer alan Yank ve diğer ateşçilerin yaşadığı alan bir hapishane özelliği taşır. Bu hapishane, sınıfsal katmanların göstergesidir ve en alt sınıfların yaşam alanını yansıtır. Burada yaşayan ve çalışan işçilerin daha yukarıda yer alan katlara çıkmaları, oradaki kişilerle görüşmeleri, orada gezmeleri, yemek yemeleri vb. her türlü özgürlükleri kısıtlanmıştır. Ancak Mildred’in üst sınıftan olması, özgürlüğü elinde bulundurması ve hapishanenin dışından biri olması onun burayı görmesini mümkün kılar. Böylece sınıflar arasındaki geçişmezlik ilkesinin hapishaneden dışı doğru bir eylemle değil dışarıdan içeriye doğru bir eylemle kırılması sağlanır. Ancak her iki sınıfın temsilcisi olan Yank ve Mildred’in görüntüleri, fiziksel özellikleri, giyimleri, renkleri, konuşmaları, tavırları vb. her türlü özellik birbiriyle tümel bir çelişkiyi ve uyumsuzluğu ortaya serer. Bu açıdan birinci hapishane katmanının simgeleyen geminin katları işçi ve burjuva sınıf arasındaki katı sınırların simgesine dönüşür. Bu hapishane, işçi sınıfının hapishanesidir ve toplumsal kast sisteminin bir aşamasını simgeler.

Yank, yoksulluktan dolayı yapmak zorunda olduğu işin iç dünyasını, düşüncelerini ve hayallerini körleştirdiğini, onları kısırlaştırarak kendisi ve benzerleri için küçücük bir hapishane yarattığının farkında değildir. Bu hapishane, hem alt düzlemdeki kimliğin hem de üst düzlemdeki kimliksizliğin aynı andaki belirleyicisidir. Yank ve benzerleri, hapishanenin yanılsamalı duvarları arasında kaldıkları sürece bir kimlik sahibidirler ve kendilerine giydirilen rollerini sorgusuz bir mutlulukla sürdürebilirler. Yank’ın tüm

aidiyet duygusu fiziksel varlığına dayanmaktadır. Fiziksel olanın sınırlılığı ile çalışan hayal gücü, çeliğin insan doğasına aykırı, insansızlık üzerine kurulu, soğuk, nesnel gücün sahip olduğu acımasız, ilkel güçle kendisini özdeşleştirmesine yol açar. Yank'ın çelikle kendi kimliğini bir tutması işlevsel dünya görüşünün yansımasıdır. Yank çelik gibi güçlüdür, onun gibi kayıtsız, soğuk, işlevseldir. Yank'ın gücü kömürden buhar üreten, demirden çelik oluşturan emek gücüdür. Bu, Yank'ın aidiyet duygusunu güçlendirmeye yardımcı olur. Ancak, tüm nesne bağdaştırma çabaları sadece daha derin bir dramatik ironinin daha ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Kendisini "I'm steel--steel--steel!" ("Ben çeliğim! Çelik! Çelik") (1967: Sahne I) diye niteleyen Yank sadece sıradan bir insandır. Duyguları ve düşünceleri vardır. Bir kimliğe ve dünyaya yönelik algıya sahiptir. Bu yüzden, bir nesne değildir ve nesnenin etkilenme olasılığının bulunmadığı bir evrende toplumsal alanda yıkımını yaşamaya yönelir. Yank'ın kendine güvenen, tanrısal güç imgesi kısa sürede, Yank'ın kendini özdeşleştirdiği çelik işletmesinin başkanının kızı Mildred Douglas tarafından yerle bir edilir. Yank'ı gördüğünde büyük bir dehşet içine girer ve "Ah, filthy beast!" ("Ayy, pis canavar!") (1967: Sahne III) ünlemiyle onun dünyasını yıkar. Bu, onun güvenli iç dünyasından yabancısı olduğu dış dünyaya çağırın bir sestir. Ancak, dış dünyaya açılmak, Yank ve diğer işçilerin başka varlık alanlarının farkına varmaları anlamına gelecektir. Yank için dış dünyaya açılmak fiziksel bir olay değil, bir uyanışı tetikleyecek olan travmatik bir karşılaşmadır. Çalıştığı gemide, onun sınıfını (türünü) görmeye gelen Mildred Douglas ile yüzleşmesi, hayatında en önemli kırılma noktasını oluşturur. Mildred ona "filthy beast" ("pis canavar") dediğinde, Yank'ın öz algısı yerle bir olur ve hayalleri, düşünceleri, kendisi ve diğer insanlar, mesleği, yaptığı işin önemi, hayattaki işlevi vb. ile ilgili algısı yavaşça erimeye başlar.

Tipik bir davranış olarak öfkeye kapılır ancak bu kez öfkeye eşlik eden başka bir duygu daha belirir: şaşkınlık. O andan itibaren, Yank yeryüzündeki varlığını sorgulamaya başlar. Aidiyet duygusu tamamen parçalanmıştır, kendisini ne eskiden olduğu gibi gemideki işçiler topluluğuna, ne daha sonra "Beşinci Cadde"de kaygısız bir hayat yaşayan zengin insanlara, ne işçilerin mücadelesini yürüten sendikaya ait görür. Mücevherlerin sırtışıyla karşılaşır, maymun kürkünün üzerindeki fiyat etiketi kendisine göz kırpar, bunlar öfkelerini daha da artırır. Ama o derin düşünme yeteneğinden yoksundur ve sosyal, ekonomik düzendeki dinamikleri, sebep-sonuç ilişkilerini, emek-makine, işçi-kapitalist, üretim-tüketim, yoksulluk-varsıllık gibi zıt kutuplar arasındaki derin ilişkiyi görebilecek durumda değildir. Büyük maddi ilerlemenin manevi değerler ve emeğin sömürsü üzerinde yükseldiğinin farkına varmaz, bu yüzden yabancısı olduğu dünya ondan o kadar uzaklaşır ki bu uzaklaşma hem mekân ve zaman hem de değerler bağlamında gerçekleşir. O, bu uzaklaşma içinde kendisini ilkel bir varoluş biçimi ile özdeşleştirir. İlkel insanın mağara dönemindeki hali ya da daha alt seviyedeki bir canlı türü ile bir görür: o artık, oyunun birçok yerinde, hem yazar hem de oyunun karakterleri tarafından görüldüğü şekliyle "a hairy ape" ("kıllı bir maymun")dur.

3. "Önemsiz" Sıradan Bireyin Trajik Konumu

Aristoteles tarafından kuralları, özellikleri ve yapısı tanımlanmış olan ve çağlar boyunca birçok toplumun yazarları tarafından sadakatle işlenmiş olan "trajedi" türü, geleneksel ön kabul olarak yüksek yaşam katmanından alınan karakterlerin asil ve ciddi olan sorunlarını ortaya çıkaran yüce fikirlerle ilgilenir. Trajik karakterlerin kaderlerinde deneyimledikleri olayların, zihinde uyandırdığı "dehşet" ve "acı", izleyiciyi sıradan bir düzeyden evrensel düzeye yükseltir ama aynı zamanda onların olayları ve onların ardındaki duygu ve düşünceleri kavrayabilecekleri bir seviyeye dönüştürecek şekilde tasarlanır. Bu nedenle, bir trajik kahramanın trajik hatası (tragic flaw), oyunun kurgu dünyasında yıkım ve sefalet getiren büyük sonuçlar içerir ve bu izleyicinin ideal kahramanın ölümünün ardında yatan evrensel güçleri kavramasını sağlar.

Diğer çağdaş yazar ve şairlerin yaşadıkları dönemler gibi, Eugene O'Neill'in oyun yazdığı dönem krallık, aristokrasi, feodal ilişkiler gibi yapıların uygulandığı dönemlere denk gelmez. Aslında kökeni Antik Yunan dönemine dayanan, tür olarak tanımları yapılan "trajedi" kavramı ile ilk olarak mitolojik unsurların kozmogonik hiyerarşisinin yansımasını görmek önemlidir. Başka bir ifade ile trajedi her ne kadar insan odaklı gibi görünse de soyular, krallar, komutanlar gibi insanları odağa alması, kehanet, kader, tanrılar, tanrıçalar, kozmogonik düzen vb. unsurları işlemesi yoluyla bir bakıma tanrısal hiyerarşik düzenin yansıması ve meşrulaştırıcı türü olarak karşımıza çıkar. Daha sonraları ise tanrıların yerini kralların, aristokratların ve feodal lordların almasıyla birlikte yine odak noktası bu türden toplum yöneticileri olmuştur. Trajedi ise biraz daha metafizik kabuğundan sıyrılarak maddi, dünyevi bir biçime girer. Yine de bu biçim feodal hiyerarşinin temsili ve yansımasıdır. Daha sonraki dönemlerde, insanın hiyerarşinin (gerçek anlamda ortadan kalkması değil) biçim değiştirmesi ile birlikte elde ettiği yeni

merkezi konum, trajedi kavramının değişimine, kısmen gereksizliğine ya da en azından yeni çağa ve yeni kısmi hiyerarşik yapıya uygun olarak dönüşmesine yol açar. Bu açıdan, insanın evrensel güçler karşısında yaşadığı yenilgiler yerini başka güçlerin karşısında sıradan insanın yaşadığı yenilgilere bırakır. Trajik olanın sıradan insanla ilgilenmeye başlaması yeni çağın değerlerine göre değişmiştir ve artık trajedi de evrensel değil bireysel bir ağıttır. Bu yüzden, söyleyeceği şeyler yeni olmasa da ilgilendiği özne ve bağlamı tümü ile yeni olacaktır. Monarşi yerini kapitalizme ve burjuvaziye, asil kahramanlar sıradan insana, hiyerarşik düzen “demokratik” fırsat eşitliğine bırakır. Buna göre oyun konusu, kişiler, olay örgüsü ve izlekler de değişir. Eugene O’Neill de *Kıllı Maymun* oyununda, işçi sınıfının sıradan temsilcisi olan Yank karakterini ortaya çıkararak sıradan insanın trajedisini işler.

Oyun Yank’in oyun boyunca sömürülmesini farklı boyutlar ve bağlamlar içinde değerlendirir. Oyunun ana izleğinin yüzeysel seviyedeki gelişimi Yank’in gemideki arkadaşları Long ve Paddy karakterleri aracılığıyla gerçekleştirilir. Yank kendini adanmış biçimde bedensel çalışmaya inanır ve onun için yaşamın gerçek niteliğini ve anlamını belirleyen şey çalışmadır. Bu inanç doğrultusunda dünyayı yorumlayan Yank’e göre çok çalışanlar dünyayı yönetir ve geminin üst bölümünde oturan sınıfın mensupları aslında hor görülme hak eden kişilerdir. Yank’in dünyanın ve düzenin bedensel güç ve çalışma ile döndüğüne yönelik inancı, kendi dünyasının dışından gelen ve Yank’in ait olduğu sınıfın dünyasına tümü ile yabancı bir kadın olan Mildred’la yüzleştğinde parçalanır. Yank kendisini aşağılanmış hisseder ve hayatında ilk kez bir belirsizlik duygusunun bilincine varır. İnanç yitimi Yank’in iç dünyasını istilaya başlar. Yank kendini huzursuz hisseder ve varlığının anlamını çözmek için bir sorgulama ve arayışa girer; “*I ain't on oath and I ain't in heaven, get me? I'm in de middle tryin' to separate 'em, takin' all de woist punches from bot' of 'em.*” (“*Ben yeryüzünde değilim ve gökte değilim, anlıyor musun? ... Tam ortadayım, onları ayırmaya çalışıyorum, her ikisinden en kötü darbelerini alıyorum.*”) (1967: Sahne VIII). Onun dünya ve insan hakkındaki düşünceleri geminin dışına adımını atar atmaz, New York kentinin toprağına basar basmaz parçalanır. Gemide Mildred ile başlayan aşağılanma duygusu onun kendini önemsiz ve işlevsiz görmesine neden olmuştur, ama bu duygu gemiyi bırakıp topluma yüzleştğinde daha derinleşir.

Yank’in trajedisi ilk önce kahramanlığa dayanır çünkü hiyerarşik boyutta bir kral, tanrı, lord ya da komutan gibi üstün bir konumda olmasa bile kendi dünyası ve bilincinde tutarlı, üstün, verimli ve yeteneklidir. Bu anlamda bir bireyin trajik havası ortaya çıkar, ancak Yank sadece kendisinin simgesi değildir, uyandırdığı duygular, sosyal ve ekonomik konumu ya da varlık sorunsalı, hayatın ve varlığın anlamı, kimlik arayışı gibi izlekleri bünyesinde barındırması açısından evrensel bir trajediye kapısını aralar. “(Yank) *gemisinin ana rahmine benzeyen ateş odasından çıkarak kentin labirente benzeyen yüreğinde bir yeniden doğuşun arayışına girer. Kayıp kimliğinin yanılması birkaç kez aldanır ve en sonunda, alt egosunun, hayvanat bahçesindeki gorilin, ölümcül kucağına girer*” (Roy, 1968:21). Uyum duygusunun ve yaratıcı sevincin yitirilmesi, oyunda Yank’in deneyimleri ve kişiliği ile bağdaştırma yoluyla modern insanın da hayal kırıklığına, çaresizliğine, yabancılaşmasına ve evrensel düzeydeki trajik konumuna denk düşer.

Oyun, kendine ait kapalı bir dünya içinde, onun yapısıyla tam bir uyum halinde yaşayan bir adamın kapitalist toplum ve uygarlık karşısındaki trajedisidir. “*İnsan eliyle uzun bir süreçte oluşturulmuş uygarlık icadın mucidinin celladına dönüşmesi gibi onu yaratan biricik güç olan bireyin de canına, öznelliğine ve varlık alanına kast eder hale gelmiştir. İnsanın düşünsel yaratımı ile kurulan uygarlığın onu yaratan güce karşı kayıtsızlığı / körlüğü / düşmanlığı kendini de inkar demektir. Günümüz yalnızlaşan, yabancılaşan bireyin trajik olmasına neden olan bu düşmanlık / körlük / kayıtsızlık olgusudur.*” (Aşkaroğlu, 2018:171). *Kıllı Maymun* son derece yabancı, kayıtsız, sert ve soğuk bir dünyada kendini tanıma eksikliğiyle yüz yüze gelen Yank’in öyküsüdür. Bu dünya sokağın gücü, kapitalizmin laneti ve materyalizmin bireysel duyguları önemsemeyen mekanizması tarafından yönetilir. Yabancılaşma ve kimlik arayışı oyundaki temel temalardır.

Oyunun açılış sahnesi, işçi sınıfının genel durumunu betimlemesi ve oyunun başkişisi Yank’in bazı özelliklerini sunması açısından önemlidir. Orada bulunanlar sadece erkeklerdir ve ateşçi olarak çalışan, uzun saatler boyunca ateşi kömürle besleyen bu işçiler dinlenme saatlerinde bira içerken, şarkı söylerken ve birbirleriyle konuşurken betimlenirler. Konuştukları dil entelektüel açıdan derin değildir, telaffuzları bozuktur ve felsefi, düşünsel bir boyuttan yoksundur. Başkişi Yank daha iri, vahşi, güçlü ve kendinden emin birisidir. O konuşmaya başladığında oradaki herkes susup onu dinlemeye başlar. Bu onun saygı duyulan, korkulan otoriter biri olduğunu gösterir. Zaten herkes onun emirlerini yerine getirir ve kimse onunla dalga geçmeye, uyumsuz davranmaya kolayca yanaşamaz. Sadece ironik olarak “tink”

yani düşünmek istediği zaman, telaffuzunun bozukluğu yüzünden onun ardından şarkı söyleyen topluluk onun düşünme kapasitesi ile alay eder gibidir; “a, ha, ha! Drink, don't think! Drink, don't think! Drink, don't think!” (“ahhaahhaa! Düşünme, iç! Düşünme, iç! Düşünme, iç!”) (1967: Sahne I).

Aidiyet duygusu ile ilgili ilk işaret, ilk sahnede şarkı söyleyen sesin sözlerinden ortaya çıkar; “There's a lass who fondly waits, Making a home for me ...” (“Genç bir kadın hasretle bekliyor, bana bir yuva kuruyor...”) (1967: Sahne I) sözlerinde anlatılan yuva ve bekleme sözcüklerine Yank'in verdiği yanıt aidiyetini belirleyen, öz algısının yansımalarıdır. Yank yuvasının gemi olduğunu ve başka bir yer olmadığını sertçe belirtir. Sınıf bilinci yüksek olan ve daha sonra Yank'in bir işçi örgütüne girmesini konusunda yardım etmeye çalışan Long bulunduğu işçi sınıfı ile Burjuvazi arasında keskin bir ayrım çizer; “We wasn't born this rotten way. All men is born free and ekal. That's in the bleedin' Bible, maties. But what d'they care for the Bible--them lazy, bloated swine what travels first cabin? Them's the ones. They dragged us down'til we're on'y wage slaves in the bowels of a bloody ship, sweatin', burnin' up, eatin' coal dust! Hit's them's ter blame--the damned capitalist clarss!” (“Biz bu şekilde perişan doğmadık. Tüm insanlar özgür ve eşit doğarlar. Üstünden kan damlayan İncil'de böyledir bu, dostlar. Fakat önemserler mi İncil'i – o, tembel, besili domuz gibi birinci kabinde yolculuk yapanlar. Tam da onlar. Onlardır bizi ter içinde, yanarak, kömür tozu yiyerek kanlı bir geminin kalbinde maaşlı köle olana kadar bizi aşağıya çekenler! Onlardır suçlanması gerekenler – kahrolası kapitalist sınıflar!”) (1967: Sahne I). Gelişecek olayların, Mildred'la karşılaşma ve bunun yaratacağı travmanın bir ön hazırlığı gibi hazırlanan birinci sahnede, Yank hemen en güvendiği fiziksel özellikleri ve iş yapma konusundaki önemine dayanarak keskin bir aidiyet ve kimlik tanımlamasına girişir. Bir yandan Long'un ideolojik yaklaşımına çok sert bir biçimde tepki verir ve onu susturur, ama diğer taraftan da sınıflar arasındaki farklılıkların kendi lehlerinde olduğunu savunmaya çalışır. Ateşçilerin geminin üst tarafında oturan kapitalistlerden daha üstün olduğunu çünkü hem daha güçlü olduklarını hem de gemiye ait olduklarını söyler. Long, Yank'in kendini tanımlamasına kısmen itiraz eder. Ona göre, ağır çalışma koşulları tahammül edilemez bir boyuttadır ve işçilerin yaşadığı yer bir ev ya da yuva değil tam bir cehennemdir. Yank, Paddy'e olduğu gibi Long'a da kızar ve onun aklını yitirdiğini iddia eder. Long'un kapitalistlerle kendilerini karşılaştırmasına kızan Yank'in asil tepki gösterdiği şey mekana karşı duyduğu aidiyete meydan okunmuş olmasıdır. Bu yüzden, gemiyi yürüten güç kendileriye o zaman gemi onlara aittir: “Dey're just baggage. Who makes dis old tub run? Ain't it us guys? Well den, we belong, don't we? We belong and dey don't. Dat's all.” (“Onlar sadece yük. Bu eski gemiyi yürüten kim? Biz değil miyiz be? O zaman, biz aittiz, değil mi? Biz aittiz, onlar değil. Hepsi bu.”) (1967: Sahne I) Yank'in aidiyet konusunda öne sürdüğü görüşleri aslında ironiktir çünkü kısa süre sonra durumun terine döneceği anlar yaklaşmaktadır. Ait olduğunu düşündüğü mekandan bir daha asla geri dönemeyeceği şekilde ayrılmak üzeredir ama bunun farkında değildir.

Önemli bir oyun kişisi olarak işlenen Paddy, düşünsel gelgitler yaşayan Yank'in her zaman yanında bulunan bir figür olarak sunulur. Düşünme yeteneği, sorgulaması ve sınıfsal bilinci açısından daha üstün bir varlık ve algı alanında sunulsa da, Paddy sadece kapitalist sistemin tarihsel süreç içindeki daha da vahşileşmesinin ve daha yıkıcı olmasının bir tanığıdır. Diğerlerinden daha yaşlı ve tecrübelidir ama o da bir tür maymun gibi sunulur. Açılış sahnesinde “His face is extremely monkey-like with all the sad, patient pathos of that animal in his small eyes.” (“küçük gözlerinde maymunun tüm hüznü ve sabırlı acınasılığı ile yüzü aşırı derecede maymuna benzer”) (1967: Sahne I) olarak betimlenir. Bu yüzden, diğer işçilere göre daha makul düşüncelere sahiptir. Paddy, Yank'in ve onu destekleyen Long'un aidiyetle ilgili düşüncelerine kaşı çıkar; “Bizim buna ait olduğumuzu mu söylüyorsun? Biz gemiyi yürütüyoruz, diyorsun? Tanrı bize merhamet etsin!” (1967: Sahne I). Paddy, eski yelkenlilerle buharlı gemileri karşılaştırır ve eskiden o gemilerin işçilere gurur verdiğini ve özgürlük sunduğunu, bugünkü buharlı gemilerin ise sadece birer hapisane olduğunu iddia eder. Özgürlük ve hızın simgesi yelkenliler ile hapis ve köleliği temsil eden buharlı gemileri kıyaslayan Paddy, insanın buharlı gemilere aidiyet duyamayacağını belirtir: “black smoke from the funnels smudging the sea, smudging the decks--the bloody engines pounding and throbbing and shaking--wid devil a sight of sun or a breath of clean air--choking our lungs wid coal dust-- breaking our backs and hearts in the hell of the stokehole-- feeding the bloody furnace--feeding our lives along wid the coal, I'm thinking--caged in by steel from a sight of the sky like bloody apes in the Zoo!” (“Bacalardan çıkan siyah duman denize bulaşıyor, güvertelere bulaşıyor. Lanet motorlar çarpıyor, zonklıyor ve titriyor. Kör olasınca güneşin görüntüsü ya da solunacak temiz bir hava da yok. Duman akciğerlerimizi kömür tozu ile boğuyor ve ateş cehenneminde sırtımızı büküyor ve kalplerimizi çürütüyor. Kanlı fırını besliyoruz, aynı zamanda hayatlarımızı da kömürle

birlikte fırına atıyoruz. Sanırım, hayvanat bahçesindeki kahrolası maymunlar gibi gökyüzünün görüntüsünden çelikle kafeslendik (koparıldık)!" (1967: Sahne I). Sürekli kömür küreyen adamlar, çeliğin içinde hapsolmüştür, karayı ve denizi görmeleri imkansızdır ve bu yüzden "like bloody apes in the Zoo" ("hayvanat bahçesindeki maymunlar") gibidirler. Paddy'nin tespitlerine çok sınırlanan Yank, Paddy'nin çok yaşlı ve ölü olduğunu söyler. Kendisini gemiye ait olarak tanımlar. O, gemi motorlarının bir parçasıdır, hareket eder, kömür tozunu solur ve onu yer. Onsuz ve motorsuz, her şey durur. O, çelikle kendini özdeşleştirir ve çeliğin ardındaki gücün kendisi olduğunu iddia eder; "I'm smoke and express trains and steamers and factory whistles; I'm de ting in gold dat makes it money! And I'm what makes iron into steel! Steel, dat stands for de whole ting! And I'm steel--steel--steel! I'm de muscles in steel, de punch behind it!" ("Ben buharım, Express treniyim, buharlı gemiyim ve fabrikaların düdüğüyüm; Ve ben demiri çelik yapanım; her şeyin özünü temsil eden çelik! Ve ben çeliğim – çelik – çelik! Ben çeliğin içindeki kasım, onun arkasındaki yumruğum!") (1967: Sahne I). Giderek daha da öfkelenir ve yukardaki yolcuların önemsiz olduğunu, güçsüz olduklarını ve hiçbir işe yaramadıklarını haykırır. Ateşle beslendiğini, kömürle doyduğunu ve dumanla semirdiğini belirterek yine aidiyet vurgusu yapar ve kendisinin ait olduğunu diğerlerinin işe yaramadıklarından ait olmadıklarını söyler. Ses tonu öfkesine denktir ve giderek köpürür, oradaki herkese karşı saldırgan bir tavır içine girerek onun gibi düşünmeyen herkesi tehdit eder.

Ciddi tartışmaların yol açtığı kavga ortamından ve çalışma koşullarının ağırlığından kurtulmanın bir yolu içmek diğer bir yolu ise şarkı söylemek ve dans etmektir. Bu yüzden, tartışmanın kavgaya doğru gitmesinden endişelenen ateşçiler koro şeklinde şarkı söylemeye başlar. Paddy'nin başlattığı şarkı, insan hayatının, varlığının ve ona özgü sıkıntılarının önemine gönderme yapar. "Muler of Dee" adlı şarkıya başlayan Paddy "I care for nobody, no, not I, And nobody cares for me." ("Kimseyi takmam ben, hayır, ben değil, / Ve hiç kimse beni önemser değil") (1967: Sahne I) sözleriyle, Yank'in önemsizliği ile ilgili ironik bir durum yaratmış olur. Yank'in tepkisi olumludur ve o da diğerlerini önemsemediğini söyler. Ateşçilerin şarkısı bir tür hayvan sesine benzer; hem bütünlükten hem de anlamdan yoksundur. Konuşmalardan yola çıkarak, işçilerin dünyası ilkel bir seviyede betimlenir. Gerçek bir iletişim yerine fiziksel varoluş kuralları işlev görür. Erkekler tepkisel, şiddete eğilimli, gergin ve kavgaya hazırdırlar. Bu "hayvan topluluğu" nun lideri Yank'tir ve çok akıllı olduğu için değil, en güçlü olduğu için saygı kazanır. Eugene O'Neill işçilerin betimlemesini hayvan seviyesine indirgeyerek, kapitalist dünyanın düzeni, temizliği, kuralları, kibarlığı gibi pek çok unsurun karşıtlığını derinleştirir. İçki içmek, düşünmekle karşılaştırılır. İşçiler düşünmek isteyen Yank'in bu eğilimi ile alay ederler ve "Drink, don't think!" ("İç, düşünme!") şarkısını söylerler. Yarattıkları yorgunluk ve uyuşma duygusu ile birlikte düşünüldüğünde, fiziksel çalışma ile içki içme eylemleri işçilerin içinde yaşadıkları zor koşulları kabullenebilmelerine ve ayrışmanın yarattığı yoksunluk hissini ödünlemelerine yardımcı olur. Şarkı ve içki içme ile betimlenen dinlenme zamanı, arka arkaya çalan sekiz zil sesi ile bölünür ve herkes bir robot gibi mekanik hareket eder. Kendi yerlerine hızlıca giden ateşçiler, hiçbir şeyi sorgulamadan, gemi fırınının acile kömürle doyurulması gerektiğinin farkındadır ve sadece ses onların emre itaat etmeleri için yeterlidir. Yank, sorgulama potansiyelinin ötesinde bir tavırla Paddy'nin sırtını sıvazlar ve aslında kendisi ile diğer işçilerin trajik çaresizliğini ifade eder: "Come on down in hell. Eat up de coal dust. Drink in de heat. It's it, see! Act like yuh liked it, yuh better--or croak yuhself." ("Hadi cehenneme. Kömür tozunu ye. Ateşi iç. Hepsi bu kadar! Beğeniyormuş gibi davran, bunu yaparsan iyi edersin ya da kendini parçala.") (1967: Sahne I). Bu sözler Yank'in aidiyet ve kimlikle ilgili daha önceki ısrarının ne kadar önemli olduğunu gösterir. Yank, diğer ateşçiler gibi, ya bir yanılısamaya dayanarak kendi kimliğini ve aidiyet duygusunu oluşturabilecek ya da elinde sahip olduğu tek şeyi, yani bedensel gücünü, işçi olarak emeğini elinden kaçıracaktır. Onun hayata tutunmasının ve aidiyet konusunda bu denli ısrarcı davranmasının nedeni budur. Onun tutunacak başka bir değeri yoktur ve bunu kaybettiğinde ise hayatın tüm anlamını da yitirecektir.

Geminin alt tarafında betimlenen bireyler açısından bu denli önemli olaylar gerçekleşirken, Mildred Douglas kendi sınıfına uygun olan geminin güvertesinde alt sınıfla tanışmayı bekler. Parlak güneş ışığına maruz kaldığında, mavi gökyüzüne karışan kömür dumanını seyrederek ve bunu büyüleyici bulur. Dumanın güneş ışığındaki görüntüsü, aydınlık içinde karanlığın açık görüntüsüdür. Duman alttan gelmektedir ancak kömürden çıkmasına rağmen kömürün kendisi değildir. Başka bir ifadeyle duman Mildred'in, yani kapitalist sınıfın, işçi sınıfına uzaktan bakışını ve kökene inemeyen düşüncelerinin yüzeyselliğini temsil eder. Bağlı olduğu sınıfın tipik bir temsilcisi olan Mildred, asla işçi sınıfını anlayamaz, onların dünyasının içine giremez ve tıpkı dumanın gökyüzüne doğru süzülmesi gibi sadece bir

hayal gibi etraflarında dolanır. Mildred geminin işleyişinden, Yank'in alttaki dünyasından habersizdir ve diğer ateşçilerin travmatik yoksunluklarının çok uzağındadır. O, sadece aristokrat zevklerle yetiştirilen, maddi zenginliğin şımarttığı bir kişiliktir. Sosyoloji öğrenimi görerek ve yoksul insanlar için çeşitli yardım projeleri düzenleyerek, bağlantısının kopmuş olduğu toplumun "diğer yarısı" ile bağlantı kurmaya ve onları anlamaya çalışır.

Mildred gemideki işçileri araştırabilmesi için onu alt kata götürecek görevliyi beklerken, teyzesi ile fakirlere yardım etme arzusunu tartışır. Mildred'in bir görevli eşliğinde alt kata inip işçileri görme isteği metaforik olarak bir hayvanat bahçesi manzarası sunar. İşçiler kafeslere kapatılan hayvan muamelesi görür ve birer hayvan türü olarak dışarıdan gelenlerin, yani insanların, incelemesine maruz kalırlar. Mildred, teyzesinin ilgisizliğinden nefret ederken, teyzesi onun yoksullarla yaptığı çalışmanın sadece kendilerini daha kötü hissettireceğini söyler. Teyzesi Mildred'in neden bu tür insanlarla çalışmak istediğini asla anlayamaz. Burada Mildred ile teyzesi arasında ortaya konulan kıyas Mildred'in sınıflar arasında arabulucu rolünü belirlerken, teyzesinin bu durumu anlayamaması iki karşıt sınıfın yaşamları arasında kapatılması imkansız uçurumun göstergesidir. Ama Mildred'in arzusu ve girişimleri basit düzlemde bir meraktan kaynaklanmaz. O, tüm zenginliğe, sınırsız olanaklara rağmen, kendini tanımlama konusunda sıkıtlar yaşar ve onun da kendine göre bir kimlik bunalımı vardır. Onun bunalımı Yank'in yaşayacağı kimlik sorunsalından daha derindir çünkü "ben kimim?" kökensel sorusunun yerine "benim dünyadaki varlığımın anlamı nedir?" türünden daha derin bir varlık sancısı içindedir. Mildred, teyzesine ailesinin sahip olduğu çelik işletmesinin bir "atık ürünü" gibi hissettiğini ifade eder. Kendini beneklerinden şikayet eden bir leoparla karşılaştırır ve üzerinden silemeyeceği, atamayacağı beneklerin oluşturduğu bir kimliğe hapsedildiğini düşünür. Mildred karakteri, uzlaşma olasılığının varlığına işaret eder ve her iki sınıfın ortak yaşamsal alanın içinde bulunabileceğinin duygusal dünyadaki kanıtıdır. Ancak, duygu dünyası ile maddi gerçekliğe dayanan nesnel dünyası arasındaki karşıtlık uzlaşmaz bir durumdadır. Bu düşüncelerle kısmen de sempati kurulan Mildred, aşağıdakileri görmeye inmeden önce onu beyaz giysisinin kirlenebileceği konusunda uyarak görevliye tepeden bakan bir tavırla yanıt verir. Giydiği elbise gibi elli tane daha elbisesi olduğunu ve aşağıdan döndüğü zaman elbisesini üzerinden çıkarıp rahatlıkla denize atabileceğini söyler. Bu, onun tüm iyi niyeti ve girişimlerine rağmen, alttakilerin yaşamı, yoksullukları, sıkıntıları konusundaki bilgisizliğini ve bu yüzden de uzlaşma olasılığının imkânsızlığını gösterir.

Yank ve diğer ateşçilerin kömür küredikleri anın betimlemesi, işçi sınıfının yaptığı fiziksel işlerin ne denli ağır ve insanlık dışı olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Ateşçiler ritmik hareketlerle küreklerine kömür doldurup onu fırına atarlar. Çelik kapıların çarpması, küreklerin kömürle doldurulması, motorun çalışması ve azgın ateşin yanışı kulağı sağır edecek derecede gürültü çıkarır. Ateşçiler kısa bir süre dinlenmek için durduklarında, yukarıdaki karanlık bölgeden, onların çalışmaya devam etmelerini anlatan bir düdük sesi işitilir. Robotlaşmış, birer makineye dönüşmüş işçilerin dünyasında, dinlenmek, nefes almak, rahatlamak imkansızdır. Hepsinin efendisi makinedir çünkü o çalıştığı sürece onun beslenmesi ve ona hizmet edilmesi gerekmektedir. Bu yüzden, işçilerin ona uymak dışında pek bir seçenekleri bulunmaz. Bu makineleşme süreci içinde, onların hem fiziksel görünümünü hem de işlerin yoğunluğunu gözlemleyen Mildred, aynı zamanda havada dolanan kömür tozu, fırından çıkan yüksek ateş ve havasızlık içinde bayılmak üzeredir. Tam o anda onun varlığını fark eden Yank kömürden simsiyah olmuş yüzü ve kaslarını kaplayan kılların kararttığı çıplaklığı ile dönüp Mildred'a bakar. Bayılmak üzere olan Mildred hemen oradan ayrılmak ister ve bayılmadan önce Yank'i yıkacak olan sözü söyler; "Oh, filthy beast!" ("Ayy, pis canavar!"). Bu söz, sadece kimlik bunalımını başlatması açısından değil, Mildred'in tüm iyi niyetine rağmen, alt sınıfa asla yakınlaşamayacağını, onların dünyasını kavrayamayacağını göstermesi açısından da önemlidir.

Çalışma bittikten sonra, tüm erkekler toplanırlar. Yank dışında herkes yıkanmış ve temizlenmiştir. Yank yaşadığı karşılaşmanın etkisinde, hala kömür tozu içinde derin düşüncelere dalar. Diğer işçilerin sataşmalarına aldırmaz ve düşünmek istediğini söyler. Paddy, onun sıkıntısını anladığını iddia eder ve onun Mildred'a aşık olduğunu söyler. Yank ise ona karşı aşkla değil nefretle dolu olduğunu belirtir. Mildred ve onu oraya getiren görevlilerin bu hareketleri ile aslında oradaki tüm işçilere büyük bir hakarete bulduklarını söyler. Bir bakıma, Yank çalıştıkları alanın ve işlerinin mahremiyetini anlatır ve mahrem alanın tacize uğradığını ima eder. Her iki sınıf arasında geçişmezlik ilkesinin üsttekiler tarafından ihlal edilmesidir. Bu geçişmezlik bir kutsiyet taşımaktadır, en azından işçilerin kendi dar dünyalarında kendilik değerlerini tüm çıplaklığı ile yaşadığı bir dünya bulunur. Bu dünyaya dışarıdan, ona ait olmayan birinin girişi çıplaklığın mahrem algısının bozulmasıdır. Görevliler ile Mildred'ın işçileri

seyretmesi, işçileri bir hayvan seviyesine indirger. Kendilerini bir hayvanat bahçesinde kafeslerin ardındaki hayvanlar gibi hissettiren bu mahremiyet ihlali, ateşçiler tarafından farklı biçimlerde yorumlanır. Yank bunu hakaret olarak görür ve intikam almaya niyetlenir. Long, bu cüreti üsttekilere veren gücün sınıfsal konumları, zenginlikleri olduğunu düşünür. İlk olarak Yank'e mahkemeye gidebileceğini söyler, ama yank mahkemelere lanet okur. Hükümete şikayet edebileceğini söylediğinde ise hükümeti de lanetler. Long, bunun üzerine en azından tanrının insanlara eşit baktığını söyler, ama Yank buna da olumlu bir yanıt vermez. Yank'in hukuk, yönetim ve din üçgeninde gösterdiği tepki derin bir inançsızlığın yansımasıdır hukuk işçilerin lehine işlemez; hükümet sadece zenginlerin haklarını gözetir; Tanrı ise işçilerin yaşadığı yoksulluk, yokluk ve tüm sıkıntılara karşı kör ve sağırdır; aldrış etmez, umursamaz. Bütün bu olumsuz düşüncelerle dolup taşan Yank hemen uğradığı hakaretin öcünü almaya kalkışır. Mildred'ı bulmak için büyük bir öfkeyle ayağa kalkar, ama kapıdan dışarı çıkamadan arkadaşları tarafından engellenir.

Long, Yank'i Mildred'i aramak için Beşinci Caddeye getirir. Zengin mağazaların vitrinlerinde kürkler, pahalı giysiler, çeşitli mallar vardır ve kaldırımlar inanılmaz derecede temiz ve düzenlidir. Yank ilk kez çocukluğundan bahseder. Bir kez tıpkı diğer insanlar gibi kiliseye gitmiştir. Ailesi kiliseye gitmeyen Yank, annesinin ölümünden, babasının içki içmesinden ve sahilde çalışmasından söz eder. Yank bir süre kamyon taşımacılığı yaptıktan sonra gemilerde ateşçi olarak çalışmaya başlar. Yank'in çocukluğuna ve geçmişine dair verdiği bilgiler onun kökensel aidiyetsizliğini ortaya koyar. Bu aidiyetsizlik anne ve baba sevgisinden yoksunluk, yuvasızlık, maddi imkânsızlığın getirdiği yoksulluk, mekansızlık ve arkadaşsızlıkla ilintilidir. Geçmişinden getirdiği aidiyetsizliğin ödünlemesini yaptığı işi önemseyerek gidermeye çalışan Yank'in çalışmaya, kendini önemli görmeye ihtiyaç duyması acınası bir kişiliğin ve travmatik bir yaşamın yansımalarıdır. Kendini çelikle özdeşleştirmesi bir bakıma yaşamış olduğu acıların ve belki de 'hiç' diye nitelenebilecek boşluğun karşısında bocalayan bir bireyin ne kadar güçlü olmak zorunda kaldığını gösterir. Aslında kendisi çelik olmayı seçmemiştir, sadece yaşamın büyük yükünü çocukluğundan beri çekmek zorunda kalan bir bireyin zorluk karşısında çelik kadar sertleşme zorunluluğunu simgeler. Kendini diğerlerinden ayırarak gücünü ve varlığını korumaya çalışır. Hatta genel anlamda korunma ve savunma içgüdüsünün yansımaları olarak hiç kimseye, bir insana, canlıya kendini ait hissetmemeyi seçer; bunun yerine nesneye, maddeye, çeliğe yakınlık duyma eğilimi gösterir. Bunun nedeni annesini kaybetmesi, babasından arzuladığı sevgiden yoksun bırakılması, çok küçük yaşlardan itibaren çalışmak zorunda kalması, sürekli mekan değiştirmesi, çalışma yaşamında kalıcı ilişkiler üretememesi ve ekonomik hiyerarşinin dibindeki sınıfa mensubiyetidir.

Long, Yank Mildred'a kızdığı zaman, ona kızması gereken kişinin Mildred değil onun temsil ettiği tüm burjuva sınıfı olduğunu söyler. Bir tür sınıf bilinci oluşturma çabasına giren Long bunu başaramaz, ama Yank en azından yaşadığı olayı farklı gözlerle görmeye başlar ve sorunun kişisel olmadığını kozmik bir algıyla kavramaya başlar. Bu algı, oyunun seyrini değiştirir ve melodramatik bir düzeyden trajik bir düzeye evrilmesini sağlar. "*Kıllı Maymun oyununda, toplum aşırı kuralcıdır ve sınıflar arası geçişkenliğe uygun bir yapı bulunmaz, bu yüzden "trajedi bu toplum tarafından kimlik imkanı tanınmayan cahil bir kurbanın varlığından"* (Roy, 1968:30) ortaya çıkar. Dışarıdaki arayışında, Yank Mildred'ı göremez, sokakların temizliği, genişliği ve aydınlığı karşısında ezilir. Zenginliği gördüğünde, fiyat etiketlerindeki rakamlarla karşılaştığında, bakışlarını kendi mikro kozmosundan makro kozmosa doğru çevirir. Çektiği acı artık Yank olarak bir işçinin acısı değildir. O sınıfının acısını duyumsamaya başlar. Bu acı Yank'in bilinç düzeyinde kendini pek ortaya koymasa da artık Yank bireysel melodramından sıyrılarak evrensel düzeydeki aidiyet sorununa dalar.

İnsanlar kalabalık şeklinde kiliseden çıkmaya başladıklarında, Yank kendi varlığını onlara hissettirmek ister. Giyim tarzları ile Yank ve Long'un dünyasından oldukça uzak görünen insanlar, tavırları ile de tümüyle yabancılığın somutlaşmasını sağlarlar. Yank onları "gösterişli kuklalar alayı" biçiminde algılar. Bu yaklaşım, onların benzer biçimde giyinmiş olmaları, tavırlarındaki benzerlik ve konuşmalarındaki yapay kibarlıkla ilgilidir. Bu dünya Yank'in kavrayabileceği ya da kendini bir parçası olarak görebileceği bir dünya değildir. Varlığını hissettirmek için kendini onların önüne atmaya ve dikkatlerini çekmeye çalışır. Ancak insanlar onun varlığı yadsır bir tavırla onun etrafından döner ve yollarına devam ederler. Yank varlığını ispatlamaya kendini o kadar kaptırır ki önce bir adamın karşısına dikilir ve yolunu keser, ancak adam sadece "afedersiniz" diyerek yanından kayıtsızlıkla geçip gider. Sonrasında cinsel hakarete başvurur ve bir kadına kendisiyle iskelenin altında yatmayı teklif eder. Kadın Yank'e dönüp bakmaz ve diğerleri gibi kayıtsızlıkla çekip gider. Varlığı yadsınan, yokmuş gibi davranılan, önemsenmeyen Yank giderek daha da öfkelenir. Yank kadının, adamın, diğer insanların

aidiyetsiz olduklarını haykırır. Gökdeleni işaret eder ve kendisinin gökdelen olduğunu söyler. Kendisinin çelik ve gökdelenin dikilmesini sağlayan enerjiji üreten motor olduğunu haykırır. İnsanlar oyuncak bebekler ve onun sahip olduğu güçten yoksundurlar. Yine dikkat çekmeyi başaramayan Yank onların hepsinin çöp olduğunu ve ateşçilerin denize döktüğü kömür külü olduklarını haykırır. Daha da ileri giderek birkaç kişiye omuz atan Yank, “çok afedersiniz” dışında yine bir tepki almayı başaramaz. Son olarak otobüs bekleyen bir adama çarpar ama yere kendisi düşer. Bunu bir kavga için gerekçe olarak görür ve adamın yüzüne bir yumruk atar. Adam kendisine karşılık vermez ve sadece Yank'e otobüsü kaçırmaya neden olduğunu söyler. Adam polis çağırır; polisler Yank'i yere yatırıp kelepçelerken yine hiç kimse bu olaya en ufak bir ilgi göstermez. “Beşinci-Cadde sahnesinde, kendini dine adanmış görüntüsü sunan paralı sınıf, ekonomik konumunu tehdit edecek her türlü eylemi acımasızca parçalar” (Cardullo, 2012:29). Bu yüzden, Yank'in kendi varlığını ispatlama çabası sadece bireysel bir girişim olarak algılanamaz. O, işçi sınıfının bir temsilcisi olarak değerlendirilmelidir. Kapitalist sistemde burjuvaziye kendi yaşamının zorluklarını göstermeye, onların duygularına, aklına hitap etmeye çalışan işçi sınıfının varlığının görülmemesidir. Kapitalist sistemdeki karşıtların birliğini oluşturan burjuvazi-proleterya ikiliğinin uzlaşmazlığını simgeleyen bu sahne, bireysel düzlemde işçi sınıfının bir mensubu olan Yank'in sistem içinde varlığının hiçliğine ve önemsizliğine vurgu yapar. O, varlığı bilinmeyendir. Önemsizdir, diğerleri için herhangi bir önem taşımaz. Onu duyguları, düşünceleri, bireysel trajedisi kimsenin umurunda değildir. Bu yüzden, Yank'in deneyimlediği aidiyet sorunu daha da derinleşir ve onu yeni arayışlara iter.

Yank'in Beşinci Cadde'de giriştiği ispat eylemi ontolojik bir sorundur. Kendini toplum içinde deneyen Yank, bir insan olarak varlığını kanıtlayamaz, bu yüzden götürüldüğü hapisanede yeni bir algı ile kendini tanımlamaya çabalar. “(Yank) *başlangıçta hem gerçek hem de metaforik olarak Mildred'in üst sınıfından* (Burjuvaziden) *intikam almak için yola çıkar, ancak bu yolculuk giderek kendini keşif arayışına döndürür*” (Cardullo, 2012:27). Kendini arayış serüveninde Yank'in betimlendiği bu sahne onun ikinci hapisane ortamını oluşturur. Yüzü kanlar içindedir ve başı yine kanıyla ıslanmış bir bezle sarılıdır. Hapisanede bulunan diğerleri ile konuşmaya başladığında oranın bir hayvanat bahçesi olduğunu söyler. Kendisini kıllı bir maymun olarak tanıtır ve polisi de hayvanat bahçesinin bekçileri olarak görür. Burada kimlik bunalımı daha belirginleşen Yank, sakinleştiğinde oradakilere hapse nasıl atıldığını anlatır ve Mildred Douglas'tan bahseder. Yank ilk kez diğerlerinin söylediklerinden yola çıkarak Mildred'in kimliği ve sınıfsal konumu hakkında bilgiye ulaşır. Burada sosyalist bir işçi örgütlenmesi olan I.W.W. (Industrial Workers of the World / Dünya Sanayi İşçileri) ile tanışır.

Hapisanedeki sahne derin bir ironi içerir. Oradaki kişilerden bir tanesi, Sunday Times'da bir senatörün işçi örgütü ile ilgili söylediklerini okumaya başlar. Onları “a foul ulcer on the fair body of our Democracy” (“Demokrasimizin narin bedenindeki kötü huylu ülser”) olarak niteleyen senatörün sözlerine, hapisanedeki kişiler alaycı biçimde “*Liberty! Justice! Honor! Opportunity! Brotherhood!*” (“Özgürlük! Adalet! Onur! Fırsat! Kardeşlik!”) (1967: Sahne VI) gibi kapitalizmin temel sloganlarını ifade eden hamasi sözcüklerle karşılık verir. Burada Eugene O'Neill'in sunduğu ironi işçilerin gerçeği ile kapitalist düzenin politikacılar tarafından cilalanarak insanlara aktarıldığı görünümü arasındaki çelişkidir kaynaklanır. Yank'in kişiliğinde ve yaşadığı olaylarda Amerikan Rüyası'nın ve kapitalizmin sloganları birer birer bir yanılısamaya dönüşür. İşçilerin kurduğu örgütün, demokrasi ile kıyaslanması, pratik ile pragmatik arasındaki ayrımın, somut ile soyutun çatışmasının resmini çizer. Olguların emeklerinin karşılığını alamamasıdır, pragmatik yaklaşım ise söyleme dönüşen ve kime göre, neye göre tanımlandığı muğlak bırakılan “demokrasi” kavramıdır. Somut olan işçilerin emekleriyle dünyayı kurmaya çalışması, üretmesi, hizmet ve mal ortaya koması iken soyut durum onların bir ülser olarak yararlı değil, yıkıcı, yok edici bir güç olarak algılanmasıdır. Eğer işçiler yıkıcı ise, o zaman üreten, onayan, oluşturan, kuran kimdir? Onlar demokrasinin ülseri iseler, o zaman onları içine almayan demokrasi nasıl kendisi olabilir? Anlamı nedir? Bu durumda, “onur” sloganı sadece içi boşaltılmış bir Amerikan vatanperverliğine dönüşür. “Adalet” söylemi, ekonomik, sosyal ve hukuksal bir temelden yoksundur ve sınıflı toplumun tek taraflı bir mekanizmasına evrilir. Yank'in sokaktaki hiç kimse tarafından anlaşılamaması, önemsenmemesi, varlığının yadsınması ise “kardeşlik” sözcüğünün hiçliğine, anlamsızlığına bir göndermedir. Kardeşlik sadece Amerikan Rüyası'nın sahte söyleminin ürettiği içi boş, ontolojik düzeyde geçersiz bir lafından öteye gitmez. Yine kapitalizmin en derin ve katı uygulamasının yaşandığı Amerika'nın insanlara söylem olarak sunduğu “fırsat (eşitliği)”, temel kapitalist doktrin “serbest girişim” adıyla ortaya koyduğu vahşi rekabettir. Bu rekabet, kitlelerin başarısızlığına karşılık bir avuç

sermaye sahibinin zaferine düzülen bir methiyedir. Yank “fırsat”ın yanında değil uzağındadır, Mildred Douglas ve babası ise “fırsat”ı gerçeğe çeviren azınlığın sembolüdür.

Eugene O’Neill, kafesinin parmaklıklarını büken, delilik nöbeti geçiren ve deli gömleği giydirilen Yank’ın kimlik arayışını sürdürür. Yaklaşık bir ay sonra serbest bırakılan Yank, hapisanede hakkında bilgi aldığı I. W. W.’ye üye olmak ister. Bu onun politik anlamda kimliğini kurabilmek adına bir şansıdır. O’Neill, kimliğin mekân ve kavramlarla kurulumuna deneyci bir biçimde yaklaşarak, birçok olasılığı oyuna katar. Yank ilk olarak, işyerinde, gemide kimliğini oluşturma peşindedir. Sonra topluma karışarak, Beşinci Cadde ile simgelenen kamusal alanda bu girişimini sürdürür. Hapisanede yine kendini bir insandan çok bir hayvanla bağdaştıran Yank’ın kimlik kurma çabası devam eder. Burası zaten kalıcı bir mekan değildir ve Yank, karşısına çıkan her fırsatı bir aidiyet oluşturmak adına denemeye kararlı birisi olarak sınıfsal ve politik bir aidiyetin peşine düşer. Yank’ın işçi örgütüne katılma serüveni de tıpkı diğerleri gibi boş bir çabadan ibarettir. Her türlü işareti yanlış okumaya eğilimli olan Yank, gittiği işçi örgütünde işçi devriminin şiddetle yapılacağını düşünür. Oradaki sekretere, bir zamanlar kendisinin sahip olduğunu düşündüğü ancak sonra kendisini kuşatarak onu hapseden çeliği ve fabrikaları dinamitle patlatmak istediğini söyler. Ardından “kıllı maymun” imzalı bir mektup yazarak bunu Mildred’a göndermeyi hayal ettiğini aktarır. Onun devletin bir ajanı olduğundan şüphelenen sekreter yine onu bir maymun olarak tanımlar ve oradaki adamlara talimat vererek onun atılmasını sağlar.

Gittiği hiçbir yerde tutunamayan, herkes tarafından reddedilen Yank ilk olarak işçi, sonra vatandaş, asi, eylemci gibi tüm insan biçimlerindeki varoluş biçimlerinde başarısız olur. Her yerde kendisine dayatılan tek bir imge kalmıştır: hayvanat bahçesi, kafes ve kıllı maymun. Bu imgede genel mekan, yuva ve kimlik kavramları bir bütün olarak yer alır. Bu yüzden, insan olarak varlığını kanıtlayamayan Yank kimlik ve aidiyetin evrimsel basamağını tersine doğru adımlayarak gerçekleştirmeye çabalar. O, artık bir insan değil bir maymundur, geleceğin değil geçmişin formudur /biçimidir. Şimdiki zamanın içinde varlık alanı yaratamadığı için, son çare geçmişteki basamaklardaki o alanı denemektir. Böylece son bir çaba içinde hayvanat bahçesine gider. Bir gorilin kafesine yönelir. Kafesi açar ve gorille kendini aynı seviyeye indirir. Oyunun dolaylı olarak sunduğu insanın hayvanlarla kıyaslanması hayvanlar lehine bir görünüm sunar. “*İnsan dünyası 'cehennemdir' çünkü hiçbir zaman ait olma veya kimliğe sahip olma duygusu vermez. Maymun kendi dünyasında güvenilmeyen bir adama güvenmez. Goril onun, insanlar arasındaki hikayesini tekrarlayarak, kendini savunma dürtüsüyle öldürür. İnsan kendi türüne ait değilse, hayvanlara nasıl ait olabilir ki?*” (Rachana, 2014:30).

Ne çeliğe ne de topluma ait olamayacağı için, sonunda kafasında daha önce oluşturmuş olduğu maymun imgesini benimsemeye ve çaresizlik içinde kendisine biçilmiş imgeye teslim olmaya karar verir. Maymunla yaptığı son konuşma, belirli bir yere kadar madde dünyasının boyunduruğundan kurtularak manevi bir varlık alanına girdiğini gösterir, ancak yine de bu dünyanın da yabancıdır. Kendisi olan ama kendine ait olmayan ve kaçınılmaz bir biçimde dışarıdan kendisine uyarlanan/uygun görülen bir imgede yaşamaya zorlanır, çünkü “ben olmak”ın gerçekte ne anlama geldiğini bir türlü çözemez. Onu kuşatan doğanın bir parçası tam da modern insanın yabancılaşması ya da Marks’ın ifadesiyle emeğin yabancılaşmasıdır. “*Oyun (ana kişinin) mevcut sosyal konumundan kaçma çabası ile başlar ama farkında olmadan gerçek konumunu (ya da konumsuzluğunu) öğrenmesi ile sona erer*” (Öğünç, 2018:863). Oyunun başında Yank kendini üretime bağlı bir biçimde tanımlamaya çabalar. Üreten Yank’tir, hareketi sağlayan, maddeyi işleyen ve değiştiren, ona hükmeden odur, ama onun fiziksel anlamda hükmettiği maddenin ortaya çıkardığı güç ve fayda onun hizmetinde değildir. Bu yüzden kendisine hizmet ettiği maddenin ve dünyanın karşısında bir efendi olmaktan çıkarak sadece edilgen bir nesne konumuna düşer. Bu onun maddenin ve maddeye içerdiği pragmatik fayda açısından biçilen rolün karşısında bir tür köleliktir. O düzenin işleyen kurallarının içinde bir işleve sahiptir, ama aynı doğanın bir parçası olmayı başaramaz çünkü fiziksel özne iken düşünsel anlamda sadece doğal gücün bir nesnesidir. Bu içinde olup dışarda kalma ya da dışarda olup da içinde görünme durumudur. Doğanın tüm fiziksel yasalarına tabidir ama bir parçası değildir. Bir evi olmasına rağmen evsizdir. Hayal gücünün farkındadır, ama bu onu sadece kendisine daha da yabancılaştırır çünkü egosunun ne kadar derinlere işlemiş olduğunu görmesini sağlar. Kimlik bunalımının sonucu olarak aslında bir geçmişinin olmadığını, geleceğini oluşturmak için bir çabaya girmediklerini görür ve kimliksizlik içinde geçmişini, yuvasını ve kimliğini doğduğu ve sonradan koparıldığı ormanlardan, doğadan alan maymunla kendini özdeşleştirir. Her ikisi de bir kafes içindedir, birisinin kafesi kendi algısıyla sınırlandırılmış bir aidiyetsizlik ve toplumsal yapı, diğerinin ise sadece fiziksel bir ayrıksanmışlıktır. Maymun dünyasına aidiyetini sağlamak adına Yank’ın giriştiği son bir çaba içinde kafese bakar ve maymunla el sıkışmak ister. Ancak maymun onu sert bir biçimde kucaklar ve

kaburgalarını çatlatır. Yank kafesin içinde ölüirken, maymun onu orada bırakarak kafesinden dışarı çıkar. Yank'in maymunla yaşadığı bu olay simgeseldir. Aslında aidiyetsizlik duyan bir insanın yaşadığı derin bunalımın sonucunda intihar etmesidir. Ancak maymunun onu kucaklamasıyla kaburgalarının kırılması onun hayvan dünyasına bile ait olmadığını ve maymunun kafesi terk etmesiyle de yalnızlığının evrensel boyutta, onulamaz derinlikte olduğu gösterilir.

SONUÇ

Eugene O'Neill, *The Hairy Ape* (Kıllı Maymun) oyununda Amerikan kapitalizminin bireyin ruhunda yarattığı yıkımı baş kişi Yank Smith'in kendini arayış hikayesi biçiminde kurgulayarak, Amerikan toplumunu ve düzenini eleştirir. Eleştiri birçok simge ve sembol ile daha da somutlaştırılır. Bunlar katı sınıfsı Amerikan toplumunu yansıtan yolcu gemisi, gemide işçilerin çalıştığı kömür fırınları, dinlendikleri odalar, yattıkları katlar, işçilerin konuşma ve davranış tarzları, söyledikleri şarkılar, içtikleri içki, anlattıkları hikayeler, tenlerinin rengi, Yank ve Mildred Douglas'ın kendileri, iki karakterin giydikleri siyah ve beyaz giysiler, Yank'in 5. Caddede gördüğü mücevherler ve hayvan kürkleri, sokak ve caddelerin yapısı, kiliseye giden kalabalık, sokaktaki insanların aldırıışsızlığı ve yapaylığı, Yank'in atıldığı hapisane, hapishanedeki gazete, gittiği işçi örgütü ve onun idarecileri ve en son kimliğini bulmak için gittiği hayvanat bahçesi, goril ve gorilin tutulduğu kafestir.

Kendine ve dünyaya karşı derin bir sorumluluk duygusu ile davranan Yank kendi görüntüsünün tam olarak nerede yansımaları bulduğunu görmeye çalışır. Ancak tüm arayışı sonuçsuz kalır ve kendi görüntüsünü ne kendi sınıfında, ne sokakta, ne kapitalist düzende, ne işçi örgütünde ne de hayvanat bahçesinde bir kafeste kilitli olan maymundaki bulur.

Aidiyetsizlik duygusunun yanı sıra Yank her taraftan kuşatılmıştır ve benliğini saran kalın duvarlar onu kendisine gitmekten, yaşamının anlamını bulmaktan alıkoyar. Bu engel varoluşsal bir sıkıntının yansımasıdır. Yank anlamsız bir dünyada yaşamasına, kendi kavrayışının ve denetiminin dışındaki güçler tarafından belirlenen çerçeveye sığmak zorunda kalmasına ve hiçbir güç tarafından kabul edilmesine, hatta sonunda intihar etmesine rağmen varoluşunu kendi ilkelerine göre belirleme çabaları açısından varoluşçu bir tiptir. O, edilgenliği kabul etmez ve sürekli bir özne konumuna yükselmeye çabalar. Yank, toplumsal kurumların ya da normların bir ürünü olmak yerine onların farkına varmayı ve kendi kimliğini kurmayı dener. Daha da önemlisi, attığı her adımda acı çekmenin giderek daha da katlanılmaz boyutlarıyla karşılaşacağını bilen bir bilinçle bunu yapmaktan geri durmaz. Bu özelliği ile "Oedipus Rex"teki Oedipus gibi trajik bir kahramanın kararlılığına sahip olur, hatta "Zincire Vurulmuş Prometheus"taki ulvi amaçlar uğruna acı çekmeyi göze alan Prometheus gibi tanrısal bir konuma yükselir. O, aklın ve duyguların ortaya çıkardığı ince bir ruhun görünümüne bürünür ve kimliğini ararken attığı her adımda daha derin bir umutsuzluk ve dehşetle karşılaşsa da yolculuğunda bir çekingenlik duyumsamaz.

Sonuç olarak, oyunun trajik çerçevesinin merkezinde yer verilen ana karakter Yank'tir. Onun etrafında oluşturulan aidiyet duygusu (ya da aidiyetsizlik izleği) ve Amerikan toplumunun arasında yakın bir ilişki bulunur. O, sadece kendisini temsil etmez, daha çok aidiyetsiz, kimliksiz, yabancılaşmış ve Burjuvazi tarafından yok sayılan, ancak kendi dar dünyasında emeği ile varlığını anlamlı kılabilen sıradan Amerikalıdır. Olay örgüsü, kişilik kurgusu, simge ve sembol kullanımları, öne çıkarılan izlekler ve işleme biçimi gibi açılardan bakıldığında sıradan insanın hayatını yansıtan bir trajedidir. İnsanlığa hitap eden yönleri, yani insanın onuru, kimliği ve anlam arayışı açısından evrensel ve bir trajedi niteliğindedir.

KAYNAKÇA

- Abrams, M. H. (1978). *A Glossary of Literary Terms*, (Third Edition). Madras: Macmillan.
- Aşkaroğlu, V. (2018). İlkel İnsan ve Diktatörlüğün Kurulması: Hayvan Çiftliği İle Karanlığın Yüreği Romanlarının Karşılaştırması. *Karadeniz Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 37(37), 169-178.
- Aşkaroğlu, V. (2017). Toplum ve Birey: Yabancılaşma Üzerine Kuramsal Bir Tartışma. *Karadeniz Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 35(35), 72-77.
- Cardullo, R. J. (2012). Eugene O'Neill's *The Hairy Ape* in Relation to Greek Tragedy, Italian Futurism, and Divine Comedy. *Moderna Sprak*, 106(2), 25-41.
- Brugnoli, A. (2012). Eulogy of the Ape: Paradigms of Alterity and Identity in Eugene O'Neill's *The Hairy Ape*. *Eugene O'Neill Review*, 33(1), 43-55.
-

-
- Hochman, S. (ed.) (1984). *Mcgraw-Hill Encyclopedia of World Drama*. (4th Vol). New York: McGraw-Hill.
- O'Neill, E. (1967). The Hairy Ape. (Ed. Egbert. S. Oliver). *American Literature 1890-1965: An Anthology* In (p.173-211). New Delhi: Eurasia Publishing House.
- Öğünç, B. (2018). Where Do I Belong? Power and Class Struggle in Miss Julie and *The Hairy Ape*. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(3), 857-865.
- Rachana, M. (2014). Identity Crisis in Eugene O'Neill's *The Hairy Ape*". *New Man International Journal of Multidisciplinary Studies*, 1(10), 25-33.
- Raleigh, J. (1967). Eugene O'Neill. *The English Journal*, 56(3), 367-475.
- Roy, E. (1968). Eugene O'Neill's The Emperor Jones and The Hairy Ape as Mirror Plays. *Comparative Drama*, 2(1), 21-31.
-

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 5 - Number: 15, p. 25-32, Spring 2021

İhsan Oktay Anar'ın "Galiz Kahraman"ında Erkeklikler

Masculinities in İhsan Oktay Anar's "Galiz Kahraman"

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.894634>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
19.02.2021

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
31.03.2021

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.03.2021

Asya Studies

Doç. Dr. Ferda Zambak
Aydın Adnan Menderes

Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
ferda.zambak@adu.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-1699-5017>

Öz

İhsan Oktay Anar'ın *Galiz Kahraman* adlı eseri, anlatıcının toplumsal hayata dair eleştirilerinin ironik bir üslupla ifade edildiği bir romandır. Kurgusu itibarıyla gerçek ile düş arasındaki çok katmanlı yapısı ve postmodern anlatıcının yapı bozucu tavrı, romandaki erkeklik eleştirisini kimi kez ironik söylemlerin arkasına saklar. Oysa romanda öne çıkarılan sosyal meselelerin yanında kadın ve erkek karakterlerin kurgulanışındaki sıra dışılıklar, romanın toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında okurlarına işaret etmek istediği meselelerin olduğuna işaret eder.

Romanda erkek karakterlerin toplumsal yaşamda güç kazanarak iktidar hâline gelmek istemeleri, arzu ettikleri kadınları etkilemek endişesi ekseninde ortaya çıkar. Anlatıcı bu arzunun esiri olan erkeklikleri ironik bir şekilde eleştirir ve bunu, onları hileli rekabet oyunları içerisinde sadece erkeklerle değil kadınlarla da karşı karşıya getirerek yapar. Böylece ataerkil erkekliğin devamlılığını sağlayan haz ve hâkimiyet merkezli vaatlere dönük eleştirilerin de bu karşılaşma alanları üzerinden kurgulandığı görülür. Bu durum erkeklik eleştirisinin erkekler arasında seyreden yapısını bozduğu gibi anlatıcının kadınları bu eleştirinin öznesi haline getirmek isteyen tavrını açığa çıkarır. Nitekim anlatıda kadın karakterlerin azlığına rağmen onların, eril arzuyu ve tahakkümü yerinden eden görünüm ve davranışları ataerkil ideolojiye getirilen bir eleştiri niteliği taşır.

Çalışmada romandaki erkeklik biçimleri, bir yandan erkekler arası hileli mücadele alanları diğer yandan kadınların onlar karşısındaki tutumları etrafında analiz edilecektir. Ayrıca toplumun farklı kesimlerindeki erkeklik temsillerine yer verilen romanda, erkekliğe yapılan atıfların değişkenliği üzerinde durulacak ve çarpık yapıları üreten düşünce şekillerine yakından bakılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İhsan Oktay Anar, Galiz Kahraman, Erkeklikler, Kadınlar

Abstract

İhsan Oktay Anar's Galiz Kahraman is a novel in which the narrator's criticisms of social life are expressed in an ironic style. In terms of its fiction, its multi-layered structure between reality and dream and the deconstructive attitude of the postmodern narrator sometimes hide the criticism of masculinity in the novel behind ironic discourses. However, besides the social issues highlighted in the novel, the unusualness in the construction of male and female characters indicates that there are issues that the novel wishes to point out to its readers in the context of gender roles.

In the novel, the desire of male characters to gain power in social life and to come to power emerges around the anxiety of influencing the women they desire. The narrator ironically criticizes the masculinities enslaved to this desire, and does so by facing them off not only with men but also with women in fraudulent rivalry games. Thus, it is seen that the criticisms of the pleasure and domination-centered promises that ensure the continuity of patriarchal masculinity are also constructed over these areas of encounter. This situation disrupts the structure of masculinity criticism among men and reveals the narrator's attitude that wishes to make women the subject of this criticism. As a matter of fact, despite the scarcity of female characters in the narrative, their appearance and behavior that displaces masculine desire and domination is a critique of patriarchal ideology.

In the study, the forms of masculinity in the novel will be analyzed around the fraudulent struggle areas between men on the one hand, and the attitudes of women towards them on the other. In addition, the novel, which includes representations of masculinity in different segments of the society, will focus on the variability of references to masculinity and will try to look closely at the ways of thinking that produce distorted structures.

Keywords: İhsan Oktay Anar, Galiz Kahraman, Masculinities, Women

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Zambak, F. (2021). İhsan Oktay Anar'ın "Galiz Kahraman"ında Erkeklikler. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 5(15), 25-32.

Giriş

İhsan Oktay Anar'ın 2014 yılında yayımlanan *Galiz Kahraman* adlı romanı, kurgusu itibariyle çok katmanlı, gerçek ile gerçek dışılığı bir arada sunan bir yapı gösterir. *Galiz Kahraman* adıyla roman, okurunu anlatıda "galiz kahraman" aramaya sevk etse dahi anlatıcı galizliği romanın bütün katmanlarına sızdırmayı başarır. Bu yüzden "kaba, çirkin, nezaket ve terbiye dışı" (Ayverdi, 2011: 1009) anlamına gelen galiz kelimesi, romanda sadece kişi ya da kişileri nitelendiren bir sıfat olarak kullanılmaz, anlatıcının ironik bir üslupla eleştirdiği pek çok durumu işaret eden bir kimliğe bürünür. Ayrıca romanda sözü edilen çirkinliklerin tek sorumlusunun olmaması ve bu kişilerin "kahraman" olarak adlandırılmayacağı gerçeği, okuru şaşırtmacalarla dolu, bildiklerini yeniden sorgulayarak üretmesini sağlayan bir kurguyla karşı karşıya bırakır. Postmodern romancılığın özellikleri arasındaki bu durum, İhsan Oktay Anar romanlarında da okurun karşısına sık sık çıkar. Osman Gündüz, *İhsan Oktay Anar'ın Kurgu Dünyası* adlı kitabında modernist romanın büyük ölçüde seçkinci, hiyerarşik bir düzeni ve uymak zorunda olduğu birtakım kuralları olduğunu belirtir. Ayrıca modern romanın tabandan zirveye doğru yükselen bir çeşit dikey değerler sistemi oluşturduğunu fakat farklılıkları bütün içinde özümseyerek uzlaştırmak yerine ötekileştirdiğini ifade ederek şöyle devam eder: Oysa postmodernist romancıların ise hiçbir değere inançları yoktu. Bu yüzden tekliğin yerine çoğulculuğu esas aldılar; var olan değerler sisteminin hiyerarşik düzenini bozarak/yıkarak yatay bir eksenle sıradanlaştırarak eşitlediler. Sonuçta birbiriyle zıt birtakım değerler, iyi ile kötü, yüceltilmiş aşk ile pornografi, güzel ile çirkin, elit ile sıradan insan birbiriyle iç içe ve yan yana getirildi (Gündüz, 2012: 29-30). Bununla birlikte postmodern romanın karakterlerinin okuru hiyerarşik ya da normatif okuma alışkanlıklarının ötesine taşıyacak özellikler etrafında kurgulandığını belirtmek gerekir. Sınıflandırmaların dışında fakat içeride olduğu kadar dışarda, geçişken olabilecek kadar sabit, kırılabilir olabilecek kadar uyumsuz özellikler de gösterebilirler. Çünkü postmodernizm Ahmet Koçakoğlu'na göre "anlamın anlamsızlaşmasına inanan merkezsiz bir dünya görüşünün tasavvur edildiği bir düşünce yapısı olarak karşımıza" çıkar (Koçakoğlu, 2010: 23-24). Bu yüzden "postmodernizmin en başat özelliği, güçlü karakterleri ortadan kaldırarak onları sıradan kişiler ya da birer figür hâline getirmesidir. Günümüzde geleneksel romanın baş tacı ettiği büyük kahramanlar yoktur. Kahramanlık çağı sona ermiştir. Alt kültürlerden beslenen, horlanmış, uzak tutulmuş, dışlanmış konulara, olaylara ve kişilerin yaşam öykülerine yer veren yeni akımın rotası da artık belirlenmiş gibidir. Bu, gelecek için ümit vadeden çoğulculuk ruhunu canlandıran; gelenekçi zihniyetin tutuculuğuna, modernizmin baskıcı ve otoriter tavrına karşı çıkan farklı bir toplumcu ve özgürlükçü anlayıştır" (Gündüz, 2012: 29). Bu sebeple postmodern roman özellikleri gösteren *Galiz Kahraman*'ı toplumsal cinsiyet rolleri ve erkeklik eleştirisi bağlamında incelerken anlatıcının sunduğu birincil görüntülerin, metin içi gönderimlerin ve anlamların yanıltıcı olacağını belirtmek gerekir. Çünkü postmodern anlatıcının yapıbozucu tavrı, okurun da anlatıya benzer bir bakış açısıyla yaklaşması ihtiyacını ortaya çıkarır. Nitekim *İhsan Oktay Anar'ın Romanlarında İroni* başlıklı çalışmada Adnan Ergün, Anar'ın ironiyi kurarken karikatürize etme yönteminin dışında, çelişkili unsurları bir arada verme, verilen yargının altını oyacak bilgiler verme, bilmezden gelme, abartma, över gibi gözükme gibi yöntemleri kullandığını ifade eder. Ayrıca Anar'ın romanlarında hakikati temsil iddiasında olan ne varsa hepsinin altının ironi ile oyulmuş olduğunu (Ergün, 2019: 206, 208) belirtir. Böylece ironi vasıtasıyla anlatıcı romanda bir yandan yapı bozucu tavrı diğer yandan çoğul anlamlılığı oluşturarak anlatıdaki eleştirileri örtük olduğu kadar dikkat çekici biçimler ve söylemler içerisine gizlemeyi başarır.

Galiz Kahraman'da gerçek ile düş aralığında kurgulanan kadın ve erkek karakterler, toplumsal norm ve değerler sistemini çoğu zaman yerinden eden özellikler gösterirler. Toplumsal cinsiyet rejimlerinin kadına ve erkeğe attığı rollerin yanı sıra onların fiziksel ve duygusal özelliklerin kimi zaman yer değişimi hatta birbirlerinden âdeta rol çalan hâlleri roman üzerine toplumsal cinsiyet temelli yeniden düşünmeyi gerekli kılar. Ancak Ayşe Utanır'ın ifade ettiği üzere, karakterler toplumsal yaşamda dış dünyaya ait karakterlerdir. Karakterlerin iç dünyalarına yönelik olarak ayrıntılı betimlemelere rastlanmaz. İlgili çekici durum şudur ki, karakterlerin iç dünyalarına yönelik olarak ayrıntılı yansıtılmamasına rağmen erkeklerin erkeklikle olan ilişkisi gayet açıktır. Yazar roman kurgusunu oluştururken, karakterlerin iç dünyalarıyla değil de erkeklikle olan ilişkilerine değinmekte ve kurgusunu o yönde geliştirmektedir (Utanır, 2020: 16). Romanda erkeklik meselesi, erkek karakterlerin yoğunluklu olarak diğer erkeklerle ilişkileri üzerinden yansıtılırken kadınlar ise erkeklik hallerini belirginleştiren, eril tahakkümü ve toplumsal hiyerarşiyi yerinden etmek isteyen özneler olarak kurgulanır. Bu bağlamda çalışma, romandaki erkeklik biçimleri ve eleştirisi üzerine odaklanırken onları sadece erkeklerle kurdukları ilişkiler ya da

yaşadıkları olaylar karşısındaki düşünce ve eylemleri ekseninde değil kadınlarla kurmaya çalıştıkları ilişkiler etrafında da incelemeye çalışacaktır.

1. Eril Arzuyla Sınanan Erkeklikler

Romanın ana karakteri İdris Âmil, anlatıcı tarafından roman boyunca "İdris Âmil Hazretleri" olarak nitelendirilir. Anlatıcı İdris Âmil'in dünyaya "sünetli" (Anar, 2014: 10) bir şekilde geldiğini ve hacı dedesinin bu durumu bir kutsallık alameti olarak yorumladığını belirtir. İdris Âmil'in daha doğarken ayrıcalıklı bir erkek olduğunu, erkek cinsel uzvu üzerinden işaret etmeyi tercih eden anlatıcı aslında, romanın en başında ironik bir söylemle erkeklik meselesine eleştirel yaklaşımını okura sezdirir. İdris Âmil'in doğumu ile birlikte onu abartılı bir şekilde her şeyin üstünde tutan tavır, abartılı bir söylemle eleştirilir: "Nasıl ki denizciler Kutup Yıldızı'na bakıp istikametlerini tâyin ediyorlarsa, Âdemoğulları'nın da Efendimiz'e bir bakıp onu misâl ve kıstas alarak kendilerine bir çeki düzen vermeleri, hem yollarını hem de yordamlarını bulmaları icap ederdi. Zaten Güneş'in doğudan doğduğu da palavraydı! Dünya'yı aydınlatan güneş, asıl Efendimiz'in o mübârek validesinden doğmuştu! Bu, ikinci bir Kopernik inkılâbıydı. Çünkü insanoğlu artık, merkezinde bu kez hakikî bir güneşin, yani asıl Efendimiz'in olduğu bir kâinata idiler" (Anar, 2014: 11). Anlatıcının bu ironik anlatımı, İdris Âmil'in ifade edilmek istenen sıradanlığının ve erkeklik hâllerinin roman boyunca imtihan edileceğine işarettir. Nitekim onun ilk erkeklik imtihanı, karşı cinsin ona ziyadesiyle cazip gelmesiyle başlar:

"Cins-i lâtif artık ona ziyadesiyle cazip geliyor, fakat Efendimiz pek de haklı olarak kendisini bu kadar beğenirken, ne kadınlar ne de kızlar, onun suratına, basık burnuna, pörtlek gözlerine alıcı gözüyle bakıyordu. Kısacası evdeki hesap bir türlü çarşıya uymamaktaydı! Demek ki yanlış giden bir şeyler vardı. Apış arasındaki Tabiat kuvvetini elinden geldiğince zapt ettiği için, bu kez kalbi güm güm atar oldu: İdris Âmil Hazretleri her daim ona buna âşık, sulu zırtlak biri oldu çıktı. Elbette sinesinde bir kalp, kalbinde şiddetli hisler, yumulu gözlerinin önünde de âşık olduğu kızlar vardı. Gel gör ki cins-i lâtif, herhangi bir sahada parlayıp sivrilmedikçe ona kul kurban olacak gibi değildi. Hâl böyle olunca Efendimiz Hazretleri'nin bir sahada terakki etmesi, pişip parladıktan sonra da kadını kızı tâ ayağına beklemesi uygun olacaktı" (Anar, 2014: 13).

İdris Âmil'in erkeklik inşasının ilk ve önemli güdüleyicisi karşı cinsin duyduğu arzudur ki bu roman boyunca devam eden eril bir özellik olarak okurun karşısına çıkar. Bu durum Bell Hooks'a göre cinsiyetçi toplumsallaşma yoluyla erkeklere kalplerindeki isteğin cinsellik olması gerektiğinin öğretilmesiyle ilgilidir. Örneğin pembe dizileri ya da cinsel içerikli yetişkin filmlerini izleyen çocuklar, beden ve cinselliğin hiç olmadığı kadar farkında olarak yetişirler. Ancak cinsellik hakkında öğrendiklerinin çoğu, ataerkil bakışa uygun olarak yazılmış senaryolar dahilindedir. Erkeklerin kadınlara hükmetmesi gerektiğini, güçlü erkeklerin zayıf erkeklere hükmetmesi gerektiğini öğrenirler. Ayrıca cinsellikle ilgili yalan söylemek, ataerkil erkeğin onaylanan bir yönü olduğu gibi ataerkil bir vaat olan hâkimiyetin kolayca gerçekleştirildiği tek toplumsal alandır. Bu ikramiyeler olmasa, erkekler çok uzun zaman önce kitleler halinde ataerkiye karşı ayaklanmış olabilirdi (Hooks, 2018: 87-91). Bu yüzden romanda en başta İdris Âmil olmak üzere pek çok erkeklik, eril arzuları etrafında sınanır. Anlatıcının ataerkil erkeğin devamlılığını sağlayan haz ve hâkimiyet merkezli vaatler alanına yönelik eleştirileri, romanda çoğu kez bu imtihanlar çerçevesinde ortaya çıkar. Erkekler arası çatışma ve rekabet, kamusal alanda daha fazla görünürlük kazanmak adına yapılan eylemlerin çirkinliğinin ironik anlatımı, anlatıcının ataerkil ideolojiye getirdiği bir eleştiri etrafında şekillenir. Nitekim İdris Âmil, kadınların dikkatini çekebilmenin yolunun kendisini "kahraman" gösterebilecek bir mertebede olmaktan geçtiğini düşünür. "Çünkü cam başında sokağı seyredip gün boyu koca bekleyen kadın kız dâima, kendilerini kurtaracak bir şövalye peşinde olurdu" (Anar, 2014: 14). Onun kimliğini kadınlar üzerinde bırakmak istediği etki etrafında kurmaya çalışması, eril arzuyu kişilik oluşumunun tek inşacısı olarak gördüğünü ortaya koyar. Çünkü ona göre dünya üzerindeki diğer erkekler de her şeyi kadınlar için icat etmişlerdir: "Kadınlar kavga etmezdi ama bütün kavgalar kadınlar içindi; medeniyeti kadınlar kurmamıştı ama medeniyet kadınlar için kurulmuştu. Kısacası zaten mankafa olan erkek tâifesi, cins-i latifi görür görmez daha da bir delirdiği için, onu elde etmek gayesiyle gece gündüz demeden didinip yırtılarak icatlar yapmış, ayağına üşenmeyip keşif seyahatlerine çıkmış, sırf onları tavlama için kendini paralayıp cilt cilt kitaplar yazmıştı. Hanım kısmı erkeği, zavallının kalbine aşk okunu sokup gebe bırakır, sonra da ona dokuz doğurturdu" (Anar, 2014: 18). Erkeğin her durumda kadınları elde edebilmek ve sadece bunun için çalışmak üzerinden oluştuğuna inanan İdris Âmil, âdeta diğer erkeklerin gittiği yoldan gidip onay alabilmek adına, hayatına dair bütün girişimlerini kadınları etkileyebilmek adına yapacaktır. O, öncelikle yeraltı camiasında bir mertebe kapmanın yollarını arar. Bu sırada cezaevinde olan kabadayı Yarma

İskender'e müracaat eder fakat karşısında korkusundan konuşamaz hatta altına kaçırır. Bu sırada mâbâdını tekmelediği bekçiden af diler, adamın elini öper. Bütün bunlar kısa sürede yeraltı âleminde duyulur ve diğer kabadayı erkekler tarafından "ciğersizin teki" (Anar, 2014: 17) olarak damgalanır. Burada erkekliği onaylayan ya da reddeden gücün erkekler olduğu görülmekle beraber kadınları kategorize eden ataerkil ideolojinin benzer şekilde erkekleri de sınıflandırdığı ve onlara dair bir denetim, baskı mekanizması oluşturduğu görülmektedir. Erkekler arası ilişkilerde de görülen eril şiddet bu bağlamda erkeği, ataerkil normların devamlılığı için tehdit eden bir unsur haline gelir. Oysa İdris Âmil, kabadayıların kendisiyle ilgili ne düşündüğünü önemsemeyerek yoluna devam edecek olsa da roman boyunca yeraltının ve sokağın kirli işlerinden yakasını kurtaramaz. Bu bağlamda sokak, onun hem erilliğini kanıtlamak zorunda olduğu hem de tehlikelerinden kendisini korumak zorunda olduğu bir yere dönüşür.

Romanda erkek karakterlerin sayıca fazlalığının yanında olayların çoğunlukla sokakta geçmesi, erkeklik ve sokak arasındaki ilişkiyi bir kez daha açığa çıkarır. Connell'a göre sokak çoğunlukla bir kurum olarak düşünülmez. Yürüdüğümüz, arabayla geçtiğimiz bir yerdir. Sokak en azından, belirli toplumsal ilişkilerin olduğu, kesin sınırları olan bir toplumsal çevredir. Sokakta pek çok iş yapılır. Sokak, ıslık çalıp laf atma gibi görece hafif tacizlerden fiziksel sarkıntılık ve tecavüze kadar, kadınlara yönelik pek çok sindirme eyleminin gerçekleştiği ortamdır. Şehrin büyük bir bölümünde kadınlar, özellikle hava karardıktan sonra nadiren sokakta yürürler. Öyleyse sokak, erkeklerin işgali altında olan bir bölgedir. Tehlikeye yol açan genç erkekler de aynı tehlikeye maruzdur. Sokak, medyanın 'sokak çeteleri' adını verdiği farklı gruplar arasında ve bu çetelerle polis arasında, aralıklarla devam eden bir çatışmanın sahnesidir. Her ne kadar yaşlılar sokağa ilişkin kronik bir korku içinde yaşıyor olsalar da, aslında sokaktaki şiddetin asıl kurbanları yaşlı insanlar değil genç erkeklerdir. Bunların yanı sıra, daha fazla çeşitlilik içermekle birlikte kaldırımlar da eşit ölçüde gösterimlerle doludur. İnsanlar giysileriyle, takılarıyla, duruşlarıyla, hareketleriyle, konuşmalarıyla kendilerine ilişkin mesajlar verirler. Sokak büyük bir erkeklik/kadınlık biçimleri ve cinsellik tiyatrosudur (Connell, 2019a: 198-199). Hareketliliği, eylem çeşitliliği ve tehlikelere açık haliyle sokağın erkekliğin mekanı olması fiziksel, zihinsel ve duygusal olarak erkekliği daha güçlü, tehlikelerle başa çıkma iradesi daha fazla olarak algılayan bakış açısıyla ilgilidir. Ayrıca ataerkil ideolojide karşımıza çıkan tanıdık izleklerden biri olan erkeklerin akılcı, kadınların duygusal varlıklar olduğu (Connell, 2019b: 289) kabulü de erkeğe sokakta serbestlik ve üstünlük sağlayan bir özellik olarak ortaya çıkar. Bu yüzden sokağın değişen dinamikleri ve yapıları arasında kazanan güçlü, yiğit ya da ait olduğu sınıfa göre kabadayı olarak nitelendirilerek kabul görecektir. Bu kategorilerdeki erkeklikler için aklın yanında fiziksel güce de vurgu yapıldığı göz ardı edilmemelidir. Sokak bu bağlamda pek çok erkeklik ve kadınlık biçiminin gezindiği bir alan olmasıyla romanda çoğulcu bakışın da duraklarından birisi hâline gelir. İlk olarak sokakta kazanarak kahraman olmayı düşleyen İdris Âmil, kabadayılar tarafından "ciğersiz" şehrin geri kalan kısımları tarafından da "kalas", 'odun' 'hoirat'" (Anar, 2014: 18) olarak nitelendirilir. Burada toplumun iki farklı kesimindeki erkeklik temsilleri yansıtılır. Fiziksel güç, cesaret, eylem odaklı yaşanan erkekliğin kahraman, yiğit ya da kabadayı olma performansına yapılan atıf ile entelektüel bir kimlik oluşturma çabası üzerinden yaşanan erkekliğe yapılan atıflar arasındaki fark belirgindir. Biri için hoirat olan diğeri için gereklidir. Fakat özünde galiz olabilmek her iki kesim için de mümkündür.

2. Eril Düzeni Yerinden Eden Kadınlar ve Hileli Oyunlar Arasında Üretilen Erkeklikler

İdris Âmil, kabadayılar içinde erklğini ispatlayamadığı için şansını bu sefer kendisine zarâfet kazandıracağını düşündüğü entelektüel kesim içinde dener. Mustafa Karabulut'un belirttiği üzere, postmodern romanlarda sıklıkla görülen bir unsur olan arayış imgesi, kimi zaman kaybedilen bir kişi kimi zaman kişinin kendi benliği şeklinde romanlara yansır. Galiz Kahraman'da da bu arayış, İdris Âmil'in itibar arayışı olarak karşımıza çıkar. Bunun için kabadayı olmaktan şair olmaya, artist olmaktan romancı olmaya kadar çeşitli işlerle uğraşır fakat hiçbirini başaramaz (Karabulut, 2018: 9). İdris Âmil'in görünürdeki itibar arayışının altında yatan asıl neden ise kadınları etkilemek ve onların kalbini kazanmaktır: "Öyleyse kendisine zarâfet kazandırmalıydı. Evet! Mangal gibi bir yüreği yoktu! Ama âhûları âfetleri görünce aşktan pırpır atan bir kalbi vardı! İşte böyle birinin yufka yürekli olmaması imkânsızdı. Hâl böyle olunca Efendimiz Hazretleri, art eteğinde kadın kızın namaz kıldığı biri olabilirdi. Fakat gacolar süsü çok sevdiklerinden, yalınkat bir aşkı refüze ederlerdi. Öyleyse hislerini daha şatafatlı hâle sokmalı, yani şiir yazmalıydı"(Anar, 2014: 18). O, pek çok farklı kadına gönlünü kaptırır, peşlerinden gider fakat başarısız olur. Bu yüzden her şeyiyle kendisini sinemaya, edebiyata tamamen sanata adayın bir erkek olarak göstermeye çalışır. Böylece kadınların ilgisini çekebileceğini düşünür. Bu

durum onun hem kadınlara bakış açısını hem de erkekliği sadece kadınları etkileme performansı olarak gören bilincini gösterir. Nitekim anlatıcı kahramanlaşmak ve dikkat çekmek uğruna üretmek istediği sahte erilliği cezalandırır. Çok geçmeden İdris Âmil hem annesinin ısrarı hem de mahallede bekâr erkek istenmediği gerekçesiyle evlendirilir: “Dua et kısmetin açıldı! Mahallede bekâr istemeyiz, yoksa kadına kıza sarkarsın! Yarma İskender Âbimiz seni evlendirecek. Şân olsun diye de düğününü o yapacak. Şimdi zıpla da kıraathaneye git, Âbimiz'in vekilini gör, sana malûmat versin! Yallah!” (Anar, 2014: 53). Külhanbeyi Remiz'in ikiz kız kardeşi ile evlendirilen İdris Âmil oyuna getirilir. Evlendirildiği kadın fiziksel özellikleri itibariyle kaba bir erkek görüntüsünde tasvir edilir: “Anadolu Külhânbeyi Remiz'in ikiz kız kardeşi, aynı kalın ve bitişik kaşları, aynı iri dişleri, aynı kalın dudakları ve seyrekçe olsa da aynı bıyığıyla Remiz'in duvak giymiş hâliydi” (Anar, 2014: 56). Remziye, eril tahakküme başkaldıran bir kadın karakterdir. İdris Âmil ile zoraki evliliğe boyun eğmeyerek düğün gecesi kaçır, böylece âdeta bütün sokağa ve onun eril hegemonyasına karşı çıkarak normatif olanı yerinden eden bir tavır gösterir. Remziye'nin anlatıcı tarafından âdeta karikatürize edilmiş bir erkek görüntüsünde tasvir edilmesi, eril tahakküme başkaldırının ancak eril özellikler gösterebilen bir kadın tarafından yapılabileceği yanlıgısını oluşturmamalıdır. Oysa romanın ilerleyen kısımlarında anlatıcı eril özellikler göstermeyen fakat eril tahakküme karşı çıkacak olan başka kadın karakterlere de yer verir. Ayrıca romanda kadından beklenen toplumsal cinsiyet rollerinin dışında, ondan beklenen güzellik algısının da dışına çıkan tasvirler Wollstonecraft'ın kadın güzelliği hakkındaki görüşlerini aklı getirir: Ona göre kadınların bedensel ve zihinsel güçleri, ahlaksız bir güzellik nosyonuna feda edilir. Kadın güzelliğinin tarihsel süreç içerisinde toplumda konumlandırılan yerinin erkeğin hazzı için olduğunu ve kadınları yalnızca haz veren nesnelere dönüştürme amacına itiraz ettiğini belirtir (Wollstonecraft, 2020: 14, 34). Güzelliğin, eril haz ile ilişkilendirilmesi dolayısıyla ahlaksız olarak nitelendirilen güzellik, özünde kadına karşı bakıştaki ahlaksızlığı içerir. Kadını sahip olduğu özellikler içerisinden algılamak yerine, ondan “estetik ve güzel” olmasını beklemek ve bunu bir cinsiyet rolü olarak görmek, kadını eril arzunun haz mekanizması olarak gören bilincin yansımasıdır. Soysal'a göre de bedensel hazlarda hangi cinsiyete ait olursa olsun, kendi başına ahlaksız olarak nitelendirilebilecek hiçbir yan yoktur. Ahlaksızlığı başlatan haz değil, hangi cinsiyetten olursa olsun bir insanın bedeninin maddi ya da manevi ya da sosyal bir getiri karşılığında başka bir insanın ya da bir grup insanın hazzı için düzenlenmesi, belli bir biçime sokulması, belli hareketlerle donatılmasıdır (Soysal, 2013: 263). Bu bağlamda anlatıcının Remziye için çizdiği, erkeklerin bu yüzden beğenmediği ve evlenmek istemediği kadın görüntüsü ataerkil düzene, güzelliği kadınlara eşdeğer görmek isteyen eril beklentiye ciddi bir eleştiri niteliğindedir. Nitekim Remziye, ataerkil düzenin kendisinden kadın olarak beklemediği cesareti göstererek düğün gecesi kaçarak başka erkeklerle gönül eğlendirmenin yolunu tutar: İdris Âmil ise, Remziye'yi “güzel” bulmadığı için diğer erkeklerle gitmesine sessiz kalır. Ataerkil düzenin devamlılığını sarsacak duygu ve eylemlerde bulunan kadını kolayca cezalandırmaktan çekinmeyecek eril iktidara rağmen anlatıcı, Remziye'yi değil İdris Âmil'i cezalandırmayı tercih eder. Oysa Gilmore'un da ifade ettiği üzere kadınlar çoğu kez erkeklerin kontrolü altındadırlar. Geleneksel ahlak görevini yerine getirmese erkekler kadınları güç tehdidiyle itaat etmeye zorlayabilirler. Bununla birlikte erkekler özellikle sosyal bağlamlarda her zaman başkalarının egemenliği altında değildir. Bu yüzden onları kontrol etmek daha zordur (Gilmore, 1990: 221). Ataerkil ideolojinin kadınlar üzerindeki denetim mekanizmasının daha görünür olmasının nedenleri etrafında düşünülebilecek bu yapıya rağmen anlatıcının İdris Âmil'i sadece Remziye tarafından terkedilerek değil, kendisine ondan bırakılan bir çocuk ile de tasvir etmesi toplumsal cinsiyet rollerine getirilen bir eleştiri olarak değerlendirilmelidir.

Romanda İdris Âmil bir yandan yeraltı camiasıyla olan ilişkiler açısından kendini kurtaramaz diğer yandan şair olmak hevesiyle gittiği “Avâma Açık San'atkâr Müellif Kursu'na (Anar, 2014: 26) devam eder. Ümmü Gülsüm Kıraathânesi'nde verilen bu kurs vesilesiyle dönemin pek çok akademisyen, şair, yazar bir başka deyişle entelektüel kimliği eleştirilir. Ayrıca “bedeni arzularını gerçekleştirebilmek yahut şöhret elde etmek isteyen, içerik ve yeterlikten yoksun bireylerin eleştirisi İdris Âmil ile eş değer bir şekilde” (Güler, 2018: 101) değerlendirilir. Burada İdris Âmil kadar okurun dikkatine sunulan bir diğer karakter de Efgan Bakara'dır. Onunla aynı kursa devam eden İdris Âmil, onu her zaman kendisinden aşağıda görür: “Kasımpaşa'da ona artık bir gelecek olmadığını unutmak istiyordu. Dünya denilen gebergâhtaki en aşağılık insan o olamazdı! Şurası bir hakikatti ki, kendisinden de aşağı biri mutlaka vardı. Ah! Keşke öyle birini bir görse de az buçuk teselli bulsaydı! Efendimiz'in kalbi temizmiş ki, caddede böyle biriyle karşılaştı. Efgan Bakara idi bu!” (Anar, 2014: 64). Oysa roman boyunca Efgan Bakara ona göre kendi hedeflerine ulaşmak adına daha istikrarlı ve kurnaz davranacaktır. Böyle olması

onun bir diğerk galiz erkek olmadığı anlamına gelmese dahi başladığı noktadan ileriye gidebilmeyi kendince başarmış ve bu yüzden İdris Âmil'in içten içe öfke duyduğu bir karakter olmuştur: "Fodul, bu nidâyı işitince dönüp baktı ve sevinçle koşup Efendimiz'le kucaklaştı. Kaşalotzâdenin dediğine bakılırsa, derslerini epey iyi hâfızladığından olsa gerek, Allah nasip ederse yakında liseyi bitiriyordu. İş bununla da kalmıyordu: Fiski şişesini kırdığı için bir vakitler Efendimiz'in çalışmak zorunda kaldığı pavyonun Diyârbakırlı fedâileri, gelip bulaşıkları yıkamak suretiyle onun arkadaşına yardım etmesine kayıtsız kalmamıştır, 'Okusun da bizim gibi olmasın!' diye aralarında para toplayıp onu üniversiteye göndermeye karar vermişlerdi. Üstelik Efgan Bakara, gözlük numarası ilerlediği için, çalıştığı gazeteden zam bile almış, bir de altı lira ikramiye koparmıştı. Kısacası, bu fodul bir bakıma voliyi vurmıştu" (Anar, 2014: 64-65). Erkekliğin erkekler arası bir rekabet ve mücadele alanını da içerdiği düşünülürse erkeklik, kendisini bir yandan rekabetlerle inşa eden, devam ettiren özellikler de gösterebilmektedir. Bunun nedenini ise iktidar, otorite, saldırganlık gibi durumların kadınlar için değil erkekler için tematikleştirilmesinde (Connell, 2019a: 273) aramak gerekir. Fakat romanda rekabet, benzer şartlar içerisindeki erkeklikler arasında görünmektedir. İdris Âmil, kendisinden üstün gördüğü kabadayılar ile rekabete değil onların iktidarları altında var olabilmeye ihtiyaç duyar. Bu yüzden erkekler arası rekabetin, yakın güç dengeleri arasında ortaya çıkma meylinin daha fazla olduğunu belirtmek gerekir.

Romanda İdris Âmil sadece Efgan Bakara'yı rakip görmez, aynı kadına aşık olmaları sebebiyle dayısı ile de rekabet etmeye başlar. Erkekliğin sokakla kurulu olan sıkı bağıni göz ardı etmeyen romanda İdris Âmil, bir yandan şairlik özlemi içindeyken diğerk yandan hırsızlıktan para kazanabilmenin yollarını arar: "Böylece Efendimiz, edebiyat ve sinema sanatları yanında, yine aşk kadar heyecan verici olan hırsızlık sanatında da parlayabilir, bakarsın cebine üç beş kuruş da girebilirdi. Allah akıl fikir versin" (Anar, 2014: 79) Bu esnada hırsızlık yapmak için girdiği evde gördüğü kıza aşık olur fakat bu kız dayısının aşık olduğu Muallâ'dır. Dayının Muallâ'ya aşkı o derece kuvvetlidir ki aşkından ağlama nöbetleri geçirir. Romanda erkekler, kadın ve aşk karşısında bir yandan zayıf öte yandan arzu ettikleri kadınların dikkatini çekebilmek adına eyleme geçen karakterler olarak kurgulanmıştır. Dayı, Muallâ'ya kavuşabilmek için çok para kazanmaya çalışır ve bunun için hileli yollara da başvurur. Sokakta sattığı sağlıksız yiyeceklerle istediği parayı kazanan dayı, aslında bir nevi sokağın şartlarına hileleriyle galip gelir. Benzer şekilde para kazanmaya çalışacak olan İdris Âmil ise hırsızlık yapmaya girdiği evde yakalanır ve evin diğerk kızı Dilârâ ile evlenmek zorunda bırakılır: "Yüzün erkek yüzü görmemiş, eline erkek eli değmemiş kızım Dilârâ'nın kızıni gördün. Seni sağ korsam sağda solda anlatır, namusumu iki paralık edersin! Bu yüzden şeriaten katlin vaciptir! Oh olsun!" (Anar, 2014: 100). Dilârâ'nın isteği dışında babası tarafından talep edilecek olan bu evlilik erkeği, kadının namusunun bekçisi olarak gören ataerkil düzenin bir yansımasıdır. Bunun yanı sıra Dilârâ tıpkı Remziye gibi kaba fiziksel özellikler üzerinden tasvir edilir: "Odada, her bir kalçası traktör lastiği kadar şişirilmiş, bacakları bir erkeğinki kadar kıllı, kalın kaşları kanat açmış kapkara bir koca karga gibi bitişik bir kız, yarı çıplak ve yüzüstü yatağa yatmıştı" (Anar, 2014: 99). Dilârâ'nın "güzellik" üzerinden kurgulanmamış olması, anlatıcının onun herhangi bir erkekle evlendirilmesine sessiz kalabileceği önyargısını yıkmak istenciyle ilişkili düşünülebilir. Nitekim o da tıpkı Remziye gibi kendisinden beklenilmeyecek bir hamleyle babasının onaylamadığı fakat sevdiği bir erkekle kaçır: "İdris Âmil'in nişanlısı, o iri kıçlı Dilârâ sabaha karşı evden sıvışıp Galata Rıhtımı'ndan rotası Amerika olan bir vapura binmiş, aşkıyla yanıp kül olduğu sinema artisti Klark Kebil'a kavuşup kendini onun güçlü kollarını bırakmak için uzun bir seyahate çıkmıştı. Güzel Dilârâ'ya hakikaten de bu artisten bir mektup gelmişti. Her ne kadar artistin hayranlarına dağıtılmak üzere matbaada basılmış olsa da, bizzat Klark Kebil tarafından dolmakalemlle imzalanan, üstelik zarflandıktan sonra üzerine bir de atomizörle tıraş losyonu sıkılan mektubu, Muallâ bizzat görmüş, ama pek ciddiye almamıştı" (Anar, 2014: 171-172). Dilârâ'nın sinema artistine kaçıışı, romanın gerçek ile düş arasındaki kurgusunda ironik bir yerde duruyor olsa dahi burada dikkat çeken Dilârâ'nın, baba otoritesine rağmen İdris Âmil'i istememesidir. Anlatıcının kaba, çirkin olarak tasvir ettiği kadınlar tarafından istenmemesinden ziyade bu kadınlar, ağabey ve baba gibi otoriter figürlere rağmen İdris Âmil'den kaçarak başka erkeklere giderler. Anlatıcının İdris Âmil'i yaşamın her alanında yetersiz ve hileli çabalarına rağmen yeteksiz bir karakter olarak kurgulaması, normatif ve geleneksel olanı yerinden etmeye çalışmasıyla ilgilidir. Çünkü romanda erkekliğin talep eden, rekabetçi, sokakla ve otoriteyle kurduğu ilişki ağlarının örüntüleri, erkeklerden ziyade kadınlar tarafından yıkıma uğratılır. Kadın karakterler yaşamlarına kendi tercihleri doğrultusunda eril iktidara karşı çıkarak yön verirler. Onlar âdeta ataerkil ideolojinin ve geleneksel söylemin tesiri ve denetimi altında hiç kalmamış gibidirler. Değişim ya da başkaldırıya götüren sancılı süreçleri hiç yaşamamış gibi bir eylemsellik içinde tasvir edilirler.

Anlatıcının karakterlerin iç dünyasına ait süreçleri anlatmaması ya da sezdirmemesi, okuru beklemediği eylemsellikler içerisinde bırakmak ve onu toplumsal normların dışına ansızın çıkartarak şaşırtmak için yapılmış gibidir. Nitekim Muallâ da kendisini arzulayan pek çok erkeğe rağmen, romanın sonunda kendi tercih ettiği erkek ile birlikte olarak değişen kadın bilincinin örneği olacaktır.

Muallâ için rekabet eden İdris Âmil, dayı, Efgan Bakara ve Muhtar Lüpen arasındaki mücadeleler para kazanmak, entelektüel görünmek, kitapları ve hayranları olmak gibi özellikler üzerinden kurulur. Fakat romanda bu durumların hepsine hileli yollar ile ulaşmaya çalışan, kadın "güzelliği" konusunda zaafı olan ve galizliği, sahteliği dolayısıyla açığa çıkan erkeklik hallerine temas edilir. Anlatıcı onları pek çok durum içerisinde kurnaz, kaba fakat yetersiz göstererek ironik bir söylemle eleştirir. Örneğin Efgan Bakara'nın Muallâ'ya olan aşkı ve ona ulaşmak için yapmayı düşündükleri şöyle anlatılır: "Çünkü o, Herkül kadar kuvvetli ve künt olmaksızın, Çaykovski kadar cılız, patetik ve duygusal olmayı tercih edenlerdendi. Evet, şansı yoktu, ama o böyle düşünmüyordu. Çünkü bir gece Yorgo'ya, kendisine İsviçre'den postalanan bir vesikayı göstermişti. Bir rektör tarafından imzalanan bu kâğıtta onun, Zürih Üniversitesi'ne burslu olarak kabul edildiği yazılıydı. İşte bu vesika, Efgan Bakara'nın aşkına kavuşmak için sahip olduğu yegâne kozdu. Enayi utanmadan, Muallâ'ya kendisiyle izdivaç yapıp İsviçre'ye gelmesini teklif edecekti" (Anar, 2014: 164-165). Fiziksel olarak güçlü, kuvvetli olmak yerine duygusal olmanın da erkekler tarafından âdeta bilinçli olarak tercih edildiğini ima eden bu satırlar, erkekliğin hedefe odaklı biçimlendiğini ve bu yüzden kendilerine dair hakikati maskeleyen daha meyilli olduklarına bir gönderme gibidir. Bu bağlamda erkeklik krizinin de henüz hakiki olanın dışavurumunu gerçekleştirilemeyen, parçalı ve maskelenmiş gerçekler arasından üretilen erkekliklerde ortaya çıkma riskinin daha fazla olduğu belirtilmelidir. Bell Hooks, maske takmayı öğrenmenin ataerkil erkeklikte, oğlan çocuğuna verilen ilk ders olduğunu söyler. Oğlan çocuk temel duygularını, cinsiyetçiliğin eril olarak tanımladığı kabul görmüş davranışlara uymadığı takdirde açığa vuramayacağını öğrenir. Çocuk, gerçek benliğinin uygunsuz ve yanlış olduğunu söyleyen bu derse karşılık olarak sahte bir benlik kuşanmayı öğrenir (Hooks, 2018: 161). Romandaki erkeklik biçimlerini dikkat çekici hale getiren de onların ataerkil düzene uyumlu olmadıkları gibi ondan bağımsız da olmamaları ve sahte, galiz olanın da tam bu aralıkta üretilmeye başlanmasıyla ilgilidir. Erkek karakterler her ne kadar anlatıcının ironik söylemiyle âdeta birer karikatüre dönüştürülerek anlatılsa da roman gerçeklik ve düş arasındaki kurgusuyla ataerkil ideolojinin cinsiyet rollerine eleştiri getirmeyi ihmal etmez. Bunu yaparken de değişen kadın bilincinin göz ardı edilmemesi gerektiğinin altını çizer. Ayrıca Efgan Bakara, İdris Âmil ve dayısı eril tahakküme karşı çıkabilecek kadın kimliğini göz ardı ederek her seferinde yanılmışlardır. Örneğin Muallâ'ya duyulan arzu etrafında oluşan mücadele ve rekabet, Muhtar Lüpen'in zaferiyle sonuçlanmış olsa da onu Muallâ tercih eder: "İdris Âmil Hazretleri bu güzel sesi hemen tanıdı. O anda hiddetten gözleri kan çanağına döndü ve âdeta canavarlaştı. Aşkın ve gazâbın kudretiyle Muhtar'ı itip içeri daldı ve yatak odasında, üzerinde sadece bir bornozla, aşkı Muallâ'yı görürdü! Heyhâââ! İşte o anda iki büklüm oldu. Bayıldı bayılacaktı sanki. Ama birden bire, dudakları hiddetle yukarı kıvrıldı ve belinden âniden çekip Muhtar'a doğrulttu! Bir çılgın odayı inletiverdi! Muallâ kendini Büyük Romancı'ya siper etmiş, tabancanın tam önünde duruyor ve bir yandan da öfkeyle bağırıyordu: 'O bir dâhi! Ben ona âdim! Vuracaksın önce beni vur!' Muhtar Lüpen ise, kızın arkasında, gayet soğukkanlı bir tavırla kadehindeki beş yıldızlı konyağı yudumlamaktaydı" (Anar, 2014: 175). Muhtar Lüpen kendisine ait olmayan kitapla Muallâ'yı etkilemeyi başarmış ve görüldüğü üzere erkekler arası rekabeti galiz bir şekilde kazandığını soğukkanlılıkla göstermiştir. Bu durum bir yandan erkeğin hileli, galiz oyunlarına aldanmış bir kadını işaret ediyor olsa dahi öte yandan eril arzu yerine kendi tercih ve arzularını önceleyen kadınlığı da ifade eder. Bunun yanı sıra Remziye ve Dilârâ, eril otoriteye karşı çıkarak evden kaçmış olsalar da seçtikleri erkeklerin benzer kurnazlık ve galizliklerin tamamen dışında olduğuna dair bir anlatım ya da sezdirimle karşılaşmaz. Bu yüzden romandaki kadınlıklar, eril tahakküme boyun eğmeyen ve eril arzunun nesnesi değil kendi tercihlerinin öznesi olmayı tercih etmeleriyle ataerkil ideolojiyi yerinden eden eylemler göstermişlerdir.

SONUÇ

Roman bir yandan arzularının esiri olan erkekliklere diğer yandan kadınları kendi kural ve oyunları içinde tutarak onlara hükmedebileceğini zanneden erkekliklere eleştiri getirir. Erkeklikler romanda sadece erkekler arası ilişkiler, söylemler ve mücadele alanları üzerinden yansıtılmaz. Onların kadınlara olan yaklaşımı ve kadınların bu yaklaşımlar karşısında sergiledikleri tutumlar etrafında eleştirilen erkeklikler görünür hâle getirilir. Anlatıcı ataerkil ideolojinin erkeğe ve kadına atfettiği özellik

ve rolleri çoğu kez yerinden ederek romansal hakikat içinde okura toplumsal yeni bir düzen teklif eder. Bunu yaparken erkek ve kadın karakterleri kimi kez karikatüre yaklaşan görüntüler içinde anlatmayı tercih eder. Ayrıca onların duygu ve düşüncelerinden ziyade eylemlerine odaklanır. Eylem alanı sadece erkeğin değil kadınların erkeklerden daha cesaretli olduğu bir yer olarak kurgulanır. Erkekliğin arzu eden, talep eden, rekabetçi kimliğinin sokakla ve otoritelerle kurduğu ilişki ağları, galizliğin ve sahte erilliklerin üretildiği yerler olarak işaret edilir. Bu açıdan ataerkil yapı romanda erkekleri de denetleyen, baskılayan, eril kazanımı kahramanlık addeden yapısıyla hileli ve sahte olana da kaçınılmaz olarak kapı aralayan bir süreci temsil eder. Bu durum onları galiz kahramanlardan ziyade galiz nesnelere dönüştürür.

KAYNAKÇA

- Anar, İ. O. (2014). *Galiz Kahraman*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ayverdi, İ. (2011). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, Cilt 1.
- Connell, R.W. (2019a). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*, (Çev. Cem Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Connell, R.W. (2019b). *Erkeklikler*, (Çev. Nagihan Konukcu). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Ergün, A. (2019). İhsan Oktay Anar'ın Romanlarında İroni, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Danışman: Doç. Dr. Şahika Karaca), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gilmore, D. D. (1990). *Manhood In The Making: Cultural Concepts of Masculinity*. New Haven & London: Yale University Press.
- Güler, A. F. (2018). İhsan Oktay Anar'ın Galiz Kahraman Adlı Romanında Sosyal Eleştiri. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 20(20), 96-109.
- Gündüz, O. (2012). *İhsan Oktay Anar'ın Kurgu Dünyası & Anar'ın Kurgu Evreninde Postmodern Bir Gezinti*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Hooks, B. (2018). *Değişme İsteği Erkekler, Erkeklik ve Sevgi*, (Çev. Zeynep Kutluata). İstanbul: Bgst Yayınları.
- Karabulut, M. ve Sarıtaş, U. (2018). Postmodern Bir Roman İncelemesi: Galiz Kahraman. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(20), 1-12.
- Koçakoğlu, A. (2010). *Yerli Bir Postmodern İhsan Oktay Anar*. Konya: Palet Yayınları.
- Soysal, D. (2013). Wollstonecraft ve Kadın Güzelliği Üzerine. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 0(63), 261-271.
- Utandır, A. (2020). İhsan Oktay Anar'ın Romanlarında Erkekler ve Erkeklikler. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19(2), 526-542.
- Wollstonecraft, M. (2020). *Kadın Haklarının Gerekçelenendirilmesi*, (Çev. Deniz Hakyemez). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 5 - Number: 15, p. 33-45, Spring 2021

Hurûfi-Bektâşî Şair Arşî'nin Şiirlerinde Hz. Ali Algısı* Ali Perception in the Hurufi-Bektashi Poet Arshi's Poems

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.826136>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
15.11.2020

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
08.02.2021

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.03.2021

Asya Studies

Arş. Gör. Murat Aslan
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü
murataslan@yyu.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-8376-3780>

* Bu makale, yazarın "Arşî Divanı'nda Hurûfilik" adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

Öz

Hurûfilik 14. yüzyılın sonlarında İran'da ortaya çıkmış; ancak Timuruların baskısı sebebiyle Hindistan, Mısır, Suriye, Irak ve Anadolu'ya yayılmıştır. Hurûfliğin kurucusu Fazlullah Esterâbâdî'nin halifelerinden Aliyyü'l-A'lâ ve Nesîmî tarafından Anadolu'da öğretilen Hurûfilik, kısa zamanda Bektâşilik ile kaynaşmaya başlamıştır. Osmanlı coğrafyasında Hurûfilere yönelik tepkiler siyasî bir boyut kazanınca Hurûfilik Balkanlara doğru bir yayılma göstermiş ve Bektâşilik ile yeni bir senteze gitmiştir.

16-17. yüzyıl şairlerinden Arşî, Hurûfi-Bektâşî şairlerden biridir. Muhtemelen Tire'de doğup Arnavutluk'ta bulunan Ergirikası kasabasındaki bir Bektâşî tekkesinde Muhîti'ye bağlanan Arşî, şeyhi ölünce onun yerine posta oturmuştur. Şeyhi Muhîti gibi kendisi de bir şair olan Arşî, Hurûfi inançlarını dile getiren manzumeler kaleme almıştır. Bu manzumelerde –Hurûfilik kadar olmasa da- Bektâşilik etkileri de görülmektedir.

Hz. Ali hem Hurûfilerde hem de Bektâşilerde oldukça önemli bir kişidir. Hurûfliğin esası tevil ilmidir. Hurûfilerce kutsal kabul edilen ve Hurûfilik inancının kurucusu Fazlullah Esterâbâdî'ye ait olan *Câvidânnâme* adlı eseri Türkçe'ye çeviren Hurûfi-Bektâşî Derviş Murtazâ'ya göre bu ilim, esasen Hz. Ali'nin ilmidir. Dolayısıyla Hurûfilere göre bu inancın temelinde Hz. Ali'nin ilmi bulunmaktadır. Bektâşiliğe göre ise Hz. Ali ve ehl-i beyt sevgisi, Bektâşilik tarikatının esas unsurlarındandır.

Bu makalede, Hurûfilik ve Bektâşilik münasebetleri bağlamında *Arşî Divanı*'ndaki Hz. Ali algısı incelenmektedir. Bunun için *Arşî Divanı*'ndaki ilgili beyitler tespit edilmiş, Hurûfilik ve Bektâşilik ile ilgili olanlar konularına göre ayrılmış, ardından şerh edilmiştir. Nihayet, ulaşılan bulgulardan hareketle Hurûfi-Bektâşî şair Arşî'nin şiirlerinde Hz. Ali algısı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arşî, Hurûfilik, Bektâşilik, Hz. Ali

Abstract

Hurufism emerged in Iran at the end of the 14th century; However, it spread to India, Egypt, Syria, Iraq and Anatolia due to the pressure of the Timurids. The Hurufism taught in Anatolia by Aliyyü'l-A'lâ and Nesîmî, who are the caliphs of Fazlullah Esterâbâdî, the founder of Hurufism, started to merge with Bektashism in a short time. When the reactions against the Hurufism in the Ottoman geography gained a political dimension, the Hurufism spread to the Balkans. The increasing pressures pushed the Hurufis to live under the guise of Bektashism.

Arshi, one of the 16.-17. century poets, is one of the Hurufi who lived under the guise of Bektashism. Arşî, who was probably born in Tire and attached to Muhîti in a Bektâşî lodge in the town of Argyrokaastro in Albania, he was sheikh after his sheikh Muhiti died. Arşî, who was also a poet like Muhîti, wrote poems expressing his Hurufi beliefs. Although not as much as Hurufism, Bektashi effects are also seen in these poems.

*Hz. Ali is a very important personality in both Hurufism and Bektashism. The essence of Hurufism is the science of tevil. According to Hurûfi-Bektâşî Derviş Murtazâ, who translated the *Câvidânnâme* into Turkish, which belongs to Fazlullah Esterâbâdî, the founder of this belief, which is considered sacred by the Hurufis, this science is essentially Ali's knowledge. Therefore, on the basis of Hurufism, Hz. Ali has knowledge. According to Bektashism, The love of Ali and Ahl al-Bayt is one of the main elements of this order.*

This article, in the context of Hurufism and Bektashi relations, in the Arshi's Divan, It aims to reveal the perception of Ali. For this, the relevant couplets in the Arshi's Divan were determined, those related to Hurufism and Bektashism were separated according to their subjects and then annotated. Finally, based on the findings reached, in the poems of Hurufi-Bektashi poet Arshi, Hz. The perception of Ali has been tried to be revealed.

Keywords: Arşî, Hurufism, Bektashism, Ali

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Aslan, M. (2021). Hurûfi-Bektâşî Şair Arşî'nin Şiirlerinde Hz. Ali Algısı. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 5(15), 33-45.

Giriş

14. yüzyılın sonlarında İran'da ortaya çıkan Hurûfilik, kurucusu Fazlullah Esterâbâdî'nin Timurular tarafından Alınçak Kalesi'nde idam edilmesinden ve Hurûfilere yönelik takibat başlatılmasından sonra Doğu'da Hindistan, Güney'de Suriye, Irak ve Mısır, Batı'da ise Anadolu'ya yayılmıştır. Fazlullah Esterâbâdî'nin halifelerinden Aliyyü'l-A'lâ ve Nesîmî'nin çabalarıyla Anadolu'da yerleşmeye başlayan Hurûfî gelenek, çok kısa bir zamanda Bektâşîlik'le münasebete geçmiştir. Bunda, Fazlullah Esterâbâdî'nin *Câvidânnâme* adlı eserinin Aliyyü'l-A'lâ tarafından Bektâşîlere Hacı Bektaş yolu olarak tanıtılması etkili olmuştur (Aksu, 1989: 381; Aksu, 1998: 410; Ballı, 2010: 165-169; Ballı, 2011: 156; Bilgin, 2007: 3-4). Bizzat Fazlullah Esterâbâdî'nin halifesi olan ve *Divan*'ı (Nesîmî, 1990) ile *Mukaddimetü'l-Hakâyık* (Nesîmî, 2017) adlı eseri incelendiğinde koyu bir Hurûfî olduğu ve Bektâşîlik ile ilgisi olmadığı görülen Nesîmî'nin "Alevî-Bektâşî geleneğinde yedi büyük ozandan biri sayılması, Hurûfilik ile Bektâşîliğin münasebeti sonucu olmalıdır" (Aslan, 2019: 19). *Câvidânnâme*'yi Türkçe'ye mensur biçimde tercüme edenlerden biri de, bir Bektâşî olan Derviş Murtazâ'dır (Fazlullah Esterâbâdî, 2012).

Fatih Sultan Mehmed döneminde Anadolu'ya iyice yerleşmiş vaziyette olan Hurûfiler, rivayete göre Osmanlı sarayına kadar girmişlerdir. Mahmut Paşa, Hurûfilere Osmanlı'da resmi inanç hâline gelme çabalarını ulemaya duyurmuş, Fahreddin-i Acemî ise padişahı bir Hurûfî katliamı yapma hususunda ikna etmiştir. Neticede yaklaşık üç yüz Hurûfî Edirne'de idam edilmiştir. Bunun üzerine Hurûfiler, Balkanlara yayılmaya ağırlık vermişlerdir. Hurûfliği Balkanlara ilk tanıtan ise Seyyid Nesîmî'nin halifesi Refîi'dir. Hurûfilere büyük bir kısmı, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Anadolu'dan sürülmüştür (Ballı, 2010: 169-171; Aksu, 1998: 411; İnalçık, 2014: 38).

Gördükleri baskılar, Hurûfilere, Anadolu'ya ilk geldikleri zamandan itibaren münasebete oldukları Bektâşîler arasına girmelerine sebep olmuştur. Bu konuda Hasan Hüseyin Ballı şunları ifade eder: "XVI ve XVII. yüzyıllarda Hurufilik Osmanlı toplumunu etkilemeye devam etmiş, bir yandan Bektâşîliğin temel inançları arasına girerken öte yandan Bektâşîlik'ten bağımsız temsilciler yetiştirmiştir. Muhtelif kayıtlardan, XVI. yüzyılda Anadolu ve Rumeli'deki çeşitli bölgelerde "ışık" adı verilen Hurûfiler'in takip edilmesine, tutuklanıp cezalandırılmasına dair emirnameler gönderildiği anlaşılmaktadır" (2010: 171-172).

Hurûfilik ile Bektâşîliğin münasebeti pek çok çalışmaya konu olmuştur. Atilla Özkırmılı, Anadolu'daki Alevî-Bektâşî kültürünün oluşumuna etki eden Kalenderilik, Hayderilik ve Yesevîlik gibi anlayışların arasında Hurûfliği de sayar (Özkırmılı, 1990: 97). Gölpınarlı Hurûfliğin Bektâşîlikteki aslı inançlardan biri olduğunu ve Bektâşîliğin muhtelif akidelerinden birini teşkil ettiğini söyler (Gölpınarlı, 1992: 283). Yine Gölpınarlı'ya göre 16. yüzyıl Bektâşîlerinde Hurûfilik ön plandadır ve esas inançtır. Onların Bektâşîliği aslında Hurûfiliklerini örten bir perdeden ibarettir (Gölpınarlı, 1969: 158). Ballı'ya göre ise "Hurûfilik, Alevîlik ve Bektâşîlik'e o kadar sirayet etmiştir ki; Hurûfliği, Alevîlik ve Bektâşîlikten ayırmak mümkün değildir (Ballı, 2012: 382). Ethem Rûhî Fığlalı şu ifadelerle bu konuya dikkat çekmektedir: "Azerbaycan'dan Anadolu'ya ve Rumeli'ye yayılan Hurûfilik, on beşinci yüzyıldan itibaren Farsçayı bırakıp Türkçeyi kabul etmiş ve Nesîmî tarafından temsil edilmiştir. II. Murad ve II. Mehmed'in ilk zamanlarında saraya kadar girmiştir. Ancak on beşinci asrın ortalarından itibaren sıkı bir takip altına alınca gizli faaliyetlere başlamış ve on altıncı asırdan itibaren de Bektâşîliğin çatısı altına sığınmıştır" (2006: 246). Irene Melikoff (2015: 169-182), *Uyur İdik Uyardılar* adlı kitabının "Astar-Âbâdî Fazlullah ve Hurûfliğin Azerbaycan'da, Anadolu'da, Rumeli'de Gelişmesi" başlıklı bölümünde Hurûfilik ile Bektâşîliğin münasebetlerine dair bazı önemli bilgiler vermektedir. Sâdık Vicdânî ise (2017), Hurûfilik ile Bektâşîliğin münasebetini *Hurûfilik ve Bektâşîlik, Ne İdiler ve Nasıl Kaynaştılar* adlı kitabında müstakil olarak incelemektedir.

Bu çalışma, 16.-17. yüzyıl divan şairi Arşî'nin şiirlerinde Hurûfilik ve Bektâşîlik münasebetleri açısından Hz. Ali algısını incelemektedir; çünkü her iki zümre için de Hz. Ali, oldukça önemli bir şahsiyettir. İnceleme, öncelikle hayatı hakkında pek az bilgi bulunan Arşî'nin kim olduğunu; ayrıca Hurûfilik ve Bektâşîlikle münasebetinin hangi düzeyde bulunduğunu ortaya koymakla başlayacaktır. Ardından *Arşî Divanı*'ndaki Hz. Ali ile ilgili beyitler tespit edilip Hurûfilik ve Bektâşîlik ile ilgili olanlar şeklinde iki alt başlığa ayrılacak ve şerh usulüyle incelenecektir. Nihayet çalışmada, *Arşî Divanı*'ndaki Hz. Ali algısı elde edilen bulgular üzerinden açıklanacaktır.

Her şeyden önce Arşî'de Hurûfliğin Bektâşîlikten daha ön planda olduğu unutulmamalıdır. Ayrıca, şairin bir beytinde ifade ettiği gibi (Ben ne seg Sünniyem ne Şî'a-i har / Benem etbâ'-ı âl-i Peygamber [G. 63/1]) Sünnilikten ve Şiilikten uzak olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim

Hurûflerin Hz. Ali'yi anlamlandırma tarzı oldukça orijinaldir. Bu durumun Bektâşî etkileri barındırması da son derece dikkat çekicidir. Bu çalışmanın amaçladığı temel husus söz konusu ilginç algıyı *Arşî Divanı* bağlamında ortaya koymaktır.

1. Arşî'nin Hayatı, Hurûfliği ve Bektâşiliği

Şuara tezkireleri biri Tireli diğeri ise Yenipazarlı olmak üzere iki Arşî'den bahseder; ancak söz konusu şairin Hurûfî olduğuna dair hiçbirinde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır (Âşık Çelebi, 2018: 462-463; Kınalızâde Hasan Çelebi, 2014: 621-623; Kafzâde Fâizî'den aktaran Kahraman, 1989: 6; Esrar Dede, 2000: 359; Beyânî, 1997: 170). Tezkirelerin ifadesine göre tarih manzumeleriyle ünlü olan Yenipazarlı Arşî'nin Hurûfî Arşî olma ihtimali yoktur; çünkü Hurûfî Arşî'nin divanında tarih manzumeleri bulunmaz. Günümüze *Divan*'ının 36¹ nüshası ulaşan Hurûfî Arşî'nin tezkirelerde yer almaması ise hayli ilginç bir durumdur. Üstelik onun şeyhi olan Muhîfî, birçok tezkirede geçmektedir. Bu durumda Tireli Arşî ile Hurûfî Arşî'nin aynı kişi olabileceği akla gelmektedir. Tezkirelerin çoğu Tireli Arşî'nin Mevlevî olduğunu söylemektedir. Fatih Usluer ise, bir şiirinden hareketle Arşî'nin Hurûfî olmadan önce sufi olduğunu; fakat bundan memnun kalmadığını ifade eder (2009: 95). Tıpkı Tireli Arşî gibi, Hurûfliğin kurucusu Fazlullah Esterâbâdî'nin *Câvidân-nâme-i Sagîr* adlı eserini muhtasar bir şekilde *Işknâme* adıyla Türkçeye tercüme eden Feriştioğlu'nun da Tireli olması (Aksu, 1996: 134), bu kasabada bir Hurûflik yapılanması olduğunu düşündürse de bu, Tireli Arşî ile Hurûfî Arşî'nin aynı kişi olduğuna dair bir kanıt sunmaz. Bununla beraber, Hurûfî Arşî'nin Mevlevilikle alakalı hiçbir şiirinin olmadığı (Çakır, 2014) bilgisi yanlıştır. Aşağıdaki gazel, şairin divanından alınmıştır:

Nasîb almak dilersen uhrevîden
Ferâgat eyle ta'm-ı dünyevîden

Degülsin gerdiş-i devre muvâfık
Anıldı gerçi adun Mevlevî'den

Zuhûr-ı zâtı idrâk itmedün çün
Mufassal Ma'nevîden Mesnevîden

Beyân-ı Fazl-ı Hakdan iste meded
Halâs olmaga tâ cehl-i kavîden

بیارمز حقى بشنو ز عرشى
پحر سو تا بکى هرزه رویدن (G 234/1-5)

Bu gazelde görüldüğü üzere Arşî, öncelikle Mevlevîliğe girmiş; ancak burada aradağını bulamayıp Fazlullah Esterâbâdî'nin (Fazl-ı Hak²) yoluna bağlanmış ve hakikati burada bulmuştur.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Tireli ve Yenipazarlı Arşî'nin dışında üçüncü bir Arşî'den bahseder (*Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1977: 162). Bu, kuvvetli bir ihtimaldir; çünkü Tireli Arşî ile Hurûfî Arşî'nin aynı kişi olması oldukça zordur. Tireli Arşî, Âşık Çelebi Tezkiresi'nde (2018: 463) Arşî-i Sâni adıyla geçmektedir. Hurûfî Arşî'nin, *Divan*'ındaki ifadesiyle 1562-1563'te doğduğunu

¹ yazmalar.gov.tr internet sitesindeki araştırmalarımıza göre tespit edebildiğimiz *Arşî Divanı* yazmalarının koleksiyon isimleri ve arşiv numaraları şöyledir: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 798, 06 Mil Yz FB 207, 06 Mil Yz A 3358, 06 Mil Yz A 921, 06 Mil Yz A 694, 06 Mil Yz A 700, 06 Mil Yz A 3552/5; Amavutluk Devlet Arşivleri Türkçe Yazmaları, 465; İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Or. 6294, Or. 11929; Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Talat 41, Talat 167; Atatürk Kitaplığı Türkçe Yazma Divanları, Belediye K. 176, Belediye K. 293, Belediye K. 299, O. Ergin 379, O. Ergin 560/2; Koyunoğlu Müzesi ve Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, 10830, 15017; Osman Ergin Türkçe Yazmaları, 560/2; Princeton Üniversitesi Türkçe Yazmaları, Garrett Collection Third Series Ottoman Turkish 161; İstanbul Kütüphanelerinde bulunan Türkçe Divanlar, Ali Emîrî Efendi Manzum Eserler (Millet Ktb.) 283, Ali Emîrî Efendi Manzum Eserler (Millet Ktb.) 285, Mihrişah Sultan (Süleymaniye Ktb.) 380, İstanbul Üniversitesi Ktb. No. T. 257, Ali Emîrî Efendi Manzum Eserler (Millet Ktb.) 282, Ali Emîrî Efendi Manzum Eserler (Millet Ktb.) 284, Hacı Mahmud Efendi (Süleymaniye Ktb.) 3353, İstanbul Üniversitesi Ktb. No. T. 320; Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, 589, 758/4, 1046, Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Ms.or.oct.2572; Ali Emiri Koleksiyonu, 34 Ae Manzum 282, 34 Ae Manzum 284, 34 Ae Manzum 285. Bu çalışmada kullandığımız *Arşî Divanı* ise, Bahattin Kahraman tarafından, yalnızca üç nüsha esas alınarak oluşturulmuştur. Bundan dolayı *Arşî Divanı*'nın yeni bir edisyon kritiğinin yapılması gereklidir.

² Hurûfî metinlerinde Fazlullah Esterâbâdî için kullanılan isimlerden biri de Fazl-ı Hak'dır (Usluer, 2009: 575).

(Kahraman, 1989: 125) ve Aşık Çelebi'nin 1572'de öldüğünü düşünersek Tireli Arşî ile Hurûfî Arşî'nin aynı kişi olamayacağı kesinleşir. Koyunoğlu Müzesi ve Kütüphanesi'nde bulunan Hurûfî Arşî'ye ait iki yazmanın Tireli Arşî adına kayıtlanması ise bir hatadır.

Hurûfî Arşî'nin hayatı hakkında en temel ve en güvenilir kaynak, şüphesiz ki onun *Divan*'ıdır. Bu eserin "Hâzâ Dîbâce-i Velâdet-i 'Arşî" adlı mensur kısmında şair, Fazlullah Esterâbâdî'nin Hz. Muhammed'den 740 yıl (hicrî) sonra dünyaya geldiğini, kendisinin ise Hicret'in 970. yılında doğduğunu ifade eder (Kahraman, 1989: 125). Yani şair, kendi ifadesine göre, milâdî 1562-1563 yılında doğmuştur. "Millet Kütüphanesi'nde bulunan 1034 numaralı mecmuadaki tarih kaydına göre ise Arşî 1030/1620-1621 yılında vefat etmiştir" (Kahraman, 1989: 4; Gölpınarlı, 1969: 154; Muhtar, 1986: 225; Usluer, 2009: 94).

Divan'ındaki şiirlerden hareketle şairin Hurûfî olduğu apaçık bir gerçektir. Onun Bektâşîlik ile ilişkisini de 308 numaralı şu gazelinden öğreniyoruz:

Külâh-ı Hâcî Bektâş-ı Velîyi
Geyen idrâk ider sırr-ı 'Alî'yi

Olur âyîne-i kalbi musaffâ
Derûnında bulur nûr-ı celfîyi

Geyüp kisvet sücûd itdükte anlar
Ezelden söylenen *kâlu belâyi*³

Görür ol kisvet-i hünkâra lâyık
Hired-mend-i tarîkat her velîyi

Olur tâbi' tarîk-i evliyâyâ
Sevenler 'Arşîyâ âl-i 'Alîyi

O hâlde Arşî, Hurûfîlik inancına sahip bir Bektâşî'dir. Fatih Usluer de bir makalesinde şairin Bektâşî olduğuna değinir (2010: 1367). Bununla beraber şairin *Divan*'ında Hurûfîlik inancı Bektâşîlik yolundan daha ön plandadır. Dolayısıyla *Arşî Divanı* bir bütün olarak incelendiğinde Bektâşîliğin Hurûfîlik inancının gölgesinde kaldığı anlaşılır. Bu durum, Bektâşîliğin Hurûfîliği gizlemek amacıyla kullanıldığını da düşündürülebilir. Eğer öyleyse, şairin böyle bir yolu seçmesinin sebebi, Hurûfîlerin Anadolu'da gördüğü dînî, siyâsî ve sosyal baskılar olmalıdır.

Divan'daki 9 numaralı kaside, Ergirikasrı'na bir methiyedir. Demek ki Arşî, hayatının bir döneminde burada yaşamıştır. Abdülbâki Gölpınarlı *Hurûfî Metinleri Kataloğu*'nda Cafer adlı bir müstensih'in *İşk-nâme* ve *Muhabbet-nâme* adlı eserlere yazdığı ketebelerden bahseder: "Ergirikasrı'nda Arşî'nin bir de tekkesi bulunduğunu A. Emîrî'nin Farsçalarında 824 No. da kayıtlı 'Mahabbat-nâme'yla aynı K.nin Şer'îye kısmında 1368 No. da kayıtlı 'İşk-Nâme'nin ketebesinden anlıyoruz. Her iki ketebede de kitapları istinsâh eden Ca'far, kendisinin, Ergirikasrı'nın Divitdâr mahallesinden olduğunu ve 'Arşî'ye mensûb bulunduğunu 'Hüddâm Arşî Dede diye bildirmektedir" (1989: 31). Demek ki Arşî, Ergirikasrı'ndaki bir tekkede şeyhtir. Bahattin Kahraman, *Divan*'daki bir şiirden hareketle Arşî'nin Muhîtî'ye intisap etmiş ve Muhîtî ölünce de onun yerine posta oturmuş olabileceğini söyler (Kahraman, 1989: 9). Gölpınarlı ise açık bir şekilde Arşî'nin Muhîtî'ye intisap ettiğinden bahseder (Gölpınarlı, 1969: 154).

Arşî'nin Muhîtî'ye intisap ettiği ve o ölünce de yerine şeyh olarak geçtiği tekkenin bulunduğu kasaba olan Ergirikasrı, adeta Hurûfîliğin Balkanlardaki merkezidir. Fatih Usluer bir incelemesinde 1420 ile 1896 yılları arasında istinsah edilmiş 104 Hurûfî eserinden 39'unun istinsah edildiği yerin belli olduğunu, bunlardan 28 adedinin ise Ergirikasrı'nda yazıldığını söyler (2016: 20). Demek ki Ergirikasrı, Anadolu'da tutunamayıp Balkanlara kaçan Hurûfîlerin sığındığı bir kale hükmündedir.

Michael Kiel, Ergirikasrı'nın (Gjirokaster, Argyrokastrò [Gümüş Kale]) Bizans döneminde kurulduğunu ve bu şehre dair en eski kaydın 1336'ya dayandığını ifade eder. 1417 yılında Osmanlılar tarafından ele geçirilen Ergirikasrı 1431 yılında kısa bir süre için Arvanid sancağının merkezi olur. İlk

³ Kur'an, A'râf Suresi, 172/173. Âyetler).

zamanlarda Osmanlı garnizonundaki askerler haricinde hiçbir Müslümanın yaşamadığı bu 700-800 nüfuslu (garnizondaki Osmanlı askerleriyle birlikte) Hıristiyan şehri, 16. yüzyılın sonlarına doğru ilk Müslüman yerleşimcilerini ağırlar. 1583'e gelindiğinde, Ergirikası'nda 232 hâne Hıristiyan nüfusun yanında 65 nefer Müslüman nüfus bulunmaktaydı (Kiel, 1995: 298-299). Arşî'nin 1562-1563 yılında doğduğunu düşünürsek, 1583 yılında Ergirikası'nda bulunan 65 neferden birinin de o olma ihtimali vardır. Her ne kadar Arşî'nin Ergirikası'na ne zaman gittiğini bilmesek de, onun burada bağlandığı tekkedeki Müslüman dervişler, apaçık bir şekilde, Ergirikası'nın ilk Müslüman sakinlerindedir.

Kiel'in belirttiğine göre Ergirikası'nı ziyaret eden Evliyâ Çelebi, burada sekiz cami, yedi mescit, üç medrese ve üç tekke bulunduğunu söylemiştir. Artık 200 Hıristiyan hânesine karşılık 150 Müslüman hânesi bulunmaktadır ki bu da Hıristiyan nüfus ile Müslüman nüfusun neredeyse eşitlendiğini gösterir. 19. yüzyılın başlarında burayı ziyaret eden Martin Leake ise Ergirikası'nda 2000 Müslüman hâneye karşılık 100 Hıristiyan hânenin yaşadığından bahseder (1995: 299). Demek ki Ergirikası, 19. asırda tam bir Müslüman şehri hâline gelmiştir.

Tuba Hatipler Çibik ve Filiz Umaroğulları, Balkanlarda kurulan Bektâşî tekkelerini inceledikleri makalelerinde Ergirikası'nda bulunan yalnızca iki tekkeden bahsederler. Bunlardan Âsım Baba Tekkesi 1780, Baba Musa Tekkesi ise 1880 yılında kurulmuştur (Hatipler Çibik ve Umaroğulları, 2017: 464). Oysa Kiel, günümüzde hâlâ ayakta olan tek tekkenin Bektâşî Süleyman Baba Tekkesi olduğunu bildirir (Kiel, 1996: 299). Dolayısıyla Hatipler Çibik ve Umaroğulları, bize Ergirikası'nda bulunan Bektâşî tekkelerinin tam bir bilgisini vermekten uzaktır. Fatma Ahsen Turan, merkezi Asım Baba Tekkesi (Zalli Tekkesi) olan Ergirikası Dedeliğine bağlı on iki tekke olduğunu ve bu tekkelerin Ergirikası, Tepelen, Sarande ve Kuçi'de bulunduğunu söyler. Söz konusu bölgede bulunan diğer tekkelerle beraber bu tekkeler şunlardır: Ştuf Tekkesi, Kodra Tekkesi, Melan Tekkesi, Memaliay Tekkesi, Turan Tekkesi, Bençe Tekkesi, Matohasanay Tekkesi, Koştan Tekkesi, Kras Tekkesi, Rabia Tekkesi, Glava Tekkesi, Komar Tekkesi, Marica Tekkesi, Fraşeri Tekkesi, Gusmar Tekkesi, Permet Tekkesi, Ali Postivari Tekkesi, Kiçoku Tekkesi, Suka Tekkesi (Afmataj'dan aktaran Turan, 2018: 641). Ancak yazar, bahsi geçen tekkelerin kuruluş yılları hakkında bilgi vermemektedir.

Fahri Maden'e göre Bektâşilik, İslamiyet'in Arnavutluk'ta yayılması konusunda en etkili unsur olmuştur. Bektâşiliğin eklektik ve hoşgörülü yapısı, İslam dininin Hıristiyan Arnavutlarca kabul edilmesini kolaylaştırıyordu. Bundan dolayı, Bektâşî babalarının propagandası sayesinde, 17. yüzyılın ortalarında Arnavutların neredeyse yarısı Bektâşî olmuştur. Bir başka deyişle Arnavutluk'ta İslamiyet, büyük ölçüde Bektâşilik sayesinde yayılmış ve yerleşmiştir (Maden, 2013: 145).

1930 yılından günümüze kadar, Salih Niyazı Dede tarafından kurulan Dünya Bektâşiler Merkezi'ne ev sahipliği yapan Arnavutluk (Afmataj'dan aktaran Turan, 2018: 642), geçmişten günümüze dek Bektâşiliğin önemli merkezlerinden biri olmuştur. Arnavutluk'a bağlı Ergirikası ise, Osmanlılar tarafından ele geçirildiği günden sonra giderek Müslümanlaşmış bir kasabadır ki bu süreçte en büyük etken burada kurulan tekkeler olmuştur. Bu tekkelerin ilklerinden birisi de hiç şüphesiz Muhîfî Dede ile Arşî Dede'nin bağlı bulunduğu tekkedir.

O hâlde, Arşî'nin Ergirikası'nda posta oturduğu tekkenin bir Bektâşî tekkesi olma ihtimali son derece yüksektir. Hurûfî olduğu apaçık olan bu şairin bir Bektâşî tekkesinde bulunması, hatta burada posta oturması ise, söz konusu iki sistemin zamanla birbiriyle kaynaşması sebebiyle olmalıdır. Sonuç olarak Arşî, Hurûfî – Bektâşî inançlarının aynı potada eridiği bir ortamda yaşamaktadır ve ihtimal ki müritleri arasında pek çok Hurûfî – Bektâşîler bulunmaktadır; dolayısıyla Hurûfî – Bektâşî inancı açısından Hz. Ali'yi incelemek hususunda *Arşî Divanı*, son derece uygun bir eser olma özelliğini taşımaktadır.

2. Hurûfî – Bektâşî Şair Arşî'ye Göre Hz. Ali

Hz. Ali hem Hurûfîler hem de Bektâşîler için önemli bir şahsiyettir. Hurûfî-Bektâşî şairlerden biri olan Arşî, şiirlerinde Hz. Ali'yi hem Hurûfîlik hem de Bektâşîlik düşüncesine göre anlatır. Bu bölümde şairin *Divanı*'nda Hz. Ali ile ilgili beyitler Hurûfîlik ve Bektâşîlik ile ilgili olmak üzere ayrı ayrı incelenmektedir.

2.1. Hurûfîliğe Göre Hz. Ali

Arşî Hz. Ali'yi şiirlerinde Hurûfîlik bağlamında olmak üzere çeşitli şekillerde anlamlandırır. Bazı yerlerde Fazlullah Esterâbâdî'nin / Allah'ın sırrı olarak karşımıza çıkan Hz. Ali, bazı yerlerde ise otuz iki ilahi kelimededen ibaret olan esmâ-i külli olarak anlatılır. O, Hurûfîliğin temel ilmi olan tevil ilmine sahiptir. Hz. Âdem'in hatlar vasıtasıyla otuz iki ilahi kelimeyi taşıdığı yüzünde Hz. Ali kudret gösterir. Bir başka yerde ise Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikar, hak ile batılı ayıran otuz iki ilahi kelime olur.

2.1.1. Allah'ın Sırrı Olarak Hz. Ali

Arşî'ye göre Hz. Ali Fazlullah Esterâbâdî'nin sırlarındandır:

Yâ 'Alî esrâr-ı Fazl-ı Kibriyâsın yâ 'Alî

Yâ 'Alî bâb-ı 'ulûm-ı Mustafâsın yâ 'Alî (K. 4/1)

“Yâ Ali! (Sen) Yüce Fazl'ın sırlarındansın! Yâ Ali! (Sen) Mustafa'nın ilimlerinin kapısıdır!” Hz. Ali'nin ilmin kapısı olması bilinen bir husustur. Fazlullah Esterâbâdî'nin *Câvidân-nâme* adlı eserini *Dürr-i Yetim* adıyla Türkçe'ye çeviren Derviş Murtazâ'ya göre Hurûfliğin aslı ilm-i tevidir ve Hz. Ali'nin ilmi tevil ilminden başkası değildir (Fazlullah Esterâbâdî, 2012: 31). Başka bir deyişle, Hurûfliler, Hurûflik ilminin temelini Hz. Ali'ye dayandırmaktadır. Bu da, Hz. Ali'nin niçin Hurûfliler arasında oldukça önemli bir konumda anlamlandırıldığını açıklar. Birinci mısradaki “Fazl” ismi, Fazlullah-ı Esterâbâdî'nin gördüğü bir rüyaya göre, Allah'ın en büyük ismidir. Bu rüyada Fazlullah, on sekiz bin âleme yayılmış olan üç isim görür ki bu isimler fe (ف), dad (ض) ve lam (ل) dan ibarettir. Bu üç ismin (harfin) birleşik hâlde okunuşu Fazl (فضل) ismini verir. Bu isim, *Levh-i Mahfûz* üzerinde yazılıdır (Esterâbâdî, 2012: 144). Muhîfî Dede'ye göre fe (ف), dad (ض) ve lam (ل) harfleri baş ve sondur. İlk ve son, Fazl-ı Hak'tan başkası değildir. En başta yol gösteren fe (ف) idi. Ondan kâf (ك) ve nûn (ن) ortaya çıktı (yani “kûn [كن] emri zuhûr etti). Muhîfî Dede, fe (ف) den kâf (ك) ve nûn (ن) un ortaya çıkmasını şu hesaplama dayandırır: Fe (ف) nin ebced değeri 80'dir. Kâf (ك) ve nûn (ن) un eczasındaki 6 harf ve 3 nokta ile “kûn” (كن) kelimesinin kendisi toplanırsa 10 olur. Kâf (ك) in ebced değeri 20'dir, nûn (ن) un ise 50'dir. Hepsini toplarsak 80 sayısına ulaşırız ki bu da fe (ف) nin ebced değerini verir. Demek ki kâf (ك) ve nûn (ن) fe (ف) den ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla her şeyin temelinde fe (ف) vardır (Muhîfî Dede, 2016: 39). Başka bir yerde ise Fazl (فضل) 'ın fe (ف) 'sinin güneş, lam (ل) 'ının ise ay olduğu ifade edilir (Muhîfî Dede, 2016: 44). Abdülbâkî Gölpınarlı, Fazlullah Esterâbâdî'nin, *Kur'an*'da geçen bütün Fazl (فضل) kelimelerini kendisine mâl ettiğine dikkat çeker (Gölpınarlı, 1989: 24). Yani Hurûfliler, *Kur'an*'da geçen bütün fazl (فضل) kelimelerinden Fazlullah Esterâbâdî'yi anlamaktadır. Fatih Usluer de Hurûflilerin Fazlullah Esterâbâdî'yi Fazl-ı Hak ve Fazl-ı İlâh gibi isimlerle andığından söz eder (Usluer, 2009: 575). Dolayısıyla onların bu kelime üzerine yazdıkları, kuvvetli bir ihtimalle Fazlullah Esterâbâdî'ye dairedir. Demek ki Hurûfliler, Fazlullah Esterâbâdî'yi Allah'ın zâtı olarak algılamaktadırlar.

Yukarıda bahsedilen hususlar göz önüne alınıp beyte bir daha bakıldığında Hurûflik akidesinin Hz. Ali'den kaynaklandığı; Fazlullah Esterâbâdî'nin ilminin Hz. Ali'den geldiği görülecektir. Hurûfliğin Allah'ı, insanı ve kâinatı anlama yolu olan ilm-i tevil, Hurûflilere göre, Hz. Ali'nin ilminin temelidir.

2.1.2. Esmâ-i Küllî Olarak Hz. Ali

Hz. Ali, ezelde Hz. Âdem'e öğretilen isimlerin ta kendisidir:

Yâ 'Alî sensin olan esmâ-i küllî Âdeme

Çün kelâm-ı nâtık-ı Fazl-ı Hudâsın yâ 'Alî (K 4/10)

“Yâ Ali! Âdeme öğretilen bütün isimler sensin; çünkü Fazl-ı Hudâ'nın konuşan sözsün!” Bakara suresinde anlatıldığına göre Allah, yeryüzünde bir halife olmak üzere insanı yaratacağını bildirdiği zaman melekler “Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamdederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz.” diyerek karşı çıkmışlardır. Allah ise meleklerle “Ben sizin bilmediğinizi bilirim.” dedikten sonra Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretir. Sonra meleklerle dönüp eşyayı göstererek “Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildiriniz.” diye emreder. Hatalarını anlayan melekler ise “Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” diye karşılık verirler. Bunun üzerine aynı emir Âdem'e verilir ve Âdem, öğrendiği üzere, kendisine gösterilen her şeyin ismini bildirir (*Kur'an-ı Kerim*, 2/30-33). Beyitte geçen “esmâ-i küllî”, Allah'ın Hz. Âdem'e öğrettiği isimlere karşılık gelir. Fazlullah Esterâbâdî'ye göre Hz. Âdem'e öğretilen bu isimler, ilahi dili oluşturan 32 sestən başkası değildir (Bashir, 2013: 51). Söz konusu 32 ses, Fars alfabesini oluşturan 32 harfin işaret ettiği seslerden ibarettir. Böylece bütün dinleri tamamlayan kitap olan *Câvidân-nâme*'nin yazıldığı Farsça, din dili hâline gelir (Gölpınarlı, 1989: 22).

Beyte göre Hz. Ali, ezelde Allah tarafından Hz. Âdem'e öğretilen isimlerin kendisidir. Bu durumda o, 32 ilahi kelime olmaktadır. Beytin ikinci mısrası bunu doğrulamaktadır: Hz. Ali, Allah'ın konuşan sözüdür. Fazlullah Esterâbâdî'nin Allah'ın zuhûru olması gibi (Usluer, 2009: 575) Hz. Ali de –

beyte göre- O'nun zuhûru olmalıdır; çünkü 32 ilahi kelime Allah'ın bizzat kendisidir (Esterâbâdî, 2012: 340).

2.1.3. Veli Olarak Hz. Ali

Hz. Ali, üzerindeki hatlar vasıtasıyla otuz iki ilahi ismi taşıyan Hz. Âdem'in yüzünde kudret gösterendir:

Yâ 'Alî her dem-be-dem zâhir velâyâtun sentin
Sûret-i Âdemde bir kudret-nümâsın yâ 'Alî (K 4/7)

“Yâ Ali! Her an senin veliliğın ortaya çıkmaktadır. Âdem'in yüzünde bir kudret gösterensin!” Hurûfliğe göre Allah, Âdem'i kendi sureti üzere yaratmıştır. Bu ise, bizzat 32 ilahi kelime olan Allah'ın bu kelimeleri hatlar vasıtasıyla Âdem'in yüzüne naksetmesi demektir (Fazlullah Esterâbâdî, 2012: 38). Hz. Âdem'in yüzündeki hatlar “dört kirpik, iki kaş, saç, yüzün iki tarafındaki sakal, bıyığın iki tarafı, dudak altındaki sakal (anfeka) ve iki burun içindeki kıllar olmak üzere 14 tanedir. 14 hattın 14 mahalli vardır ve toplamı 28 ilahi hat olur. Bu hatlardan yüzü dikey olarak simetrik iki parçaya bölen istiva hattını geçirirsek, saç ve anfekanın bölünmesiyle hat sayısı 16 olur, ki 16 mahalliyle birlikte 32 hatta eşittir” (Usluer, 2009: 144). Beyitte Hz. Ali'nin Âdem'in suretinde kudret göstermesi, Hurûfliğin ilahi hatlara dair bu düşüncesine dayanmaktadır. Demek ki Hz. Ali, beyitte, ilahi bir konumda düşünülmüştür. Arşî'nin 4 numaralı kasidesinin 10. beytinde 32 ilahi kelime olarak anlatılan Hz. Ali, bizzat 32 ilahi kelime olan Allah ile birebir benzerlik göstermektedir. Bu durumda yukarıdaki beyit, Hz. Ali'yi Allah'ın bir zuhûru olarak ileri sürmektedir.⁴ Bu ise - beyte göre - onun veliliğının bir kanıtı hükmündedir.

2.1.4. Kur'an Tevilcisi Olarak Hz. Ali

Hurûflik, *Kur'an*'ı tevil etme ilmidir; Hz. Ali ise *Kur'an*'ın teviline yol gösteren ilim sahibi bir kimsedir:

Muhammeden görüldü sırr-ı Kur'ân
'Alî te'vîl-i Kur'âna hüdâdur (G. 61/4)

“*Kur'ân*'ın sırrı Muhammed'den görüldü. Ali (ise) *Kur'ân*'ın teviline yol gösterir.” Daha önce de ifade edildiği üzere Hurûflik, tevil ilminden ibarettir. Hz. Ali'nin ilim kapısı olma vasfı ise onun tevil ilmini bilmesine işaret eder. Devellioğlu'na göre tevil “sözü çevirme, söze ayrı mânâ vermeye kalkışma” anlamına gelir (Devellioğlu, 2016: 1285). *Kubbealtı Lugatı* ise bu kelimeye şu anlamları vermiştir: “1. Bir söz veya davranışa bilinen anlamından başka bir anlam verme, başka bir mânâ ile yorumlama. 2. *Kur'ân-ı Kerîm*'i ve diğer kutsal metinleri farklı bir görüşle yorumlama.”⁵ Hurûflik akidesine göre tevil ilmi en büyük ilimlerden biridir; çünkü Fazlullah Esterâbâdî, kendisine verilen bu ilim sayesinde dindeki her şeyi açıklayabilmiş, hatta peygamberlerin bile yanıt veremedikleri soruları cevapsız bırakmamıştır. Beyte göre *Kur'an* Hz. Muhammed vasıtasıyla ortaya çıkmıştır; ancak *Kur'an*'ı tevil etme görevi Hz. Ali'ye kalmıştır. Bu nedenle Hz. Ali, Hurûfilere göre Hz. Muhammed'in mirasçısı ve *Kur'an*'ın tevilcisi olması dolayısıyla oldukça önemli bir zattır. Nitekim *Kur'an*'ın asıl manası, Hurûflik akidesine göre, tevil sayesinde ortaya çıkar.

2.1.5. Hz. Ali'nin Zülfikar'ı

Hz. Ali'nin kılıcı olan Zülfikar, Arşî tarafından bir beyitte Hurûflik bağlamında kullanılmıştır:

Kırmaga Ye'cüc-ı küfr ü şirki Hakdan 'Arşiyâ
Zü'l-fekâr-ı Haydar-ı kişver-güşâdur sî vü dü (G 253/9)

Ey Arşî! Otuz iki, küfür ve şirk Yecüc'ünü Hak'tan kırmak için ülkeler açan Haydar'ın Zülfikar'ıdır.” Fars alfabesindeki 32 harfin karşılığı olan 32 ilahi kelime, Hurûflik akidesinin temel dayanağıdır. Bu ilahi kelimeler tüm mevcudatta bulunur. Allah, bizzat 32 ilahi kelimedenden ibarettir (Fazlullah Esterâbâdî, 2012: 340). Hurûfler, kainata dair her şeyi bu kelimelerle açıklar. Dine dair her mevzu da bu kelimelerle açıklanabilir. Beyitte şair, otuz iki ilahi kelimeyi küfür ve şirki ortadan kaldırma bağlamında Hz. Ali'nin kılıcına benzetmiştir. Yani bizzat hakikatın kendisi olan otuz iki ilahi kelime

⁴ Tabi ki bu husus bütün insanlar için geçerlidir; çünkü her insan, yüzünde ve bedeninde 32 ilâhi kelimenin tümünü taşır. Bundan dolayı Hurûfliğin insanı ilahlaştırın bir sistem olduğu söylenebilir. Nitekim Mustafa Ünver (2003: 11), Hurûfliğin temel amacını insanın Tanrılaştırılması olarak belirler.

⁵ Kubbealtı Lugatı, <http://lugatim.com/s/tevil>, (Erişim Tarihi: 15.11.2020).

küfür ve şirki; dolayısıyla sahteyi ve yalanı ortadan kaldırma hususunda bir kılıç gibidir. Bu beyit, *Kur'an*'daki şu âyeti hatırlatmaktadır: “De ki: ‘Hak geldi, batıl yok oldu. Şüphesiz batıl, yok olmaya mahkûmdur.’” (İsrâ, 17/81). Âyetteki Hak beyitteki otuz iki ilahi kelimeye, batıl ise küfür ve şirke denk gelmektedir.

2.1.6. Be (ب) Harfinin Açıklaması Olarak Hz. Ali

Aşağıdaki beyitte Hz. Muhammed sin (س) harfiyle sembolize edilirken Hz. Ali, kendisine nispet edilen “İlim bir nokta idi, onu cahiller çoğalttı.” ve “Ben bâ harfinin altındaki noktayım.” (Tabakoğlu ve Maden, 2019: 63) sözleri dolayısıyla be (ب) harfinin açıklaması olarak anılmıştır:

Muhammedür ki yâsîn oldı Hakdan
‘Alîdür kim beyân-ı harf-i bâ’dur (G. 61/3)

“Muhammed’dir ki Hak’tan yâsîn olmuştur. Ali’dir ki be (ب) harfinin açıklamasıdır.” Usluer’e göre (2009: 393; 2010: 1377) Hurûfluk inancında *Kur’an-ı Kerim*’in ilk harfi olan be (ب) ilk peygamber Hz. Âdem’e, son harfi sin (س) ise son peygamber Hz. Muhammed’e karşılık gelmektedir. *Câvidânâme*’de ise Yâsîn suresinin ismi, Hz. Muhammed’in sin (س) ile sembolize edilmesinden dolayı “Ey Muhammed” olarak anlaşılmıştır (Fazlullah Esterâbâdî, 2012: 368).

2.2. Bektâşîliğe Göre Hz. Ali

Bektâşîlik, 14. yüzyılın başlarından itibaren Hacı Bektaş Velî kültü etrafında oluşmaya başlayan bir harekettir. Bu dönemde henüz adı konulmayan hareket Abdal Mûsâ ve onun gibi yüzlerce dervişin Anadolu’nun çeşitli yerlerinde zaviyeler kurarak teşkilatlanmasıyla halk arasında kabul görmeye başlar. Rum abdalları denilen bu zümre önceleri Vefâîlik, Kalenderîlik, Haydarîlik ve Yesevîlik gibi çeşitli tarikatlara mensuptur. Bektâşîliğin oluşumunda önemli rol oynamış, başta Abdal Mûsâ olmak üzere 14. ve 15. yüzyılda yaşamış abdal lakaplı pek çok derviş aslında Kalenderî ve Haydarîdir. Bugün bilindiği şekliyle Bektâşîlik tarikati, 1516 yılında vefat eden Balım Sultan tarafından teşkilatlandırılmıştır. Balım Sultan, faaliyetleri ve uygulamalarıyla Bektâşîliği Kalenderîlikten kesin bir biçimde ayırmıştır. Daha sonraları ise Hurûfluk ile Bektâşîlik birbirine kaynaşmıştır ve buna Şîî akideleri de eklenmiştir (Ocak, 1992: 373-375).

Bektâşî kültürüne Hz. Ali, çok önemli bir konumdadır. Ehl-i Beyt sevgisini esas alan ve İsnâaşeriyye fırkasına uyup Hz. Ali’yi birinci imam olarak kabul eden (Fığlalı, 2001: 143) Bektâşîler, velayet sahibi olarak kabul edilen on iki imama saygı duyarlar. Hz. Ali sevgisi, Bektâşîlerin belirleyici özelliklerinden biridir.

Bu bölümde *Arşî Divanı*’nda Hz. Ali’nin Bektâşîlik inançları ve düşüncesi çerçevesinde nasıl anlamlandırıldığı incelenecektir.

2.2.1. İlimin Kapısı Olarak Hz. Ali

Hz. Ali ilmin kapısıdır. Onun ilim sırrı ise ancak Bektâşî olarak anlaşılır:

Külâh-ı Hâcî Bektâş-ı Velîyi
Geyen idrâk ider sırr-ı ‘Alîyi (G 308/1)

“Hacı Bektaş-ı Velî’nin külâhını giyen Ali’nin sırrını anlar.” Şaire göre Hz. Ali’nin sırrını anlamak, Bektâşîlik külâhını giymekle mümkündür. Söz konusu sır, Hz. Ali’nin ilmi ile ilgilidir. Nitekim Hz. Ali, bir hadis-i şerife göre ilmin kapısıdır: “Ben ilim şehriyim. Ali de onun kapısıdır. İlim isteyen kapiya gelsin” (Avcı, 2004: 372).⁶ Aşağıdaki beyit de bu bağlamda değerlendirilebilir:

Hem be-hakk-ı bâb-ı ‘ilm-i Mustafâ
Şâh-ı Merdân-ı ‘Aliyyü’l-Murtazâ (Mesnevî, 1/30)

“Hem Mustafâ’nın ilminin kapısı (ve) yiğitlerin şahı (olan) Aliyyü’l-Murtaza’nın hakkı için...” Beyitte Hz. Ali, Hz. Muhammed’den miras kalan ilmin kapısı olma vasfı yanında, savaşlarda gösterdiği cesareten dolayı kazandığı yiğitlerin şahı (Şâh-ı Merdân) ünvanıyla birlikte anılmaktadır.

2.2.2. Hz. Muhammed’in Mirasçısı Olarak Hz. Ali

Hz. Ali, Hz. Muhammed’in ilminin mirasçısıdır:

⁶ Seyit Avcı (2004: 381) bu sözü hasen hadis olarak değerlendirir.

Yâ ‘Alî sensin vasiyy-i Ahmed-i hatm-i rüsûl
Hem veliyy-i vâlî-i zât-ı Hudâsın yâ ‘Alî (K. 4/5)

“Ey Ali! Resullerin sonuncusu olan Ahmed’in vasiyetini yerine getirmeye memur olan sensin. Hem de Allah’ın zatının memuru olmakla sorumlusun.” Şii ve Sünni düşünceleri ile beraber siyaset alanından da uzak olan Arşî’nin bu beyitte miras olarak kastettiği şeyin ilim olması kuvvetle muhtemeldir. Daha önce de ifade edildiği üzere Hz. Muhammed, ilmi Hz. Ali’ye miras bırakmıştır.

2.2.3. Hz. Ali ve Ailesi (Âl-i Aba)

Ebû Câfer et-Taberî’nin Ümmü Seleme’den rivayet ettiği bir hadis şöyledir: “Ümmü Seleme dedi ki: Hz. Peygamber benim yanımda idi. Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin de vardı. Onlara hâzire pişirdim. Yediler; sonra da uyudular. Hz. Peygamber onların üzerine bir örtü örttü ve ‘Allah’ım, onlar benim ehl-i beytimdir; onlardan kusuru gider ve onları tertemiz kıl.’ dedi” (Taberî’den aktaran Fığlalı, 2006: 190). Âl-i Aba, işte bu olaya dayanır. Âl-i Ali ise on iki imama işaret eder. On iki imam Bektâşî geleneğinde olduğu kadar Hurûfî inancında da oldukça önemlidir. Usluer (2010: 1367) bu konuda şöyle der: “On iki imamla birlikte, Hz. Muhammed ve Hz. Fatıma’dan oluşan ‘on dört masum’, Hurûfî literatüründe, on dört muhkem harf olarak tevil edilmiştir ki her masumun vücudu müfred bir harfle kaimdir.” Aşağıdaki beyitte Arşî, Hz. Ali ve on iki imamı sevenlerin veliler yoluna uyacağını söyler; çünkü velayet, söz konusu imamlar vasıtasıyla devam etmiştir:

Olur tâbi’ tarîk-i evliyâya
Sevenler ‘Arşiyâ âl-i ‘Alîyi (G. 308/5)

“Ey Arşî! Ali’nin ailesini sevenler velilerin yoluna uyar.” Hz. Ali’yi velilerin şahı olarak kabul eden şair, onu sevenlerin veliler yoluna uyması gerektiğini ifade eder; çünkü velilerin yolu, on iki imamın, dolayısıyla Hz. Ali’nin yoludur.

Muhammedle ‘Alî hayrû’l-beşerdür
Hüseyin ile Hasan şeh-zâdelerdür (G. 62/1)

“Muhammed ile Ali insanlığın hayırlıdır. Hüseyin ile Hasan (ise) şah oğullarıdır.” Hz. Ali, Hz. Muhammed ile beraber, insanlığın hayırlılarından. İkinci mısradan ise, on iki imamdan ikisi olan, Hz. Ali’nin oğulları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin zikredilmiştir.

2.2.4. Yiğitlerin Şahı Hz. Ali

Hz. Ali’ye, savaşlarda gösterdiği kahramanlık ve cesareten dolayı “Yiğitlerin Şahı” ünvanı verilmiştir:

Yâ Şâh-ı Merdân düldül-süvâr ol göster cemâlin aç râh-ı dîni
Çek Zü’l-fekârun çal ortasından a’dâ-yı dîni eyle dü-nîme (G 279/5)

“Ey yiğitlerin şahı, Düldül’ün binicisi; o yüzünü gösterip din yolunu aç. Zülfikar’ını çek, din düşmanının ortasına çal, (onu) iki parçaya ayır.” Hz. Ali, savaşlarda ve diğer zamanlarda İslam düşmanlarına karşı gösterdiği cesaret ve kahramanlıktan dolayı yiğitlerin şahı ünvanıyla onurlandırılmıştır. Düldül ise onun atının ismidir. Beyitte Hz. Ali, atına binmiş bir savaşçı olarak anlatılmıştır. Ondan istenen, din düşmanlarını ortadan kaldırmasıdır. Hz. Ali’nin din yolunu açması, cemaliyle ilişkili olmalıdır; zira şair, birinci mısradan bunun böyle olduğunu hissettirmektedir. Dolayısıyla beyitte Hurûflik etkileri de mevcuttur; çünkü yüz, 32 ilahi kelimenin görüldüğü yerdir. Ayrıca, düşmanın iki parça edilmesi, yüzü dikey bir biçimde kesen istivâ hattı ile alakalı olabilir (Ballı, 2010: 64). Böylece beyitte şair, istivâ hattını Zülfikar’a benzetmiş olmaktadır. Din düşmanlarının ortadan kaldırılması ise maddî anlamda olmayıp, hakikatin görünür kılınması ve bu sayede batılın yok edilmesi manasındadır.

İkisiyle cihân buldı nizâmı
Biri ‘ilm ü biri seyf-i Hudâdur (G. 61/2)

“Dünya, ikisiyle (Hz. Muhammed ve Hz. Ali) düzen buldu. Biri ilimdir, biri Hüda’nın kılıcıdır.” Dünyaya düzen getiren iki kişi vardır ki bunlardan biri Hz. Muhammed, öbürü ise Hz. Ali’dir. Beyte göre

Hız. Muhammed ilimle düzen getirirken Hız. Ali bunu kılıcı ile yapmıştır. Böylece beyit, dinin madde ve mana yönünü birleştirmiştir.

2.2.5. Velilerin Önderi Hız. Ali

Hız. Ali velilerin önderidir. O, kendisinden sonra gelecek olan velilerin yol göstericisidir:

Yâ ‘Alî sen mazharısın enbiyânun mâ-sebak

Hem mu’ahhar reh-nümâ-yı evliyâsın yâ ‘Alî (K. 4/3)

“Ey Ali! Sen hem geçmiş nebilerin mazharısın hem de velilerin yol göstericilerinin sonuncusun!” Beyit bir yandan geçmişe bakarken bir yandan da geleceğe değinmektedir. Hız. Ali, geçmiş peygamberlerin mazharıdır. Bu husus ise, onların ilmine sahip olma yönünden böyle olmalıdır. Aynı zamanda Hız. Ali, kendinden sonraki tüm velilerin önderidir.

Dest-i velâyet ile çeküp nefsi-ejderi

Mihr-i ten içre bölü iki anı Murtazâ (K. 6/9)

“Murtaza, velilik eliyle ejderhaya (benzeyen) nefsi çekip beden güneşi içinde onu ikiye bölü.” Hız. Ali velilerin önderidir. O, bir ejderha gibi olan nefsi, beden güneşi içinde ikiye bölümü; böylece nefsini yenmiştir.

Olar kim hâdî-i râh-ı bekâdur

Biri Ahmed birisi Murtazâdur (G. 61/1)

“Onlar ki sonsuzluk yolunun birincileridir. Biri Ahmed biri ise Muraza’dır.” Hem Hız. Muhammed hem de Hız. Ali, sonsuzluk yolunun yolcularıdır. Hız. Muhammed peygamber olma yönünden bu vasfa sahipken Hız. Ali ise ilim sahibi ve velilerin önderi olma yönünden bu vasfa sahip olmalıdır.

2.2.6. Murâdına Erememişlerin Sığınağı Olarak Hız. Ali

Hız. Ali, cömert ve yardımsever olarak bilinir. Ondan dilekte bulunanlar muradına ererler:

Gönül var taleb kıl ‘inâyet ‘Alîden

Gelür çünkü dâ’im sahâvet ‘Alîden (G. 228/1)

“(Ey) gönül! Gidip Ali’den yardım talep et; çünkü ondan daima cömertlik gelir.” Hız. Ali, ruhaniyatından yardım talep edilebilecek en önemli şahsiyetlerden biridir. Şair de gönlüne seslenir ve gidip Hız. Ali’den yardım istemesini; çünkü onun çok cömert olduğunu söyler.

Yâ ‘Alî sensin viren nâ-murâdun maksadın

Kân-ı ihsân u ‘atâ lutf u sehâsın yâ ‘Alî (K. 4/21)

“Ey Ali! Muradına erememişlerin istediğini veren sensin. İyilik, bağış, lütuf ve cömertlik madenisin!” Hız. Ali; iyilik, bağış, lütuf ve cömertlik gibi değerlere sahiptir. Bundan dolayı ihtiyaç sahiplerinin yardım istediği bir kimsedir. O, isteğine kavuşamayanları muradına erdirenidir.

Yâ ‘Alî koyma mezelletde bu ‘Arşî bendeni

Müstecab eyle du’âsın zü’l-‘atâsın yâ ‘Alî (K. 4/22)

“Ey Ali! Bu kölen olan Arşî’yi düşkünlükte bırakma. Duasını kabul et, (çünkü sen) ihsan sahibisin!” Bu beyite göre şair, sığınak olarak Hız. Ali’yi görmektedir. Ona dualar etmekte ve ondan iyilikler ummaktadır. Aşağıdaki beyitler de bu bağlamda değerlendirilebilir:

Düşdüm diyâr-ı gurbete ben yâ ‘Alî meded

Dutdum bilâd-ı hüznü vatan yâ ‘Alî meded (G. 45/1)

“Ey Ali! Ben gurbet diyarına düştüm, yardım et! Hüzün beldesini vatan tuttum, yardım et!” Şair, gurbette olduğundan dolayı içine düştüğü hüzünden kurtulmak için Hız. Ali’den yardım diler. Söz konusu gurbet maddî anlamda olabileceği gibi manevî anlamda da olabilir.

Bî-çâre kaldı derd-i dil-i âh u zâr ile

Kıl merhamet bu ‘Arşî’ye sen yâ ‘Alî meded (G 45/5)

Ey Ali! Sen bu Arşî'ye merhamet et, yardım et; (çünkü o) âh edip inleyen gönlünün derdinden dolayı çaresiz kaldı." Bir önceki beyitte olduğu gibi bu beyitte de şair, dert içerisindeki gönlünün iyileşmesi için Hz. Ali'ye sığınır.

2.2.7. Arşî'nin Hz. Ali Karşısında Durumu

Arşî, Hz. Ali karşısında mahviyet içerisinde:

İşiginde Muhammedle 'Alî'nün

Bu 'Arşî bir kemîne hâk-i pâdur (G. 61/7)

"Bu Arşî Muhammed ile Ali'nin eşiginde hakir bir ayak toprağıdır." Bu beyitte şair, tevazu içerisinde, kendisinin Hz. Ali ile Hz. Muhammed'in hakir bir ayak toprağı olduğunu ifade eder.

Gulâm-ı şâh-ı merdân-ı 'Aliyem

Esîr-i bende-fermân-ı 'Aliyem (G 202/1)

"Yiğitlerin şahı Ali'nin kölesiyim. Ali'nin fermanının bağlı esiriyim." Şair, bir önceki beyitte gösterdiği tevazuyu bu beyitte de göstermekte, Hz. Ali'nin kölesi ve fermanının esiri olduğunu ifade etmektedir. Bu beyitten, şairin Hz. Ali'ye ne derece sevgiyle bağlı olduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Aslumuz nûr-ı Muhammed neslümüz sırr-ı 'Alî

Pâk-tıynet zümre-i âl-i peyemberlerdenüz (G. 112/4)

"Aslımız Muhammed'in nuru, neslimiz Ali'nin sırrıdır. Temiz yaratılışlıyız (ve) peygamberlerin ailesindeniz." Şair, peygamber ailesine mensubiyetini, aslının Muhammed nuru, neslinin ise Ali'nin sırrı olduğunu ifade ederek ortaya koymaktadır. Söz konusu mensubiyet maddi anlamda değil, manevi anlamda olmalıdır.

SONUÇ

Ortaya çıktığı ilk zamanlardan itibaren İran'dan kaçıp çeşitli yerlere göç etmek zorunda kalan Hurûfîler Anadolu'da da tutunamamışlar, gördükleri baskılar sonucunda ise Bektâşîlik tarikatı ile kaynaşarak faaliyetlerine devam etmişlerdir. Zamanla Hurûfîlik ve Bektâşîlik, birbirleriyle yoğun ilişkiler içerisinde bulunmalarından dolayı yeni bir sentez hâlinde ortaya çıkmıştır. 16-17. yüzyıl divan şairlerinden Arşî, Hurûfî-Bektâşî şairlerden biridir. Onun şiirleri Hurûfîlik ile Bektâşîlik münasebetini edebiyat bağlamında ortaya koymaktadır. Arşî, *Divan*'ındaki şiirlerde Hz. Ali'yi bir yandan Hurûfîlik bağlamında anlatırken bir yandan da Bektâşîlik açısından işlemekte; bunu yaparken oldukça samimi davranmakta ve yapmacık bir tavır sergilememektedir. Her ne kadar Hurûfîliği Bektâşîliğinden daha ön planda olsa da o, her iki düşünceyi aynı potada eritmiş ve samimiyetinden asla taviz vermemiştir. Arşî, Hz. Ali'yi Hurûfîlik bağlamında ne kadar içten anlatıyorsa Bektâşîlik bağlamında da o kadar içten anlatmaktadır.

Arşî'ye göre Hz. Ali, Fazl-ı Kibriyâ olan Allah'ın sırrıdır. Yani, bir başka deyişle otuz iki ilahi kelimedir. Bu nedenle Hz. Ali, Hz. Âdem'e öğretilen esmâ-i küllîden başkası değildir. Bu husus ise, bir başka yerde, otuz iki ilahi ismi hatlar vasıtasıyla taşıyan Âdem'in yüzünde Hz. Ali'nin kudret göstermesi olarak anlatılmıştır. Ayrıca Hz. Ali, ilm-i tevil sahibidir ki bu ilim Hurûfîliğin esasını oluşturur. Hz. Ali, otuz iki ilahi kelimeye karşılık gelen Zülfikar'ıyla bâtulı ortadan kaldırıp onun yerine hakkı geçirir. Hz. Ali ilmin kapısıdır ve onu hakkıyla anlamak için Bektâşî olmak gerekir. O, ilim yönüyle Hz. Muhammed'in mirasçısıdır. Hz. Ali'yi ve on iki imamı sevmek, velilerin yolunu takip etmeyi gerektirir. Nitekim Hz. Ali, velilerin önderidir. Yiğitlerin şahı olan Hz. Ali, din düşmanlarını ortadan kaldırır. Hz. Ali, dinin kılıcı olmasına rağmen oldukça iyilikseverdir ve cömerttir. Ondan dilekte bulunan, muradı her ne ise ona kavuşur. Arşî'nin kendisi de üzüntülerinden ve dertlerinden dolayı Hz. Ali'den yardım ister. Gurbette olmanın verdiği acıyı Hz. Ali ile dindirmeye çalışır. Ayrıca şair, Hz. Ali karşısında tam bir mahviyet içerisinde. Kendisinin, Hz. Ali'nin kapısının toprağı olduğunu söyleyen şair, bir başka yerde de Hz. Ali'ye köle olduğunu ifade eder.

KAYNAKÇA

Aksu, Hüsamettin. (1989). Ali el-A'lâ. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* İçinde (s. 381) Cilt: 2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

- Aksu, H. (1996). Firişteoğlu, Abdülmecid. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (s. 134-135). Cilt: 13, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Aksu, H. (1998). Hurûflik. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (408-412). Cilt: 18, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Aslan, M. (2019). Arşî Divanı'nda Hurûflik, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Recep Demir), Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Âşık Çelebi. (2018). *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, (Haz. Filiz Kılıç). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı. e-kitap, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59036,asik-celebi-mesairus-suarapdf.pdf?0> adresinden 31.03.2021 tarihinde erişildi.
- Avcı, S. (2004). Ben İlim Şehriyim Ali de Onun Kapısıdır Hadisi Üzerine. *marife*, 4(3), 371-381.
- Ballı, H. H. (2010). Fazlullah Hurûfî ve Hurûflik, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Prof. Dr. A. Bülent Ünal), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ballı, H. H. (2011). Hurûflik Nedir? *e-makâlât Mezhep Araştırmaları*, IV(2), 31-44.
- Ballı, H. H. (2012). Çağdaş Hurufilik ya da Şifrecilik Adlı Tebliğin Müzakeresi. *Gnostik Akımlar ve Okültizm (XVII. Kelam Anabilim Dalları Koordinasyon Toplantısı)*. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, 381-383.
- Bashir, S. (2013). *Fazlullah Esterâbâdî ve Hurufilik*, (Çev. Ahmet Tunç Şen). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Beyânî Mustafa Bin Carullah. (1997). *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, (Haz. İbrahim Kutluk). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Bilgin, Azmi. (2007). Nesîmî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (s.3-5). Cilt: 33, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çakır, E. (2014). Arşî. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ars> adresinden 15.03.2021 tarihinde erişildi.
- Devellioğlu, F. (2016). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Esrar Dede. (2000). *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, (1. Baskı). (Haz. İlhan Genç). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Fazlullah Esterâbâdî. (2012). *Câvidân-nâme, Dürr-i Yetîm İsimli Tercümesi*, (Çev. Derviş Murtazâ, Haz. Fatih Usluer). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Fığlalı, Ethem Rûhi. (2001). İsnâaşeriyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (s.142-147). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Fığlalı, Ethem Rûhi. (2006). *Türkiye'de Alevîlik Bektaşîlik*. İzmir: İzmir İlâhiyat Vakfı Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (1969). *100 Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Gölpınarlı, A. (1989). *Hurûflik Metinleri Kataloğu*. (2. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (1992). *Melâmîlik ve Melâmîler*. İstanbul: Gri Yayın.
- Hatıpler-Çibik, T. ve Umaroğulları, F. (2017). Balkanlarda Bektaşîlik ve Bektaşî Tekkeleri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 458-481.
- İnalçık, H. (2014). *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kahraman, B. (1989). Arşî Divanı'nın Tenkidli Metni I-II, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Prof. Dr. Hüseyin Ayan), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kınalı-zâde Hasan Çelebi. (2014). *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, (3. Baskı, 2. Cilt). (Haz. İbrahim Kutluk). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kubbealtı Lugatı*, <http://lugatim.com/s/tevil>, adresinden 15.11.2020 tarihinde erişildi.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, (2010). *Kur'an-ı Kerim Meâli*, (Haz. Halil Altındaş ve Muzaffer Şahin). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Maden, F. (2013). Arnavutluk'ta Bektaşîlik ve Arnavutluk'un Bağımsızlığına Giden Süreçte Bektaşîler. *Avrasya Etütleri*, 0(44), 141-176.
- Melikoff, I. (2015). *Uyur İdik Uyardılar*, (Çev. Turan Alptekin). İstanbul: Demos Yayınları.
- Muhîfî Dede. (2016). *Kısmet-nâme*, (Haz. Fatih Usluer). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Muhtar, C. (1986). Hurûfî Türk Şairleri. *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 0(4), 219-226.
- Nesîmî. (1990). *Nesîmî Divanı*, (Haz. Hüseyin Ayan). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Nesîmî. (2017). *Hakikatlere Giriş – Mukaddimetü'l-Hakâyık*, (Haz. Fatih Usluer). İstanbul: Revak Kitabevi.
- Ocak, A. Y. (1992). Bektaşîlik. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (s.373-379). Cilt: 5, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

-
- Özkırımlı, A. (1990). *Toplumsal Bir Başkaldırının İdeolojisi Alevilik-Bektâşilik*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Sâdık Vicdânî. (2017). *Hurûfîlik ve Bektâşîlik – Ne İdiler ve Nasıl Kaynaştılar?* (2. Baskı), (Haz. İsmail Güleç). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Tabakoğlu, M. ve Maden, Ş. (2019). Nokta Metaforu ve Vahdet Üzerine Eklektik Bir Metin: Noktatü'l-Beyân Risalesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(13), 61-93.
- Turan, F. A. (2018). Arnavutluk'taki Bektaşî Tekkeleri, *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşîlik Sempozyumu (18-20 Ekim 2018 Ankara) Bildiriler Kitabı* İçinde (s.633-648), Ankara.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (1977). Arşî (Hurûfî) maddesi. (1. Cilt), İstanbul: Dergâh Yayınları. s. 163.
- Usluer, F. (2009). *Hurufîlik*, (1. Baskı). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Usluer, F. (2010). Hurûfîlikte On İki İmam. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 5(1), 1361-1389.
- Usluer, F. (2016). Giriş. *Kısmet-nâme*, (1. Baskı). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, (s. 17-32.
- Ünver, M. (2003). *Hurufîlik ve Kuran – Nesîmî Örneği*. Ankara: Fecr Yayınevi.
- yazmalar.gov.tr adresinden 09.11.2020 tarihinde erişildi.
-

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 5 - Number: 15, p. 47-63, Spring 2021

Dede Korkut'un Yeni Nüshası Üzerine Hazırlanan Yayınlar ve 13. Boyun Okuma Karşılaştırması

Publications on Dede Korkut's New Copy and Reading Comparison of the 13th Story

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.735754>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
11.05.2020

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
04.02.2021

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.03.2021

Asya Studies

Öğrt. İbrahim Gülser
MEB, Türk Dili ve Edebiyatı
Öğretmeni / Niğde Ömer
Halisdemir Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve
Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek
Lisans Öğrencisi
ibrahimglrs@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-4783-9914>

Öz

Türk halkının, Türk dili ve edebiyatının değerli eserleri vardır. Bunlardan biri de hiç şüphesiz ki Dede Korkut Kitabı'dır. Bu nedenle üzerine sayısız bilimsel araştırma yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir. Son bir yıl içerisinde ise Türk kültürü, edebiyatı ve dili açısından eşsiz bir hazine olan bu eser ve Dede Korkut araştırmaları adına heyecan verici gelişmeler yaşanmıştır. Dede Korkut'un bilinen Dresden ve Vatikan nüshalarına bir yenisi eklenmiştir. Nüsha, İran'ın Türkmen Sahra bölgesinde yazma eserlere meraklı Veli Muhammed Hoca isimli bir mühendis tarafından bulunmuştur. Bu nüshanın bulunuşu, içerisinde yeni soylamalar ve yeni bir hikâye/boy barındırması açısından Türkoloji adına çok önemi bir gelişmedir.

Bu çalışmadaki amacımız ise yayınlarda *Türkmen Sahra, Günbet, Türkistan/Türkmen Sahra* gibi isimlerle tanıtılan, Türkoloji alanında büyük yankı uyandıran yeni nüsha üzerine yapılmış olan ilk yayınlardaki okuma farklılıklarına dikkat çekmek ve bu alandaki araştırmalara katkı sağlamaktır. Ayrıca çalışmada, ilk bilimsel tanıtımından bu yana geçen sürede; yayın hakkının kimde olduğu, bulunuş hikâyesi, muhteviyatı ve özellikleri gibi yeni nüsha etrafında gelişen diğer konulara da değinilmiştir. Çalışmanın sonuna, nüsha hakkında kaynakçamız dışında kalan yayınlardan oluşan bir bibliyografya bölümü eklenmiştir. Bu çalışma; okuma farklılıkları üzerine düzeltme önerilerinde bulunma, doğru okumaları belirleme ve yeni okuma tavsiyeleri sunma gibi amaçlar içermez. Bu hususlar üzerinde, konunun uzmanı olan akademisyenler ilerleyen zamanlarda daha detaylı bilgiler vereceklerdir şüphesiz. Çalışmamız; okuma farklarına dikkat çekmek, ilk yayınlar hakkında genel bir perspektif oluşturmak ve yeni araştırmalara ilham vermek amacıyla hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, 13. Boy, Yeni Nüsha, Türkmen Sahra, Günbet, Türkistan, Veli Muhammed Hoca, Karşılaştırma

Abstract

Turkish people, Turkish language and literature, have valuable works. One of them is undoubtedly the Dede Korkut Book. For this reason, numerous scientific researches have been made and continue to be done. In the last year, exciting developments took place in the name of this work, which is a unique treasure in terms of Turkish culture, literature and language, and in the name of Dede Korkut researches. A new one was added to the well-known Dresden and Vatican copies of Dede Korkut. The copy was found by an engineer named Veli Muhammed Hoca, who is keen on manuscripts in the Turkmen Sahara region of Iran. This copy is a very important development in the name of Turkology in terms of hosting new soy praise sections and a new story.

Our aim in this study is to draw attention to the differences in reading and contribute to the research from the first publications on the new copy, which were introduced in the publications with names such as Turkmen Sahra, Günbet, Turkistan / Turkmen Sahra. In addition, since the first scientific introduction; Other issues developing around the copy such as who has the right to publish, the story of discovery, content, and features will also be mentioned. At the end of the study, we will add a bibliography section about the copy, which is not included in our references. Our study; It does not include making suggestions for correction on reading differences, indicating the correct reader, and presenting recommendations. These issues require more experienced and elaborate work of experienced academicians who have proven their worth in the field. Our study; It was prepared to draw attention to reading differences, to create an overview of the first publications and to inspire new research.

Keywords: Dede Korkut, 13th story, New Copy, Turkmen Sahra, Günbet, Turkistan, Veli Muhammed Hodja, Comparison.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Gülser, İ. (2020). *Dede Korkut'un Yeni Nüshası Üzerine Hazırlanan Yayınlar ve 13. Boyun Okuma Karşılaştırması*. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 5(15), 47-63.

1. GİRİŞ

1.1. Dede Korkut Kitabı'nın Nüshaları

Genel kanı olarak 15. yy. sonlarında yazıya geçirildiği düşünülen Dede Korkut'un 2019 yılına kadar bilinen iki nüshası vardı. Bunlar, *Dresden ve Vatikan* yazma nüshalarıdır. Genellikle Dede Korkut araştırmaları da bu iki yazma nüshaya dayanmaktadır. Eserin Dresden Nüshası, *Dresden Krallık Kütüphanesi*'ndedir. *Kitab-ı Dedem Korkut âlâ Lisân-ı Tâife-i Oğuzân* adıyla da anılır. *Henricus Orthobius Fleischer* tarafından bulunmuş ve kataloglanmış, 1815'te de *Heinrich Friedrich von Diez* tarafından kopya edilmiştir (Sertkaya, 2006: 8-9). Nüsha, *giriş/mukaddime* bölümü ve *12 hikâye* barındırır.

Vatikan nüshası, *Vatikan Kütüphanesi*'ndedir. *Hikâyet-i Oğuznâme-i Kazan Beg ve gayri* adını taşımaktadır. 1950'de *Ettore Rossi* tarafından bulunmuştur. Harekeli bir metindir. *Dresden*'e göre kötü ve eksik durumdadır. Müstensih hataları belirgindir. Bu nüsha ise muhteviyatında, *giriş/mukaddime* bölümü ve *6 hikâye* barındırır (Ergin, 2018: 66).

1.2. Dede Korkut'un Yeni Nüshasının Bulunuşu

Bayburt'ta 25-27 Nisan 2019 tarihleri arasında düzenlenen "*Dünya Kültür Mirası Dede Korkut Uluslararası Sempozyumu*"nda ilk oturum konuşmacılarından Prof. Dr. Metin Ekici: "*Yeni Bir Dede Korkut Boyu: Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi*" adlı bildirisini sunmuştur. Ekici, Kazakistan Mangışlak'ta bulunduğu sırada karşılaştığı bir kişinin daha sonra kendisine 61 sayfalık bir el yazması PDF'si gönderdiğini, okuduğu zaman bunun Dede Korkut'un yeni bir boyunu da içeren farklı bir yazma olduğunu anladığını belirtir (Arıkoğlu, 2019: 24). Yeni nüsha bilim âlemine bu şekilde tanıtılmış oldu. Ekici ise yeni boya adını vermekle kalmıyor, aynı zamanda bu yeni nüshanın "*Türkistan Nüshası*" olarak anılmasını da istiyordu. Ancak daha sonra yayıma hazırladığı kitabının başlığında ve anlatımlarında yeni nüsha için "*Türkistan/Türkmen Sahra*" ibaresini kullandığını görüyoruz.

Bundan sonraki süreçte farklı iletişim ortamlarında eserin bulunuşu ile ilgili yankılar sürdü. Yeni nüshanın bulunuşu, nerde ve kimin elinde olduğu merak edilirken bir süre sonra eserin PDF kopyalarının sadece Metin Ekici'de olmadığı ortaya çıktı. Yazma eser meraklısı olan ve bu eserleri toplayan Veli Muhammed Hoca, Tahran'da bir sahaf dostuna daha önceden verdiği siparişler için gider. Bu sırada Kaçar Hanedanı soyundan geldiğini, elindeki nüshanın da Kaçar Devletinin kurucusu Ağa Muhammed Han Kaçar'ın kitaplığından yadigâr kaldığını dile getiren ve adının açıklanmasını istemeyen birinden nüshayı satın alır (Arıkoğlu, 2019: 26).¹ Veli Muhammed Hoca, eseri tanımlayamadığını sadece Türkçe olması nedeniyle aldığını da belirtir. Eserin PDF kopyalarını çıkarttırır. Yetkinliği olmadığı için değerini anlamak adına eseri çeşitli isimlere gönderir. Bunlardan birisi de Kazakistan'da bizzat karşılaştığı Ekici'dir. Ekici'nin yukarıda adı geçen bildirisinden sonra elinde kopya olan bu isimler, eserin ilk bilimsel yayını yapmak adına rekabete girerler. Veli Muhammed Hoca eseri aynı zamanda Prof. Dr. Yusuf Azmun'a ve doktora öğrencisi Shahrouz Aghatabai'ye de göndermiştir (Arıkoğlu, 2019:27). Tartışmalar ve bilgi karmaşası süredursun, bu sırada Veli Muhammed Hoca, *Avrasya Yazarlar Birliği*'nin kendisine vereceği ödül için Türkiye'ye geldiği sırada konuyla ilgili açıklamalarda bulunur. Özetle, eseri değerini anlamak için farklı kişilere gönderdiğini vurgular. TRT Avaz televizyonunda "*Kültür Sanat Avaz*"² programında, Avrasya Yazarlar Birliği başkanı Yakup Ömeroğlu'na yeni nüshanın bulunuş hikâyesini anlatır. Ayrıca Ömeroğlu, yaptığı bu röportajı "*Kardeş Kalemler*" dergisinde yayımlar (Arıkoğlu, 2019: 25). Sonuç olarak Ekici'nin ilk tanıtımından hemen sonra Metin Ekici, Yusuf Azmun ve Shahgoli ve arkadaşları Dede Korkut'un bu yeni nüshasını yayıma hazırlamışlardır. Söz konusu yayınlara ilerleyen bölümlerde değineceğiz.

1.3. Yeni Nüshanın Özellikleri

Nüshanın yayın çalışmalarını Ekici PDF kopyası üzerinden yapmıştır. Azmun'da ise bu konuda netlik bulunmasa da kitabının *Ön söz*'ünden nüshanın ilk başta PDF kopyasına ulaştığını anlıyoruz (Azmun, 2019: 8). Bu nedenle yazmanın boyutları, kâğıt yapısı ve diğer fiziksel özelliklerini kitap olarak basılan Ekici ve Azmun'un yayınlarında bulamıyoruz. Prof. Dr. M. Ekici kitabında dijital kopyadan bu özelliklerin verilmesini doğru bulmadığını özellikle belirtiyor olması (Ekici, 2019b: 20), Azmun'un da

¹ Prof. Dr. Ekrem Arıkoğlu kaynak olarak yararlandığımız makalesinde bu bölüme (Shahgoli vd. 2019: 150) olarak atıfta bulunmuştur.

² Program 8 Temmuz 2019'da yayımlanmıştır.

çalışmasını benzer şekilde yaptığı varsayımını güçlendiriyor. Fakat Shahgoli ve arkadaşlarının yayınında fiziksel özellikler net bir şekilde sunuluyor:

“DKK Günbet yazması, uç kenarları oldukça yıpranmış, yer yer aşırı oksitlenme ve lekelenme izleri taşıyan ince, kaliteli ve koyu sarı renkli 236x146 mm ölçülü 31 yapraktan oluşan bir kitaptır. Kâğıdın türü ve nerede ve tahmini ne zaman üretildiğinin anlaşılması ayrı bir araştırmayı istemektedir. Yazmanın çok katlı kartondan yapılmış olan kahverengi kapağının ölçüleri ise 245x155 milimetredir. Ön kapağın üst sağ köşesi yırtık olup, kapağın orta kısmında okunaksız bir damga yer almaktadır. İtinatsız bir biçimde ciltlenmiş olan yazmanın şiraze kısmına kırmızı bir kumaş parçası yapıştırılmıştır. Son yaprağın bir kısmı kapağın iç kısmına yapıştığı için tam olarak açılmaz durumdadır. Yaprakları birleştirmek için iki katlı mavi ipe atılan düzensiz dikişler kitabın görünümünü bozmuştur.” (Shahgoli, Yaghoobi, Aghatabai ve Behzad, 2019: 151).

Bu alıntıdan da anlaşıldığı üzere Shahgoli ve arkadaşları eseri bizzat görmüş ya da fotoğraflamış olabilirler.

Nüsha 31 varaktır.³ Varak numaralandırması, ilgili sayfanın 1b-1a şeklinde sistematize edilmesi şeklinde ortaya çıkar (Anameriç, 2016: 442). Aşağıda künyelerini vereceğimiz yayınlardan, Ekici ile Shahgoli ve arkadaşlarında da bu sistem küçük farklılıklarla kullanılır. Ancak Azmun'da sayfa ve satır numarası tercih edilmiştir.⁴ Nüshada sayfa numarası kullanılmamış, bunun yerine yazma eserlerin birçoğunda karşımıza çıkan *reddâde* tercih edilmiştir. Nüsha İran'da çok sık kullanılan *nesta'lik*⁵ hattıyla yazılmıştır. Nüshada *hâşiye*⁶ kısımları bulunmaktadır. Üstü kırmızı çizgi ile çizili olarak anlamının bilinmeyeceği düşünülen sözler açıklanmış, yorum ve düzeltmelere başvurulmuştur. Hâşiyeler hariç eserin esas bölümü her sayfada düzgün bir çerçeve içinde yer alır. Yazılar için siyah, bazı sayfalarda ise ara sözler için kırmızı mürekkep kullanılmıştır (Ekici, 2019b: 20). Bu hâşiyelerde *nesta'lik* ve *şikeste*⁷ hattı karıştırılmıştır (Azmun, 2019: 12). Nüshanın her bir sayfası genel olarak 14 satırdan oluşur ancak bazı sayfalarda 12, bazı sayfalardaysa 13 satır olduğu görülmekte; bazı satırların ise tek bir kelime ile sınırlı kaldığı görülmektedir. Son sayfa ise 5 satır olup “*Hacilu'ya Allah rahmet eyesin*”⁸ duası ile biter ve çerçeve içinde kalacak şekilde Farsça üç beyit yer alır (Ekici, 2019b: 20). Bu nüsha da Dresden Nüshası gibi birkaç istisna hariç harekesiz bir metindir. Nüshada soylamalar ve boylama(lar)⁹ için ayırıcı bir başlık bulunmaz, sadece ayırımı göstermek adına küçük boşluklar mevcuttur. Eseri yazıya çeken kişi ve ne zaman yazıldığı ile ilgili net bilgi bulunmamaktadır. Geçmişte nüshayı okuyanlara ait hatıra notları mevcuttur. İncelediğimiz üç yayında da yazım hataları, diyalekt eğilimleri, metin içi kelimelerde ikili yazımlar kullanılması gibi mevzularda ortak kanı müstensihin dikkatsizliğidir.¹⁰ Metnin dili meselesinde yayınlardaki ortak kanı Azerbaycan Türkçesi olduğu yönündedir. Özellikle Prof. Dr. Yusuf Azmun yayınında bunu on madde ile kanıtlama yolunu seçmiş. Prof. Dr. Metin Ekici ise alanı olmadığı için konuya fazla değinmemiş ancak Oğuz Türkçesi grubuna ait olan eserin Kıpçak grubundan pek çok kelime ile Azerbaycan ve Türkmen Türkçesi özellikleri barındırdığından bahsetmiştir. Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun da nüshanın dört sayfalık fotoğrafından hareketle, metnin dilinin Güney Azerbaycan Türkçesi olduğu fikrine dair kanıtlar sunarak ilk kez ortaya koyan kişi olmuştur (Ercilasun, 2019b: 12-16).

Eserin içeriği ve özellikleri ile ilgili üç yayından tablo olarak aşağıdaki karşılaştırmayı verebiliriz. Daha detaylı içerik özellikleri ve muhteviyatı, ilgili yayınların metin kısmını okuyarak edinmek daha sağlıklı olacağı gibi adı geçen çalışmaların giriş bölümlerinde muhteviyatla ilgili öz anlatımlar da fayda sağlayabilir ve kendi düşüncelerimizle kıyas yapma imkânı sunabilir.

Tablo için bazı kısaltmalar şöyledir:

YN	: Yeni Nüsha.
Shahgoli VD.	: Shahgoli ve diğerleri.
B	: Boy/Boylama/Destan/Hikâye.

³Yazma eserlerde 1 varak (yaprak) 2 sayfadır.

⁴Örnek: [1]¹ Hağ ta'ālā...² Cebrā'ıl geldigetürdi...

⁵Ta'lik yazının okuma ve yazma güçlüklerinin, harf bünyelerinde görülen aşırı, girift ve karmaşık çizgilerin ortadan kaldırılıp nesih yazısı ile birleşmesinden doğan bir yazı çeşididir. İslamansiklopedisi (2019).

⁶Terim olarak hâşiye, “sayfa boşluklarına ilâve edilen açıklayıcı ve tamamlayıcı bilgileri içeren not” manasında olup hâmiş ve derkenar kelimeleriyle eş anlamlıdır. İslamansiklopedisi (2020).

⁷Nesta'lik yazının süratle ve kaideleri kırılarak yazılan şekli. İslamansiklopedisi (2019).

⁸Türkiye Türkçesine aktarılmış şeklidir.

⁹Parantez içi çoğul ifade kullanılmasının sebebi Yusuf Azmun'un kitabında iki boylama olduğunu savunmasındandır.

¹⁰Adı geçen üç yayının giriş bölümlerinde bu konu hakkında detaylı bilgi mevcuttur.

S : Soy/Soylama.
K : Kitap.
M : Makale.

Tablo 1: Yeni Nüsha Üzerine Hazırlanan Üç Yayında Bazı Özelliklerin Karşılaştırılması.

Çalışmanın Niteliği ve Hazırlayan	YN' da Kaç S Var	YN' da Kaç B Var	YN' da B' lara Verilen İsimler	YN' ya Verilen İsimler
Yusuf Azmun (K)	27	2	*Salur Kazan'ın Aras Suyı ile Kars Kal'asını Aldığı Boy ¹¹ *Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürdüğü Boy	Türkmen Sahra Nüshası
Metin Ekici (K)	23	1	Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürdüğü Boy	Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası
Shahgoli VD (M)	24	1	Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürdüğü Boy	Günbet Yazması

1.4. Yeni Nüsha Üzerine Hazırlanan Yayınlar

- Ekici, Metin. (2019). *Dede Korkut Kitabı Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası-Soylamalar ve 13. Boy-Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi*, İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Dede Korkut'un yeni nüshasına yukarıda değindiğimiz şekilde ulaşan Prof. Dr. Metin Ekici, Bayburt'taki tanıtıcı bildirisinden sonra Ötüken Neşriyat'tan "*Dede Korkut Kitabı Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası-Soylamalar ve 13. Boy-Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi*" adlı kitabını eserin ilk çalışmalarından biri olarak Haziran 2019'da yayımladı. Kitabın kapak resmi Ressam Dr. Mehmet Sağ'a, kapak tasarımı ise Ceyhun Durmaz'a aittir. Kitap 219 sayfadır. *Ön söz, giriş, tıpkıbasım, sözlük ve dizin* olarak altı bölümden oluşur. Ön söz Ekici'ye aittir. Giriş bölümünde Dede Korkut'un mevcut nüshaları, yeni nüshanın genel özellikleri ve içeriği gibi başlıklar bulunmaktadır. Tıpkıbasım kısmı ise metinde kullanılan transkripsiyon işaretleri ile başmaktadır. Bu bölümde nüshanın tıpkıbasımı solda, Latinize edilmiş hâli ise hemen sağ tarafta bulunmaktadır. Nüshanın her bir sayfası için tıpkıbasım bölümünün tamamında bu yöntem uygulanmıştır. Böylece çeviriyi nüsha üzerinden takip etmek oldukça kolaylaşmıştır. Ekici, çerçeve dışı yazıları da dipnot olarak göstermiştir. Kırmızı mürekkepli kısımlar çeviride aynı şekilde kırmızı renkle gösterilmiştir. Kitabın Türkiye Türkçesine aktarım kısmında ise soylamaları rakamla, 13. boyu ise yukarıda adı geçen isimle başlıklandırmıştır. Kitap, 6 sayfalık bir sözlük ve 5 sayfalık bir dizin bölümüyle sona ermektedir. Baskısında beyaz yerine sarımtırak bir kâğıt kullanılmış; bölüm aralarında, başta ve sonda turuncu renkli figürlü parlak bir kâğıt kullanılmıştır. İçerik özellikleri ve eserin değeri meselesini ve değerlendirmesini okuyucuların, araştırmacıların kendilerinin belirleyeceği eser, tıpkıbasımla çeviriyi aynı anda görme imkânı sunmasıyla diğerlerinden ayrılmaktadır.

- Azmun, Yusuf. (2019). *Dede Korkut'un Üçüncü Elyazması, Soylamalar ve İki Yeni Boy ile Türkmen Sahra Nüshası (Metin-Çeviri-Sözlük-Tıpkıbasım)*, İstanbul: Kutlu Yayınevi.

Yazar, nüshanın sahibi Veli Muhammed Hoca'nın kendisine bizzat gönderdiği ve kısa bir süre açmakta sorun yaşadığı PDF kopyayı açar açmaz yayın faaliyetine girişmiştir (Azmun, 2019: 6). Adı geçen eserin kapak tasarımı Cafer Uluç'a aittir. Salur Kazan'ı yedi başlı ejderhanın üstünde bağdaş kurarak elindeki kılıcı ejderhaya saplamış şekilde gösteren kapak resmi ise Ressam Şenol Soydan'ındır. 2019 Haziran baskılı olan eser Kutlu Yayınevi'nden çıkmıştır. Azmun'un eserini Prof. Dr. Timur Kocaoğlu ve Prof. Dr. Osman Fikri Sertkaya gözden geçirmiştir. Ayrıca Timur Kocaoğlu esere bir sunuş yazısı yazmıştır. Eser; *ön söz, giriş, kaynakça, transkripsiyonlu metin, Türkiye Türkçesi'ne aktarım, sözlükçe, tıpkıbasım ve Yusuf Azmun ile ilgili Timur Kocaoğlu ve Cengiz Aytmatov'un yazıları*'ndan oluşmaktadır.

¹¹ Yusuf Azmun çalışmasında iki adet boylama olduğunu savunur.

Kitabın ön söz bölümü Yusuf Azmun'a aittir. Azmun giriş bölümünde yeni nüsha ile ilgili tanıtıcı bilgilerden sonra nüshanın dilinin Azerbaycan Türkçesinin Tebriz ağzını yansıttığını belirtmiş, bunu on madde ile ispatlama yoluna gitmiştir. Devamında nüshanın içerik özelliklerine değinmiş, tespit ettiği 27 soylamayı son sözlerine göre listelemiş, Salur Kazan'ın ad almasına açıklık getiren 17. soylamayı göstermiş ve diğer iki yayından farklı olarak sadece 13. boy değil 14. boyun da var olduğunu savunmuştur. Bir önceki bölümde tabloda belirttiğimiz diğer yayınlarda olmayan boyu “*Salur Kazan'ın Aras Suyu ile Kars Kal'asını Aldığı Boy*” olarak adlandırmıştır. Transkripsiyonlu metin kısmında metnin Latin harflerine çevirisi sayfa ve satır numarasına göre yapılmıştır. Bu eserde orijinal metin ile çeviriyi aynı anda göremiyoruz. Türkiye Türkçesine aktarımdan sonra 15 sayfalık bir sözlük bölümü karşımıza çıkmaktadır. Sonrasında tıpkıbasım verilmiş, Timur Kocaoğlu ve Cengiz Aytmatov'un Yusuf Azmun ile ilgili yazılarından sonra kitap son bulmuştur.

Eser hakkındaki değerlendirmeyi okuyuculara ve araştırmacıların inisiyatiflerine bırakacak olursak bu kitabı Prof. Dr. Timur Kocaoğlu ve Dede Korkut konusunda çalışmaları da bulunan Prof. Dr. Osman Fikri Sertkaya gibi isimlerin gözden geçirmesi ve düzeltmelerde bulunması ayırıcı bir özellik olarak görülmektedir.

- Shahgoli, N. K.; Yaghoobi, V.; Aghatabai, S. ve Behzad, S. (2019). “Dede Korkut Kitabı'nın Günbet Yazması: İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 16 (2): 147-379.

Yukarıda künyesi mevcut eser, makale olarak *Modern Türklük Araştırmaları* dergisinde yayımlanmıştır. Yazarlarının bilgisine değinecek olursak; Nasser Khaze Shahgoli (Nasir Şahgölü), Ankara Üniversitesi SBE ÇTLE ABD¹² doktora öğrencisi; Valiollah Yaghoobi (Veli Yakubi), SBE ÇTLE ABD doktora öğrencisi, Shahrouz Aghatabai (Şahrüz Ak Atabay), SBE ÇTLE ABD doktora öğrencisi; Sara Behzad ise doktor sıfatıyla karşımıza çıkmaktadır. Shahrouz Aghatabai yeni nüshayı aile dostları olarak belirttiği Veli Muhammed Hoca'dan PDF olarak 23 Aralık 2018 Pazar günü temin ettiğini, yukarıda adı geçen arkadaşlarının da ortak görüşleriyle yazmanın değerini anladığını ve sahibine telefon açıp çalışmak ve yayına hazırlamak istediklerini belirttiğini söylüyor. Daha sonra hocaları F. Sema Barutçu Özönder'e danışarak neşre hazırlamak için bu grubu oluşturuyorlar (Shahgoli vd., 2019:151).

Makale; giriş, metin, dizinler, diplomatik metin ve tıpkıbasım bölümlerinden oluşmaktadır. Yazarlar, ön söz yerine yazdıkları yazıda eksiklikleri gidererek kitap biçiminde ayrı bir yayın yapacaklarını belirtmişlerdir. Giriş kısmında yazmanın bulunuşuna, özelliklerine, adına, yazmanın yazıya geçirilme süreçlerine, öteki yazmalarla ilişkisine, içerik ve dil özelliklerine, söz varlığına ayrıntılı şekilde değinmişlerdir. Metin kısmında transkripsiyonlu şekilde Latin harflerine aktarım yer almaktadır. Hâşiye kısımları dipnot yöntemiyle açıklanmıştır. Bu yayında da orijinal metin ile çeviriyi yan yana iki sayfada göremiyoruz. Bölümün sonunda metin dışında kalan sayfa kenarındaki yazıların aktarımı yapılmıştır. 65 sayfadan ibaret, -Ekici'ye göre daha kapsamlı- bir dizin bölümünden sonra diplomatik metin ve tıpkıbasım ile makale son bulmaktadır. Sonuç olarak makale nüsha sahibinin fotoğraflarıyla destekli, metnin yayın hakkının kendilerine ait olduğunu belirten kanıtlarla ve daha ayrıntılı bir dil incelemesi bölümü ile dikkat çekmektedir.

1.5. Yeni Nüshanın Adlandırılması Meselesi

Dede Korkut'un yeni nüshasında yayıncılar için nüshanın adını koyacak ipuçları mevcut değildir. Nüsha baştan eksiktir ve nüshanın içerisinde de ad koymaya vesile olacak bir bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle Shahgoli vd. kendi yayınında, filoloji çalışmaları ve el yazması araştırmaları geleneklerine uyduklarını belirterek nüshanın saklandığı şehrin adını baz alıp *Günbet Yazması* ismini uygun görürler (Shahgoli vd., 2019:155). Ekici, başlangıçta nüshanın Türk Dünyası'nın geneline ait olması ve nüshayı bularak kendisine gönderen kişinin yaşadığı coğrafyayı da göz önünde bulundurarak buranın kadim ismi olan *Türkistan*'ı sonrasında ise *Türkistan/Türkmen Sahra* ismini yeni nüsha için uygun görmüştür (Ekici, 2019b: 12). Azmun ise yine Ekici gibi nüshanın İran/Türkmen Sahralı birisinden temin edilmesi usulüne göre nüshaya *Türkmen Sahra* demeyi uygun bulmuştur (Azmun, 2019:8).

¹² Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı.

Sonuç olarak benzerlikler olsa da yeni nüshanın adının ne olacağı meselesi, üzerine yapılan üç yayında farklılıklar teşkil etmektedir. İlerleyen süreçte bu isimlerden birisinin literatüre yerleşeceği kanısındayız. Bu meseleyi şimdilik yeni çalışmalara ve zamana bırakmak daha doğru olacaktır.

2. DEDE KORKUT'UN YENİ NÜSHASI ÜZERİNE YAYIMLANAN ÜÇ ESER ÜZERİNDEN 13. BOYUN OKUMA KARŞILAŞTIRMASI

Tarihî metinleri okumak aynı zamanda metnin yazıldığı dönemdeki dil özelliklerine, metnin dil coğrafyasına ve beraberinde daha birçok okuma tekniğine hâkim olmayı, hassas davranmayı gerektirir. Değişime açık olan imlâ ve gramer hususiyetleri okuma konusunda hassas davranılması gerektiğinin kanıtıdır (Özçelik, 2011: 63). Günümüzde üzerlerine çok fazla çalışma yapılmış olsa dahi mevcut Dede Korkut nüshaları olan *Dresden* ve *Vatikan* üzerinden hâlâ okuma önerileri, düzeltmeler, bazı kelimelerin okunuşuna dair yeni açıklamalar gibi konuları içeren bilimsel yazılar kaleme alınmaktadır¹³. Dede Korkut'un yeni nüshası da araştırmacılar için bu okuma sorunlarını beraberinde getirmiştir. Bu doğal bir sonuçtur. Okuma farklılıkları araştırmacıların yeni nüshaya, onun dil özelliklerine, Türkçenin hangi devir ve dönemine ait olduğuna, diyalektine vs. getirdiği yorumla alakalı olarak farklılıklar içerse de zamanla üzerine yapılan araştırmalar arttıkça standart sağlanacaktır. Ayrıca bu farklılıklar şimdilik genel olarak birbirinden çok aykırı farklar olmamakla beraber daha çok fonetik hususiyetleri içerir.

Bu bölümde yeni nüsha üzerinden Dede Korkut'un 13. boyu olarak nitelendirdiğimiz bölümü ele alacağız. Yukarıda bahsi geçen yayınlar, nüshayı tam metin okuma yaparak hazırlayan ilk yayınlardır. Öncelikle aşağıdaki tablodan üç yayın üzerinden yeni Dede Korkut destanı olarak üzerinde uzlaşılan “*Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürdüğü Boy*” un nüshada hangi sayfaları kapsadığını karşılaştıralım. Zira yayınlar farklı görüşler ihtiva etmektedir.

Tablo 2: 13. Boyun Yeni Nüshadaki Sayfa Aralıkları.

	Yeni Nüshada 13. Boy Hangi Sayfalar Arasındadır?
Yusuf Azmun	*48. sayfa 7. satırdan 52. sayfa 1. satıra kadar 13. Boy *52. sayfa 1. satırdan 61. sayfa 5. satır sonuna kadar 14. Boy
Metin Ekici	48. sayfa 7. satırdan 61. sayfa 5. satır sonu
Shahgoli vd.	52. sayfa 1. satırdan 61. sayfa 5. satır sonu

Tablodan anlaşılacağı üzere Azmun ile Shahgoli vd. yeni destanın başlangıç noktası için aynı görüştedir. Ancak Metin Ekici, 13. boyu, nüshanın 48. sayfası 7. satırından başlatıp 61. sayfada bitirir (Ekici, 2019a: 8-9). Yusuf Azmun ise 48. sayfanın 7. satırdan 52. sayfa 1. satıra kadar olan kısmı es geçmez bu kısmın da *yeni bir boy olduğunu* savunur ve bu nedenle burası için 13. boy, 52-61. sayfalar arasında kalan bölüm için ise **14. boy** demektir. Aslında Yusuf Azmun'a göre 13. Boy, “*Salur Kazan'ın Aras Suyı İle Kars Kal'asını Aldığı Boy*” dur. 14. Boy ise 52-61. sayfa sonuna kadar anlatılan “*Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürdüğü Boy*”dur. Boyun sırası dışında sayfa aralıklarında Shahgoli vd. ile Yusuf Azmun uyuşmaktadır. Ekici ise Yusuf Azmun'un 13. Boy olarak gördüğü kısmı yeni boya hazırlık olan ve boya dâhil bir anlatma olarak niteler ve 13. boyu 48. sayfadan başlatır. Bu farkları bir tarafa koyacak olursak üzerinde uzlaşılan boy “*Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürdüğü Boy*” dur. Burası da nüshada 52. sayfa başı ile 61. sayfa sonu olarak görülmektedir. Karşılaştırmada bu aralık baz alınmıştır.

¹³ Bk. Özçelik, S. (2016). *Dede Korkut (Dresden Nüshası) I-II: Giriş, Notlar, Metin, Dizin*. Ankara: TDK Yayınları.
Bk. Tezcan, S. ve Boeschoten, H. (2006). *Dede Korkut Oğuznâmeleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

2.1. Metinler Arası Karşılaştırma

2.1.1. Yöntem

Yeni nüshanın her sayfası genellikle 14 satırdan oluşmaktadır. Aşağıda aktardığımız metnin üstünde ve ortasında yer alan parantez içi roma rakamlı ifade 13. boyun ilk sayfasını ifade eder, satır başında bulunan rakam ise satır numarasını gösterir.¹⁴ Ayrıca her satırın başında bulunan aşağıda gösterilen kısaltmalar satırın hangi yazarın yayınından alındığını göstermektedir. 13. boy için satır sistemi takip edilmiştir. Yeni nüshada satıra sığmayıp yarım kalan kelimeler, Latin harflerine çeviride kesme işareti ile ayrılıp alt satırdan devam etmektedir. Satırların tam okuması Ekici'nin yayınından alınmıştır. Diğer iki yayından ise aynı satır için sadece okuma farklılığı olan kelime sırasıyla yazılmış, birden fazla ise virgülle ayrılmış, Ekici'yle aynı olan okumalar dikkate alınmamıştır. Üç yayında herhangi bir satırda okuma farkı gözlenmediyse sadece Ekici'nin tam satırı yazılmıştır. Okuma farkı gözlenen kelimeler Ekici'nin satırlarında *koyu ve italik* olarak belirtilmiştir. Okumalarda fark olan ve birkaç defa gösterilen kelime metin içinde tekrar geçiyorsa daha fazla gösterilmemiştir. Üç yayından herhangi birinde Ekici'yle farklı olmayan bir durum olursa sadece fark olan yayın gösterilmiştir.

2.1.2. Kısaltmalar

ME : Prof. Dr. Metin Ekici.

YA : Prof. Dr. Yusuf Azmun.

SVD : Shahgoli ve diğerleri. (*Shahgoli N. K., Yaghoobi V., Aghatabai S., ve Behzad, S.*)

2.2. Metin

(I)

1- **ME** : bir gün *ādemler* evreni, İslām *dīni* kuvveti, Koñur atlı Salur

YA : (dīni)¹⁵

SVD : adamlar

2- **ME** : *igi, Eymür* görki, *Zulqadirli* delüsi *Sāvalan* Dağı

YA : yégi, Zu'l-kadr, Savlan

SVD : yégi, Eymür, Zu'l-kadir, Savalan

3- **ME** : yaylaklı, *Sarıkamuş* kışlaklı, seksen min er heybetli

SVD : Sarı Kamış

4- **ME** : kara *polad yalmāni, sürcidānuñ cibiri, şahār* oklar peykāni,

YA : pūlād, yalmanı, sür cıdanuñ, cıbirı, şuhār

SVD : yalmanı, sur cıdanuñ, şuhār

5- **ME** : katı yaylar kabzası, *Aderbāycān* lengeri, *pādsāhuñ* vekīli

YA : Āzerbāycān, pādişāhuñ

SVD : Aderbaycan, pādişāhuñ

6- **ME** : Ulaş oğlu Ğazan, kara yazuñ faşında *tazı tola-*

YA : tazı tula

SVD : tāzi tula

7- **ME** : *yıdurdi*, bahrī kuşlar *götürdi*, ala parsılar *üngeretdi*

YA : yédürdi, götürtüdi, oñartdı

SVD : yéddürdi, götürtüdi, oñürtüdi

¹⁴ (I) 1: Birinci sayfa birinci satır.

¹⁵ Her yazar aynı ses için farklı çeviri yazı işaretlerini tercih etmiştir. Kelimeleri gösterirken yazarın tercih ettiği simgeyi göstermek farklı yazı fontlarını bir arada kullanmayı gerektirecektir. Bu nedenle birlik oluşturması adına tek yazı karakterine (Times New Roman) ait transkripsiyon işareti kullanılmıştır. Aynı ses için yazı karakterine bağlı olarak ya da doğrudan tercihli seçimler okumada farklılık oluşturduğunu göstermez. Ör: *ī/î*: uzun /i/ için kullanılabilir; *ñ/ñ* nazal (geniz) /n/ si için kullanılabilir. Burada örnek olması açısından bir kereye mahsus gösterilmiştir.

- 8- **ME** : üç yüz igid götürdi, Aq *Minķāni* gözledi, ava gétđi, Aq
YA : Manķanı
SVD : Manķanı
- 9- **ME** : Minķānda¹⁶ av avladı, kuş kuşladı, ikinci zamāni dēdi ki;
- 11- **ME** : aqalarum kimse *menümleñ* gelmesüñ, *hemi* orduya *varuñuz*, men yalķuz
YA : menüm-ilen, hamı, varuñız
SVD : hamı
- 12- **ME** : bir av avlaram gelürem; orduya aqaların *yollayubeni*, Ğazan yalķuz Aq
YA : yollayubanı
SVD : yollayubanı
- 13- **ME** : Minķānuñ tepesine, Koñur atı *üstüñdi*, *ķaranķluk* ķarışdı;
YA : oynatdı, ķaranķluk,
SVD : oynatdı, Ğaranķuluk,
- 14- **ME** : *Dahi* bir av eline girmedi, dēdi *perverdigāra* men aqalarumdañ
YA : perverdigāra
SVD : dahi, perverdigāra
- (II)
- 1-ayrıldum, bir av avlayım, eli avsız gétmeyim; orduya sen meni eli¹⁷
- 2- **ME** : avsız koyma; alķaq ava yérlere göz gezdürdi, kara daĝuñ *dāmeninde*,
YA : dāmānında
SVD : dāmānında
- 3-yēdi yérde meş‘al kimi yanar gördi, yēdi yérde koymı koymı tütün
- 4- **ME** : çıķar gördi; Ğazan sandı öz *ordusunuñ çerāĝ*
YA : irādesinüñ, çerāĝ
SVD : çerāĝ
- 5- **ME** : ışığıdır, at *üstüñdi* ol ışığa *sari* yola düşdi;
YA : oynatdı, sarı
SVD : oynatdı, sarı
- 6- **ME** : Ğazanuñ ordusunda *Lala* Kılbaş, Ğazanuñ Lalası
YA : Lele
SVD : Lele
- 7- **ME** : *ēşiddi* ki, Ğazan yalķuz avda ķalubdur; *ķatlanımadı*, ılıĝadı
YA : ēşitdi, katlanmadı
SVD : ēşitdi, katlanmadı
- 8-Ğazanuñ ardınca; Ğazan anda yetişende tepe kimi bir nesteni
9-yatar gördi, meşe kimi bir nesteni eser gördi, yēddi başlı yér evreni
- 10- **ME** : bir *ejdehaya rast geldi*; yēddi yérde meş‘al kimi *yanañ* ol
YA : ejdehāya¹⁸, rāst geldi, yanan

¹⁶ Bu kelime için bir önceki satırda fark belirtilmiştir.

¹⁷ Bu satırda üç yayında da okuma farkı bulunmuyor. Okuma farkı bulunmayan satırlar bu şekilde gösterilecektir. Okuma farkı olmayan satırları belirtmek noktasında tekrara düşmemek için bundan sonraki satırlarda dipnot vermeye gerek duymadık.

SVD : ejdehāya, rāst geldi, yanan

11- ejdehanuñ gözleri-y-miş, yéddi yérde koyı koyı tütün çıkañ

12- **ME** : ol ejdehanuñ ağızınuñ **bokı-y-mış**, **meşe** kimi eseñ

YA : bukıymış

SVD : bukıymış, méşe

13- **ME** : ol ejdehanuñ **yalı-y-mış**; ejdehanı görende Ğazanuñ

YA : yalıymış

14- **ME** : içindeki **tüm** yüregi doldı daşdı, dünyā 'ālem

SVD : tom

(III)

1- **ME** : Ğazanuñ başına aydın oldı; **ejdehayılañ** döğüşmağa

YA : Ejdehā-y-ilen

2- **ME** : **kaşdéyledi**; kayıtdı, geri bağdı, **Lala** Kılbaşı kullukında

YA : kaşđ éledi, Lele¹⁹

SVD: kaşđ éledi, Lele

3- **ME** : hāzır gördi; Lala-ileñ **maşlahat** gördi; cānum Lala, bu tepe kimi yatañ

YA : maşlahat

SVD: maşlahat

4- **ME** : ejdehanı **görür-miseñ**, bu ejdehanuñ üstine varalım-mı,

YA : görirmiş

5- **ME** : yoksa yan vértüb **savaşubeñ** ötelim-mi, **şalañuñ** nedür,

YA : savışuban, şalañuñ

SVD: savuşubañ, şalañuñ

6- **ME** : cānum Lala maña dégil dédi; Lala **fikréyledi** ki; Ğazan dédükleri

YA : fikr éledi

SVD: fikr éyledi

7- **ME** : er igiddür, merd igiddür, gétme désem **belke** maña ğazabı ola; Lala

YA : belki

SVD: belki

8- **ME** : dédi; aqam, karşı yatañ kara dağıñ **hündüriseñ**

YA : hündürisiñ

9- **ME** : **olmag-ileñ**, ayındurı daşkun suyuñ **türkiniseñ**

YA : ölmegilen, türkenisiñ

SVD: ölmegilen, türkeniseñ

10- **ME** : olmag-ileñ²⁰, **kazağucuñ** ayğırısıñ olmag-ileñ, kaybatanuñ

YA : kazağucuñ

11- **ME** : **buğurusañ** olmag-ileñ, ağayıluñ **çoçkarısañ** olma-

¹⁸ Kelime metinde sık tekrar ettiği için sonraki satırlarda gösterilmedi. Ancak üzerine gelen eklerde bir okuma farkı varsa kelime gösterilebilir.

¹⁹ Kelime metinde sık geçtiği için tekrara düşmemek adına ekli halleri haricinde bu satırdan sonra okuma farkları verilmeyecektir.

²⁰ Kelime bir üst satırda geçtiğinden tekrar ele alınmamıştır.

YA : buğurısıñ, çoçkarısıñ
SVD: buğurısañ

12- ME : g-ileñ, erenlerüñ **serdārısañ** olmag-ileñ, igidlerüñ
YA : serdārısıñ

13- ME : **çoçaķısıañ** olmag-ileñ, ejdeha dedükleri **aşlı** bir yılandur,
YA : çoçaķısıñ, aşlı

14- ol yılınuñ üstine gétgil dédi; Ğazan, Ğoñur atı

(IV)

1- ME : oynatdı, ejdehanuñ üstine **yekin** geldi; ejdehanı
YA : yégin
SVD : yégin

2- ME : **yatubeni, uyımış** gördi; Ğazan **fıkréyledi** ki; yatur yérde
YA : yatubanı, uyımış, fıkr éledi
SVD : yatubanı, uymış, fıkr éyledi

3- ME : er öldürmek merdlük olmaz, **hıle-y-ileñ** dirilmek er oğlına
YA : hıle ilen
SVD : hıle ileñ

4- ME : dirilük olmaz; **sadaķındañ** şahār kapdı bir **oķ-ileñ**
YA : sadaķından, oķ-ilen
SVD : oķılañ

5- ME : ejdehanı atdı, urdı; ejdeha **uyananda** kıyruķ çaldı,
SVD : oyananda

6-dağ dolandı, ağı saçdı, yér boyadı, nefes çekdi, don

7- ME : **sömürdi; kengerçik butası** yél **öñice géder** kimi, **atı-y-ileñ, donı-y-ileñ**
YA : somurdı, bütési, gider, at-ilen, don-ilen
SVD : geñerçek, öğice, atıylañ, donıylañ

8-Ğazan ejdehanuñ boğazına gétmeli oldı; Ğazan na'ra çekdi

9- ME : **Allahına** yalvardı; **ya** götürdüğüñ göge yetüreñ görkli **Tarı**
YA : Allāhına, yā, Tārı
SVD : Allāhına, yā

10- ME : **ya urduķını ulatmıyañ** ulu **Tarı**²¹, çok kimseler seni gökde
YA : yā, urduģunu, ulatmayan
SVD : ürdüğüñi, ulatmıyañ

11- ME : ister, mü'minlerüñ **göñlindesiñ**, şadıķlarıñ dilinde-
YA : köñlindesiñ
SVD : göñlindeseñ

12- ME : sıñ, **Allah Tarı** saña bir déyenüñ ağızın öpim, iki
YA : Allāh

²¹ Kelime bir üst satırda geçtiğinden tekrar ele alınmamıştır.

SVD : Allāh

13- déyenüñ ağzın çarpım, aḥar çaylar üstine körpi salım,

14- **ME** : almlıřlaruñ elin dutım, *yalangaçlaruñ sırtıñ* örtim, démesünler
YA : yalañaclaruñ, sırtın
SVD : yalañaclaruñ, setriñ

(V)

1-şon aında Ğazanı bir yılan utdı; yā perverdigār

2- **ME** : señ maña bir necāt vérgil; *yāmān* günüñ *düşmesüñ*,
YA : yaman, düşmesün
SVD : yaman, düşmesüñ

3- **ME** : *yāmān* günüñ düşse *Allahuña yalvargiliñ*; Allahına yalvaranlar
YA : yaman, Allāhuña²², yalvargilen
SVD : yaman, Allāhuña, yalvargileñ

4- **ME** : maḥrūm almazlar; Ğazan ki Allahına yalvardı, *anı-y-ileñ* ejdehanuñ
YA : an-ilen
SVD : anılañ

5-arasında bir ota kimi aya peydā oldı; Ğazan ol ayanuñ

6- **ME** : daldasına yetişende atdañ düşdi, *cidāsını* yére tikdi,
YA : cıdasını
SVD : cıdasını

7- **ME** : alḥanıñı yapundi; bir igid sa *oldukça* bir yaraa cān vértür,
YA : oldukça
SVD : oldukça

8- **ME** : ol yara bir dem, bir *sa'atcu*, ol igide gerekli olur; ejdeha
YA : sā'atcu
SVD : sā'atcu

9- **ME** : ne adar *cehdéyledi*, Ğazanı *sömürübeñ* utmaa; *cida-y-ileñ*
YA : cehd éledi, somuruban, cıda ilen
SVD : cehd éyledi, cıda ileñ

10- **ME** : alḥan oymadı, ayanuñ *daldasındañ ıkmaa*, Ğazan
YA : daldasından, ıkmaa
SVD : ıkmaa

11- ol ayanuñ daldasında özin toktaşdurdı; ejdehanuñ

12- **ME** : *heybetindeñ* Ğazanuñ bir gözi bulaşdı, ana döndi;
YA : heybetinden

13- **ME** : Ğazan öz gözine acılandı; *mara* señ menüm nāmerd gözüñ; ara
YA : mere
SVD : mere

²² Metinde sık geen kelimelerden biridir. Sonraki satırlarda tekrara düşmemek adına ekli hālleri hari okuma farkları gösterilmeyecektir.

- 14- **ME** : *Polad* sav kılıcuñ *yalmānundañ* korhmazduñ, *şahār* oklar
YA : pülād, yalmanından, şuhār
SVD : yalmanından, şuhār

(VI)

- 1- **ME** : peykānındañ *uşanmazduñ*, on altı batman kāfir gürzi
YA : üşenmezduñ
SVD : üşenmezduñ
- 2- **ME** : *tepedeñ* degdi pörtlemedüñ; ejdeha dédükleri bir yılandur, anda
YA : tepemden
- 3- **ME** : ne var ki *bulaşırstñ, ölezürstñ*; senüñ kimi nāmerd
YA : bulaşurstñ, ülezürstñ
SVD : bulaşursañ, ölezürseñ
- 4- **ME** : göz, menüm kimi merd *igide n'éyler*; hancerini çıkardı, gözlerini oymağa
YA : igide, neyler
SVD : néyler
- 5- **ME** : *kaşdéyledi, géne fikréyledi* ki, eger men gözüm oysam, dérler;
YA : kaşd éledi, gine, fikr éledi
SVD : kaşd éyledi, fikr éyledi
- 6- **ME** : Ğazan ejdeha görübdür, *korqusındañ hiç* bahāne *topmayub*
YA : korqusından, hiç, tapmıyub
SVD : tapmayub
- 7- **ME** : gözlerini çıkarubdur; sadağını *öñine* tökdi; seksen
SVD : ögine
- 8- **ME** : okı *sadağındañ tökince*, ejdeha *buğun buğun şişletdi*;
YA : sadağından, tükenince, boğun boğun, şişledi
SVD : tükenince, boğun boğun, şişledi
- 9- **ME** : ejdehada dahi sömürmek *horı* kalmadı, *dahi cān*
YA : hovurı
SVD : hurı, dahı
- 10- **ME** : horı²³ kaldı; kara polad²⁴ sav kılıcın eline aldı, *sıyıra*
YA : sıra
SVD : sıyra
- 11- kılıc segirtti ejdehanuñ üstine, yéddi başı bir
- 12- **ME** : *buğundañ* kılıcladı yére saldı; ejdehanuñ ağısı
YA : boğundan
SVD : boğundan
- 13- **ME** : *yér yüzüne* tökülende ağısındañ yér yüzüne yanar yanar odlar
YA : yér yüzine
SVD : yér yüzine

²³ Kelime için üst satırlarda farkı gösterilmiştir.

²⁴ Kelime için üst satırlarda farkı gösterilmiştir.

- 14- ME : düşdi; Ğazan **hancerin** sancdı, kılıcın sancdı
YA : hancarın

(VII)

- 1- ME : **pıçaqın** sancdı, ejdehanuñ üstinde bağdaş
YA : bıçaqın
SVD : bıçaqın
- 2- ME : kürdi; Lala Kılbaş **eyle** ki odı gördi, sandı ejdeha
YA : éle
SVD : éyle
- 3- ME : Ğazanı utdı; aq ekmeğin yédigüm aqa aqa, déyübeni **sıyra** kılıc
YA : sıra
SVD : sıyra
- 4- ME : ejdehanuñ üstine **yekin** geldi; geldüğünde **néce** gördi;
YA : yégin, néçe
SVD : yégin
- 5- ME : ejdehanuñ **yédi başı** kara yérüñ üzerinde yatur gördi,
YA : yéd[d]i, başı[n]
SVD : yéddi
- 6-Ğazan özi ejdehanuñ arhasında bağdaş kurmuş
- 7- ME : gördi; Lala dédi; **Bäre kallah** aqam Ğazan, erlüğüne, yéglülüne
YA : Bārik'allāh
SVD : Bāraka'l-lāh
- 8-taḥsīn; Ğazan dédi; cānum Lala ejdehanı men öldürmedüm, senüñ
- 9- ME : **durumuñ-ileñ** himmetüñ öldürdi; yég ustalar getür,
YA : durumuñ-ilen
SVD : durumuñılañ
- 10- bu ejdehanuñ derisin soygil, dédi;²⁵ Lala, yég ustalar
11- getürüb ejdehanuñ derisin soydurdı; ejdehanuñ
12- derisindeñ Ğazan qorqu bilmez cānına don tiktürdi; aqca
- 13- ME : tozlı katı yayına **qurbān éyledi**; üç **yilegli** şahār²⁶ oqlarına
YA : qurbān, éledi, yélekli, şuhār
SVD : qurban, yélekli, şuhār
- 14- ME : sadaq tiktürdi; qara polad kılıcına kın düzetdi; altı

(VIII)

- 1- ME : perli dom şeşperine **qāb éyledi**, ala **bıdaq sürcidāsına**
YA : qab, éledi, baydaq, sür cidāsına
SVD : qab, baydaq, sur cidāsına

- 2-qāb²⁷ éyledi²⁸, qurt tükli Qoñur atı eyerine örtük

²⁵ **dédi**: Shahgoli vd. nde "fazladan yazılmıştır" notu düşülerek okunmamıştır.

²⁶ Kelime için üst satırlarda farkı gösterilmiştir.

- 3- **ME** : éyledi, *sāyebānınuñ* yélkenlerin ejdehanuñ derisindeñ
YA : sāybānınuñ
SVD : sāybānınuñ
- 4- **ME** : éyledi, yéddi başını bir *taşrîf-ileñ* soyubanı yég başı
YA : taşarruf-ilen
SVD : taşarrufılañ
- 5- **ME** : üstine Ğazan géydi; *atı-y-ileñ donı-y-ileñ* ejdehanuñ
YA : at-ilen, don-ilen
SVD : atıylañ, donıylañ
- 6- **ME** : donına girübeni *Pādşāh* Bayındırı gözledi, yola düşdi;
YA : pādīşāh²⁹
SVD : pādīşāh
- 7- **ME** : Pādşāh Bayındıra haber *geldi ki*, Ğazan ejdeha olub gelir, Oğuz
YA : geldiki
- 8- **ME** : *bile Türk şadıkdur* ki; démez ādem ejdeha néce olur; saqdan, şoldan
YA : béle, Türk-i şadıkdur
SVD : béyle, Türk-i şadıkdur
- 9- **ME** : söze geldiler ki; Ğazan *ādem-ikeñ* biz ‘uhdesindeñ çıkmazduq;
YA : ādem- iken
- 10- **ME** : imdi ki ejdeha olubdur, bizi *hemi* utar; bir tepeye çıçalım, anı
YA : hamı
SVD : hamı
- 11- **ME** : *tür-i bārān* édelim; Bayındır Pādşāh söze geldi, dédi; menüm
YA : tür-bārān
SVD : tür-bārān
- 12- vekīlüm Ğazan er igiddür, yég igiddür belki bir ejdehaya³⁰
- 13- **ME** : *rast geldi*, ola öldürdi; ola ejdehanuñ donına
YA : rāst geldi
SVD : rāst geldi
- 14- **ME** : girdi; ola eger Ğazan ejdeha olubdur, ne *ķavm* tanur, ne ķardaş
YA : ķovm
SVD : ķavim
- (IX)**
- 1- **ME** : tanur; *Ķara Budağ* dédi; pādşāhum maña ruşsat *vérgiliñ*,
YA : Ķarabudağ, vérgilen
SVD : vérgileñ
- 2- **ME** : *gédeyim* Ğazanuñ ķarşısına, eger ejdeha olubdur, *evvel*

²⁷ Kelimenin okuma farkları bir üst satırda geçmiştir.

²⁸ Kelimenin okuma farkları bir üst satırda geçmiştir.

²⁹ Sık tekrar eden bir kelimedir. Ekli hâli hariç tekrar gösterilmeyecektir.

³⁰ Kelimenin okuma farkları daha önce birçok defa geçmiştir. Bu nedenle satırda tekrar göstermiyoruz.

YA : gédim, ol
SVD : gédim , ol

3-meni utsuñ; Kara Budağ³¹ at oynatdı, Ğazanuñ karşıısına

4- ME : gétدی, ses yeter yérde durdı, sadağındañ *şahār*³²

5- ME : қаpdı; *'ammu*, seni ejdeha oldı dérler; eger ejder *olmayubeñ*
YA : 'Amū, olmayubsañ
SVD : 'Amū, olmayubsañ

6- ME : *menüm-ileñ* gümür gümür danış, dédi; danışmasañ
YA : menüm-ilen
SVD : menümileñ

7- ME : *şahār* oquñ *peykāni-y-ileñ öldürürüm* Ğazan seni,
YA : peykāni-y-len, öldürürem,
SVD : peykāniylañ, öldürürem

8- ME : kara polad kılıcuñ *yalmāni-y-ileñ doğrarım* Ğazan seni; eger
YA : yalmanı-y-len, doğraram,
SVD : yalmanıylañ, doğraram

9- ME : ejdeha öldürübseñ *ğazavātuñ* mübarek, *avıñdañ* bir
YA : ğazevātuñ, avıñdan
SVD : avıñdañ

10- ME : *şila[n]lğa* maña vérgil; Ğazan atdañ düşdi, kılıcın
YA : şılalğa
SVD : şılalğa

11- ME : Kara Budağın béline baqladı; Kara Budağ *kılıcıya* pehlivān, anda
YA : kılıcıma
SVD : kılıcıma

12- Oldı, olmadı-mı, Pādşāh Bayındır eşitdi, Ğazan ejdeha

13- Öldürübdür; İç Oğuzı, Daş Oğuzı götürüb

14- ME : karşıladı, Ğazan *atdañ* düşdi, yetmiş kadem segirdi
YA : atdan

(X)³³

1-Bayındır Pādşāhuñ ayağına düşdi, ejdeha derisindeñ

2- ME : *düzilmiş sāyebāni* tikdi; Bayındır Pādşāh sāyebānuñ
YA : düzelmiş, sāybāni
SVD : düzelmiş, sāybāni

3- ME : altında bağdaş kurdı; yéddi *kün*, yéddi gece pādşāhi
YA : gün
SVD : gün

4-қонақladı; Dedem Қорқуд дёр; Ğazan kimi, қоқақ игид

³¹ Önceki satırda okuma farkı gösterildiğinden bu satırda tekrar edilmemiştir.

³² Kelime için üst satırlarda okuma farkı gösterilmiştir.

³³ Son sayfa beş satırdan ve bir duadan ibarettir.

- 5- **ME** : *dünyādañ* geldi, *géc̣di*
YA : dünyādan, géc̣di

ME : *Ḥoda biyāmorzed Hacilu ra*³⁴
YA : Ḥodā biyāmūrād Ḥācīlu rā

2.3. Dede Korkut'un Yeni Nüshası Üzerine Kaynakça Dışı Bir Bibliyografya

- Azmun, Y. (2019). Dede Korkut'un Yeni Nüshası ve İki Yeni Boy Üzerine. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 132-142.
- Çobanoğlu, S. (2019). Dede Korkut'un 13. Destanı "Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi", Boyunun Alex Olrik Epik Yasaları Bağlamında İncelenmesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(19), 81-101.
- Demir, N. (2020). *Dede Korkut Destanı*. İstanbul: Ötügen Neşriyat.³⁵
- Kekeç, E. M. (2019). Dede Korkut Kitabı'nın Günbet Yazması'ndaki Yaşname Metni Üzerine. *Journal of World of Turks/Zeitschrift für die Welt der Türken*, 11 (2), 31-42.
- Kocaoğlu, T. (2019). Yusuf AZMUN, Dede Korkut'un Üçüncü Elyazması: Soylamalar ve İki Yeni Boy ile Türkmen Sahra Nüshası (Metin-Çeviri-Sözlük-Tıpkıbasım). İstanbul: Kutlu Yayınevi. *Milli Folklor*, 16 (123), 210-214.
- Özdamar, F. (2019). Metin EKİCİ, Dede Korkut Kitabı, Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası, Soylamalar ve 13. Boy, Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi, Orijinal Metin (Tıpkıbasım)-Transkripsiyon-Aktarma. İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2019. *Milli Folklor*, 16 (123), 205-209.
- Sertkaya, O. F. (2019). AZMUN, Y. Dede Korkut'un Üçüncü Elyazması, Yeni Soylamalar ve Boylar (Hikâyeler) ile Türkmen Sahra Nüshası, Giriş-Metin-Çeviri-Sözlük-Tıpkıbasım, Kutlu Yayınevi, İstanbul, 2019. *Journal of Old Turkic Studies*, 3(2), 637-646.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmamızda Dede Korkut'un yeni nüshası etrafında gelişen olaylara, yayıma hazırlanma süreciyle ilgili genel bilgilere, yazmayla ve ilk tam metin yayını yapan çalışmalarla ilgili tanıtımlara değindik. Yeni hikâyedeki okuma farklarını gösterdik. Zira Dede Korkut'un üçüncü el yazması sözlü kültür geleneğine ait ürünlerin yazıya geçirilmesinin önemini bizlere bir kez daha göstermiştir. Çünkü yazma sayesinde bugüne kadar Dede Korkut'la ilgili anlamlandırılmasında güçlük çekilen kelimeler çözüme kavuşabilir. Üç nüsha üzerinde kıyas yapma imkânı ise Dede Korkut araştırmalarına yeni bir boyut kazandırabilir. Yeni nüsha her ne kadar Dresden ve Vatikan kadar hikâye barındırmasa da mevcut hikâyelere bir yenisini eklemesi bakımından çok önemlidir. Ayrıca yeni nüsha azımsanmayacak kadar soylama barındırması ve *Deli Dönmez*'in Salur Kazan olarak ad almasını görmemiz bakımından da önemlidir.

İncelediğimiz 13. Boy için yayınlardaki okumalar şu farkları ihtiva eder:

- a- Genellikle tek ses düzeyinde kalan fonetik farklar (**ME**: *kün* / **YA-SVD**: *gün*).
- b- Biçim birimsel farklar (**ME**: *yalvargiliñ* / **YA**: *yalvargilen*).
- c- Bir kelimenin kısmen ya da tamamen farklı okunması (**ME**: *horı* / **YA**: *hovurı* | **ME**: *evvel* / **YA-SVD**: *ol*).

Bu farklılıklar, yazarların eski yazılı metinleri okuma ile ilgili birikimleri, dönemin ve coğrafyanın dil özelliklerine getirdikleri yorum ve daha birçok değişkene göre şekillenmektedir.

Alan araştırmacıları tarafından bu çalışma yeni nüshadaki soylamaları da içine alacak şekilde genişletilebilir, okuma farkları üzerinden yorumlara ve düzeltme önerilerine gidilebilir. Bu vesileyle de Dede Korkut'un sorunlarına daha fazla ışık tutulabilir.

³⁴ Türkiye Türkçesine aktarımı "*Hacilu'ya, Allah rahmet etsin*" şeklinde olan bu kısım nüshanın son sayfasında 6. bir satır olarak aynı hat ve mürekkeple kaleme alınmış bir duadır. 13. boyun bağlamıyla ilgili değildir.

³⁵ Çalışmamız hazırlandıktan sonra *Yeni Nüsha*'yı da kapsayan bu yayını Prof. Dr. Necati Demir tarafından yayımlanmıştır. Esasen, şimdiye kadar Dede Korkut ile ilgili tespitli tüm metinleri ve Dede Korkut Destanı'nın Kazakistan ve Türkmen varyantlarının bir bölümü de barındıran kapsamlı bir çalışmadır.

KAYNAKÇA

- Anameriç, H. (2016). Yazma Eserlerin Kataloglanmasında MARC Standardı 300 Fiziksel Özellikler Alanı ve Bileşenlerinin Kullanımı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 56(2), 440-464.
- Arıkoğlu, E. (2019). Dede Korkut Kitabı'nın Üçüncü Yazmasının Bulunuşu. *Milli Folklor*, 31(123), 23-30.
- Azmun, Y. (2019). *Dede Korkut'un Üçüncü Elyazması, Soylamalar ve İki Yeni Boy ile Türkmen Sahra Nüshası (Metin-Çeviri-Sözlük-Tıpkıbasım)*. İstanbul: Kutlu Yayınevi.
- Efe, K. (2019). Dede Korkut Oğuznâmeleri Üzerine Yeni Araştırmalar. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 8(19), 292-309.
- Ekici, M. (2019a). 13. Dede Korkut Destanı: 'Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi' Boyunu Beyan Eder Hanım Hey!. *Milli Folklor*, 31(122), 5-13.
- Ekici, M. (2019b). *Dede Korkut Kitabı Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası-Soylamalar ve 13. Boy-Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Ercilasun, A. B. (2019a). Dede Korkutun Yeni Nüshası Üzerine Konu-Bağlantılar-Yer-Zaman-Okuyuş. *Dil Araştırmaları*, Bahar 2019(24), 7-13.
- Ercilasun, A. B. (2019b). Dede Korkut Kitabı'nın Yeni Nüshası ve Üzerindeki Yayınlar. *Milli Folklor*, 16(123), 5-22.
- Ergin, M. (2018). *Dede Korkut Kitabı I-II*, (Birleştirilmiş 2. Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Özçelik, S. (2011). Sözlü Edebiyat Ürünlerine Ait Yazmaların Okunma Sorunları ve Dede Korkut Örneği. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 59(2), 63-96.
- Sertkaya, O. F. (2006). *Dede Korkut Kitabı Dresden Nüshasının "Giriş" Bölümü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Shahgoli, N. K.;Yaghoobi, V.; Aghatabai, S. ve Behzad S. (2019). Dede Korkut Kitabı'nın Günbet Yazması: İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 16(2), 147-379.
- İslamansiklopedisi (2020). <https://islamansiklopedisi.org.tr/nestalik> adresinden 20.05.2020 tarihinde erişildi.
- İslamansiklopedisi (2020). <https://islamansiklopedisi.org.tr/hasiye> adresinden 20.04.2020 tarihinde erişildi.
- İslamansiklopedisi (2020). <https://islamansiklopedisi.org.tr/sikeste> adresinden 20.04.2020 tarihinde erişildi.

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 5 - Number: 15, p. 65-84, Spring 2021

Şebinkarahisar Bibliyografyası Bibliography of Sebinkarahisar

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.866848>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
22.01.2021

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
20.03.2021

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.03.2021

Asya Studies

Dr. Öğr. Üyesi Oktay Karaman
Giresun Üniversitesi, Fen-Edebiyat
Fakültesi, Tarih Bölümü,
oktay.karaman@giresun.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-0495-9986>

Öz

Şebinkarahisar, Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü'nde yer alan Giresun'a bağlı, geçmişindeki tarihî, coğrafik, demografik nitelikleri ve kültürel varlıklarının zenginliği ile dikkat çekici bir yerleşim yeridir. Şebinkarahisar'ın kesin kuruluş tarihi tam olarak bilinmemektedir. Ancak şehrin de bulunduğu bölgenin Milattan önceki yüzyıllarda da, bir yaşam alanı olduğu tarihçiler tarafından kabul edilmektedir. Şehir tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra, Şebinkarahisar bölgelerini Mengüçük Gazi'ye iktâ olarak vermiştir. Sevlî Bey, Danişment Gazi'nin emriyle Lâdik'ten harekete geçerek Çarşamba, Ordu, Giresun kırsalı ile Şebinkarahisar yöresini 1074 yılında fethetmiştir. Bu tarihten itibaren Şebinkarahisar ve çevresinde Türk hâkimiyeti başlamıştır. Şebinkarahisar'ın Türkler tarafından fethedilmesinden sonra, buraya pek çok Türk Beyliği ve Türk Devleti hâkim olmuştur. Danişmentliler, Mengüçüklüler, Saltuklular, Türkiye Selçukluları, Eratnalılar, Kadı Burhaneddin Ahmet Devleti, Mutahharten Beyliği, Akkoyunlular, Karakoyunlular ve Osmanlı Devleti, Şebinkarahisar ve çevresinde hüküm sürmüşlerdir. Bu çalışmada, Şebinkarahisar hakkında bilgi veren arşiv belgeleri, akademik çalışmalar ve araştırma eserleri, künye bilgileri ile birlikte verilmiştir. Bu çalışmaya kadar Şebinkarahisar ile ilgili üç bibliyografya çalışması yapılmış ve toplam 140 akademik çalışmadan bahsedilmiştir. Bu çalışmada ise, akademik çalışmalar dışında arşiv belgeleri hakkında da bilgi verilmiştir. Çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'ndeki Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivi'ndeki belgeler incelenmiştir. Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi'nden, Şebinkarahisar hakkında hazırlanan tezler taranmıştır. Şebinkarahisar hakkında yazılan makaleler ve sempozyum bildirileri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Giresun, Şebinkarahisar, Karahisar-ı Şarkî, Bibliyografya

Abstract

Şebinkarahisar, which is located in the Eastern part of Black Sea Region and one of Giresun's districts, is a remarkable settlement with its historical, geographic, demographic characteristics as well as its richness of cultural assets. The exact foundation date of Şebinkarahisar is not exactly known. However, it is accepted by historians that the region where the city is located was also a living space in the centuries before Christ. The city has hosted many civilizations throughout history. After the Battle of Malazgirt in 1071, the Great Seljuk Sultan Alparslan gave the Şebinkarahisar regions to Mengüçük Gazi as iktâ. On the orders of Danişment Gazi, Sevlî Bey mobilized from Lâdik and conquered Çarşamba, Ordu, Giresun countryside and Şebinkarahisar region in 1074. From this date, Turkish domination started in Şebinkarahisar and its surroundings. After the conquest of Şebinkarahisar by the Turks, many Turkish Principalities and Turkish States dominated it. Danişmentlis, Mengüçüks, Saltukids, Turkey Seljuks, Eratnas, Qazi Burhanuddin Ahmet State, Principality of Mutahhart, Akkoyunlus, Karakoyunlus and the Ottomans, reigned Şebinkarahisar and its surroundings. In this study, archive documents, academic studies and research works that give information about Şebinkarahisar are given together with their references. Until this study, three bibliography studies on Şebinkarahisar have been conducted and a total of 140 academic studies have been mentioned. In this study, information about archive documents was given along with academic studies. The study includes documents from the Ottoman Archive and Republican Presidential Archive in the State Archives of the Republic of Turkey. Theses prepared about Şebinkarahisar from the Higher Education Institution Thesis Center were scanned. Articles and symposium notices about Şebinkarahisar have been presented in the current study.

Keywords: Giresun, Şebinkarahisar, Karahisar-ı Şarkî, Bibliography

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Karaman, O. (2021). Şebinkarahisar Bibliyografyası. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 5(15), 65-84.

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı, Şebinkarahisar hakkında bilgi veren arşiv belgelerini, akademik çalışmaları ve araştırma eserleri, künye bilgileri eşliğinde bir araya getirmektir. Şebinkarahisar hakkında Osman Kuyumcu tarafından 2000 yılında hazırlanan “*Şebinkarahisar Üzerine Bir Kaynakça Denemesi*” isimli bibliyografya çalışması, bu konu hakkında yapılan ilk akademik çalışma olarak dikkat çekmektedir¹. Kuyumcu, bu çalışmasında Şebinkarahisar hakkında 44 bibliyografya bilgisini paylaşmıştır. Araştırmalarına devam eden Kuyumcu, bu çalışmayı 89 eser bilgisiyle güncellemiştir².

Mustafa Bayar tarafından 2014 yılında hazırlanan “*Şebinkarahisar Literatürü Üzerine Bibliyografik Bir İnceleme*” isimli çalışma, Şebinkarahisar hakkında hazırlanan bir diğer bibliyografya çalışmasıdır. Bayar, 140 akademik çalışma hakkında bilgi vermiştir³.

Yukarıda bahsi geçen bu 3 çalışmada özellikle akademik çalışmaların bir araya getirildiği görülmektedir. Bu çalışma da ise akademik çalışmalar ile beraber, arşiv belgeleri de kullanılarak genel bir bibliyografya çalışması hazırlanmıştır.

Bu çalışma hazırlanırken sırasıyla şu yöntemler uygulanmıştır;

İlk aşamada, Şebinkarahisar hakkında bilgi veren, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri’ndeki Osmanlı Arşivi ve Cumhuriyet Arşivi’ndeki belgeler taranmıştır. Anahtar sözcük olarak, *Karahisar-i Şarki ve Şebinkarahisar* kullanılmıştır⁴. Arşiv taramasında, Osmanlı Arşivi’nde bulunan belgelerin sayısal bilgileri verilirken, Cumhuriyet Arşivi’nde ise belgelerin künye bilgileri, sayısal verilerle beraber tablo halinde gösterilmiştir.

İkinci aşamada, Şebinkarahisar hakkında hazırlanan tezler, Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi’nden taranmıştır. Bu bölüm, müstakil tezler ve diğer tezler olmak üzere iki alt bölüme ayrılmıştır⁵.

Üçüncü aşamada, araştırma eserlerin taraması yapılmıştır. Araştırma eserler bölümünün sağlıklı bir şekilde oluşturulması için genel bir bibliyografya taraması gerçekleştirilmiştir⁶. Bu bölüm, kendi içerisinde müstakil kitaplar ve diğer kitaplar olmak üzere iki alt bölüme ayrılmıştır⁷.

Son aşamada ise, Şebinkarahisar hakkında hazırlanan makaleler ve bildiriler bir araya getirilmiştir.

Arşiv Belgeleri

Tarihi bir konu hakkında araştırma yapılırken başvurulacak mekânların başında arşivler gelmektedir⁸. Arşiv kaynaklı belgeler eşliğinde araştırılan konu, bilimsel bir kimliğe kavuşmaktadır. Şebinkarahisar tarihi incelendiğinde zengin bir geçmişe sahip olduğu görülmektedir. Bu durum arşiv belgelerine de yansımaktadır. Karahisar-ı Şarki yani Şebinkarahisar’a ait 3 Mufassal, 2 İcmal olmak üzere toplam 5 Tahrir Defteri bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla, İlk Tahrir 1485 tarihli; İkinci Tahrir 1520-1523

¹ Osman Kuyumcu, “*Şebinkarahisar Üzerine Bir Kaynakça Denemesi*”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1 Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. , (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, s.467-470.

² Osman Kuyumcu , “*Şebinkarahisar Üzerine Bir Kaynakça Denemesi*”, https://www.academia.edu/37678244/%C5%9EEB%C4%B0NKARAH%C4%B0SAR_%C3%9CZER%C4%B0NE_B%C4%B0R_KAYNAK%C3%87A_DENEMES%C4%B0 Erişim Tarihi 16.01.2021.

³ Mustafa Bayar, “*Şebinkarahisar Litaretürü Üzerine Bibliyografik Bir İnceleme*”, **Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, Karadeniz Özel Sayısı 2014, s.123.

⁴ Belge taraması <http://www.devletarsivleri.gov.tr/> sitesi üzerinden *Belge Tarama* bölümünden gerçekleştirilmiştir. Son tarama tarihi: 16/01/2021.

⁵ Müstakil tezler Şebinkarahisar hakkında hazırlanan tezlerdir. Diğer tezler ise, içeriğinde Şebinkarahisar’a yer veren tezlerdir. Bu bölümde, yurt dışında yapılan Şebinkarahisar hakkında hazırlanan veya içeriğinde Şebinkarahisar hakkında bilgi veren tezler incelenmiş ve ulaşılabilen tezlerin künye bilgileri de verilmiştir.

⁶ Bu bölümde Milli Kütüphane, Giresun Üniversitesi Kütüphanesi, Giresun İl Halk Kütüphanesi, Giresun Şebinkarahisar H. Hüsnü Tekişik İlçe Halk Kütüphanesi katalogları taranmıştır.

⁷ Müstakil eserler, doğrudan Şebinkarahisar hakkında kaleme alınan eserlerdir. Diğer eserler ise içeriğinde Şebinkarahisar’a da yer veren eserlerdir.

⁸ 9 Temmuz 2018 tarih ve 30473 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 703 sayılı KHK ile 3056 sayılı Başbakanlık Teşkilatı Hakkında KHK’nın değiştirilerek kabulü hakkında kanun yürürlükten kaldırılmış ve Başbakanlık merkez teşkilatı başkaca bir işleme gerek kalmaksızın kapatılmıştır. Böylece Başbakanlık merkez teşkilatı olan Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü kapatılmıştır. 16 Temmuz 2018 tarih ve 30480 sayılı Resmi Gazete’de 11 numaralı Devlet Arşivleri Başkanlığı hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi yayımlanmış olup Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı kurulmuştur. Kısaltmalarda Osmanlı dönemi için BOA, Cumhuriyet dönemi için BCA kullanılmaktadır. Devlet Arşivleri Başkanlığı hakkında detaylı bilgi için bkz.

<http://www.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/Sayfa/9/ADA45D7B737CBC58F13C672C0AECCA8E9F0DDDB54A7AB842634994A5FDEB9E15> (Erişim Tarihi: 25.12.2020)

tarihli; Üçüncü Tahrir 1547 tarihli; Dördüncü Tahrir 1569 tarihli; Beşinci Tahrir 1613 tarihli olmak üzere 5 Tahrir Defteri bulunmaktadır⁹.

Karahisar-ı Şarki yani Şebinkarahisar kazasına ait toplam 2 defter bulunmaktadır. Topkapı Sarayı Arşivi koleksiyonları arasında bulunan bu defterlerin ilkinin numarası 392 ve tarihi de 1333-1343 olarak, ikinci defterin katalog numarası 393 ve tarihi de 1333-1927 olarak kaydedilmiştir¹⁰.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde Şebinkarahisar ismiyle tarama yapıldığında 85 belge¹¹, Karahisar-ı Şarki ismiyle tarama yapıldığında ise 8469 belge görüntülenmektedir¹².

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nde Şebinkarahisar ismiyle tarama yapıldığında 130, Karahisar-ı Şarki ismiyle tarama yapıldığında 25 belge görüntülenmektedir¹³.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi'ndeki (BCA) belgeler ve künye bilgileri şu şekildedir¹⁴:

	Belge Özeti	Künye Bilgisi	Miladi Takvim
1.	Şebinkarahisar müftüsünün Ermeni isyanı sırasında yanan konağına karşılık emval-i metrukeden ev verilmesi isteği.	Yer: 272-0-0-12/37-17-5	01.11.1917
2.	Karahisar-ı Şarki (Şebinkarahisar) ahalisinden İbrahimioğlu Esat'ın iskân ve iaşesinin yapılamayacağı	Yer: 272-0-011/12-39-23	04.09.1918
3.	Karahisar-ı Şarki emval-i metrukeden askeriye tarafından alınmış olan eşya ve zahireye ait muamelenin bildirilmesi	Yer: 272-0-0-10	11.06.1919
4.	Karahisar-ı Şarki (Şebinkarahisar)'de muhacir ve mülteciler için kiralanana binaya şimdiye kadar havale name istenilmemesi sebebinin bildirilmesi.	Yer: 272-0-0-74/69-48-12	22.02.1920
5.	Şebinkarahisar'dan Karaköse'ye (Ağrı) dönen Sepkan Aşireti mensuplarına yapılacak yol ve iaşe masrafı ödenmesinde görülen ihmalin düzeltilmesi	Yer: 272-0-0-12/39-38-5	07.06.1922
6.	1331 yılında Karahisar-ı Şarki merkez sancağında meydana gelen yangından evi yanan Müftü Asım Efendi'ye emval-i metrukeden verilen evintemlik işlemlerinin çabuklaştırılması.	Yer: 30-18-1-1/ 5-24-16	15.08.1922
7.	Bitlis, Niğde, Yozgat, Diyarbakır, Dersim, Çorum, Ankara, Ordu, Aydın, Trabzon, Yozgar, Karahisar-ı Şarki ve Kocaeli'de meydana gelen şekavet hadiseleri.	Yer: 30-10-0-0/125-894-10	04.12.1923
8.	1710 sayılı Karar'la Karahisar-ı Şarki'de (Şebinkarahisar) mecburi ikameti kararlaştırılan Hüveydazade Reşid'e ait bu kararın kaldırılması.	Yer: 30-18-1-1/7-33-3	12.09.1923
9.	Şebinkarahisar Muhacirin İdaresi Kâtibi Osman Nuri'nin kurulacak imar ve iskân şubesine nakli.	Yer: 272-0-0-71/32-37-2	23.12.1923
10.	1924 mali yılı Sivas, Ankara, Karahisar-ı Şarki (Sivas), Dersim (Tunceli), Kırşehir, Çanakkale ve Kayseri il bütçelerinin tasdiki.	Yer: 30-11-1-10/4-9-6	27.03.1924
11.	Karahisar-Şarki (Sivas) ilinin 1924 yılı bütçesine fazladan gelen ödeneğin gelir kaydedilmesi.	Yer: 30-11-1-0/4-12-1	17.04.1924
12.	Narman mültecilerinin köylerine iade edilinceye kadar muvakkaten Şebinkarahisar'da iskânları.	Yer: 272-0-0-	14.05.1924

⁹ Karahisar-ı Şarki sancağına ait Tahrir Defterleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Fatma Acun, **Karahisar-ı Şarki ve Koyluhisar Kazaları Örneğinde Osmanlı Taşra İdaresi (1485-1569)**, TTK Yay. , Ankara 2006.

¹⁰ Nazım Kuruca-Mustafa Cin, **Giresun İli Bibliyografyası**, Giresun Üniversitesi Yay. , Giresun 2019, s.216.

¹¹ Tarama işlemi interaktif ortamdan gerçekleştirilmiştir.

¹² <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/> Erişim Tarihi 16.01.2021.

¹³ <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/> Erişim Tarihi 16.01.2021. ; Belge sayılarının çokluğu nedeniyle Osmanlı Arşivi'ndeki belge sayıları verilmemiştir. Tablo halinde gösterilmemiştir.

¹⁴ <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/> Erişim Tarihi 16.01.2021.

¹⁵ Bu tabloda Şebinkarahisar hakkında (Karahisar-ı Şarki) 117 belgenin bilgisi paylaşılmıştır. Şebinkarahisar milletvekillerinin soru önergeleri bu tabloya dâhil edilmemiştir. Şebinkarahisar milletvekillerinin soru önergeleri hakkında genel bir arşiv taraması, ilgili arşivlerden yapılabilir.

		12/41-48-26	
13.	Şebinkarahisar (Karahisar-Şarki) Vilayet-i emrine bir iskân memuru tayin edilmesi.	Yer: 272-0-0- 71/33-44-2	06.07.1924
14.	Karahisarşarki (Şebinkarahisar)'da Rumlardan metruk hanelerin muhafazası için tutulan bekçilerin ücretlerinin ödenmesi hususunda muhasebeciliğe yazıldığı.	Yer: 272-0-0- 11/20-101-16	16.12.1924
15.	Karahisar-ı Şarki kasabasında Ermeniler tarafından yakılan evlerin tamiri için ödenek tahsisi.	Yer: 30-18-1-1/ 12-74-10	05.02.1925
16.	Malatya ve Karahisar-ı Şarki (Sivas) illeri 1925 mali yılı fazla gelirlerinin il bütçelerine eklenmesi ile Karesi (Balıkesir) ili 1925 mali yılı bütçesinde aktarma yapılması	Yer: 30-11-1-0/ 14-26-16	11.06.1925
17.	Yardıma muhtaç muhacirin için nakliyat faslından Şebinkarahisar Valiliği'ne tahsisat gönderildiği	Yer: 272-0-0- 14/77-39-8	03.11.1925
18.	Şebinkarahisar ve havalisindeki iskân daireleri için 30 liralık havalenamenin gönderileceği.	Yer: 272-0-0- 14/77-40-7	18.11.1925
19.	Macar uyruklu Mühendis Sotas'ın iki yıl süreyle Karahisar-ı Şarki (Sivas) vilayetinde çalıştırılması.	Yer: 30-11-1- 0/23-12-8	21.03.1926
20.	Manastır vilayeti Kozana livası Serfiçe kazasından gelip, Giresun ili Şebinkarahisar kazasında iskân edilen Yusuf evlatları Osman, Ahmet, Celalettin, Mehmet Ali ve kızı Zeliha'ya ait tasfiye talepnameşi.	Yer: 130-16-13- 2/280-836-23	13.10.1926
21.	Bursa, Kastamonu, Manisa, Şebinkarahisar, Van, Sinop, Kars, Bitlis, Hakkari, Niğde, Menteşe, Kırklareli ve Gümüşhane Valiliklerine yapılan tayinler.	Yer: 30-18-1- 1/21-69-3	14.11.1926
22.	Şebinkarahisar'da mübadil muhacirlerden olup, iskân sonrası firar edenlere ait arazi ve hanelerin istirdad edilerek, diğer muhacirlere tahsis edilmesinin uygun olduğu.	Yer: 272-0-0- 12/52-122-11	21.03.1927
23.	Siirt, İçel, Van ve Aydın illeri 1926 ve Bolu, Şebinkarahisar ve Kayseri illeri 1927 yılı bütçelerinin onayı ile Sivas ve Eskişehir illeri 1926 yılı bütçelerinde değişiklik yapılması	Yer: 30-11-1- 0/31-8-11	01.05.1927
24.	Hükümete hakaret eden Şebinkarahisar'ın Avunmuş mahallesinden Yiğenoğlu Aziz Çavuş hakkında takibat yapılması	Yer: 30-10-0- 0/33-190-17	21.06.1927
25.	Artvin, Gaziantep, Şebinkarahisar ve Yozgat Maarif müdürlüklerine Vehbi, Münib, Murtaza ve Şevkinin tayinleri	Yer: 30-11-1- 0/33-20-20	20.08.1927
26.	Şebinkarahisar İli Özel İdaresi'ne ait maarif tahsisatının artırılması	Yer: 30-18-1- 1/26-58-11	24.10.1927
27.	Kayalar mübadillerinden Hüseyin oğlu Muhtar'ın iskân mahalli olan Şebinkarahisar'ı terkle Giresun'a geliş sebebinin araştırılması.	Yer: 272-0-0- 12/57-147-19	03.01.1928
28.	İskân yerleri olan Suşehri ve Şebinkarahisar'ı terkeden Kayalar muhacirlerinden Şaban oğlu Tahsin ile Zekeriya oğlu Hamza'nın hangi tarihlerde Giresun'a geldiklerinin bildirilmesi.	Yer: 272-0-0- 12/58-152-11	15.03.1928
29.	Kayalar göçmeni Hafız Osman Nuri'nin Şebinkarahisar'dan Giresun'a nakledilerek iskânı.	Yer: 272-0-0- 12/58-153-2	17.03.1928
30.	Giresun, Antalya, Şebinkarahisar, Kütahya, Tekirdağ, Siirt, Adana, Kastamonu ve Trabzon illeri 1927 yılı bütçelerinde değişiklik yapılması.	Yer: 30-11-1- 0/38-9-20	25.03.1928
31.	Hırsızlık suçundan dolayı Şebinkarahisar Hapishanesi'nde bulunan Mollaoğlu Osman'ın malüllüğünden dolayı geri kalan cezasının affedilmesi	Yer: 30-18-1- 1/28-19-17	04.04.1928
32.	Şebinkarahisar ilindeki muhtaç göçmenlere dağıtılmak üzere tedarikinelüzum görülen 338 çift hayvanıyla 233 arabanın pazarlıkla satın alınması	Yer: 30-18-1- 1/28-24-20	25.04.1928
33.	Şebinkarahisar ili kazanç ve sayım vergileri ile arazi ve musakkafat vergilerinden belli oranlarda maarif vergisi alınması.	Yer: 30-18-1-	17.06.1928

		1/29-39-8	
34.	Şebinkarahisar'daki İran mültecilerinden Abdi oğlu Kasım ile Ali'nin memleketlerine dönmelerinde bir mahzur olmadığı.	Yer: 272-0-0- 12/59-161-12	26.06.1928
35.	Şebinkarahisar ve köylerinde Rum ve Ermenilerden kalan emlak ve araziye ait cetvelin gönderildiği.	Yer: 272-0-0- 12/59-162-17	30.06.1928
36.	Denizli, Edirne, Burdur, Maraş, Şebinkarahisar, Niğde ve Çanakkale illeri 1928 yılı bütçelerinin onayı.	Yer: 30-11-1- 0/42-25-2	05.08.1928
37.	Şebinkarahisar'da Mustafa Fazıl Paşa varislerinin ellerinde bulunan simli kurşun maden imtiyazının iptali isteği	Yer: 30-10-0- 0/175-209-15	14.10.1928
38.	Giresun, Sinop, Kastamonu, İzmir, Kocaeli, Şebinkarahisar, Adana ve Erzincan illeri 1928 yılı bütçelerinde değişiklik yapılması.	Yer: 30-11-1- 0/44-35-13	08.11.1928
39.	Şebinkarahisar'daki Rum emval-i metrukesinin kıymetinin belirleme çalışmaları.	Yer: 272-0-0- 12/61-174-15	10.12.1928
40.	Kayalar mübadillerinden Muharrem oğlu Hafız Hakkı'nın Şebinkarahisar'dan tertip edildiği iskân mahalli olan Giresun'a iade edilmesi gerektiği.	Yer: 272-0-0- 11/24-128-2	16.02.1929
41.	Şebinkarahisar'da iskân edilen ve daha sonra Tekirdağ'a giden Kayalar mübadillerinden Mustafa oğlu Halil'in eski yerine nakli	Yer: 272-0-0- 11/24-128-5	20.02.1929
42.	Şebinkarahisar, Sivas ve Adana vilayetlerinde meydana gelen depremler ve neticelerine dair rapor.	Yer: 30-10-0- 0/117-818-26	25.05.1929
43.	Şebinkarahisar İlinin 1928 yılı bütçesinde değişiklik yapılması.	Yer: 30-11-1- 0/48-15-17	01.06.1929
44.	Çanakkale ve Şebinkarahisar illeri 1928 yılı bütçesinde değişiklik yapılması.	Yer: 30-11-1- 0/48-17-8	10.06.1929
45.	İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın Kayseri, Sivas, Şebinkarahisar seyahatleri esnasında Türk harflerinin az kullanıldığı, bunun için yeni tedbirler alınması gerektiği hakkında Başbakan'a çektiği telgraf.	Yer: 30-10-0- 0/12-73-4	21.06.1929
46.	Şebinkarahisar'ın Sobak ve Katıralanı köylerindeki simli kurşun madeni imtiyazının feshi.	Yer: 30-18-1-2/4- 37-13	26.06.1929
47.	Dâhiliye Vekilinin Şebinkarahisar, Sivas, Kayseri, Meşe Çekirgesi, SuŞehri'nin sihi, idari, imar, iskân, asayiş hakkındaki raporu.	Yer: 30-10-0- 0/64-432-8	06.07.1929
48.	Şebinkarahisar Tapu Müdürlüğüne Ömer Lütfü'nün tayini	Yer: 30-11-1- 0/49-20-18	24.07.1929
49.	Hükümete hakaret eden Şebinkarahisar'da Hüseyin hakkında takibat yapılması.	Yer: 30-10-0- 0/35-206-8	28.09.1929
50.	Şebinkarahisar vilayetinin 1929 bütçesinin kabulü.	Yer: 30-11-1- 0/50-28-9	09.10.1929
51.	Meclise hakaret eden Şebinkarahisar'da Hırvat oğlu Tayyar hakkında takibat yapılması.	Yer: 30-10-0- 0/36-214-10	21.12.1929
52.	Şebinkarahisar Valisi Ziya'nın Cebelibereket Valiliğine naklen tayini	Yer: 30-18-1-2/8- 1-15	01.01.1930
53.	Şebinkarahisar Valiliği'ne eski Tekirdağ Valisi Arif Hikmet'in tayini.	Yer: 30-18-1-2/8- 4-7	22.01.1930
54.	Yol ve köprü yapımı için Trabzon Hususi İdaresine 20 bin, Şebinkarahisar Hususi İdaresine ise 11400 lira yardım yapılması.	Yer: 30-18-1- 2/8-8-10	12.02.1930
55.	Şebinkarahisar ili 1930 yılı vilayet Nafia, Maarif ve Maliye görevlileri kadro cetveli.	Yer: 30-10-0- 0/134-962-2	22.02.1930

56.	18 Nisan 1929 ve 30 Mart 1930 tarihleri arasında Şebinkarahisar'da muhacirlere verilen emlak ve araziye dair çıkarılan cetvel.	Yer: 272-0-0- 11/24-132-1	30.03.1930
57.	Şebinkarahisar İli 1930 yılı bütçesinin tasdiki.	Yer: 30-18-1- 2/10-23-10	26.04.1930
58.	Hükümete hakaret eden Şebinkarahisar'da Hürrem hakkında takibat yapılması.	Yer: 30-10-0- 0/37-219-12	23.09.1930
59.	Şebinkarahisar ve Afyon İl Tapu Müdürlüklerine Haydar ve Rahmi'nin tayini.	Yer: 30-11-1- 0/59-34-20	17.11.1930
60.	Erzincan, Gümüşhane, Tokat, Malatya ve Şebinkarahisar'da meydana gelen depremin verdiği hasar.	Yer: 30-10-0- 0/119-837-16	16.12.1930
61.	Antalya, Çanakkale, Erzurum, Kütahya, Kahramanmaraş, Niğde, Samsun, Şebinkarahisar, Tekirdağ, Trabzon illeri ve kazalarında ikinci seçmen seçimlerinin son bulduğu.	Yer: 30-10-0- 0/74-488-15	.04.1931
62.	Cebelibereket, Erzincan, Şebinkarahisar ve Trabzon'da sel baskınlarının yaptığı tahribatlar	Yer: 30-10-0- 0/117-819-3	16.04.1931
63.	Edirne, Bolu, Sivas, Bursa, Şebinkarahisar, Denizli illeri bütçelerine ek ödenek konulması ve bu bütçelerde aktarma yapılması.	Yer: 30-18-1- 2192919	16.05.1931
64.	Kayseri, Niğde ve Şebinkarahisar'ın 1931 yılına ait bütçelerinin tasdiki.	Yer: 30-18-1- 2/20-36-7	31.05.1931
65.	Kanuna hakaret eden Şebinkarahisar'da İbrahim hakkında takibat yapılması	Yer: 30-10-0- 0/38-235-16	06.07.1931
66.	Şebinkarahisar ve Bayazıt illerinin 1931 yılı bütçelerinde yapılacak aktarmanın tasdiki.	Yer: 30-18-1- 2/22-53-19	27.07.1931
67.	Şebinkarahisar M.Eğ. Md.'ne Zühtünün tayini.	Yer: 30-11-1- 0/66-27-10	08.10.1931
68.	Adana, Rize, Şebinkarahisar illeri bütçelerinde yapılacak aktarma ve ek ödeneklerin tasdiki.	Yer: 30-18-1- 2/29-42-6	26.05.1932
69.	Aksaray Valiliği'ne Şebinkarahisar Valisi Arif Hikmet'in tayini.	Yer: 30-18-1- 2/29-44-17	09.06.1932
70.	Meclise hakaret eden Şebinkarahisar'da Aziz ve İbrahim hakkında takibat yapılması.	Yer: 30-10-0- 0/39-242-16	26.06.1932
71.	Şebinkarahisar'da hafif şiddette bir deprem olduğu.	Yer: 30-10-0- 0/119-838-13	08.11.1932
72.	Şebinkarahisar, Artvin, Hakkari, Aksaray, Osmaniye ve Ovacık Kaymakamlıklarına Ahmet, Ömer Bedrettin, Kamil, Selahattin, Osman Nuri ve Neşet'in tayinleri.	Yer: 30-11-1- 0/78-18-1	31.05.1933
73.	Cebelibereket, Hakkari, Artvin, Şebinkarahisar, İçel ve Aksaray vilayetleri kaldırıldığından, kaldırılmaması konusundaki müracaatlara karşı birşey yapılamayacağı.	Yer: 30-10-0- 0/66-441-5	31.07.1933
74.	Lağvedilen Şebinkarahisar ilinin Ankara Sanat Okuluna yapacağı tahsisatın Giresun Valiliği'ne devrolunduğu.	Yer: 30-10-0- 0/174-200-9	07.04.1934
75.	Giresun'un Şebinkarahisar ilçesinde halkevi binası yapılması ve Partiye ait diğer gayri menkullerin durumu.	Yer: 490-1-0- 0/1713-962-1	11.04.1935
76.	Şebinkarahisar merkezinde dokumacıların satın alabilmeleri için daima hazır iplik bulundurulması için tedbir alınması.	Yer: 30-10-0- 0/13-75-25	04.08.1935
77.	Şebinkarahisar'da bulunan maden numunelerinin İktisat Bakanlığı'na gönderildiği.	Yer: 30-10-0-	17.08.1935

		01752106	
78.	Türklüğe hakaret eden Şebinkarahisar'da Abdurrahman oğlu Abidin hakkında takibat yapılmaması.	Yer: 30-10-0- 0/42-263-5	18.03.1936
79.	Torbali, Çine, Akhisar, Tefenni, İnegöl, Şebinkarahisar, Beşiri ve Küre kaymakamlıklarına Halit, Cevdet, Halil, Bedri, Ahmet Baha, Nuri, Rahmive Abdurrahman'ın tayinleri.	Yer: 30-11-1- 0/103-11-15	01.04.1936
80.	Şebinkarahisar Tamzara Dokumacılık Kooperatif Şirketi esas ve ek sözleşmelerinin tasdiki.	Yer: 30-18-1- 2/72-14-14	26.02.1937
81.	Şebinkarahisar Tamzara Dokumacılık Kooperatifi esas sözleşmesinin bazı maddelerinin değiştirilmesi.	Yer: 30-18-1- 2/82-17-13	18.03.1938
82.	Şebinkarahisar'da Hazine'ye ait bahçelerde meyvalı ağaçları kesmekten Mehmed Hortaloğlu ve arkadaşları aleyhine açılan tazminat davasının temyizinden vazgeçilmesi.	Yer: 30-11-1- 0/120-11-5	19.04.1938
83.	Çarşamba, Çivril, Çorlu, Devrek, Erciş, Gercüş, Kargı, Kozan, Maden, Mecitözü, Mut, Nevşehir, Niksar, Of, Osmaneli, Silifke, Şebinkarahisar, Şereflikoçhisar ve Terme kaymakamlıklarına yapılan tayinler.	Yer: 30-11-1- 0/134-35-11	10.09.1939
84.	Çumra, Mecitözü, Viranşehir, Arapkir, Ladik, Darende, Emet, Reşadiye, Suşehri, Koyulhisar, Şebinkarahisar ve Alucra kaymakamlıklarına yapılan tayinler.	Yer: 30-11-1- 0/136-4-4	24.01.1940
85.	Şebinkarahisar'da yaptırılacak cezaevi için 9000 lira ödenek verilmesi	Yer: 30-18-1- 2/93-120-3	30.12.1940
86.	Şebinkarahisar'ın Turpçu köyünde meydana gelen selin verdiği hasar hakkında telgraf.	Yer: 30-10-0- 0/118-834-24	30.03.1941
87.	Giresun'un Dereli nahiyesine bağlı Akpınar köyünün Şebinkarahisar kazasına bağlanması.	Yer: 30-11-1- 0/152-9-7	27.03.1942
88.	Şebinkarahisar Tamzara Dokumacılık Kooperatif Şirketi ana sözleşmesinin değiştirilmesi.	Yer: 30-18-1- 2/103-81-10	26.10.1943
89.	Ardahan, Saimbeyli, Şebinkarahisar, Hopa ve Sürüş kaymakamlıklarına, Dâhiliye Vekâleti Levazım Müdürlüğü ve Antalya Mektupçuluğu'na yapılan tayinler.	Yer: 30-11-1- 0/165-3-1	20.01.1944
90.	Süleyman Yolsal'a ihale edilmiş olan Şebinkarahisar Cezaevi inşaatının çimento sağlanamaması sebebiyle tamamlanamayacağı anlaşıldığından bu işe ait mukavalenamenin feshedilmesi.	Yer: 30-18-1- 2/105-20-7	09.03.1944
91.	Şebinkarahisar Halkevi Başkanlığı'nın elinde bulunan sinema makinasından istifade edebilmek maksadıyla genel merkezden film isteği.	Yer: 490-1-0- 0/1208-6-3	19.04.1944
92.	Deprem bölgesinde yapılacak işler ve yardımlar için verilen ödenekten Şebinkarahisar Cezaevi inşaatına ayrılan 15 000 liradan artakalan kısmın Giresun Cezaevi inşaatına verilmesi.	Yer: 30-18-1- 2/105-29-1	15.05.1944
93.	Solhan, Viranşehir, Şebinkarahisar, Baskil, Ergani, Mazgirt, Bulancak kaymakamlıklarına yapılan tayinler ile Şırnak Kaymakamı Baki Neşet Kankılıç'ın Bakanlık emrine alınması.	Yer: 30-11-1- 0/176-19-10	20.07.1945
94.	Şebinkarahisar Ucuz Evler Yapı Kooperatifinin kurulması.	Yer: 30-18-1- 2/114-40-9	11.06.1947
95.	Şebinkarahisar veremle Savaş Derneği'nin Kamuya yararlı derneklerden şaşıyması.	Yer: 30-18-1- 2/120-75-1	13.10.1949
96.	Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Daire Başkanlıklarına, Kavak, Şebinkarahisar, Pazarcık ve Çermik kaymakamlıklarına, Van Hukuk İşleri Müdürlüğü'ne yapılan tayinler.	Yer: 30-11-1- 0/229-5-16	21.02.1952
97.	İzmir, İstanbul, Afyon, Adana, Adapazarı, Yozgat Ağır Ceza Mahkemesi Başkanlıklarına yapılan tayinler ile Şebinkarahisar Hâkimliğine Hasan Tarman'ın, İstanbul Cumhuriyet Savcılığına Hicabi Dinç'in tayinleri	Yer: 30-11-1- 0/241-37-11	18.11.1953
98.	Merkezi Şebinkarahisar'da olmak üzere Tamzara Türk Anonim Şirketi'nin kurulmasına izin verilmesi	Yer: 30-18-1- 2/140-81-9	06.09.1955

99.	Şebinkarahisar Cezaevi inşaatı betonarme demirinin teminindeki gecikme sebebiyle sözleşme süresinin uzatılması.	Yer: 30-11-1- 0/257-17-8	27.02.1956
100.	Şebinkarahisar Cezaevi harici elektrik tesisatı ve su isalesi işine ait ihalenin kabulü.	Yer: 30-18-1- 2/145-103-14	22.12.1956
101.	Şebinkarahisar Cezaevi için satın alınacak ekmeğe ait ihalenin kabulü.	Yer: 30-18-1- 2/146-38-9	27.07.1957
102.	Devlet Üretim Çiftliği Genel Müdürlüğünün kurduğu Çankırı, Sinop, Siverek, Şebinkarahisar ve Tunceli Fidancılık İşletmelerinin tasfiyesi.1	Yer: 30-18-1- 2/156-13-17	7.08.1960
103.	Eksiltme ilanı noksan yapılmış bulunan Şebinkarahisar Devlet Hastanesi'nin 1961 mali yılı gıda maddelerine ait ihalenin kabulü.	Yer: 30-18-1- 2/161-34-9	26.06.1961
104.	Şebinkarahisar ilçesinde meydana gelen zararın genel hayata etkili olduğu ve burada yapılacak işler için 3 milyon liraya kadar Fon'dan para ayrılması.	Yer: 30-18-1- 2/161-42-19	12.08.1961
105.	Yapraklı ilçesinin Kayacık köyünde, Olur ilçesinin Hükam köyünde ve Şebinkarahisar İlçesinin Ozanlı köyündeki yer kaymalarından zarar gören ailelerin belirlenen yerlerde yeniden iskanı.	Yer: 30-18-1- 2/178-34-17	20.06.1964
106.	Giresun ili Şebinkarahisar ilçesine bağlı Avutmuş Mahallesi Eşekgözü mevkiinde yer kaymasına maruz kalan 8 ailenin aynı muhitteki Mezarlık mevkiine yerleştirilmeleri ile bunlara sağlanacak diğer kolaylıklar.	Yer: 30-18-1- 2/187/37-8	21.06.1965
107.	Giresun ilinin Şebinkarahisar ilçesinde imar planına göre yol ve meydana katılan bazı Hazine arsalarının Belediye'ye verilmesi.	Yer: 30-18-1- 2/189-58-13	16.09.1965
108.	Giresun ili Şebinkarahisar Devlet Hastanesi'nin yiyecek ihalesinin muteber sayılması.	Yer: 30-18-1- 2/255-58-1	05.08.1970
109.	Avukat Cemal Azmi ÜLGEN'in Şebinkarahisar Belediyesi'nde sözleşmeli olarak çalıştırılması.	Yer: 30-18-1- 2/365-27-7	08.07.1977
110.	Giresun'un Şebinkarahisar İlçesi'ne bağlı Ozanlı Köyü'nde heyelana maruz kalan ailelerin Belediye'ye ait Küpeli mevkiine yerleştirilmesi.	Yer: 30-18-1- 2/367-55-17	19.09.1977
111.	Giresun'un Şebinkarahisar İlçesi'ne bağlı Güvercinlik Köyü'nün Tepelce Mahallesi'nde bulunan alanın heyelan sebebiyle afete maruz bölge olarak kabulü.	Yer: 30-18-1- 2/411-198-6	25.11.1980
112.	Giresun ili Şebinkarahisar ilçesi Duman köyü sınırları içinde belirtilen alanların heyelan olayı sebebiyle afete maruz bölge olarak kabulü.	Yer: 30-18-1- 2/414-219-2	30.12.1980
113.	Giresun'un Şebinkarahisar İlçesi'nin Hacıömer Köyü'nün Dervişoğlu Mahallesi'nde bulunan alanın heyelan sebebiyle afete maruz bölge olarak kabulü.	Yer: 30-18-1- 2/421-273-2	10.04.1981
114.	Giresun ili Şebinkarahisar ilçesi Güvercinlik Köyü Tepelce Mahallesi'nde heyelan afetine maruz kalan 17 hanenin Sivas'ın Şuşehri ilçesi Yalnızbağlar Mahallesi Buzlukgediği mevkiindeki yere yerleştirilmeleri	Yer: 30-18-1- 2/521-293-1	3.12.1984
115.	Giresun-Şebinkarahisar Cezaevi Karakolu ek bina ve Fosseptik Çukuru inşaatı Müteahhidi V. Yavuz Köymen ile olan anlaşmazlığın halli.	Yer: 30-11-1- 0604/21-14	19.04.1985
116.	Şebinkarahisar-Alucra-Şiran yolunun yapımı işinde Müteahhit Kolin İnşaat İmalat ve Ticaret AŞ ile ek sözleşme yapılması.	Yer: 30-11-1- 0/670-31-2	29.06.1990
117.	Giresun ili Şebinkarahisar ilçesi Merkez bucağına bağlı Akpınar köyünün buradan ayrılarak aynı ilin Yağlıdere ilçesi Merkez bucağına bağlanması.	Yer: 30-11-1- 0/672-43-15	13.08.1990

Tablo-1

Akademik Tezler

Araştırılan bir konu hakkında başvurulacak yerlerden bir diğeri de Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi'dir. Tez merkezine interaktif ortamdan ulaşmak mümkündür.

Araştırmacılar, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp> internet sitesine girdikten sonra Tarama kısmına uygun anahtar sözcükleri yazarak araştırdıkları konular hakkında tezlere ulaşabilmektedirler¹⁵.

Müstakil Tezler

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi'ndeki akademik tezler incelendiğinde Şebinkarahisar hakkında 28 akademik tez yapıldığı görülmektedir. Yapılan tezlerin 7 tanesi doktora tezi olup 21 tanesi yüksek lisans tezidir¹⁶. Anahtar sözcük olarak Şebinkarahisar ve Karahisar-ı Şarki ifadeleri kullanılmıştır.

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi'ndeki bulunan ve doğrudan Şebinkarahisar hakkında hazırlanan tezler şunlardır¹⁷:

1. AKÇAY, Sinan, **Sarıçam Ağaçlandırma Sahalarında Azot Mineralleşme Potansiyelinin Belirlenmesi (Giresun-Şebinkarahisar Örneği)**, Artvin Çoruh Üniversitesi, Orman Mühendisliği ABD. (Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Küçük), Yüksek Lisans Tezi, Artvin 2018.
2. ALPERAY, KAŞLI, Selcan, **Şebinkarahisar-Giresun ve Çevresindeki Ermeni Olayları**, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Tarih ABD., (Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Naci Şahin), Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2007.
3. ALTAN, Zeynep, **Şebinkarahisar (Giresun) ve Çevresinin Erozyon Riskinin Coğrafi Bilgi Sistemi Kullanılarak İncelenmesi**, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Jeoloji Mühendisliği ABD. (Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Aykut Akgün), Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2010.
4. AYBAR, Mustafa, **Arazi Kullanımlarındaki Değişimin Sosyo-Ekonomik Koşullarla Değerlendirilmesi Şebinkarahisar Örneği**, Gümüşhane Üniversitesi, Ormanlık ve Çevre Bilimleri ABD. (Tez Danışmanı: Doç. Dr. Günay Çakır), Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane 2014.
5. BAYAR, Mustafa, **Şebinkarahisar'ın Sosyo-Kültürel ve Dini Yapısı**, Cumhuriyet Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri ABD. (Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet Gökbel), Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2005.
6. BEKÇİ, TEKER, Bilgin, **Şebinkarahisar'ın Toplumsal Yapısı**, Giresun Üniversitesi, İktisat ABD. (Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ayşe Özcan), Yüksek Lisans Tezi, Giresun 2018.
7. BİBER, Tefik Caner, **Heyelan Duyarlık Haritalarının Üretilmesinde Kullanılan Yöntemlerin Kararlaştırılması: Şebinkarahisar İlçesi Örneği**, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Harita Mühendisliği ABD. (Tez Danışmanı: Prof. Dr. Çetin Cömert), Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2019.
8. BİLGİLİ, Ali Sinan, **XVI. Asırda Karahisar-ı Şarki Kazası**, Marmara Üniversitesi, (Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa Çetin Varlık), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1989.
9. CANSARAN, Demet, **Sarıççek Dağı'nın (Şebinkarahisar-Giresun) Liken Florası**, Ankara Üniversitesi, (Tez Danışmanı: Prof. Dr. Enver Yurdakulol), Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2002.
10. CENGİZ, Ekrem, **Rock Mechanics Evaluation of Giresun-Şebinkarahisar-Asarcık Lead-Zinc Orebody**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, (Tez Danışmanı: Aydın Bilgin), Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1988.
11. CERYAN, Şener, **Şebinkarahisar (Giresun) ve Çevresinin Kitle Hareketleri Açısından İncelenmesi**, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Jeoloji Mühendisliği ABD. (Tez Danışmanı: Prof. Dr. Fikret Tarhan), Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 1990.
12. CEYLAN, Hidayet, **Collectorless Flotation of Dereköy-Şebinkarahisar/Giresun Lead and Zine Sulphide Ore With Sodium Sulphide**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, (Tez Danışmanı: Doç. Dr. Cahit Yılmaz), Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1993.
13. DEMİR, Beyza, **Giresun-Şebinkarahisar Çevresinde Geleneksel Dokumalar**, Marmara Üniversitesi, Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı, (Tez Danışmanı: Prof. Şerife Atlıhan), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017.

¹⁵ Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi'nde bulunan tezler; erişime açık tezler ve erişime kapalı tezler olmak üzere 2 kısma ayrılmaktadır. Erişime kapalı olan tezler üniversite kütüphaneleri aracılığıyla TÜBESS üzerinden ulaşmak mümkündür.

¹⁶ Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi'nde bulunan tezler hakkında sorgulama yapma için bkz. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> Son tarama tarihi: 16.01.2021.

¹⁷ Tez danışmanlarının unvanları, tezde yer aldığı şekliyle verilmiştir.

14. DEMİRKIRAN, Zülfü, **Mining Geology And Mineralization of İner Yaylası (Şebinkarahisar-Giresun) Pb-Zn Mine**, Dokuz Eylül Üniversitesi, (Tez Danışmanı: Prof. Dr. Faruk Çalapkulu), Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1994.
 15. KAMBUROĞLU, Fatih, **İner Yaylası Pb-Zn-(Cu) Yatağının Mineralojik ve Jeokimyasal Özellikleri (Şebinkarahisar/Giresun)**, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Jeoloji Mühendisleri ABD. (Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Orhan), Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir 2019.
 16. KARAKAYA, Necati, **Şebinkarahisar (Giresun) Yöresi Magmatik Kayaçların, Mineralleşmelerin Mineralojik-Petrografik ve Jeokimyasal Özelliklerinin İncelenmesi**, Selçuk Üniversitesi, Jeoloji Mühendisliği ABD. (Tez Danışmanı: Doç. Dr. Muazzez Çelik), Doktora Tezi, Konya 1998.
 17. KESKİN, İnan, **Şebinkarahisar (Giresun) Yöresindeki Kaya Şevlerinin Duraylılığının Kinematik Analizi ve Yapısal Yaklaşımı**, Cumhuriyet Üniversitesi, Jeoloji ABD. (Tez Danışmanı: Doç. Dr. Işık Yılmaz), Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2006.
 18. KURNAZ, Aslı, **Trabzon İlinin ve Şebinkarahisar İlçesinin Doğal Radyoaktivite Düzeylerinin Belirlenmesi ve Yıllık Etkin Doz Eşdeğerleri**, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fizik ABD. (Tez Danışmanı: Prof. Dr. Belgün Küçükömeroğlu), Doktora Tezi, Trabzon 2009.
 19. KÜÇÜK, Ayfer, **Şebinkarahisar Alunitinin Akışkan Yatakta Termal Bozulmanın İncelenmesi**, Atatürk Üniversitesi, (Tez Danışmanı: Prof. Dr. M. Şahin Gülabaoğlu), Doktora Tezi, Erzurum 2001.
 20. ÖNOĞUL, Perihan, **Şebinkarahisar ve Çevresi Yapı ve Mezar Kitabeleri Üzerine Bir İnceleme**, Cumhuriyet Üniversitesi, Tarih ABD. (Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hasan Yüksel), Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2016.
 21. ÖZDEMİR, Mesut Bahadır, **Binaların Deprem Risklerin Birinci Kademe Değerlendirme Yöntemiyle Belirlenmesi Üzerine Bir Saha Çalışması: Giresun İli Şebinkarahisar İlçesi Örneği**, Karadeniz Teknik Üniversitesi, İnşaat Mühendisliği ABD. (Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet Akköse), Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2015.
 22. ŞAŞMAZ, Ahmet, **Tutak Dağı (Şebinkarahisar) Güney Batısındaki Pb-Zn Yatakları**, Fırat Üniversitesi, Jeoloji ABD. (Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet Sağroğlu), Doktora Tezi, Elazığ 1993.
 23. TUNÇER, Alper, **Giresun Şebinkarahisar Yöresi Doğal Titreşim Kaynakları (Populus Tremula L.) Meşçeresinden Örneklenen Populasyonlarda Morfogenetik Araştırmalar**, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Orman Mühendisliği ABD. (Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali Ömer Üçler), Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2008.
 24. UZUN, Gökhan, **Şebinkarahisar İlçesi Liken Florası Üzerine Araştırmalar (Giresun)**, Giresun Üniversitesi, Biyoloji ABD. (Tez Danışmanı: Doç. Dr. Kadir Kınalıoğlu), Yüksek Lisans Tezi, Giresun 2016.
 25. ÜÇ, Lokman, **Şebinkarahisar'da (Giresun) Yetiştirilen Yerel Alishar Armut Çeşidinde Morfolojik ve Pomolojik İncelemeler**, Ordu Üniversitesi, Bahçe Bitkileri ABD. (Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Fikret Balta), Yüksek Lisans Tezi, Ordu 2016.
 26. YILMAZ, Gülhan, **Şehir Coğrafyası Açısından Şebinkarahisar**, İstanbul Üniversitesi, Coğrafya ABD. (Tez Danışmanı: Prof. Dr. Süha Göney), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.
 27. YILMAZ, Sabah, **Dereli-Şebinkarahisar (Giresun Güneyi) Arası Granitoid Plütonlarının Karşılaştırılmalı İncelenmesi**, Cumhuriyet Üniversitesi, Jeoloji Mühendisliği ABD. (Tez Danışmanı: Doç. Dr. Durmuş Boztuğ), Doktora Tezi, Sivas 1995.
 28. YÜRÜDÜR, Eren, **Şebinkarahisar ve Çevresinin Coğrafi Etüdü**, Atatürk Üniversitesi, (Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. İhsan Bulut), Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1998.
- Akademik tezlerde yurt içinde yapılan tezler kadar yurt dışında yapılan tezler de önemlidir. Yapılan tezlerin neticesinde yurt dışında Şebinkarahisar hakkında yapılan bir doktora tezi bilgisine ulaşılmıştır. Fatma Acun tarafından hazırlanan "*Ottoman Administration in the Sancak of Karahisar-ı Şarki: An Analysis Based on the Tahrir Defters (1485-1569)*" isimli doktora tezi, Birmingham Üniversitesi'nde 1988-1994 yıllarında hazırlanmıştır¹⁸. Fatma Acun, hazırladığı bu

¹⁸ Fatma ACUN, **Ottoman Administration in the Sancak of Karahisar-ı Şarki (1485-1569): An Analysis Based on Tahrir Defters**, The University of Birmingham, Centre for Byzantine Ottoman and Modern Greek Studies, Birmingham 1994. Fatma Acun'un akademik çalışmaları hakkında detaylı bilgi için bkz. <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~facun/> (Erişim Tarihi. 18.12.2020) ;

doktora tezini sonrasında gözden geçirip yeniden düzenleyerek *Karahisar-ı Şarkî ve Koyluhisar Kazaları Örneğinde Osmanlı Taşra İdaresi (1485-1569)* isimli çalışmayla neşretmiştir. Acun, bu doktora tezi ve sonrasında kaleme aldığı çalışmalarla Şebinkarahisar'ı Avrupa'ya tanıtan kişi olmuştur. Acun ayrıca, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'ndeki Şebinkarahisar maddesini yazan akademisyendir¹⁹.

Diğer Tezler

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi'ndeki tezler incelendiğinde, doğrudan Şebinkarahisar'ı konu edinen tezler olduğu gibi içeriğinde Şebinkarahisar'a da yer veren tezler de bulunmaktadır. Anahtar sözcük olarak Şebinkarahisar ve Karahisar-ı Şarkî kullanıldığında, 16 tez yapıldığı görülmektedir. Bu tezlerden 3'ü doktora tezi, 13'ü yüksek lisans tezidir. İçeriğinde Şebinkarahisar'a yer veren tezler şunlardır²⁰:

1. AKTAŞ, Sibel, **Hicrî 1300 (M. 1884) ve Hicrî 1302 (M. 1886) Tarihli Sivas Vilâyet Sâlnâmeleri'nin Günümüz Harflerine Çevrilmesi ve Değerlendirilmesi**, Erciyes Üniversitesi, Tarih ABD. (Tez Danışmanı: Doç. Dr. Metin Hülâgu), Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2005.
2. BAYRAM, Ebru, **Atatürk ve İnönü Dönemi Giresun'da İktisadi Hayat (1923-1950)**, Giresun Üniversitesi Tarih ABD. (Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ali Ata Yiğit), Yüksek Lisans Tezi, Giresun 2014.
3. BULUT, Engin, Çağdaş, **Doğu Karadeniz Bölgesi'nin İdari Tarihi (1923-1950)**, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Tarih ABD. (Tez Danışmanı: Doç. Dr. Murat Küçükkuşurlu), Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2013.
4. ÇAKMAK, Serhat, **Giresun Türk Ocağı ve Tarihsel Gelişimi (1917-1931)**, Giresun Üniversitesi, Türkçe Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD. (Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet Özmenli), Yüksek Lisans Tezi, Giresun 2019.
5. ÇALIŞ, Mehmet, **Giresun Bitki Türleri**, Giresun Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı ABD. (Tez Danışmanı: Mehmet Akif Korkmaz), Yüksek Lisans Tezi, Giresun 2019.
6. DURMUŞ, Ayben, **Giresun ve İlçelerindeki Türk Dönemi Mimari Eserleri**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi ABD. (Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Osman Aytekin), Yüksek Lisans Tezi, Van 2000.
7. ERKAN, Serdar, **Sadri Maksudi Arsal (Hayatı-Eserleri-Fikirleri)**, Dicle Üniversitesi, Tarih Eğitimi Bilim Dalı, (Tez Danışmanı: Ahmet Kankal), Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2001.
8. GENÇ, Erol, **Salnamelere Göre Sivas Vilayetinde Dini ve Sosyal Yapı**, Fırat Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri ABD. (Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Yavuz Kılıç), Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2009.
9. GÜRSOY, Ahmet, **Tek Parti Döneminde Giresun'da Eğitim (1923-1950)**, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri ABD. (Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Selami Sönmez), Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2000.
10. İLHAN, Abdurrahman, **Arşiv Belgelerine Göre 1915 Yılındaki Techir Olayının Sivas'ta Uygulanması**, Dokuz Eylül Üniversitesi, İslam Tarihi ve Sanatları ABD. (Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Şeker), Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2008.
11. KAYA, Abdullah, **Mengücekoğulları Beyliği Tarihi**, Selçuk Üniversitesi, Tarih ABD. Ortaçağ Tarihi ABD. (Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mikâil Bayram), Doktora Tezi, Konya 2006.
12. ÖZDAL, Güneş, **M.Ö II. Bin Yılda Giresun İlinin Dağlık Kesimi**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Arkeoloji ABD. (Tez Danışmanları: Doç. Dr. Ahmet Uhri, Dr. Öğr. Üyesi Salih Kaymakçı), Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2020.
13. SAKA, Erdem, **II. Abdülhamit Dönemi'nde Giresun ve Çevresinde Madenler**, Giresun Üniversitesi, Tarih ABD. (Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Oktay KARAMAN), Yüksek Lisans Tezi, Giresun 2016.
14. SÖNMEZ, Serpil, **Tanzimat'a Giden Yolda Bir Osmanlı Kenti: Sivas (1777-1839)**, Hacettepe Üniversitesi, Tarih ABD. (Tez Danışmanı: Yunus Koç), Doktora Tezi, Ankara 2015.

Fatma Acun'un bu doktora tezi daha sonra, *Karahisar-ı Şarkî ve Koyluhisar Kazalarında Osmanlı Taşra İdaresi (1485-1569)* ismiyle kitap olarak basıldı. Mustafa Bayar, "Şebinkarahisar Litaretürü Üzerine Bibliyografik Bir İnceleme", **Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, Karadeniz Özel Sayısı 2014, s.126.

¹⁹ <https://islamansiklopedisi.org.tr/sebinkarahisar> (Erişim Tarihi 24.12.2020)

²⁰ <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> Son Tarama Tarihi 16.01.2021.

15. YADİ, Ahmet, **Osmanlı Bürokrasisinde Giresunlu Devlet Adamları (1879-1909)**, Giresun Üniversitesi, Tarih ABD. (Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Sezai Balcı), Yüksek Lisans Tezi, Giresun 2014.
16. YILMAZ, Ali, **XIX. Yüzyıldan Cumhuriyete Giresun'da Eğitim ve Öğretim**, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, İslam Tarihi ve Sanatları ABD. (Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa Zeki Terzi), Doktora Tezi, Samsun 2013.

Araştırma Eserler

Şebinkarahisar hakkında araştırma eserler taraması yapılırken, Giresun Üniversitesi Kütüphanesi, Giresun İl Halk Kütüphanesi, Giresun Şebinkarahisar H. Hüsnü Tekişik İlçe Halk Kütüphanesi, Milli Kütüphane faydalanılan mekânların başında gelmektedir. Ayrıca sahaflar, kişisel kütüphaneler ve kitapçılar tarama yapılan diğer alanlardır. Şebinkarahisar hakkında hazırlanan müstakil eserler ve Şebinkarahisar hakkında bilgi veren eserler aşağıda sıralanmıştır.

Müstakil Kitaplar

Şebinkarahisar hakkında hazırlanan müstakil çalışmalar şunlardır;

1. ACUN, Fatma, **Karahisar-ı Şarkî ve Koyluhisar Kazaları Örneğinde Osmanlı Taşra İdaresi (1485-1569)**, TTK, Ankara 2006.
2. ACUN, Fatma; ÖZ, Mehmet, **Orta Karadeniz Tarihinin Kaynakları VII: Karahisar-ı Şarkî Sancağı Mufassal Avarız Defteri (1642-43 Tarihli)**, TTK, Ankara 2008.
3. AÇIKYOL, Kazım, **Şebinkarahisar ve Çevresindeki Halk İnançları**, Ankara 1977.
4. AKŞEN, Ethem, **Şebinkarahisar Şehir Coğrafyası**, Ankara 1966.²¹
5. AKTAN, Halim, **Şebinkarahisar ve Civarının Morfolojisi**, İstanbul 1965.²²
6. AKYÜZ, Hayri, **Şebinkarahisar Şairleri**, Şebinkarahisar Matbaası, Şebinkarahisar 1952.
7. ALAN, Zekeriyya, **Şebinkarahisar (Giresun) Yöresinin Jeolojisi**, Trabzon 1982.²³
8. AVCIOĞLU, İlker, **Şebinkarahisar Halk Hekimliği Uygulamaları**, Gece Kitaplığı, Ankara 2017.
9. BAYHAN, Ahmet Ali, **Anadolu Kültür Mirasında Şebinkarahisar**, Şebinkarahisar Belediyesi Yay. Erzurum 2003.
10. CİNEMRE, Mustafa, **Şebinkarahisar (Giresun) Kuzeydoğusu Kabaktepe Yöresinin Jeolojisi**, Trabzon 1982.²⁴
11. ÇALIK, Ünsal, **Tarih İçinde Şebinkarahisar II**, Emin Yay. Bursa 2017.
12. ÇALIK, Ünsal, **Tarih İçinde Şebinkarahisar**, Emin Yay. Bursa 2016.
13. EDWARDS, Robert William, **The Fortress of Sebinkarahisar (Koloneia)**, Database: Bibliotheksverbund Bayern, 1985.²⁵
14. FATSA, Mehmet; ÇALIK, Ünsal, **Fotoğrafların Dilinden Şebinkarahisar**, Arı Sanat Yay. İstanbul 2020.
15. GÜL, Osman Kubilay, **Şebinkarahisar-Yeniden Vilayet Olma Yolunda 81 Yıl**, Yaz Yayınları, İstanbul 2015.
16. GÜNDOĞDU, Hamza; ALİ, Ahmet, vd. **Anadolu Kültür Mirasında Şebinkarahisar**, Doğan Ofset, Erzurum 2003.
17. GÜRDAMAR, Ahmet, **Şebinkarahisar'da Nüfus ve Yerleşme**, Ankara 1971.
18. KARADENİZ, Turan; ŞİŞMAN, Turgut, **Giresun Şebinkarahisar Cevizleri**, ÜÇM Yay. Ankara 2015.
19. KARPUZ, Haşim, **Şebinkarahisar**, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1989.
20. KIVRIM, İsmail, **Şebinkarahisar Kazası Nüfus Defteri (1251/1835)**, Giresun İl Özel İdaresi Kültür Serisi, İstanbul 2015.
21. KURT, Çoşkun, **Şebinkarahisar ve Endüstri Meslek Lisesi**, Tekişik Matbaası, Ankara 1989.
22. OKUTAN, Hasan Tahsin, **Şebinkarahisar ve Civarı Coğrafya, Tarih, Kültür, Folklor**, Yeşilgiresun Matbaası, Giresun 1949.

²¹ Kuyumcu, a.g.m. s.2.

²² Kuyumcu, a.g.m. s.2.

²³ Kuyumcu, a.g.m. s.2.

²⁴ Kuyumcu, a.g.m. s.2.

²⁵ Mustafa Bayar, a.g.m. s.135.

23. OKUYAR, Hikmet, **Şebinkarahisar Sevdası**, Bursin Ofset, İstanbul 1998.
24. ÖZDEMİR, Ali; ÖZHAN, Hasan, **İlçe Oluşunun 50. Yılında Şebinkarahisar**, Üner Yay. Ankara 1983.
25. **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1 Temmuz**, Ed. Ali Çelik, Şebinkarahisar Belediyesi Yay. N.1, İstanbul 2000.
26. **Şebinkarahisar**, Şebinkarahisar Belediyesi, 2016.
27. TOSUN, Murat Dursun, **Arşiv Belgelerinde Karahisar-i Şarki (Şebinkarahisar Tarihi)**, Rıhtım Dijital Matbaa, İstanbul 2015.
28. TOSUN, Murat Dursun, **Ermeni Olaylarının Gelişimi ve Şebinkarahisar'da Yaşananlar**, C.I-II, Rıhtım Dijital Matbaa, İstanbul 2016.
29. TOSUN, Murat Dursun, **Şebinkarahisar'da Bir İnci Tamzara**, Depo Print Dijital Baskı, İstanbul 2018.
30. YELES, Mehmet, **Şebinkarahisar Tekrar İl Olmalı**, Şebinkarahisar'ı Tekrar İl Yapma Komitesi, İntaş Ofset, 1993.

Diğer Kitaplar

İçeriğinde Şebinkarahisar hakkında bilgi veren araştırma eserler şunlardır;

1. **387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530)**, (Yay. Haz. Ahmet Özkılınç vd.), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, (Tıpkı Basım), Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay. N. 36, Ankara 1997.
2. AKIN, Cavit, **Giresun Tarihi ve Kültürel Değerleri**, Gece Kitaplığı Ankara 2014.
3. BOLAYIR, Enver, **Talât Paşa'nın Hatıraları**, Bolayır Yayınevi, (II. Basım), İstanbul 1958.
4. CUMONT, Franz; CUMONT, Eugene, **Voyage D'Exploration Archeologique Dans le Pont et la Petite Armenia (Studia Pontica II)**, Bruxelles, 1906.
5. ÇAL, Halit; İLTAR, Gazanfer, **Giresun İli Osmanlı Mezar Taşları**, Giresun Valiliği Yay. , Ankara 2011.
6. FATSA, Mehmet, **Giresun Yöresinde Osmanlı Vakıfları ve Vakıf Eserler (Dini-İlmî Hayat ve Sosyal Kurumlar)**, Giresun Belediyesi Yay. Giresun 2008.
7. FATSA, Mehmet, **Giresun'da Kırsalın Sosyal Tarihi**, Giresun 2002.
8. FATSA, Mehmet, **Karadeniz'de Zaviyeler (15. 17. Yüzyıl)**, Arı Sanat Yay. İstanbul 2017.
9. FATSA, Mehmet, **Kurumları ve Yapılarıyla Giresun Şehri (Osmanlı Dönemi)**, Giresun Belediyesi Kültür Yay. İstanbul 2020.
10. FATSA, Mehmet, **XV ve XVI. Yüzyıllarda Giresun (Sosyal ve Ekonomik Hayat)**, Giresun İl Özel İdaresi, Giresun 2010.
11. İLTAR, Gazanfer, **Giresun Kültür Envanteri**, Dönence Basım ve Yayın Hizmetleri, İstanbul 2014.
12. KARA İBRAHİMOĞLU, Sacit, **Giresun (Bütün Yönleri ve Kazaları İle)**, Doğu Matbaacılık, Ankara 1965.
13. KARAMAN, Fikri, **Sâlname-i Vilâyet-i Sivas (Sivas, Amasya, Tokat ve Karahisar-ı Şarkî)**, Sivaslılar Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Vakfı Yay. İstanbul 2001.
14. KIRZIOĞLU, Fahrettin, **Bütünüyle Erzurum Kongresi**, Kültür Ofset, Ankara 1993.
15. ÖZMENLİ, Mehmet, **Giresun Tarihi (Eski Çağ'dan Orta Çağ'ın Sonuna Kadar)**, Eser Ofset, Erzurum 2013.
16. SARISAMAN, Sadık, **Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun (1923-1930) (Sosyal-Kültürel ve Ekonomik Hayat)**, Giresun Belediyesi Kültür Yay. İstanbul 1999.
17. TOSUN, Murat Dursun, **Arşivden Günümüze Yansıyanlar Konular-Olaylar-Detaylar**, C. I-II-III-V-VI, Depo Print Dijital Baskı, İstanbul 2017.
18. TOSUN, Murat Dursun, **Kethüdazade Mehmet Emin Ağa Tirebolu Voyvodası Şebinkarahisar Kaymakamı**, İstanbul 2015.
19. TOSUN, Murat Dursun, **Şirket-i Hayriye'den Denizcilik İşletmelerine Şebinkarahisarlı ve Alucralı Çalışanlar**, Depo Print Dijital Baskı, İstanbul 2018.
20. TOSUN, Murat, **Alucra Şebinkarahisar ve Şiranlı Ulemâ**, Depo Print Dijital Baskı, İstanbul 2018.
21. YILMAZ, Ali, **Osmanlı Dönemi Giresun'da Eğitim Öğretim**, Arı Sanat Yay. İstanbul 2019.
22. YÜCEL, S. Ebubekir, **Salname-i Vilayet-i Sivas H. 1287 (Sivas Vilayet Yıllığı 1870)**, Buruciyce Yay. Sivas 2011.

23. YÜCEL, S. Ebubekir, **Salname-i Vilayet-i Sivas H. 1325, (Sivas Vilayet Yıllığı 1907)**, Buruciye Yay. Sivas 2007.
24. YÜKSEL, Ayhan, **Doğu Karadeniz Araştırmaları**, Kitabevi Yay. (2. Baskı), İstanbul 2009.
25. YÜKSEL, Ayhan, **Giresun Tarihi Yazıları**, Kitabevi Yay. (3. Baskı), İstanbul 2007.

Makaleler/Bildiriler

Araştırılan bir konu hakkında hazırlanan makaleler ve sunulan bildiriler, akademi dünyasında çok kıymetlidir. Alanlarında uzman bilim adamları tarafından hazırlanan akademik çalışmalar, uzun ve yorucu bir hazırlık döneminden sonra ortaya çıkmaktadır. Bu bölümde, basılı dergilerin yanı sıra interaktif ortamda bulunan makaleler, *Academia*, *Dergipark*, *Google Scholor*, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi'ne* ait tabanlarından taranmıştır. Ayrıca, 30 Haziran-1 Temmuz tarihlerinde gerçekleştirilen Şebinkarahisar I.Tarih ve Kültür Sempozyumu'nda sunulan bildiriye de bu bölümde yer verilmiştir. Şebinkarahisar hakkında hazırlanan makaleler ve sunulan bildiriler analiz edildiğinde Fatma Acun, Mustafa Bayar ve Mehmet Fatsa isimlerinin ön plana çıktığı görülmektedir.

Şebinkarahisar hakkında hazırlanan makaleler ve bildiriler şunlardır²⁶:

1. ACUN, Fatma, “15 ve 16. Yüzyıllarda Şebinkarahisar ve Civarında Yerleşim Modelleri”, **Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996)**, Giresun Belediyesi Yay. İstanbul 1997, ss.137-161.
2. ACUN, Fatma, “A System Approach to Study the Ottoman Administration: A Case Study of Sancak of Karahisar-ı Şarki”, **International Conference on Historical Sources of Euroasian and North African Civilisations: Computer Approaches (HiSources)**, 2-6 June, Moscow 1998²⁷.
3. ACUN, Fatma, “Karahisar-ı Şarki Sancağında Ermeniler”, **Tarih Boyunca Türk-Ermeni İlişkileri Ermeni Sorunu ve Gelişimi**, (Ed. Enis Şahin), 2011, s.1-6.
4. ACUN, Fatma, “Osmanlı Döneminde Anadolu Şehirlerinden Karahisar”, **Belleten**, LXV, 2001, s.161-192.
5. ACUN, Fatma, “Osmanlı Döneminde Anadolu Şehirlerinin Gelişmesinde Devletin Rolü: Karahisar Örneği”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1 Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), No: 1, İstanbul 2000, s.5-21.
6. ACUN, Fatma, “Osmanlı İdari Öncelikleri: Karahisar-ı Şarki Sancağında Gelir Artırımı Örneği”, **Uluslararası Kuruluşunun 700.Yıldönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devlet Kongresi**, 7-9 Nisan 1999, Selçuk Üniversitesi Yay. Konya 2000, s.677-682.
7. ACUN, Fatma, “Ottoman Administrative Priorities: Two Case Studies of Giresun and Karahisar-ı Şarkî”, **Archivum Ottomanicum**, 17, 1999, s.213-231.
8. ACUN, Fatma, “Ottoman Administrative Priorities: Revenue Maximisation in the Sancak of Karahisar-ı Şarkî”, **Acta Viennensia Ottomanica**, 13. CIEPO Symposiums, Vom. 21-25 September 1998, 1999, p.7-12²⁸.
9. ACUN, Fatma, “Şebinkarahisar”, **TDVIA**, C.38, İstanbul 2010, s. 393-395.
10. AKÇA, Yaşar, “Ülkemiz Ceviz Yetiştiriciliğinde Şebin Ceviz Çeşidinin Önemi ve Yeri”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1 Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), No: 1, İstanbul 2000, s.175-182.
11. AKIN, Cavit, “İstiklal Savaşı Yıllarında Şebinkarahisar”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1 Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, ss.231-235.
12. AKŞİT, Ahmet, “Evliya Çelebi'nin Şebinkarahisar Hakkında Verdiği Bilgilerin Değeri”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1 Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, s.161-167.
13. AKŞİT, Ahmet, “Şebinkarahisar ve Civarında Akkoyunlu İzleri”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1 Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, s.23-29.
14. AKYÜZ, Hayri, “Düğün Adetleri: Şebinkarahisar Köylerinde Düğün ve Evlenme”, **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, S.96, 1957, s.1524-1527.

²⁶ Bildiriler, dipnot bilgisiyle gösterilmiştir.

²⁷ Bildiri.

²⁸ Bildiri.

15. AKYÜZ, Hayri, “Efsaneler, Şebinkarahisar Kalesi”, **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, C.III, S.62, 1954, s.988.
16. AKYÜZ, Hayri, “Mahalli Raks ve Türküler: Şebinkarahisar Oyun ve Türküleri: Tamzara ve Efeler”, **Türk Folklor Araştırma Dergisi**, C.III, S.50, 1953, s.701.
17. AKYÜZ, Hayri, “Şebinkarahisar’da Derlenen İki Şiir”, **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, S.83,1956,s.1324²⁹.
18. AKYÜZ, Hayri, “Şebinkarahisarlı Nuri”,**Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, C.VI, 1960, s.134³⁰.
19. AKYÜZ, Hayri, “Tanınmayan Şairlerimiz: Şebinkarahisarlı Nuri”, **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, S.134,1961, s.2399³¹.
20. ARSLAN, Arzu; BAŞARAN, Fatma Nur, “Giresun, Şebinkarahisar İlçesinin Kültürel Mirası Tamzara Bezi”, **Tüba-Ked**, S.17, 2018, s.177-196.
21. ATMACA, Bahadır; NALBANT, Hafize, “Giresun İli Şebinkarahisar İlçesinde Farklı Topoğrafyalarda Oluşmuş Toprakların Tarımsal Özellikleri”, **Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Dergisi**, C. 8, S. 2, 2020, s.145-156.
22. ATMACA, Bahadır; NALBANT, Hafize, “Giresun İlinin Şebinkarahisar İlçesinde Yer Alan Avutmuş Çayı’nın Batı Kesimlerindeki Bazı Meyve Bahçelerinin Toprak Özellikleri”, **Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Dergisi**, C.6, S. 2, 2018, s.111-121.
23. AYAN, Dursun, “İki Tahıl Ölçüsü Üzerine Sosyomatik Notlar: Şebinkarahisar Kilesi ve Göçük”, **Osmanlı Bilim Araştırmaları**, C.VI, S.1, 2004, s.75-83.
24. AYTEKİN, Yavuz, “Şebinkarahisar Manileri”, **Türk Folklor Araştırmaları**, C.3, S.69,
25. BABACAN, İsrail, “Şebinkarahisarlı Divanşairi Abdi Efendi”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, ss.221-229.
26. BALCIOĞLU, İbrahim, “Şebinkarahisar ve Karizmatik Bir Aile Örneği”, Şebinkarahisar **I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, s.377-385.
27. BALCIOĞLU, Mustafa, “Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın Şebinkarahisar’ı Ziyareti”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, ss.77-79.
28. BALTA, Mehmet Fikret; KARAKAYA, Orhan, “Şebinkarahisar (Giresun) İlçesinde Seçilen Alishar Armut Klonlarının Bazı Meyve Özellikleri”, **Uluslararası Tarım ve Yaban Hayatı Bilimler Dergisi**, C. 5, S. 1, 2019, s.31-37.
29. BAYAR, Mustafa, “Şebinkarahisar Literatürü Üzerine Bibliyografik Bir İnceleme”, **Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, Karadeniz Özel Sayısı, 2014, s.123-139.
30. BAYAR, Mustafa, “Şebinkarahisar ve Çevresinde Nazarla İlgili İnanç ve Uygulamalar”, **AKRA Kültür, Sanat ve Edebiyat Dergisi**, C.8, S.22, 2020, s.107-131.
31. BAYAR, Mustafa, “Şebinkarahisar Yöresinde Ziyaret Yerleri İle İlgili İnanç ve Uygulamalar”, **Karadeniz Araştırmaları**, S.41, 2014, s.180-207.
32. BAYAR, Mustafa, “Şebinkarahisar’da Evlilikle İlgili İnanç ve Adetler”, **AKRA Kültür, Sanat ve Edebiyat Dergisi**, C.8, S.20, 2020, s.83-109.
33. BAYHAN, Ahmet Ali, “Günümüze Ulaşan Tarihi Eserleriyle Şebinkarahisar’ın Kültürel Kimliği”, **Geçmişten Günümüze Giresun’da Dini ve Kültürel Hayat Sempozyumu**, 25-27 Ekim 2013³².
34. BAYKARA, Tuncer, “Bir Selçuklu Devri Türk Şehri Olarak Karahisar-ı Şarki veya Şebinkarahisar”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. Ed. Ali Çelik, N.1, İstanbul 2000, s.1-5.
35. BİRBUDAK, Tolga Seçkin, “Sâlnâmelere Göre Sivas Vilayeti’nde Eğitim-Öğretim (1898-1903)”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, C.15, N.1, Mart 2007, s.303-316.

²⁹ Kuruca-Cin, a.g.e. s.121.

³⁰ Kuyumcu, a.g.m. s.2.

³¹ Kuruca-Cin, a.g.e. s.121.

³² Bayar, a.g.m. s.129.

36. BİROL, Nurettin, “XIX. Yüzyıl Sonlarında Sivas Vilâyeti’nde Müslüman Eğitim-Öğretim Kurumları ve Faaliyetleri”, **A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.24, 2004, s.209-232.
37. BOZALIOĞLU, İsmail, “Karahisar-ı Şarkî’nin İdari, Ekonomik ve Sosyal Durumuna Dair (1870-1926)”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, s.167-173.
38. BULUT, İhsan; YÜRÜDÜR, Eren, “Tarihte ve Günümüzde Şebinkarahisar Şehri”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. Ed. Ali Çelik, N.1, İstanbul 2000, s.271-310.
39. CERENOĞLU, Mine, “Şebinkarahisar Geleneksel Kadın Giysileri ve Şebinkarahisar Geleneksel Kadın Giysi Kültürünü Yaşatan Folklor Elçisi Zeynep Demirbaş”, **Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, S.15, 2016, s.137-164.
40. COŞKUN, Neşe, “XIX. Yüzyılda Salmamalere Göre Sivas’ta Gayri Müslim Memurlar”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.38, 2017, s.461-467.
41. ÇAPA, Mesut, “XX. Yüzyılın İlk Yarısında Şebinkarahisar’da Eğitim ve Nüfus”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), No: 1, İstanbul 2000, s.29-42.
42. ÇEBİ, Sıtkı, “Şebinkarahisar’da Ordulu İdareciler”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, s.423-433.
43. ÇELİK, Ali; KURUCA, Nazım, “Şebinkarahisar’daki Halk İnanmaları”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, s.333-355.
44. ÇETİNKAYA, Bünyamin, “Şebinkarahisarlıların Sahip Oldukları Tarihi ve Kültürel Eserlerin Farkında Oluş Düzeylerinin İncelenmesi”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, s.183-197.
45. ÇİÇEK, Rahmi, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Şebinkarahisar’ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, s.63-75.
46. DANIK, Ertuğrul, “Şebinkarahisar Kalesi”, **Sanat Tarihi Dergisi**, C.13, S.2, 2004, s. 45-60.
47. DARKOD, Besim, “Karahisar”, **İA**, C.6, İstanbul 1955, s.276-284.
48. DEMİR, Beyza; ATLIHAN, Şerife, “Giresun-Şebinkarahisar’da Geleneksel Bir Dokuma Türü: Mazman”, **Akdeniz Sanat**, C. 9, S. 17, 2016, s. 70-78.
49. DEMİRCİOĞLU, İsmail, Hakkı, “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Şebinkarahisar-Giresun Ticaret Yolu (İpek Yolu)”, **Askeri Tarih Araştırmaları**, 2006, s.35-41.
50. DEMİREL, Muammer, “1915 Şebinkarahisar Ermeni İsyanı”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu 2000, Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, s.81-88.
51. DİKMEN, Nedim, “Şebinkarahisar Tütünü”, **Giresun Dergisi**, S.28,1990, s.16-18³³.
52. EDWARDS Robert William, “The Fortress of Sebinkarahisar (Koloneia)”, **XXXII. Corsa Di Cultura Sull’ Arte Ravennate e Bizantina (23-30 Marzo 1985)**, Ravenna, 1985, p.23-61³⁴.
53. ELMAS, Nazım, “İzlerdeki Şebinkarahisar”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, s.197-213.
54. ERSAN, Mehmet, “XIII-XIV. Yüzyıllarda Şap Ticareti ve Şebinkarahisar”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, s.55-63.
55. FATSA, Mehmet, “Karahisar Yöresinde Türk Dervişleri ve Niyabet-i Kırık Tarihi”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, s.435-460.
56. FATSA, Mehmet, “Şebinkarahisar’da Hasan Şeyh Vakfı ve Menzilhaneler”, **Vakıflar Dergisi**, S.35, 2011, s.21-38.

³³ Kuyumcu, a.g.m. s.3.

³⁴ Bayar, a.g.e. s.130.

57. FATSA, Mehmet, “Şebinkarahisar’da Mengüçüklü Devri Vakıfları (Sûfi Kolonizasyonu)”, **Vakıflar Dergisi**, S.33, 2010, s.1-14.
58. GÖDE, Kemal, “Eratnalılar Devrinde (1327-1381) Selçuklu Ailesinden Şebin/Şebinkarahisar Hâkimi Kılıçarslan’ın Faaliyetleri”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, s.29-43.
59. GÖKŞEN, Cengiz, “Şebinkarahisar Evliya Menkabelerine Bağlı Olarak Anlatılan Efsanelerdeki Eski İnançlarına Ait Motifler”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, s.355-377.
60. GÜNALAN, Rıfat; CELEP Yaşar, “17. Yüzyıl Avarızhane Defterlerine Göre Karahisar-ı Şarki Livasına Tabi Milas Kazası”, **Karadeniz Tarihi Sempozyumu (25-26 Mayıs 2005)**, Karadeniz Üniversitesi Yayınları, C.1, 2007, s.159-202.
61. GÜNAYDIN, Ahmet Necip, “Erzurum Kongresi Şarki Karahisar (Şebinkarahisar) Delegatesi “Şeyhü’l Etibbâ” (Tabibler Dedesi) Dr. Mahmut Cemil Şencan (1893-1983)”, **Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi**, C. II, S.6, 2015, s.335-339.
62. GÜRSOY, Ahmet, “1926-1930 Tarihleri Arasında Kadro Defterlerine Göre Şebinkarahisar Ortaokulu”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, s.153-160.
63. İLTAR, Gazanfer; FATSA, Mehmet, “Şebinkarahisar’da Metruk Bir Mabet: Taş Mescit”, **Turkish Studies**, C.12, S.19,2017, s.104-127.
64. İŞBİL, Tülay, “Şebinkarahisar Kalesi”, **Pirelli**, S.72, İstanbul 1970, s.72.
65. KARA, Yalçın, “Şebinkarahisar’daki Türbeler ve Bunlara Ait Efsaneler”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, s.417-423.
66. KARADENİZ, Ali, “Şebinkarahisar Folkloru Üzerine”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, s.385-397.
67. KARAGÖZ, Rıza, “Giresun-Karahisar-ı Şarkî Yolunun Islahı Hakkında Bir Rapor ve Değerlendirilmesi”, **Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu (09-11 Ekim 2008)**, Giresun Belediyesi Yay. (Ed. Gazanfer İltar), C.1, Ankara 2009, s. 438-451.
68. KARAKAYA, Orhan; YILMAZ, Muharrem, vd. “Şebinkarahisar (Giresun) Yöresinde Yetiştirilen “Alış” Armut Çeşidinin Biyoaktif Profili”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi**, C. 30, S. 4, 2020, s. 696-704.
69. KARAMAN, Oktay, “XIX. ve XX. Yüzyılda Giresun İle Çevresindeki Madenler ve Maden İşletmeciliği”, s.63-74, <https://sbd.aku.edu.tr/V1/okaraman.pdf> (Erişim Tarihi 28.12.2019)
70. KARAMAN, Oktay, “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısı ile XX. Yüzyılın Başlarında Giresun Kazası’nda Ulaşım”, **Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, C.4, S.4, 2008, s.45-60.
71. KARPUZ, Haşım, “Şebinkarahisar’daki Türk Devri Yapıları”, **I. Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, 13-17 Ekim 1986, Samsun 1988, s.325-334³⁵.
72. KAYMAKÇI, Salih, “Yüzey Araştırmaları Işığında Şebinkarahisar’ın M.Ö. II. Bin Yıl Yerleşmeleri ve Yol Bağlantıları”, **Karadeniz Araştırmaları**, S.61,2019, s.1-16.
73. KINALIOĞLU, Kadir, “Şebinkarahisar (Giresun), İlçesinden Liken ve Likenikol Mantar Kayıtları”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi**, C. 16, S. 1, 2016, s.16-25.
74. KIVRIM, İsmail, “Nüfus Defterlerine Göre 19. Yüzyılın Ortalarında Şebinkarahisar’ın (Karahisar-i Şarkî) Nüfus Yapısı”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, S.10, N.19, 2015, s.3-35.
75. KOCAOĞLU, A. Mehmet, “Demokrasinin Evrensel İlkeleri ve Türk Şebinkarahisar Kültürünün Bir Parçası Olmak Zorundadır”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, s.89-109.
76. KOÇ, Fatma; KAYA DURMAZ, Leyla, “Evlence ve Çeyiz Geleneklerinde Giyim Eşyaları (Giresun İli Şebinkarahisar Örneği)”, **Avrasya Sosyal ve Ekonomik Araştırmaları Dergisi**, C.6, S.2, 2019, s.179-194.
77. KUKARACI, İshak Umut, “Şebinkarahisar ve Çevresindeki Hristiyan Mimarisi”, **Uluçam Armağanı**, 2008, s.193-206.

³⁵Bayar, a.g.m. s.132.

78. KURUCA, Nazım, “93 Harbinden Sonra Şebinkarahisar ve Havalisinde Ermeni Faaliyetleri”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, s.139-151.
79. KURUCA, Nazım, “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Şebinkarahisar-Giresun Ticaret Yolu (İpek Yolu)”, **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Şubat 2006, s.35-41³⁶.
80. KURUCA, Nazım, “Yeşilgiresun Gazetesine Göre Şebinkarahisar Vilayetinin İktisadi Durumu (1923-1933)”, **Yeşilgiresun Gazetesine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun ve Hasan Ögütçü Armağanı**, Ankara 2000.
81. KURUCA, Nazım; ÖZMENLİ, Mehmet, “Yerel Tarih Çalışmasına Giresun Örneği: Yeşilgiresun Gazetesi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.12, S.62, 2019, s.356-369.
82. KUYUMCU, Osman, “Şebinkarahisar Üzerine Bir Kaynakça Denemesi”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, s.467-470.
83. KÜÇÜK, Mehmet; AKÇAY, Sinan; “Ağaçlandırma Çalışmaları Üzerinden Geçen Zamanın Toprak Özellikleri ve Azot Mineralizasyonu Üzerindeki Etkilerinin Belirlenmesi (Giresun-Şebinkarahisar Örneği)”, **Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, C. 20, S. 3, 2020, s. 255-265.
84. MAHİROĞULLARI, Adnan, “Anadolu’da Misyonerlik ve Yabancı Misyon Faaliyetlerinin Ermeni Meselesine Etkileri: Sivas Vilayeti Örneği”, **Yeni Türkiye**, S.60,2014, s.1-23.
85. MENTEŞEOĞLU, Erdem, “Şebinkarahisar Yolu ve Kervancılık”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, s.461-467.
86. OĞUZTÜZÜN, Cüneyt, “İl Olma Destanı: Şebinkarahisar”, **Atlas**, S.32,1995, s.74-88³⁷.
87. ÖZ, Mehmet, “Avarız Tahrirleri Işığında Canik ve Şarki Karahisar Sancaklarında İdari Yapı ve Yerleşim Düzeninde Devamlılık ve Değişme”, **Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu (09-11 Ekim 2008)**, Giresun Belediyesi Yay. (Ed. Gazenfer İltar), C.1, Ankara 2009, s.217-230.
88. ÖZCAN, Nezahat, “Şebinkarahisarlı Bir Kültür Adamı: Mehmet Hayri Akyüz”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. , (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, s.215-221.
89. ÖZGENÇ, İsmet, “Şebinkarahisar (Giresun) Bölgesi Sulfüli ve Sulfüfatlı Cevherlerinde Kükürt İzotopları”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Fen ve Mühendislik Dergisi**, C. 1, S.1, 1996, s. 65-72.
90. ÖZMENLİ, Mehmet; GÜRSOY, Ahmet; DEMİR, Abdullah, “Giresun’da Ağaç Kültürü, Giresun’un Geleneksel El Sanatlarında Ağacın Yeri ve Önemi”, **Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, C.5, S. 8, 2013, s.29-51.
91. ÖZMENLİ, Mehmet; KURUCA, Nazım, “Giresun ve Havalisinin Türk Yurdu Haline Gelmesinde Gezgin Dervişlerin ve Ahilerin Rolü”, **Motif Halkbilimi Dergisi**, C. 11, S. 24, 2018, s.399-414.
92. ÖZTELLİ, Cahit, “Naili’den Şiirler-Şebinkarahisar Şairleri”, **Türk Folklor Araştırmaları**, C.III, S.62,1952, s.650-651³⁸.
93. POLAT, Süleyman, “Osmanlı Sefer Organizasyonunda Pratik Çözümler: 1634-1635 (H.1044) Tarihlerinde Karahisar-ı Şarki’de “Mükellefiyet Şeklinde Yürütülen İştira” ile Zahire Temini”, **Akademik Bakış**, C.4, S.8, 2011, s.161-174.
94. SARISAMAN, Sadık, “Birinci Dünya Savaşı’nda Bir Asayiş Sorunu Şebinkarahisar Ermeni İsyanı”, **International Journal Of History**, C.10, S.7,2018, s.221-239.
95. SARISAMAN, Sadık, “Birinci Dünya Savaşı’nda Şebinkarahisar Ermeni İsyanı”, **Giresun Tarihi Sempozyumu** (Giresun, 24-25 Mayıs 1996).
96. SARISAMAN, Sadık, “Mustafa Kemal Paşa’nın Şebinkarahisar Ziyareti”, **Atatürk Yolu Dergisi**, C.5, S.19, 1997, s.297-302.
97. SARISAMAN, Sadık, “Şebinkarahisar Mebusu Ali Süruri Bey’in Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki Faaliyetleri”, **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, C.6, S.10,2020, s.169-189.

³⁶Bayar, a.g.m. s.132.

³⁷Kuyumcu, a.g.m. s.3.

³⁸<http://ktp.isam.org.tr/?url=makale/findrecords.php> Erişim Tarihi 16.01.2021.

98. SARISIR, Serdar, “Onuncu Yıl Dönümünde Cumhuriyet Şebinkarahisar’da Nasıl Kutlandı?”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, ss.409-416.
99. SEZER, İbrahim, “Kültür Turizmi Olanaklarının Değerlendirilmesi: Şebinkarahisar İlçesi Örneği”, **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, S. 59, 2017, s.37-60.
100. ŞAHİN, Enis; YAVUZ, Fikretin, “Türk Doğu Vilayetlerine Dair Bir Amerikan Belgesi”, **Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Dergisi**, 2008, s.383-401³⁹.
101. TERZİ, Arzu, “XX. Asrın İlk Çeyreğinde Şarkîkarahisar (Şebinkarahisar)’ın Karşılaştığı Felaketler”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, S.37, 2002, s.349-356.
102. TERZİ, M. Akif, “Şarkî Karahisar’ın Son Dönem Tarihine Işık Tutacak Bir Kaynak: 1915-1925 Tarihli Şer’iyye Sicili Hakkında Bir Değerlendirme”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, s.109-138.
103. YAZICI, Hakkı; GÜNER, İbrahim, “Şebinkarahisar İlçesinin Nüfus Coğrafyası”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, s.237-271.
104. YILMAZ, Ali, “İslamlaşma Sürecinden Cumhuriyete Giresun’da Eğitim-Öğretim”, **Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, C.9, S.2, 2017, s.37-61.
105. YİĞİT, Ali Ata, “Tarihi Süreci Işığında Kelkit Vadisi ve Sivas-Şebinkarahisar Giresun-Ticaret Yolu”, **Orta Karadeniz Kültür Sempozyumu (06-11-2005)**, Ankara 2005, ss.479-494.
106. YÜKSEL, Ayhan, “1306 (1888) Tarihli Sivas Vilayeti Salnamesi’nde Karahisar-ı Şarki Sancağı ve Alucra Kazası”, **Giresun Tarihi Yazıları**, Kitabevi, İstanbul 2003, s.289-292⁴⁰.
107. YÜKSEL, Ayhan, “Karahisar-ı Şarki Yangını ve Tahlisiye Madalyası Alanlar (1910)”, **Doğu Karadeniz Araştırmaları**, Kitabevi, İstanbul 2005, s.119-122⁴¹.
108. YÜRÜDÜR, Eren, “Şebinkarahisar İlçesindeki Doğal Çevre Soruları ve Çözüm Önerileri”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, s.311-333.
109. YÜRÜDÜR, Eren, “Tarihte ve Günümüzde Şebinkarahisar Şehri”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu: 30 Haziran-1Temmuz**, Şebinkarahisar Belediye Yay. (Ed. Ali Çelik), N.1, İstanbul 2000, s.271-311.

SONUÇ

Şebinkarahisar tarihi incelendiğinde zengin bir geçmişe sahip olduğu arşiv belgelerinde görülmektedir. Bu çalışmaya kadar Şebinkarahisar ile ilgili toplam 3 bibliyografya çalışması yapılmış ve 140 akademik çalışma hakkında bilgi verilmiştir. Bu çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri’nde Şebinkarahisar ile ilgili belgeler taranmıştır. 16.01.2021 tarihi itibarıyla, Başkanlık Osmanlı Arşivi’nde 8.554, Başkanlık Cumhuriyet Arşivi’nde 155 belge tespit edilmiştir. Şebinkarahisar’a ait 5 Tahrir Defteri mevcuttur. Topkapı Sarayı Arşivi’nde, Şebinkarahisar’ı ilgilendiren 2 adet defter bulunmaktadır. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi’nde, 7 doktora ve 21 yüksek lisans olmak üzere Şebinkarahisar ile ilgili müstakil 28, içeriğinde Şebinkarahisar’a yer veren 3 doktora ve 13 yüksek lisans olmak üzere 16 tez mevcuttur. Kitap olarak hazırlanan müstakil araştırma eser sayısı 30, içeriğinde Şebinkarahisar hakkında bilgi veren eser sayısı ise 25 olarak tespit edilmiştir. Yine 16.01.2021 tarihi itibarıyla, makale ve bildiri sayısı ise 110 olarak tespit edilmiştir. Şebinkarahisar tarihi ile ilgili iki önemli eksiklik tespit edilmiştir. Birincisi 17. ve 18. yüzyılların yeterince aydınlatılmadığıdır. İkinci ise, Şebinkarahisar’da mahalli basın tarihinin olmayışıdır.

KAYNAKÇA

Arşivler

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (İnteraktif Ortam)

Araştırma Eserleri ve Makaleler

Acun, F. (2006). *Karahisar-ı Şarki ve Koyluhisar Kazaları Örneğinde Osmanlı Taşra İdaresi (1485-1569)*. Ankara: TTK Yayınları.

³⁹ http://www.fed.sakarya.edu.tr/arsiv/yayinlenmis_dergiler/2008_1/2008_1_27.pdf

⁴⁰ Bayar, a.g.m. s.134.

⁴¹ Bayar, a.g.m. s.135.

Bayar, M. (2014). Şebinkarahisar Literatürü Üzerine Bibliyografik Bir İnceleme. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(Karadeniz Özel Sayısı), 123-139.

Kuruca, N. ve Cin, M. (2019). *Giresun İli Bibliyografyası*. Giresun: Giresun Üniversitesi Yayınları.

Kuyumcu, O. (Tarihsiz). Şebinkarahisar Üzerine Bir Kaynakça Denemesi. https://www.academia.edu/37678244/%C5%9EEB%C4%B0NKARAH%C4%B0SAR_%C3%9CZER%C4%B0NE_B%C4%B0R_KAYNAK%C3%87A_DENEMES%C4%B0 adresinden 15.01.2021 tarihinde erişildi.

Kuyumcu, O. (2000). Şebinkarahisar Üzerine Bir Kaynakça Denemesi. (Ed. Çelik, A.). *Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, 30 Haziran-1Temmuz, 2000* İçinde (s.467-470). İstanbul: Şebinkarahisar Belediyesi Yayınları.

İnteraktif Kaynaklar

<http://ktp.isam.org.tr/?url=makale/findrecords.php> adresinden 21.12.2020 tarihinde erişildi.

http://www.fed.sakarya.edu.tr/arsiv/yayinlenmis_dergiler/2008_1/2008_1_27.pdf adresinden 11.12.2020 tarihinde erişildi.

<http://yunus.hacettepe.edu.tr/~facun/> adresinden 25.12.2020 tarihinde erişildi.

<https://dergipark.org.tr/tr/> adresinden 26.12.2020 tarihinde erişildi.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/sebinkarahisar> adresinden 28.12.2020 tarihinde erişildi.

<https://kasif.mkutup.gov.tr/> adresinden 20.12.2020 tarihinde erişildi.

<https://scholar.google.com/> adresinden 01.12.2020 tarihinde erişildi.

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp> adresinden 11.01.2021 tarihinde erişildi.

<https://www.academia.edu/> adresinden 29.12.2020 tarihinde erişildi.

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar

Year: 5 - Number: 15, p. 85-101, Spring 2021

بررسی عوامل تاثیرگذاری نگارگری ایران بر نگارگری شبه قاره هند در دوره حکومت مغولان

Moğol Yönetimi Sırasında Hint Yarımadasındaki Minyatür Sanatına İran Minyatür Sanatının Yansımalarının Sebeplerinin İncelenmesi

Investigation of the Reasons for the Influence of the Iranian Miniature Art on the Indian Subcontinent Miniature Art During the Mongols Domination Era

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.804882>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
03.10.2020

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
20.03.2021

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.03.2021

Asya Studies

Parisa Sahafiasl
Doktor, Ondokuz Mayıs
Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim
Dalı
pazhuheshgar63@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-9762-8755>

Çikide

1526'tan 1857'ye kadar, Hind ve bazı bölgeleri kapsayan bir bölge olan Hindistan, Moğol İmparatorluğu tarafından yönetildi. Bu dönemde Hindistan merkez olmak üzere Pakistan, Bangladeş ve Afganistan'ın bazı kısımlarına egemen olmuştur. Moğol yönetimi sırasında Hint Yarımadası minyatürlerinin İran sanatından etkilendiği bilinmektedir. Bu araştırmanın konusu, Moğol yönetimi sırasında Hint Yarımadası'ndaki minyatür sanatına İran minyatür sanatının yansımalarının sebeplerinin incelenmesidir. Bu çalışmada betimsel yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada, kütüphane kaynakları incelenerek, Moğol yönetimi sırasında Hint Yarımadası'ndaki minyatür sanatına İran minyatür sanatının yansımalarının sebepleri incelenmiştir. Bu çalışma ile Hindistan'ın Moğolların hüküm sürdüğü dönemdeki minyatürlerinin köken, yapı ve biçimsel özellikleri ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışmanın neticesinde, Moğol egemenliği dönemindeki Hint minyatürleri, gerek konu, gerekse estetik ilkeleri ve konuların görselleştirme biçim açısından, İran sanatından önemli ölçüde etkilendirilmiştir. Genel olarak, Moğol yönetimi sırasında Hint Yarımadası sanatçıları İran görsel sanatlarına eğilimi iki kaynaktan gelmektedir: birinci kaynak, Moğol yönetimi sırasında Hint Yarımadası kütüphanelerinde çok sayıda resimli nüshaların mevcut olması, ikinci kaynak ise, aynı dönemde bazı İranlı sanatçıların kendi veya Hint-Moğol hükümdarları isteği üzerine Hint Yarımadasına göç etmeleridir. Bu dönemin minyatür sanatı özelliklerinden biri, tek figürlü minyatürlerin yaygınlaşması ve figürlerin gerçekçi yüzlemlerine ortaya çıkarılmasıdır. Moğol yönetimi sırasında Hint Yarımadası minyatürleri, başlangıçta edebi metinlerin görselleştirmesine yönelik kullanılmışken, daha sonraki dönemlerde müstakil bir karaktere sahip olmuştur. Bununla birlikte, sanatçılar bu eserlerde, mükemmel tasarım ve gerçekçiliğe uyma gibi temel özelliklerini korumuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Moğol, İran, Hindistan, Moğol Dönemi, Sanat

Öz

Hint-Moğol İmparatorluğu, 1526 yılından 1857 yılına kadar süren egemenliği boyunca Hindistan merkez olmak üzere Pakistan, Bangladeş ve Afganistan'ın bazı kısımlarına egemen olmuştur. Moğol yönetimi sırasında Hint Yarımadası minyatürlerinin İran sanatından etkilendiği bilinmektedir. Bu araştırmanın konusu, Moğol yönetimi sırasında Hint Yarımadası'ndaki minyatür sanatına İran minyatür sanatının yansımalarının sebeplerinin incelenmesidir. Bu çalışmada betimsel yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada, kütüphane kaynakları incelenerek, Moğol yönetimi sırasında Hint Yarımadası'ndaki minyatür sanatına İran minyatür sanatının yansımalarının sebepleri incelenmiştir. Bu çalışma ile Hindistan'ın Moğolların hüküm sürdüğü dönemdeki minyatürlerinin köken, yapı ve biçimsel özellikleri ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışmanın neticesinde, Moğol egemenliği dönemindeki Hint minyatürleri, gerek konu, gerekse estetik ilkeleri ve konuların görselleştirme biçim açısından, İran sanatından önemli ölçüde etkilendirilmiştir. Genel olarak, Moğol yönetimi sırasında Hint Yarımadası sanatçıları İran görsel sanatlarına eğilimi iki kaynaktan gelmektedir: birinci kaynak, Moğol yönetimi sırasında Hint Yarımadası kütüphanelerinde çok sayıda resimli nüshaların mevcut olması, ikinci kaynak ise, aynı dönemde bazı İranlı sanatçıların kendi veya Hint-Moğol hükümdarları isteği üzerine Hint Yarımadasına göç etmeleridir. Bu dönemin minyatür sanatı özelliklerinden biri, tek figürlü minyatürlerin yaygınlaşması ve figürlerin gerçekçi yüzlemlerine ortaya çıkarılmasıdır. Moğol yönetimi sırasında Hint Yarımadası minyatürleri, başlangıçta edebi metinlerin görselleştirmesine yönelik kullanılmışken, daha sonraki dönemlerde müstakil bir karaktere sahip olmuştur. Bununla birlikte, sanatçılar bu eserlerde, mükemmel tasarım ve gerçekçiliğe uyma gibi temel özelliklerini korumuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Minyatür, İran, Hindistan, Moğol Dönemi, Sanat

Abstract

From 1526 to 1857, India and large areas including Pakistan, Bangladesh and parts of Afghanistan were under the rule of the Mongol Empire of India. Numerous factors have influenced the process of influencing Indian subcontinent paintings during the Mongol rule from Iranian art. The method of this research is descriptive-analytical with a historical approach. According to the aim of this research, the miniatures of the domination era of Mongols in India have been studied in terms of origin, structure, formal features, and influential factors of Iranian art. According to the results of this study, Indian miniatures in the Mongol era, significantly represent the influence of Iranian art. Whether in terms of selection of subjects or terms of aesthetics and illustration principles, one of the most important factors influencing the subcontinent miniatures during the Mongols Domination Era by Iranian art is the migration of Iranian artists to the Indian Mongols court and the passion that the Mongol rulers felt towards the Safavid miniatures and art of the Timurid era in Iran. As a result of this study, Indian subcontinent miniatures during the Mongol rule were significantly influenced by Iranian art. In general, the trend of Indian subcontinent artists to Persian painting arts during the Mongol rule comes from two sources: the first source, the availability of numerous illustrated copies in the Indian subcontinent libraries during the Mongol rule, and the second source is the immigration of some of the Iranian artists to the Indian Subcontinent at the request of themselves or the Indo-Mongol rulers. One of the characteristics of miniature art of this period is the widespread use of single-miniatures and realism in the drawing of faces. During the Mongol rule, Indian Subcontinent miniatures were initially used for the visualization of literary texts but later had a separate character. However, in these works, the artists have preserved their basic work features, such as perfect design and compliance with realism. One of the most important factors influencing these miniatures is the migration of Iranian artists to the Mongols palaces and the Mongol rulers passion for Safavid and Timurid period art.

Keywords: Miniature, Iran, India, Mongol Era, Art

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Sahafiasl, P. (2021). *Brرسی عوامل تاثیرگذاری نگارگری ایران بر نگارگری شبه قاره هند در دوره حکومت مغولان*. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 5(15), 85-101.

مقدمه:

سلسله پادشاهی مغولان هند (جغتائیان هند؛ گورکانیان هند؛ تیموریان هند؛ بابریان) که با استیلای نخستین فرمانروای این سلسله *ظهیرالدین بابر* (1526-1530 م) بر سراسر شبه قاره، رسمیت یافته بود، تمامی حکومت‌های کوچک مسلمان را که پس از ضعف سلاطین تغلقی (اواخر قرن هشتم هجری) و لشکرکشی تیمور در سال‌های 801-800 ه.ق شکل گرفته بودند و مناطق سند و پنجاب و هندوستان شمالی تا بنگال و دکن را در اختیار داشتند، به خود منضم ساخت (شعبانی، 1370: 42). مغولان هند (۱۵۲۶ تا ۱۸۵۷ م) بر بخش بزرگی از شبه قاره هند شامل کشورهای امروزی هند، پاکستان، بنگلادش و بخش‌هایی از افغانستان امروزی فرمانروایی کردند (شیمل، 1386: 14). در این سلسله (1273-932 هجری قمری / 1526-1857 میلادی) هفده نفر به پادشاهی رسیدند که در میان آنها شش نفر به نام‌های بابر، همایون، اکبر، جهان‌گیر، شاه جهان و اورنگ زیب، مقتدرترین پادشاهان به حساب می‌آیند (دورانت، 1356: 27).

اگرچه میان ایران و هند از دوران باستان، مراودات فرهنگی و سیاسی برقرار بوده است، اما تأثیر فرهنگ و تمدن ایران بر زندگی اجتماعی و فرهنگی مردمان شبه قاره بیشتر در دوره سلطنت مغولان ژرفا یافت؛ به طوری که صنایع ظریفه دوره صفوی ایران در دربار سلاطین مغول هندوستان مانند همایون، اکبرشاه، جهان‌گیر شاه جهان رایج بود (حسنی، 1353: 66). پادشاهان مغول در هندوستان، حامی زبان و ادبیات فارسی بودند و اکبرشاه فارسی را زبان رسمی اعلام کرد (سدارنگانی، 1345: 43 و 44). در واقع ایرانیان در همه جنبه‌های زندگی مردم شبه قاره در دوره حکومت مغولان، به شدت تأثیر نهادند و آثار آن همه تأثیر و نفوذ به روشنی در هنر شبه قاره هند و پاکستان هویدا است (تمیم داری، 1372: 10 و 11). یکی از این تأثیرات، در هنر نگارگری شبه قاره در این دوره متجلی شده است. هنر نقاشی در هندوستان پیشینه ای طولانی دارد. اگرچه بر روی دیوارهای تعدادی از آثار تاریخی هندوان از جمله غارهای «آجانتا» و معابد مختلف آنان در جنوب شبه قاره، نمونه‌های بسیار جالبی به چشم می‌خورد، اما نگارگری آنگونه که در خدمت کتاب آرایی باشد، در شبه قاره به صورتی که در کشورهای اسلامی رایج بوده، وجود نداشته و تنها در قرن سیزدهم میلادی از ایران به هندوستان راه یافته است (Robinson, 1976: 16).

پرسش محوری این پژوهش آن است که «چه عواملی باعث تأثیرگذاری نگارگری ایران بر نگارگری شبه قاره در دوره حکومت مغولان شده است؟» پاسخ فرضی مطرح شده برای این پرسش به صورت زیر است: «از مهمترین عوامل باعث تأثیرگذاری نگارگری ایران بر نگارگری شبه قاره در دوره حکومت مغولان می‌توان به مهاجرت هنرمندان ایرانی به دربار مغولان هند و کشش و جذب‌ه ای که حاکمان مغول، نسبت به نگارگری‌های ایرانی دوره صفوی احساس میکردند و نیز دل‌بستگی ایشان به پیوندهای خانوادگی و فرهنگی با خاندان حاکمان دوره تیموری در ایران، اشاره نمود.» در ادامه، با بیان روش‌شناسی و پیشینه پژوهش، به بررسی عوامل تأثیرپذیری نگارگری شبه قاره در دوره حکومت مغولان از هنر ایران پرداخته شده است.

روش‌شناسی پژوهش:

روش انجام این پژوهش توصیفی-تحلیلی با رویکرد تاریخی است. از آنجا که شیوه "مطالعه تطبیقی" به عنوان روشی پایه ای در اکثر مطالعات وابسته به عوامل تاریخی مورد استفاده قرار می‌گیرد، در پژوهش کنونی نیز تحلیل‌ها با استفاده از این شیوه به رشته تحریر در آمده است. با استفاده از این روش، نگارگری‌های دوران حکومت مغولان بر شبه قاره از حیث تاریخچه پیدایش، ساختارها و خصایص صوری این آثار، مورد بررسی قرار گرفته است. در این پژوهش، از روش کتابخانه ای در جمع‌آوری داده‌ها استفاده شده است. ابزار گردآوری اطلاعات نیز شامل شناسه برداری است.

پیشینه پژوهش

از میان پژوهش‌هایی که در زمینه تأثیرات هنر نگارگری ایران بر هنر نگارگری شبه قاره در دوره مغولان انجام گرفته است، می‌توان به چند مورد مهم اشاره کرد، از جمله:

- **مادلین مالاید و همران گوتس**، در کتاب «هنر هند و ایرانی؛ هنر هند و اسلامی» (ترجمه یعقوب آژند) که در سال 1376 به چاپ رسیده است، به بررسی

سیر تحول نگارگری هند و ایرانی و هند و اسلامی پرداخته اند و در خلال بحث خود به مساله وام گیری نگارگری هندی از نگارگری ایرانی اشاره نموده اند.

- **آنه ماری شیمل** در کتاب «قلمروی خانان مغول» (ترجمه فرامرز نجد سمیعی) که در سال ۱۳۸۶ به چاپ رسیده است، ضمن بیان تاریخچه ای از شکل گیری حکومت مغولان در سرزمین های مختلف، به روابط فرهنگی و سیاسی مغولان هند با ایران و آسیای میانه پرداخته است.

- **Heeramaneck** در کتاب «شاهکارهای نگارگری هند» (Masterpieces of Indian Painting-From) که نخستین بار در سال 1984 به چاپ رسیده، در سه بخش عمده به بررسی نگارگری های مغولی می پردازد.

- **Amina** در کتاب «مینیاتورهای هندی دربار مغول» (Indian Miniatures of the Mughal court) که نخستین بار در سال 1992 چاپ گردیده است، ضمن بیان سیر زندگی مطرح ترین نقاشان دوره سلطنت سه امپراتور خاندان مغول، به بیان ریشه های نگارگری مغولی و زیبایی شناختی ایرانی در دربار مغول پرداخته است.

- **Kossak** در کتاب «نگارگری های دربار هند» (Indian Court Painting) که در سال 1997 به چاپ رسیده است، با تقسیم بندی نگارگری های انجام شده به سفارش سلاطین گورکانی هند، به بیان ویژگی های این آثار می پردازد.

- **Cummins** در کتاب «نگارگری هندی» (Indian Painting) که در سال 2006 به چاپ رسیده است، اشاره ای گذرا به موضوع تاثیر پذیری هنر هندی در دوره گورکانی از هنر ایرانی کرده است.

- **Rawson** در کتاب «نگارگری هندی» (Indian Painting) که در سال 1961 به چاپ رسیده است، از منظر تاریخی به بررسی نگارگری های هندی پرداخته است و در مبحث هنر دوره استیلای مغولان بر هند، ضمن به دست دادن شمایی کلی از هنر درخشان این دوره از تاریخ هنر شبه قاره، به مساله تعاملات هنری هندیان با هنرمندان خاورمیانه به خصوص ایران، افغانستان (خاوران باستان) و آسیای میانه اشاره می کند.

- **Gray و Barrett** در کتاب «نگارگری هندی» (Indian Painting) که در سال 1963 به چاپ رسیده است، با مقایسه ویژگی های ظاهری نگارگری های دوره مغول و دوران پیش از آن، تا اندازه ای به موضوع مورد بحث این پژوهش اشاره می کنند.

- **Topsfield** در کتاب «نگارگری هندی» (Indian Painting) که در سال 1994 به چاپ رسیده است، ضمن مرور تاریخچه نگارگری هندی، در فصل نگارگری های دوره خاندان بابر، شکل گیری فضای تازه در نگارگری این دوران و تغییر ساختار ظاهری و روایی این آثار را نتیجه تاثیرات فرهنگ ایران و آسیای میانه می داند.

مهمترین ادوار نگارگری مغولی شبه قاره:

مهمترین ادوار نگارگری مغولی شبه قاره که به نحوی آشکار تحت تاثیر هنر و فرهنگ ایرانی و در نتیجه مراودات فرهنگی میان ایران و شبه قاره شکل گرفته و تکامل یافته است، شامل دوران پادشاهی بابر تا پایان حکومت اورنگ زیب^۱ است. دوران شکوه امپراتوری گورکانی تا اواسط پادشاهی اورنگ زیب بود و پس از وی یعنی در دوران مغول صغیر از قدرت این امپراتوری به شدت کاسته شد و کشور هند که در روزگار اکبرشاه و شاهجهان و اورنگ زیب سیر تمدن و ترقی را آغاز کرده بود رو به ضعف نهاد. بهادرشاه دوم آخرین فرمانروای گورکانی بود که در سال ۱۸۵۷ میلادی تاج و تخت را به انگلیسی ها واگذار کرد. در ادامه، به مرور مهمترین ادوار نگارگری مغولی شبه قاره پرداخته شده است.

دوره سلطنت همایون (1530-1540 و 1555-1556)

چنانکه پیشتر بدان اشاره شد، نخستین حاکم مغولی هند، بابر از نوادگان چنگیز بود. او بسیار به فرهنگ و هنر علاقه مند بود. ابن بطوطه نوشته است که به سال 108 هجری امیر تیمور گورکانی به هند تاخت و لاهور را تاراج کرد و پس از ویرانی ها و خرابیهای بسیار به سمرقند بازگشت. ظهیرالدین بابر از اعقاب تیمور در سال 923 ه.ق لاهور را تسخیر کرد و پس از چندی موسس سلسله مغولان هند شد. خاندان وی در کتب تاریخی به نامهای

جغتائیه، بابریه و تیموریه اشتهاار یافته‌اند. این سلسله که همزمان با شکوفایی و دوران اعتلای صفویان، در شبه قاره اعتبار و قدرت روزافزون یافتند با پادشاهان صفوی روابط نزدیک و صمیمانه برقرار کردند. همایون، شاه هندی به دربار شاه طهماسب اول صفوی پناهنده شد و مورد احترام وی قرار گرفت و پس از چندی با لشکریان فراوانی که شاه طهماسب اول همراه وی فرستاد به هند بازگشت و بر رقیبان خویش غلبه یافت. با اینکه همایون پس از فتح دهلی بیش از یک سال زنده نبود، حضور و فرمانهای او و روابطش با دیگر امیران و شاهزادگان، عامل بسیار مهم و مؤثری در شباقت یافتن دربار مغولان هند به دربارهای ایرانی بود (بیات، 1376: 82). همایون شاه در تبریز با دو نقاش معروف ایران یعنی میرسید علی مصور تبریزی (تصویر 1) و خواجه عبدالصمد شیرازی (تصویر 2) ملاقات کرد و پس از آنکه با کمک قشون ایرانی حکومت هندوستان را مجدداً به دست آورد، با آوردن ایشان به هند، آنان را به کار نگارگری گماشت. کتب بسیاری در این زمان به دست هنرمندان ایرانی مکتوب و مصور گردید (گل نجفی، 1379: 18).

دوره سلطنت اکبرشاه (1556-1605)

اکبرشاه یکی از طرفداران و علاقه‌مندان واقعی هنر به خصوص هنر نگارگری بود. او کارگاهی برای هنرمندان دربار تأسیس کرده و بر کار آن نظارت می‌کرد. اکبرشاه زیر نظر عبدالصمد یکی از معروفترین نقاشان ایرانی، درس نگارگری فرا می‌گرفت. سبک هند و ایرانی با حمایت‌های بسیار او شکوفا گردید و کتاب‌های «بابرنامه»، «رامایانا»، «اکبرنامه»، «تیمورنامه»، «داستان خمسه»، «جامع التواریخ»، «حمزه‌نامه» و... در کارگاه سلطنتی او مصور شد. این کارها فرصتی مغتنم بود برای آموزش نقاشان هندی که زیر نظر استادان ایرانی کار می‌کردند. از نقاشان معروف دوره اکبرشاه، میرسید علی تبریزی، عبد الصمد شیرازی، «داسوانتو»، «باساوان»، «فرخ بیگ» (تصویر 3)، «کالموک»، «مادهو»، «جگن»، «محسن»، «خمکاران»، «ترا» و عید الحامد را می‌توان نام برد. از مهمترین مضامین نگارگری‌های این دوره می‌توان به صحنه‌های رزم، اجتماع مردم و اسب سواران در حال شکار و مجالس بزم شاهانه اشاره کرد (بیات، 1376: 83).

یکی از ویژگی‌های بارز نگارگری مغول در دوره اکبرشاه، کار گروهی نقاشان بر روی یک نگاره بود. به این ترتیب که ابتدا صورت بندی طرح کلی نگاره توسط استاد و نگارگران طراز اول انجام می‌شد و طراحی چهره‌ها و سایر جزئیات نگاره و نیز رنگ‌آمیزی بخش‌های مختلف اثر، توسط هنرمندانی که شاگردان خیره استادان حاضر در کارگاه بودند، انجام می‌شد. بر اساس نوشته‌های مندرج در کتاب‌های برجای مانده از نویسندگان دوره مغولان هند، این رویکرد به ویژه در عهد اکبر شاه، بسیار معمول بوده است (Losty, 1982: 79-80).

در واقع جنبه‌های متعدد آثار نگارگری این دوره، متأثر از سبک و ساختار معمول نگارگری‌های ایرانی در دربار صفوی است. منظره‌پردازی در آثار نگارگری ایرانی از جمله این ساختارها بود که در آن، تصویر را به سطوح متعددی تقسیم می‌کردند که هر یک محدوده مشخصی از فضا را نشان می‌داد. از ترکیب‌بندی‌های معمول این دوره به تصویر کشیدن محوطه کاخ با اشخاصی در درون و بیرون آن بود.

هنرمندان ایرانی، هم زمان با پدید آوردن ترکیب‌بندی‌های نو در تهیه نگاره‌هایی که اغلب به منظور مصورسازی شاهکارهای ادبی بود، روش معمول برای ایجاد نگاره‌ها یعنی استفاده از «طرح مقدماتی» را نیز به نگارگران هندی آموختند. در این شیوه، هنرمند می‌توانست طرحی را که برای تابلو خاصی تهیه کرده است، الگوی تابلوهای متعدد دیگر نیز قرار دهد. به تحقیق، شمار بسیاری از ترکیب‌بندی‌های رایج در برخی از کارگاه‌های ایرانی نیز در نتیجه پیروی از همین اسلوب شکل گرفته است (Binyon and others, 1933: 98).

دوره سلطنت جهانگیرشاه (1605-1628):

جهانگیر شاه وارث اکبر شاه که خود نیز نقاش زبردستی بود، بیشتر به نگارگری از وقایع روزمره، گل‌ها، پرندگان و حیوانات و زاهدان (مرتاضان) هندی علاقه داشت. در زمان جهانگیرشاه، تغییر شیوه کتاب آرایی از توالی تصاویر، به صفحات مجزا و نامتصل به وقوع پیوست. آشنایی با نگارگری اروپایی هم باعث رواج طبیعت‌گرایی در آثار نگارگری شد. از مهمترین نقاشان دوره جهانگیر می‌توان به «عبد الحامد»، «بیشانداس» (تصاویر 4 و 5)،

«مانوهر»، «گوارداهان»، «میسکین»، منصور و ابو الحسن اشاره کرد (گل مجدی، 1379، ص 19).

دوره سلطنت شاه جهان (1628-1658):

تلاش بی‌وقفه شاه جهان برای احیای شکوه حکومت مغول در دوره نخستین حاکمان این سلسله، باعث شد تا وی به اهداف بلند پروازانه‌ای بیانید که در بنای **تاج محل** تجلی یافته است. نقاشی از تک چهره مشاهیر در زمان شاه جهان بسیار متداول شد و نمایش خصوصیات فردی شخصیت‌های تصویر شده، بیش از پیش مورد توجه نگارگران واقع شد. زندگی سلطنتی، مراسم گروهی آیینی، مجالس بزم شبانه، اجتماع صوفیان و نمایش زنان، در کنار نقاشی از تک چهره مشاهیر، از مهمترین مضامین آثار نگارگری این دوره محسوب می‌شود. موضوع مشخص خیردار ایستادن جوانان روبه‌روی یکدیگر، یکی دیگر از مضامین خاص آثار نگارگری این دوران است. همچنین بکارگیری «نیم‌قلم» در طراحی بسیار متداول شد. مجموعه آثار نگارگری به وجود آمده در کارگاه سلطنتی شاه جهان، به خاطر حاشیه‌های گلدارشان، دارای شهرت اند. «فاخر الله»، «بیچتر»، و «آنوپ چاتار» (تصویر 6) از مهمترین نقاشان این دوره اند (ترکمانی، 1388: 68).

دوره سلطنت اورنگ زیب (1658-1707):

دوره سلطنت اورنگ زیب را می‌توان آغاز انحطاط سبک نگارگری «هند و ایرانی» برشمرد. او بسیار متعصب بود و از همین روی، تمامی کارگاه‌های پایتخت را تعطیل کرد. با این حال، مقامات رسمی در زمان سلطنت وی، نقاشان را به خدمت گرفتند. اگرچه کاخ‌های راجستان، دکن و تپه‌های پنجاب محل اجتماع هنرمندان نگارگر دوره سلطنت اورنگ زیب محسوب می‌شد، اما نگارگری به واسطه عدم برخورداری از حمایت شخص شاه، و علی‌رغم حمایت دیگر سران حکومتی، پس از چندی رو به انحطاط نهاد. در این آثار، تکنیک‌های نگارگری به نحو مشهودی تضعیف شد و صورتی تزئینی و در اصطلاح «بازاری» یافت (ترکمانی، 1388: 69).

خصایص عمده نگاره‌های سبک هند و ایرانی

یکی از ویژگی‌های سبک «هند و ایرانی»، توجه بسیار به بازنمایی چهره واقعی اشخاص است که این امر به رواج «تک چهره سازی» در این دوران انجامید. این سبک عامی‌ترین سبک نگارگری هند محسوب می‌شود. در این سبک بیشتر، تصاویر امیران و شاهان، زنان و مردان درباری، سرداران و حتی نقاشان مورد توجه قرار گرفته است. نگارگری شبه قاره، در ابتدا یک عنصر تزئینی برای آرایش تصویری متون ادبی به شمار می‌رفت، اما بعدها صفحاتی مجزا را به خود اختصاص داد. اما با این همه، خصایص اصلی خود مانند مسطح بودن، عناصر تزئینی، طراحی عالی و رعایت واقع‌گرایی در نمایش جزئیات را حفظ کرد. این نگارگری‌های مستقل بر روی کاغذهای مجزای لاک‌ی کار شده و توسط علاقه‌مندان به هنر نگهداری می‌شد (ترکمانی، 1388: 66). از لحاظ فنی قواعد تصویری نگارگری مغول تا پایان دوره سلطنت شاه جهان (1628-1658) از نمونه‌های ایرانی خود پیشی‌گرفت. ظرافت خطی بسیار کنترل شده و طراحی دقیق در آثار میر سید علی و عبد الصمد از ویژگی‌های خاص نگارگری ایران بود که به‌طور وسیع در دربار مغولان مورد توجه قرار گرفت. تردیدی نیست که صدها نقاش هندی نیز از قواعد خطی ویژه نگارگری ایرانی استفاده می‌کردند، اما این چیزی بود که آنها به‌تازگی و از طریق نقاشان ایرانی به آن دست یافته بودند. در این دوران دوباره ویژگی‌های نگارگری ایرانی در مورد ترسیم خطوط بسیار ظریف رایج شد و نوعی سایه‌رنگ در این آثار به کار برده شد. از این رو تأثیر ویژگی‌های نگارگری ایران را بر این‌گونه تصاویر سایه روشن پرچلوه، در بسیاری از نگارگری‌های مغول می‌توان مشاهده کرد. در این آثار، تصاویر کوه‌ها، صخره‌ها، گل‌ها و ساختمان‌ها همسو با قواعد زیبایی‌شناختی نگارگری ایرانی که به نمایش شکل واقعی اشیا و نه شکل دیداری آنها می‌پردازد، صورت بندی شده است؛ از جمله، به‌کارگیری رنگ‌های درخشان برای معطوف کردن چشم به موضوعات اصلی را می‌توان در آثار نگارگری فرخ بیگ (تصاویر 7 و 8) شریف و آقا رضا مشاهده کرد (ترکمانی، 1388: 69). به نظر می‌رسد، طبیعت‌گرایی بخش مهمی از دغدغه نگارگران سبک هند و ایرانی بوده و بدن جهت، به تدریج، مضامین مورد توجه در آثار نگارگری از موضوعات حماسی به عاشقانه و بزمی تغییر یافت. همزمان، نگارگری سبک هند و ایرانی، از نمایش عالم مثالی به دنیای انسان‌های واقعی و زمینی روی آورد تا سرانجام در قرن 17 میلادی،

تصویر شاه یا پسرانش، به وسیله‌ای برای بیان ایده‌های فلسفی بدل شدند (ترکمانی، 1388: 71).

عوامل تاثیرپذیری نگارگری شبه قاره در دوره مغولان از هنر ایران:

نگارگری ایرانی به ویژه از قرن هشتم هجری قمری، به الگویی برای درک زیبایی‌شناسی هنرمندان سرزمین‌های همجوار بدل گردید که از آن میان می‌توان به تأثیر نگارگران هندی به ویژه در کتاب آرایه‌ی نسخ خطی فارسی در دوران استیلای مغولان بر شبه قاره اشاره کرد. در واقع فرهنگ نگارگری هنرمندان هندی در عصر مغولان، توسط هنرمندان دوره تیموری در ایران و شرق آسیا شکل گرفت. آثار نگارگری شبه قاره در دوره حکومت مغولان، به گونه‌ای چشم‌گیر معرف نفوذ هنر نگارگری ایرانی است. همایون در هنگام حضور خود در ایران نسبت به نگارگری‌های دوره صفویه علاقه بسیاری احساس می‌کرد (ورجاوند، 1351: 26-27).

مهاجرت هنرمندان ایرانی به دربار مغولان هند از سرنوشت سازترین عوامل پیوند میان سنت‌های هنری ایران و شبه قاره است. عده کمی از هنرمندان، مانند میرسید علی تبریزی و عبدالصمد شیرازی، بنا به دعوت فرمانروایان مغول به هند رفتند؛ اما بیشتر ایشان، از جمله میر تقی‌باقر فرزند میرعلی هروی (هنرمند مکتب تبریز)، ظاهراً خود به هند سفر می‌کردند (Okada, 1992: 146-147).

یکی دیگر از علل تعدد و دوام مناسبات هنری میان ایران و هند در دوره مغولان هند، اشتیاق ایشان به هنر نگارگری و خوشنویسی ایران بود؛ اشتیاقی که خود با تأکید بر پیوندهای خانوادگی و فرهنگی تیموریان تقویت می‌شد. بابر، در زندگی‌نامه خود نوشته‌اش؛ با برنامه، حرمت زیادی برای میراث فرهنگی و هنری تیموریان قایل شده است (Babur, 1994: 71). همچنین می‌توان به آثار نویسندگان هندی این دوره اشاره کرد که نگارگری کمال الدین بهزاد² و خطاطی سلطان علی مشهدی³ را اوج تعالی هنری ایران بعد از ورود اسلام و معیاری برای سنجش کیفیت کار هنرمندان دیگر در دوره‌های بعد خوانده‌اند (Allami, 2009: 108-109, 113).

همچنین مغولان هند، کتاب‌های مربوط به هنرمندان بزرگ یا حامیان آنان در عصر تیموری را بسیار گرامی می‌داشتند. یکی از این کتابها شاهنامه‌ای است که برای مجلی جوکی، نواده تیمور، ساخته شد و به بابر رسید و بعد به دست همایون شاه، اکبر شاه، جهانگیر شاه، شاه جهان و اورنگ زیب افتاد. نسخه‌ای از ظفرنامه، به خط سلطان علی مشهدی، حتی از آن هم اهمیت بیشتر یافت. این نسخه شامل مکتوباتی از اکبرشاه و جهانگیرشاه است. در این کتاب وقایع مهم و کلیدی زندگی تیمور در نگاره‌هایی دو صفحه‌ای به تصویر کشیده شده و این خود شاید الگویی برای ثبت و ضبط تاریخ‌نامه‌های مغولان هند، از جمله اکبرنامه یا جهانگیرنامه فراهم آورده باشد. همچنین است نسخه‌ای از خمسه نظامی. نگارگری‌های موجود در این نسخه نشان می‌دهد که هنرمندان نگارگر شبه قاره از نگارگری‌های ایرانی هم مثنی‌سازی می‌کرده‌اند و هم اقتباس آزادانه.

1- نقاش چیره‌دست دوره تیموری و صفوی که در دوره حکومت سلطان حسین بایقرا در هرات و شاه اسماعیل صفوی در تبریز فعال بوده و نام او همواره بیانگر اوج مهارت هنری در نقاشی این دوران است. از جمله معتبرترین منابع موجود درباره وی، می‌توان به نوشته‌های اشخاصی چون خواندمیر، ظهیرالدین بابر و میرزا حیدر دوغلات، دوست مجلی، قاضی احمد قمی و اسکندر بیک منشی اشاره کرد (پرسیلا و شادکام، 1382: 94).

2- نظام الدین سلطانی معروف به سلطان‌علی مشهدی (۹۲۶-۸۳۹ ه.ق/۱۵۲۰-۱۴۳۵م) ملقب به «سلطان الخطاطین» از خوشنویسان ایرانی و از معروفترین نستعلیق‌نویسان قرن نهم و دهم ایران است. هیچ یک از نستعلیق‌نویسان قدیم در زمان خود به اندازه او صاحب شهرت نشده‌اند. تمام کتبی‌های مصر، مدارس هرات را که از بناهای سلطان حسین بایقرا و امیر علیشیر نوائی است، سلطانه‌ای به خط نستعلیق اعلا جلی نوشته است. شیوه او در نستعلیق‌نویسی نزد خوشنویسان دربار مغولان هند بسیار مورد توجه بود (فضایلی، ۱۳۶۲: ۴۷۱-۴۶۲). او به سال ۸۴۱ در مشهد متولد شد و پس از کسب کمالات به دربار سلطان ابوسعید گورکانی و سلطان حسین بایقرا راه یافت. سلطان علی مشهدی در سن ۸۵ سالگی در سال ۹۲۶ بدرود حیات گفت. وی شاگرد مولانا اظهر تبریزی بود و شاگردانی چون سلطان مجلی نور، سلطان مجلی خندان و میرعلی هروی را تعلیم داد (پساوولی، 1360: 137). مهمترین تالیف او رساله منظومی است در قالب مثنوی که به قواعد خط پرداخته که بعدها به آن عنوان «صراط السطور» را داده‌اند و میرعلی هروی آنرا «صراط الخط» نامیده است؛ هرچند خود سلطان‌علی، هیچ نامی بر آن ننهاده بود (فضایلی، 1362: 466).

کتابهایی که فرمانروایان مغول گرد آورده اند، اقبال ایشان را به نگارگری و خط ایرانی محرز می‌کند (Bloom & Blair, 2009: 226-227).

به طور کلی، گرایش هنرمندان شبه قاره در دوره حکومت مغول به هنرهای تصویری ایران و نفوذ قواعد هنر ایرانی در آثار نگارگری این کشور، متأثر از دو منبع بوده است: نخستین منبع وجود تعداد زیاد نسخ خطی مصور و غیرمصور در کتابخانه های شاهان مغول است. از آن جمله، وجود شواهد مستندی همچون یادداشتهای خطی یا مهر امپراطوری مغول ثابت می‌کند که بابر و نیاکان او شاهنامه‌ای داشتند که در ابتدا برای مجذوبی جوکی نوه تیمور تهیه و مصور شده بود. (بعدها در سال 1440 میلادی کپی‌برداری از روی آن صورت گرفت). بر روی این نسخه خطی مصور مهر شش امپراطور آغازین سلسله مغولان هند به چشم می‌خورد. علاوه بر آن می‌توان به کتابهای خطی مصور ایرانیان مانند «ظفرنامه» اثر شرف‌الدین یزدی اشاره کرد که به وسیله میر شیرعلی برای سلطان حسین میرزا با تصاویری از اکبرشاه و جهانگیرشاه اشاره کرد که در حدود سالهای 1467-1468 میلادی، در آن برخی نگاره های منسوب به بهزاد توسط نقاشان دربار مغولان هند مثنی سازی شد. نگاره مثنی سازی شده «یوسف و زلیخا» متعلق به شاهزاده کامران که دارای مهر دوران شاه جهان است و نگاره های مثنی سازی شده از روی نسخه مصور خمسه نظامی مربوط به اواخر قرن پانزدهم متعلق به دوران جهانگیر شاه و شاه جهان نیز از آن جمله اند. این نسخ خطی مصور در نزد شاهان مغول بسیار محبوب بود و نگارگری‌های موجود در آنان منبع خوبی برای الگو گرفتن نگارگران مغول محسوب می‌گردید. علاوه بر نسخ خطی، حاکمان مغولی شبه قاره، مالک بسیاری از نسخ پر ارزش نگارگری مرقع بودند. به‌طور مثال در مرقع گلشن، نگارگری های زیادی منسوب به بهزاد به چشم می‌خورد که از جمله آنها می‌توان به نگارگری دو صفحه‌ای «سلطان حسین در باغ»، «جوای ایستاده با ردایی راه راه و ثنکی در دست» و «شاهزاده‌ها در عمارت کلاه فرنگی» نام برد که با ویژگی مکتب تبریز در بین سالهای 1550-1540 هم خوانی دارند. این آثار، احتمالاً بخشی از هدایایی بوده است که توسط شاهان صفوی ایران برای حاکمان مغول شبه قاره از طریق هیئت مأموران سیاسی دو کشور فرستاده می‌شد. (ترکمانی، 1388: 67) دومین منبع، ورود شمار زیادی از هنرمندان نگارگر ایرانی به هند است که منجر به تأثیرگذاری نگارگری ایرانی بر نگارگری دوره حاکمیت مغولان گردید. بدین ترتیب، نگارگری مغول در محیط رشد و توسعه یافت که نتیجه توسعه روابط فرهنگی بین شبه قاره و آسیای مرکزی و ایران بود. اگرچه سنگ بنای ورود هنرمندان نگارگر ایرانی به دربار مغولان هنر را همایون شاه نهاد، اما بعد از فوت همایون، آنان به همراه سایر هنرمندانی که خودخواسته قدم به کارگاه های هنری دربار حاکمان مغول نهادند، موجب رواج و توسعه هنر نگارگری ایران در هندوستان شدند. (خلوصی راد، 1369: 153) یکی از شاخص‌ترین مضامینی که به طور کامل مورد پذیرش شاهان مغول هند واقع شد، نگاره های ساخته شده برای اشعار عارفانه ایرانی بود که جز در کشور هند، در تمامی سرزمین‌های اسلامی نیز مقبولیت عام یافت. از جمله این آثار می‌توان به نسخه مصور دیوان امیر خسرو دهلوی، نسخه مصور دیوان امیر شاهی، نسخه مصور دیوان حافظ، نسخه مصور خمسه نظامی، نسخه مصور خمسه امیر خسرو و انوار سهیلی (مشهورترین ترجمه کلیده و دمنه به فارسی در میان فارسی زبانان هند) و نسخه مصور بوستان و گلستان سعدی اشاره کرد. علاوه بر این آثار، کتابهای مربوط به تاریخ مغولان هند از قبیل اکبرنامه، بابرنامه، جهانگیرنامه، پادشاهنامه، جامع التواریخ و چنگیزنامه نیز با پیروی از قاعده تصویری نسخ خطی شاهنامه و ظفرنامه به نگارگری مزین و مورد توجه شاهان مغول هند واقع شدند و در سراسر سرزمین‌های اسلامی رواج یافتند. ترکیب بندی و شیوه پیکرنگاری در این آثار، همانند نمونه های ایرانی انجام گرفته است. برای مثال در نسخ خطی خمسه نظامی یا خمسه امیر خسرو، نگارگری‌های مربوط به «تماشای حمام کردن شیرین در برکه توسط خسرو»، «دیدار شیرین و فرهاد در حالی‌که فرهاد با شکافتن کوه بیستون راه را برای شیرین همواره می‌کند»، «لیلی و مجنون در مکتب»، «مجنون در بیابان» و «بهرام گور در قصر همراه با هفت شاهدخت زیباروی» برخی از موضوعات مشخص نقاشان ایرانی بودند که نقاشان مغول نیز از آنها الگو برداری کردند. بعدها قواعد بصری ویژه نگارگری ایرانی توسط نقاشان مغول هند بسط و توسعه یافت (ترکمانی، 1388، ص 68).

نتیجه گیری

عوامل متعددی به ارتباط میان هنر ایرانی و هند شبه قاره در دوره حکومت مغولان دامن می‌زده‌اند. بر اساس مباحث مطرح شده، مقدمات بروز تحول در هنر نگارگری هند، همزمان با ورود همایون شاه به دربار شاه طهماسب صفوی شکل گرفته است. آشنایی او با هنرمندان مکتب‌های تبریز، قزوین، اصفهان و شیراز در دوره صفوی، به دعوت هنرمندان ایرانی برای ایجاد کتابخانه‌ای در هند از سوی همایون شاه منجر شد. با مرگ همایون شاه در دهلی و جانشینی اکبرشاه، هنرمندان ایرانی نه تنها به مصور کردن نسخ خطی نویسندگان و شعرای ایرانی پرداختند؛ بلکه به تربیت هنرمندان بومی نیز، که بعدها در شکوفا کردن هنر نگارگری هند نقش مؤثری داشتند، اقدام کردند. آثار نگارگری شبه قاره در دوره حکومت مغولان، به گونه‌ای چشم‌گیر معرف نفوذ هنر نگارگری ایرانی است. هنر نگارگری مغولی هند (سبک هند و ایرانی)، که در ابتدا تحت تأثیر مکتب نگارگری صفویه بود، مقارن با ورود انگلیسی‌ها و پرتغالی‌ها به هندوستان، در معرض تأثیرات هنر غرب قرار گرفت. میل حاکمان مغول هند به حفظ پیوندهای فرهنگی با ایران، به دلیل خویشاوندی شان با حاکمان دوره تیموری ایران، برای ایشان اهمیت قابل توجهی داشته است. به طور کلی، گرایش هنرمندان شبه قاره در دوره حکومت مغول به هنرهای تصویری ایران و نفوذ قواعد هنر ایرانی در آثار نگارگری این کشور، متأثر از دو منبع بوده است: نخستین منبع وجود تعداد زیاد نسخ خطی مصور و غیرمصور در کتابخانه‌های شاهان مغول و وجود پیوندهای خانوادگی و فرهنگی مغولان هند با خاندان حاکمان دوره تیموری در ایران است و دومین منبع، ورود شمار زیادی از هنرمندان نگارگر ایرانی به هند است که منجر به تأثیرگذاری نگارگری ایرانی بر نگارگری مغول گردید. در واقع، مهاجرت هنرمندان ایرانی به دربار مغولان هند از سرنوشت سازترین عوامل پیوند میان سنت‌های هنری ایران و شبه قاره است. در نتیجه فرضیه این پژوهش به صورت زیر مورد پذیرش واقع می‌شود: از مهمترین عوامل تأثیرگذاری نگارگری ایران بر نگارگری شبه قاره در دوره حکومت مغولان می‌توان به مهاجرت هنرمندان ایرانی به دربار مغولان هند و کشش و جذب‌ها ای که حاکمان مغول، نسبت به نگارگری‌های ایرانی دوره صفوی احساس میکردند و نیز دلبستگی ایشان به پیوندهای خانوادگی و فرهنگی با خاندان حاکمان دوره تیموری در ایران، اشاره نمود.

KAYNAKÇA

- بیات، نصرالله، (1376). تاریخچه روابط سیاسی و فرهنگی ایران و شبه قاره، نامه پارسی، شماره 6، تهران: 85-76.
- Beyat, N. (1376). Tarihçeye Revabet-e Ferhengi ve Siyasi İnan ve Şebhe Karreh. *Name-i Farsi*, 0(6), Tahran, 85-76.
- پریسیلا، سوچک و شادکام، مولود، (1382). کمال الدین بهزاد، کتاب ماه هنر، شماره 63 و 64، تهران: 97-94.
- Perisila, S. ve Shadkam, M. (2003). Kemaleddin Bihzad. *Kitab-i Mah-i Hüner*, 0(63-64), Tahran, 94-97.
- ترکمانی، احمد، (1388). مرقع گلشن، کتاب ماه هنر، شماره 129، تهران: 71-66.
- Turkmani, A. (1388). Murakka -i Gülşen. *Kitab-i Mah-i Hüner*, 0(129), Tahran, 66-71.
- تمیم داری، احمد، (1372). پیوندهای فرهنگی ایران و هند، کیهان فرهنگی، شماره 99، تهران: 13-10.
- Temimdari, A. (1372). Peyvendhay-i Ferhengi İnan ve Hint. *Keyhan Ferhengi*, 0(99), Tahran, 10-13.
- حسینی، زهرا، (1353). نمونه‌های صنایع ظریفه ایران زمان هخامنشی و ساسانی در هندوستان و ارتباط آن با بودا و مذهب بودایی، چاپ اول، تهران: میهن.
- Heseni, Z. (1353). *Nemunehay-e Senayi-i Zerife İnan-i Zaman Hehamenşi ve Sasani der Hindustan ve İrtibat-i an ba Mezheb-i Budayi*. Çap-i Evvel, Tahran: Mihen.
- خلوصی راد، ذبیح‌الله، (1369). شمه ای از رابطه تمدن و هنر ایران در شبه قاره، مشکوه، شماره 27، تهران: 156-150.
- Hulusi Rad, Z. (1369). Şimmei Ez Rabite-i Temeddun ve Hüner-i İnan der Şebhe Karreh. *Mışkat*, 0(27), Tahran, 150-156.

- دورانت، ویلیام چیمز، (1356). اختناق هندوستان، چاپ اول، ترجمه ر. نامور، تهران: نشر گام سحر.
- Duranate, W. J. (1356). *İhtinak-i Hindustan*. Çap-i Evvel, Tercüme-i R. Nâmver, Tahrân: Gam-i Seher.
- سدارنگانی، هرمل، (1345). پارسی‌گویان هند و سند، چاپ اول، تهران: بنیاد فرهنگ ایران.
- Sedarengani, H. (1345). *Parsi Guyan-i Hint ve Sint*. Çap-i Evvel, Tahrân: Bün-yad-i Ferheng-i İrân.
- شعبانی، رضا، (1370). نقش ایرانیان در رشد و اعتلای فرهنگی شبه قاره هند، نامه فرهنگ، شماره 3، تهران: 40-43.
- Şebâni, R. (1370). Nakş-i İtaniyan der Rüş-t ve İtilay-i Ferhengi Şebhe Karreh-i Hint. *Name-i Ferheng*, 0(3), Tahrân, 40-43.
- شهریار نقوی، سید حیدر، (1353). تجلیات زبان و فرهنگ ایران و هند و پاکستان، هنر و مردم، شماره 144، تهران: 49-56.
- Şehriyar-Nekevi, S. H. (1353). Tecelliyat-i Zeban ve Ferheng-i İrân ve Hint ve Pakistan. *Hüner ve Merdum*, 0(144), Tahrân, 49-56.
- شیمل، آنه ماری، (۱۳۸۶). در قلمروی خانان مغول، چاپ اول، ترجمه فرامرز نجد سمیعی، تهران: امیرکبیر.
- Schimmel, A. M. (2007). *Der Kalemro-e Hânân-i Moğol*. Çap-i Evvel, Tercüme-i Feramerz Necd Semie, Tahrân: Emir Kebir.
- گل نجفی، فریبا، (1379). تاریخ اجمالی هنر هند، کتاب ماه هنر، شماره 22، تهران: 14-18.
- Gülmuhammedi, F. (1379). Tarih-i İcmali-e Hüner-i Hint. *Kitab-i Mah-i Hüner*, 0(22), Tahrân, 14-18.
- فضایلی، حبیب‌الله، (۱۳۶۲). اطلس خط، چاپ دوم، اصفهان: مشعل.
- Fezaïli, H. (1983). *Atlas-i Hat*. Çap-i Dovvom, İsfahan: Meşal.
- ورجواند، پرویز، (1351). سیری در هنر ایران و دیگر سرزمین‌های اسلامی، هنر و مردم، شماره 117، تهران: 17-27.
- Vercavend, P. (1351). Seyr-i der Hüner-i İrân ve Diğ-er Serzeminhay-i İslami. *Hüner ve Merdum*, 0(117), Tahrân, 17-27.
- هالاید، مادلین و گوتس، هرمان، (1376). هنر هند و ایرانی؛ هنر هند و اسلامی، چاپ اول، ترجمه یعقوب آژند، تهران: مولی.
- Halliday, M. ve Goetz, H. (1997). *Hüner-i Hint ve İrani; Hüner-i Hint ve İslami*. Çap-i Evvel, Tercüme-i Yakub Ajend, Tahrân: Mola.
- یساولی، جواد، (1360). پیدایش و سیر تحول هنر خط، چاپ دوم، تهران: یساولی.
- Yasavoli, C. (1981). *Peydayeş ve Seyr-i Tehevul-i Hüner-i Hat*. Tahrân: Yasavoli.
- Losty, J. P. (1982). *The Art of the Book in India*. Michigan: The University of Michigan.
- Binyon, L.; Wilkinson, J. ve Gray, B. (1933). *Royal Academy of Arts (Great Britain)*. Minnesota: Dover Publications.
- Babur, Z. (1994). *The Babur-Nama in English (Memoirs of Babur)*. Delhi: Low Price Publications.
- Allami, A. (2009). *The Ain-i Akbari*, (Vol. 1). Piscataway: Gorgias Press.
- Blair, S. (2009). *The Grove Encyclopedia of Islamic Art & Architecture: Three-Volume Set*. Oxford: Oxford University Press.
- Okada, A. (1992). *Indian Miniatures of the Mughal Court*. Michigan: The University of Michigan.
- Robinson, W. (1976). *Persian Paintings in the India Office Library*. New York: Sotheby Parke Bernet.
- Majumdar, R. C. (Ed.). (1984). *The History and Culture of the Indian People: Vol. 8. The Mughal Empire*. Mumbai: Bharatiya Vidya Bhavan.
- The Metropolitan Museum of Art (2021). www.metmuseum.org adresinden 09.03.2021 tarihinde erişildi.
- Victoria and Albert Museum (2021). www.vam.ac.uk adresinden 09.03.2021 tarihinde erişildi.
- Aga Khan Museum (2021). www.agakhanmuseum.org adresinden 09.03.2021 tarihinde erişildi.
- Christie's (2021). www.christies.com adresinden 09.03.2021 tarihinde erişildi.

تصاویر:

تصویر شماره (1): نگاره ای اثر میرسید علی مصور
تبریزی با موضوع شکار
منبع تصویر:
<https://www.metmuseum.org>

تصویر شماره (2): نگاره ای اثر خواجه عبدالصمد شیرازی
منبع تصویر:

<https://www.metmuseum.org>

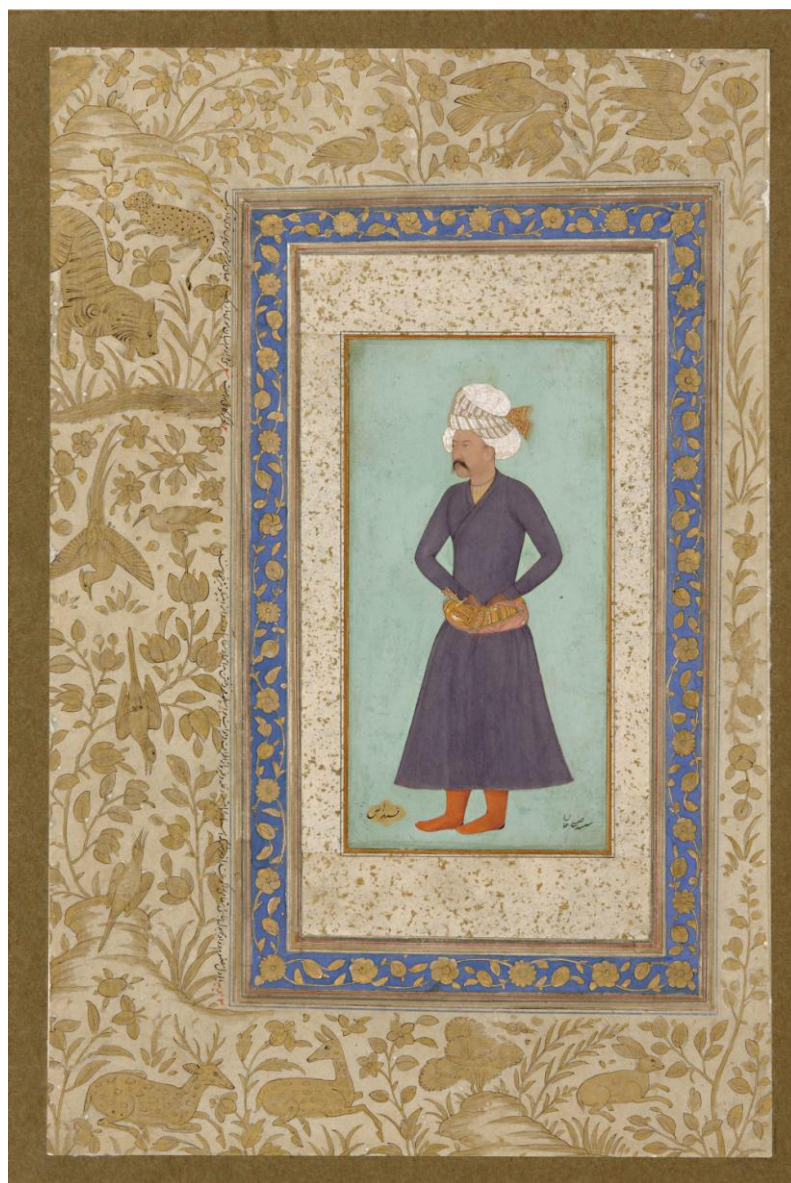

تصویر شماره (3): نگاره ای اثر فرخ بیگ
منبع تصویر:

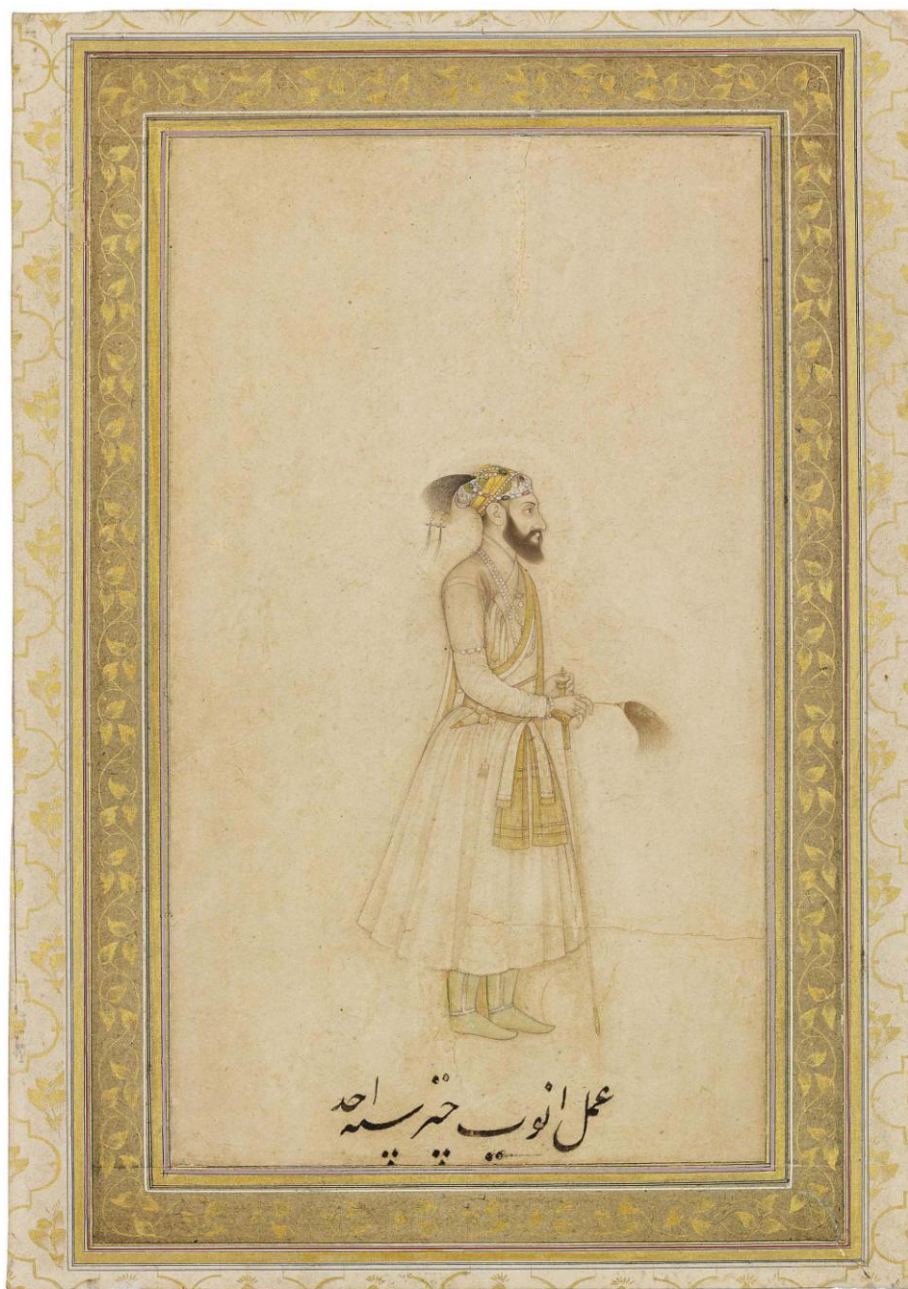
<https://www.vam.ac.uk>

تصویر شماره (4): نگاره ای اثر بیشانداس
منبع تصویر:
<https://www.metmuseum.org>

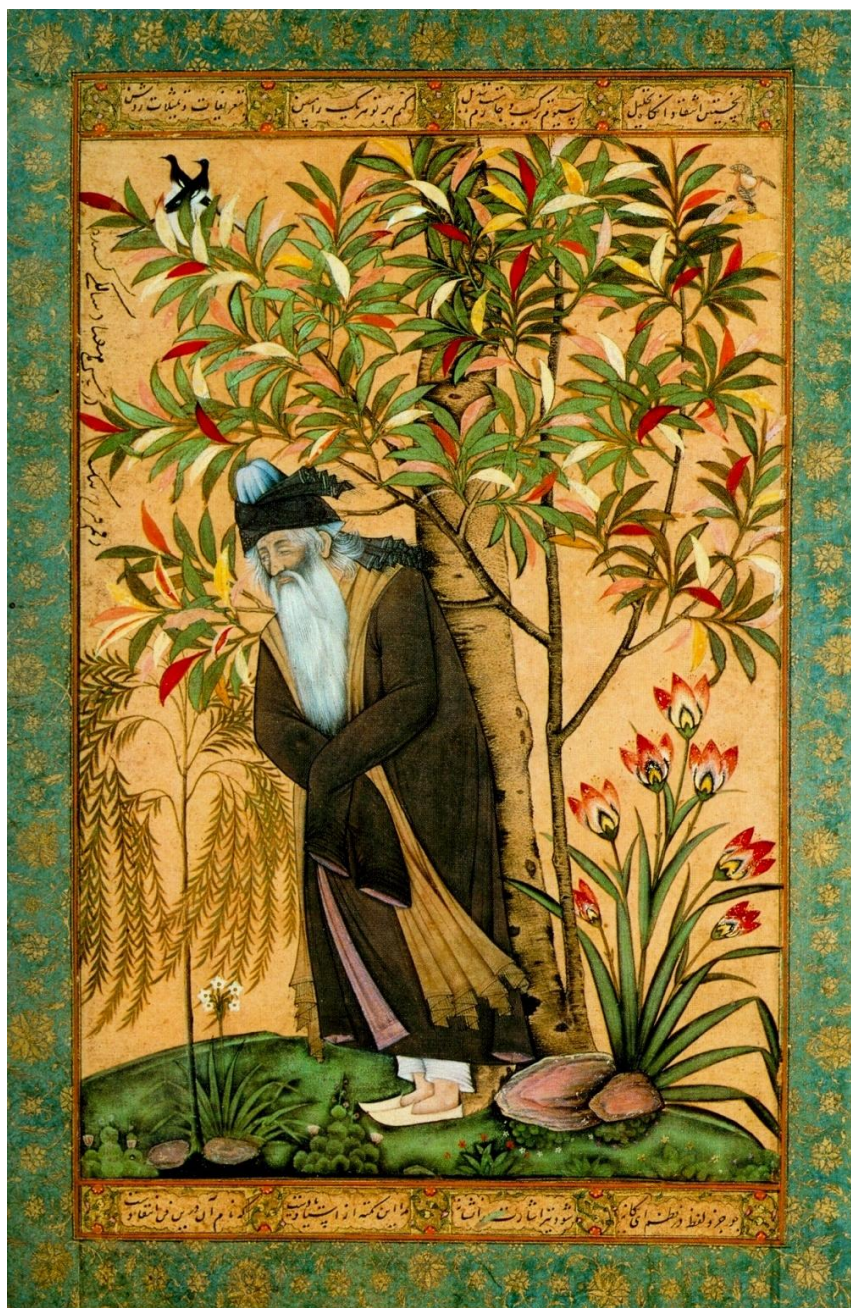
تصویر شماره (5): نگاره ای از عیسی خان
قورچی باشی اثر بیشانداس
منبع تصویر:
<https://agakhanmuseum.org>

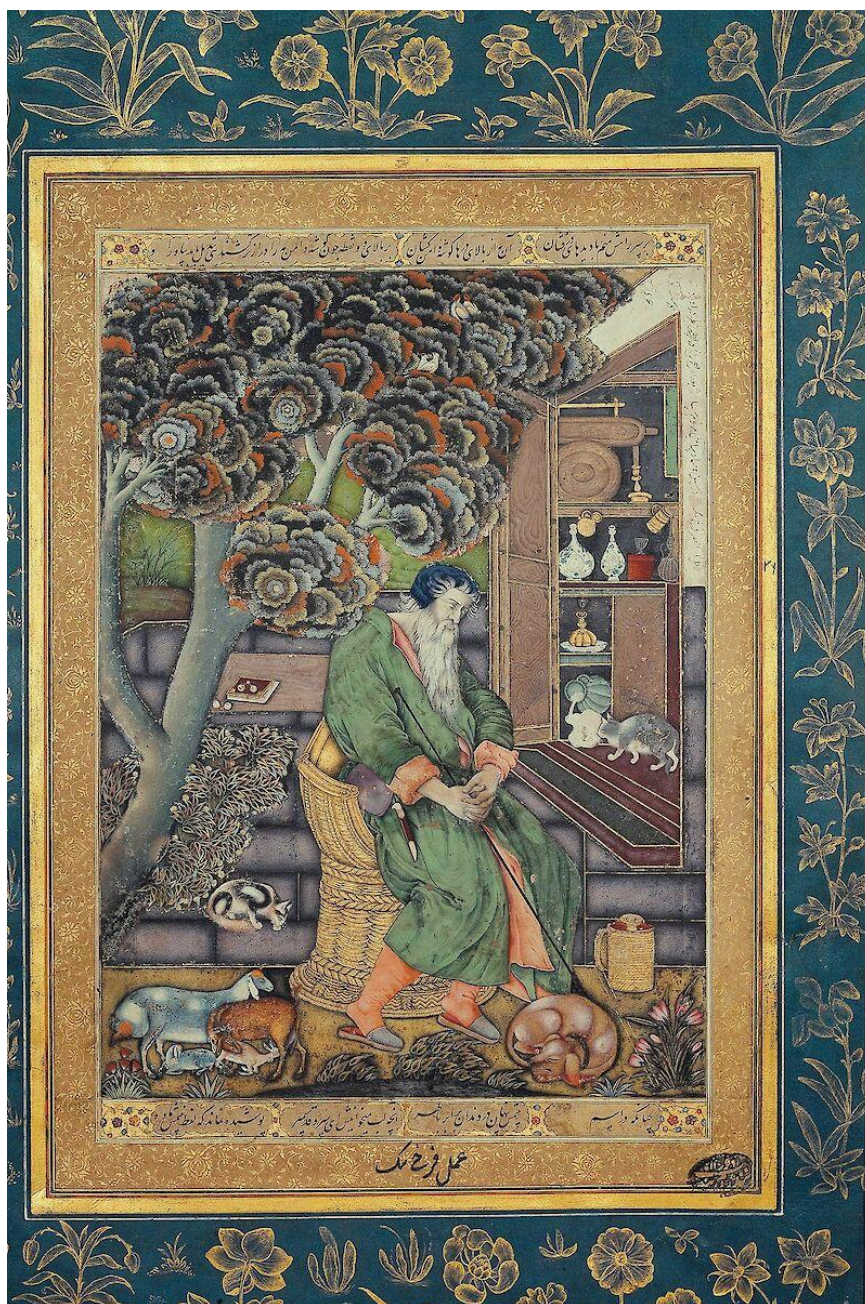
تصویر شماره (6): نگاره ای از اورنگ زیب اثر آنوپ چاتار

منبع تصویر:

<https://www.christies.com>

تصویر شماره (7) : نگاره ای اثر فرخ بیگ
منبع تصویر:
<https://www.vam.ac.uk>

تصویر شماره (8): نگاره ای اثر فرخ بیگ

منبع تصویر:

<https://www.vam.ac.uk>

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 5 - Number: 15, p. 103-111, Spring 2021

Notlar ve Belgeler 1220 Venedik-Selçuklu Anlaşması *Notes and Documents the Venetian-Seljuk Treaty of 1220*

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.872672>

Çeviri Makale /
Translation Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
02.02.2021

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
20.03.2021

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.03.2021

Asya Studies

Orijinal Makale Yazarı:
M. E. Martin
University of Birmingham

Çeviri: Dr. Filiz Akçay
Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı,
Ortaçağ Bilim Dalı Doktora Mezunu
senolakcay@hotmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-4292-5047>

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Akçay, F. (2021). Notlar ve Belgeler 1220 Venedik-Selçuklu Anlaşması. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 5(15), 103-111.

Konya Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubâd ile Konstantinopolis'teki Venedik Podestası Jacopo Tiepolo arasında 1220 yılında yapılan anlaşma Liber Albus'ta korunmaktadır.¹ Bu metin Podestanın Sultana cevabının Latince versiyonudur ki Sultan, Podesta ile bir elçi vasıtasıyla görüşmüştür. Cevap Sultanın asıl teklifnamesini ve ayrıca ona Podesta tarafından verilen bazı teminatları içerir. Bu anlaşma Doğu Akdeniz'de Venedik politikasının gelişmesinde kritik bir evreye ait olup Anadolu Türkleri ile aralarında siyasi ve ticari ilişkiler kurulmasına yönelik ilk önemli kanıt olduğu için çok önemli bir belgedir.² Anlaşmanın şekli kayda değerdir. Anlaşma bir yanda Sultan tarafından, diğer yanda Doge değil de Venedik'in İstanbul Podestası tarafından düzenlenen khrosboulos [Kırmızı mürekkeple yazılıp altı imparatorun altın mührü ile mühürlenmiş Bizans ve Trabzon imparator buyruklarına verilen addır]'un takasını içerir. Anlaşma metni gösteriyor ki her iki doküman da şüphesiz khrosboulostur. Anlaşma metninin girişinde ki ifade, "Recipientes ex parte altitenentis, felicis, magni generis, magni Soldani Turkie, domini Alatini Caicopadi, idest legatum suum gloriosum, familiarem eius.. (yüce, bahtiyar, kökeni soylu, Türkiye'nin büyük sultanı, efendi Alâeddin Keykubâd'dan onun şanlı elçisini kabul ettik), a quo recipientes nos scriptam conuentionem pacis Soldanee sue potestatis, id est chrusobolum eius superscriptum rubeis litteris, et inferius sigillatum aurea forma sui sigilli,...(…ki ondan efendisi sultandan gelen yazılı bir sulh muahednamesini, yani khrysoboulonu aldık ki o kırmızı harflerle yazılmış ve altında kendisinin altın mührüyle mühürlenmiştir)" ve sonraki ifade "...secundum tenorem chrusoboli bone memorie patris et fratris sui, et secundum tenorem chrusoboli eiusdem sue Soldanee dominationis... (...onlardan, merhum babasının ve kardeşinin ve kendisinin ferman hükmüne göre...)" Sultan ve ataları tarafından khrysoboulonun düzenlendiğini gösterir. Sonuç protokolünün kapanış ifadesi, "Que propria manu et ore super sancta Dei euanglia iuravit meus dispotatus, cum qua in presenti chrusobolosanguineis litteris scripsit mea dominatio, et forma sigillii nostri aurei inposita est, et sanguineo sirico sigillato (... bu fermanı efendim kendi eliyle ve Tanrının kutsal elçisinin huzurunda kırmızı harflerle yazdı ve altına bizim altın mührümüzü koydu ve kırmızı mühür mumuyla mühürledi)", Podestanın anlaşmayı ayrıca bir khrysoboulon düzenleyerek onaylamış olduğunu gösterir.³ Latinesini yazan kâtip, dokümanların özel formunun farkındaymış gibi, onların suretlerini genişletmenin uygun olacağını hissetmiştir. Venedik ve Müslüman güçler arasındaki diğer anlaşmalar ya *precepta* ya da *pacta* biçiminde idi.⁴

Konya'daki Selçuklu sultanlarının ferman ve belgeleri çeşitli şekillerde onayladıkları görülmektedir. Bazen bir imza biçimi olan tuğra kullanılmıştır⁵ ancak İbn Bibi sık sık Sultan'ın mühür

* Bu makalenin çeşitli yönleriyle ele alınmasında Dr. A. A. M. Bryer'a, Dr. Michael Rogers'a ve özellikle Prof. V. L. Menage'ye çok minnettarım.

** Makale M. E. Martin tarafından yazılıp *The English Historical Review*, Vol. 95, No. 375 (April, 1980), ss. 321-330'da yayımlanmıştır.

¹ Anlaşmanın metni *Liber Albus*'ta fos. 52-54'te korunmuştur. Anlaşma Doge Andreas Dandolo'nun emriyle derlenmiştir (1343-1354). Ayrıca *Liber Pactorum* I, fos. 243-244 ve II, fos. 258-260'da farklı versiyonları vardır. Anlaşma G. L. F. Tafel and G. M. Thomas tarafından yayımlanmıştır, G. F. L. Tafel and G. M. Thomas, *Urkunden zur älteren Handels- und Staatgeschichte der Republik Venedig*, (Viyana, 1856), ii. 221-5. Onların yayımladığı metin "*et despotis*" ifadesi dışında, *Liber Albus*'taki ile hemen hemen aynıdır, onda "imp(er)ij R(omanie)" ve "eiusdem(que) imp(er)ij" arasında yapılan protokolün dahil edilmediği görülür. Tafel and Thomas *Liber Pactorum*'daki versiyonunda bazı değişiklikler olduğunu ama bu değişikliklerin önemli ölçüde anlamı değiştirmediklerini belirtmişlerdir. Anlaşma bir çok tartışmaya konu olmuştur; W. Heyd, *Histoire du commerce du Levant* (Fransızca ed., Leipzig, 1923), i. 302-4; A. Schaube, *Handelsgeschichte der romanischen Völker des Mittelmeergebiets* (Münih ve Berlin, 1906), ss. 221-2; O. Turan, *İslam ansiklopedisi'nde fasc. 63* (İstanbul 1955), 658-9; Aynı yazar (Türkçe çeviri ile) *Türkiye Selçukluları hakkında resmi vesikalar* (Ankara, 1958), ss. 121-46; T. Talbot Rice, *The Seljuks* (Londra, 1961), s. 103; C. Cahen, 'Le commerce anatolien au début du xiiie Siècle', *Mélanges Louis Halphen*, (Paris, 1951), ss. 96-97 ve *Pre-Ottoman Turkey* (Londra, 1968), ss. 165-6; I. Keykubâd'ın saltanatı hakkında çalışmalar için ayrıca bkz. H. Jansky, 'Selçuklu Sultanlarından I. Alaeddin Keykubâd'ın emniyet politikası', *Zeki Velidi Togan'a Armağan*'da (*Symbolae in honorem Z. V. Togan*) (İstanbul, 1950-55), ss. 117-126; R. Fahrner, 'Alaeddin Keykubâd' in Robert Boehringer, *eine Freundesgabe* (Tubingen, 1957), ss. 193-231, ve C. Cahen, *Encyclopaedia of Islam*'da (2. ed. B. Lewis ve diğerleri (Leiden ve Londra, 1954-), fasc. 73-74, ss. 817-18, bu eserde anlaşma ele alınmamıştır.

² Dönemin önemi için bkz. F. Thiriet, *La Romanie vénitienne au moyen âge* (Paris, 1959), ss. 88-93, özellikle s. 89.

³ Anlaşmada khrosboulos kelimesi yedi kez geçer "Sirico" = "cum filo serico". Bizans imparatorluk belgelerinde ipek bir iplikle mühür yapıstırılması olağan bir yöntemdi. Tafel-Thomas, ii. 350. Anlaşmaların onaylanmasında kırmızı mürekkep kullanımı elbette bir Bizans uygulaması idi ve sadece Podesta tarafından değil, Latin imparatoru tarafından da benimsenmişti: R. L. Wolff, 'The Latin empire of Constantinople', *A History of the Crusades*'de, ed. K. M. Setton, ii (Filedelfiya, 1962), 190, ve aynı yazarın 'A new document from the period of the Latin empire of Constantinople: the oath of the Venetian podestá', *Annuaire de l'Institut de philologie et d'histoire orientales et slaves*, xii (1952) (= *Mélanges Henri Grégoire*, IV [Brüksel, 1953]), 560.

⁴ E. g. Tafel-Thomas, ii. 188-9 (*preceptum*), 272-3, 274-6 (*pacta*).

⁵ S. M. Stern, *Fâtimid decrees* (Londra, 1964), ss. 149-51.

yüzüğünü zikretmiş ve bir seferinde bir belgeyi onaylama esnasında onun kullanımına değinmiştir.⁶ Sonraki Selçukluların Latin güçlere gönderilen tebligatta, khrysoboulonun eski Bizans İmparatorluk biçimini tercih ettikleri görülüyor. Khrysoboulonun Selçuklular tarafından kullanılması sadece bu anlaşma müzakeresinde değil en azından bir başka olayda da olmuştur. Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev 1242/1243'te Konstantinopolis Latin İmparatoru II. Baldwin'e bir elçi heyeti gönderdiği zaman, elçi onun "khrysoboulon" ile mühürlenmiş itimatnâmelerini yanında taşıdı.⁷ Yine, Kıbrıs Kralı Hugh Lusignan'dan I. İzzeddin Keykâvus'a 1214 tarihli bir mektup, Sultan tarafından gönderilip Kral tarafından alınan "yeminli khrysoboulonlar"a (*ὄρκωμοτικῶν χρυσοβούλλων*) değinmektedir.⁸ Ancak bu vakada, "khrysoboulon" gerçek anlamından ziyade genel olarak resmî bir gönderiyi belirtmek anlamında kullanılmış olabilir, çünkü yazışmanın başka bir yerinde Sultan'ın iletişiminden basitçe ya "γράμμα" ya da "(ἐγ)γραφα" olarak bahsediliyor.⁹

Bilindiği kadarıyla bir Venedik podestası tarafından altın mührün kullanılması emsalsiz bir durumdur. Altın mühür Venedik Doge'u tarafından özel durumlarda kullanılıyordu. Örneğin Pietro Ziani 1210'da doğ iken, Epirus Despotu Mikhael Komnenos ile yapılan bir anlaşmayı onaylarken khrysoboulon değış tokuşu yaptılar. Doç, diğer zamanlarda sadece kurşun mühür kullanırdı.¹⁰ Podestanın mührü hakkında az şey bilinmektedir. Özellikle Haziran 1205'te Doç Enrico Dandolo'nun ölümü ile onun halefi Pietro Ziani'nin, 5 Ağustos 1205'te seçilmesi arasında geçen zamanda Konstantinopolis'te ilk podestanın, Marino Zeno'nun, seçilmesinden dolayı, podestalık makamı sahibi olan kişiye elbette muazzam yetkiler bahşetmiştir. Podesta en azından fasılalı olarak despot unvanına sahip çıkmıştır. Bu unvan ilk olarak İznik'te Theodoros Laskaris tarafından seçilmiş ve daha sonra Epirus hükümdarları tarafından kullanılmıştır.¹¹ Podestanın altın mührün kendi şanına yakışır olduğunu düşünmesine, İmparatorluk gücünün kendisi için naiplik ya da vekil olma imasıyla birlikte, bu unvan sebep olmuş olabilir. 11. ve 12. yüzyıllarda Bizans imparatorlarının Venediklilere imtiyaz olarak verdikleri bu belge sayesinde Podesta anlaşmanın sonunda "chrysobullum verbum" yani "chrysobullos logos" tanzim eden kişi olarak kendisini göstermektedir.¹² Burada bu belgeye Latin imparatoru tarafından değil, Venedikli bir görevli tarafından el konulmuştur. Podesta apaçık Selçuklu Sultanı üzerinde Venediklilerin gücünü artırmak için mevcut en yüksek diplomatik formu seçmiştir. Hiç şüphe yok ki Selçuklular Venediklilerin hesaba

⁶ H. W. Duda, *Die Seltschukengeschichte des Ibn Bibi* (Kopenak, 1959), ss. 92-93, 101, 121; Anlaşmanın bir kopyası devlet arşivinde korunmaktadır, a.g.e., 67, 279.

⁷ II. Baldwin Kraliçe Blanche yazdığı bir mektupta bu konu hakkında şunları yazmıştır "Ipse Soldanus nuncium suum proprium una cum nostro cum solemnitate magna et exeniis pluribus ad nos misit: videlicet quandam potentiorum ac grandiorum de suis partibus Admiralium, cum litteris de credulitate bulla sua aurea communitis (II. Baldwin sultana hediyeler ve altın mühürlü bir mektup götürmesi için bir Amir al görevlendirdiğinden bahsediyor)", A. Du Chesne, *Historiae Francorum scriptores* (Paris, 1639-49), V. 425. I. Gıyâseddin Keyhüsrev, Konstantinopolis'te bir zamanlar sürgün idi ve orada Rûm teamüllerine aşına olmuş olabilir. Cahen, *Pre-Ottoman Turkey*, s. 115. Bizans'ın önemli ailesi olan Gabrades'in bir üyesi Keykubâd'ın elçisi olarak Papa IX. Gregory ve II. Frederick'e hizmet etmiştir, G. Golubovich, *Biblioteca bio-bibliografica della terra santa e dell'oriente francescano*, ii (Karaçi, 1906-), 298-9; A. A. M. Bryer, 'A Byzantine Family: the Gabrades', *University of Birmingham Historical Journal* xii (1970), 181. Selçukluların Rûm kâtipleri istihdamı ve Dânişmendlilerin Bizans mührü kullanımı hakkında bkz. Sp. Vryonis Jr. 'The Byzantine legacy and Ottoman forms', *Dumbarton Oaks Papers*, 23/24 (1969/70), 275 ve aynı yazarın, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century* (Kaliforniya, 1971), s. 470.

⁸ S. P. Lampros, "H ἑλληνική ὁς ἐπίσημος γλωσσα τῶν σουλτανῶν, Νέος Ἑλληνομνήμων, v (Atina, 1908), 46: Türkçe çeviri Turan'da, *Türkiye selçukluları*, 139-43.

⁹ Lampros, ss. 46, 48 ve 51.

¹⁰ Epirus ile yapılan anlaşma hakkında bkz. Tafel-Thomas, ii. 119-20; 1259'da bir belgede Doç'un adı yazıldıktan sonra altın mühür kullanıldığı bilinmektedir, a.g.e. iii. 31. Doç tarafından kurşun mühür kullanımı hakkında bkz. a.g.e. ii. 175, 180.

¹¹ Podesta ile ilgili Wolff yukarıda iki esere atıfta bulunmuştur, s. 322 n. 1 [s. 2]; Ayrıca bkz. Thiriet, *Romanie vénitienne*, ss. 79-81, 88-93 ve S. Borsari, *Studi sulle colonie veneziane in Romania nel xiii secolo* (Napoli 1966), ss. 88-91. Despot unvanını kullandığı bilinen ilk Podesta Jacopo Tiepolo'dur. Wolff, 'A new document', s. 560; ayrıca bkz. V. Lazzarini, 'I titoli dei dogi di Venezia', *Nuovo archivio veneto, nuova serie*, v (1903), 271-311, özellikle 297. Ailesinin birkaç üyesi podestalık görevi üstlenmiş olan Podesta Quirinni soyadına bir mühür şu kişiler tarafından yayımlanmıştır, G. Schlumberger, F. Chalandon ve A. Blanchet, *Sigillographie de l'orient latin* (Paris, 1943), s. 209. Kullanılan malzeme belirtilmemiş ama kaynak balmumu olduğunu açıkça ortaya koymaktadır ve T. Bertelé, 'Moneta veneziana e moneta bizantina', in A. Pertusi (ed.) *Venezia e il levantefino al secolo xv* (Floransa, 1973), s. 16 n. [?] tarafından belirtildiği gibi kurşun değildir. Tafel-Thomas tarafından bir Podesta mühründen bahsedilir ama tarif edilmez, [Tafel-Thomas] i. 574.

¹² E. g. Tafel-Thomas, i. s. 115-124. Khrosboulos, Selçuklularla yapılan anlaşma müzakeresinden birkaç ay önce İznik imparatorunun Venedik podestasına verdiği tavizler vasıtasıyla Podesta tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Tafel-Thomas, ii. 205-7. 1234 yılına gelindiğinde Giritliler Doge'den taviz olarak onlara bir khrysoboulon (grissovolum) göndermesini istediler. Onlar açık bir şekilde Doge'un da eski Bizans efendilerinin idari uygulamalarına devam etmesini beklediler, Tafel-Thomas, ii. 325; "chrysobullos logos"un biçimi hakkında bkz. F. Dölger ve J. Karayannopoulos, *Byzantinische Urkundenlehre* (Münih, 1968), ss. 117-25.

katılması gereken bir güç olduğunun zaten farkına varmıştı. Mısır Sultanı'nın da Konstantinopolis'in etkin hükümdarı olarak Latin İmparatoru yerine zaman zaman Doge'u kabul ettiği görülmüştür.¹³

Belge bir tarihleme tertibi ile açılıyor “Anno domini Dei et Saluatoris nostri Jhesu Cristi (Tanrının ve kurtarıcımız İsa'dan sonra ... yılında)” ama doğrusu yıl belirtilmemiştir. Ana metinde verilen tarih sekizinci indiksiyon, [birçok Antik ve Ortaçağ sistemlerinde kronolojik bir birim olarak kullanılan on beş yıllık döngü] yani Mart 1220'dir ki sekizinci indiksiyon Eylül 1219'dan Eylül 1220'ye uzanır. Bu tarih Tafel and Thomas tarafından verilmiş ve genel olarak kabul görmüştür.¹⁴ Ancak bu Mart 1220 tarihi, I. Alâeddîn Keykubâd'ın tahta çıkış tarihi ile bağdaşmaz, çünkü dönemin kaynaklarında onun 1220 yılının sonunda tahta yeni çıktığı yer almaktadır. Alâeddîn Keykubâd'ın bu tahta çıkma tarihi İbn Bibi'nin Kronik'inin H. W. Duda tarafından yapılan Almanca çevirisinden alınmış görünüyor ki onda Alâeddîn Keykubâd'ın selefi I. İzzeddîn Keykâvus'un ölüm tarihi 4 Şevval 617/2 Aralık 1220'dir. Duda Keykâvus'un türbesinin üzerinde bu tarihi onaylayan bir yazıtta değinir.¹⁵ Ancak, V. L. Menage I. Keykubâd dönemine ait olduğu kesin olan 616 yani 19 Mart 1219-7 Mart 1220 tarihli iki gümüş sikkenin varlığına dikkat çeker ki bunlar Keykubâd'ın en azından 1220 yılı Mart ayının ilk haftasında halihazırda sultan olduğunu kanıtlamaktadır. Menage ayrıca Duda'nın çevirisinde verilen bu tarihi incelemiş ve ona göre bu tarih İbn Bibi'nin eserinin 1281 tarihli orijinalinde değil, sadece 1284/1285 tarihli özetinde bulunmaktadır ve yazıt Keykâvus'un ölümünün değil türbenin tamamlanmasının anıdır.¹⁶ Jacopo Tiepolo'nun Aralık 1219'dan Haziran 1220'ye kadar Konstantinopolis'te podesta olduğu bilindiğine göre, Mart 1220 tarihi de onun resmî görev süresinin içerisindeydi.¹⁷ Bu *Liber Albus* metninde verilmiş olan tarihle aynıdır ve sonuç olarak hem Selçuklu hem de Venedik kaynaklarında verilenlerle uyumludur.

Bu anlaşma, Konstantinopolis'te Venedik podestası ve Konya sultanları arasında 13. yüzyıldan önceki iki anlaşmanın şartlarını yeniler. Ama bu anlaşmalardan önce bile Venedik ve Türkler arasında birtakım ticari ilişkilerin olduğunu varsaymak mantıklıdır. Aleksios Komnenos 1082/1084 khrysoboulonunda imparatorluk çapında Venediklilere ticaret serbestisini kabul etti ve bu bahiste yaklaşık otuz iki yerleşim yeri belirledi çünkü büyük ihtimalle bu yerler, kendi görevlilerinin Venediklilerle en çok karşılaşma ihtimali olan yerlerdi.¹⁸ Bu yerleşim yerleri arasında Khios, Abydos, Strobilos vardı. Türklerin 1090'da Khios ve Abydos'u işgal ettiği ve 1103'te Strobilos'u tahrip ettiği bilindiğinden¹⁹ Venedikliler ve Türkler arasında da bazı temasların gerçekleşmiş olması mümkündür: muhakkak 12. yüzyılda böyle bir temas için pek çok fırsat meydana gelmiş olmalıdır. Yine khrysoboulon formunda daha önce yapılan iki anlaşma I. Keykubâd'ın babası ve kardeşine atfedilmektedir. Babası 1205 ve 1211 yılları arasında ikinci kez sultan olan I. Gıyâseddin Keyhüsrev'dir: Kardeşi onun halefi olan I. Keykâvus'tur. Böylece görünen o ki Keykubâd, tahta çıkışından hemen sonra, tıpkı eskiden bir Bizans imparatorunun ölümünden sonra Venediklilerin onun halefine imtiyazlarının onaylanması için başvurmaları gibi, önceki anlaşmaları onaylamıştı. Yenileme için yapılan böyle bir başvuru normal prosedürdü ve bu bir hükümdarın ölümünde mallarının aniden gasp edilmesine karşı bir teminattı.²⁰ Ancak bu örnekte sultanın huzurunda ricacı olarak görünen Venediklilerden ziyade sultanın podestaya elçiler göndermiş olduğu görünüyor. Dahası Selçuklularla yapılan bu anlaşmalar, Venedik ve Bizans imparatorları arasında süre sınırı olmaksızın yapılan anlaşmaların aksine, yalnızca iki yıllıktı. O zaman önceki anlaşmanın sona ermesi üzerine yenileme başvurusu yapmak gerekli olmuş olabilir. Bu kısa süreli anlaşmalar dikkat çekici değildir; hem Venediklilerin hem de Türklerin sınırlı süreli anlaşmaları on ikinci

¹³ Tafel-Thomas, ii. 190.

¹⁴ a.g.e. ii. 221; Dandolo, Pietro Ziani'nin Doge'luk görevinin on dördüncü yılında yani Ağustos 1218-Ağustos 1219 döneminde anlaşmadan kısaca bahseder. O, belki de bundan dolayı Ağustos 1219 tarihine Laskaris'le yapılan anlaşmayı aynı cümlede kaydeder. A. Dandolo, *Chronica per extensum*, ed. E. Pastorello in L. Muratori, *RISS*, xii (Bologna, 1938), 281. Thiriet, *Romanie vénitienne*, 89, n. I, tarih olarak Ekim 1219'u verir.

¹⁵ Duda, *Ibn Bibi*, 90; Cahen, *Pre-Ottoman Turkey*, 132, Cahen, *The Encyclopaedia of Islam* (İngilizce metin)' fascs. 73-74'de, Keykâvus'un ölümü için “1220 sonu” tarihini verir. Burada Keykâvus'un “618/1220'nin sonunda” öldüğü söylenir ve Keykubâd'ın tahta çıkma tarihi olarak, 618/1220 tarihi verilir, ss. 813, 817. Burada Cahen'in 618 diye bahsettiği yıl aslında 25 Şubat 1221 olmalıdır. Bu tarih Fransızca metin *Encyclopédie de l'Islam*, fasc. 73-74, sayfa 846'da 14 Şubat 1222 olmasına rağmen doğru değildir, çünkü Keykâvus'un ölüm tarihi 1221'dir.

¹⁶ Bu noktalar bana Profesör Menage tarafından son zamanlarda yazılan mektuptandır, sikkeler İsmâil Gâlib tarafından yayımlanmıştır. İsmâil Gâlib, *Takvîm-i meskûkât-i sekcukiyye* (İstanbul, 1309/1891-2), s. 26.

¹⁷ Tafel-Thomas, ii. 215-21: Wolff, ‘A new document’, 560.

¹⁸ Tafel-Thomas, i. 51-54.

¹⁹ Cahen, *Pre-Ottoman Turkey*, s. 81; P. Wittek, *Das Fürstentum Mentesche* (İstanbul, 1934), s. 3.

²⁰ Uygulamanın yenilenmesi örneği için, *Historia Ducum Veneticorum* ed. Simonsfeld, *MGH, SS*, xiv (1846), 73'de ve Dandolo, s. 232'de tarif edildiği gibi İoannes Komnenos'un 1118'de tahta çıkmasını takip eden olaylara bakmak gerekir. Gasp korkusu 1225 yılında Venedik ve Halep hükümdarı arasında yapılan anlaşmada kendisini gösteriyor. Tafel-Thomas, ii. 257.

ve on üçüncü yüzyıllardan bilinmektedir.²¹ Cahen, Keykubâd ile yapılan anlaşmanın sadece iki yıllık olmasına rağmen, muhtemelen az çok üstü kapalı bir şekilde yenilenmiş olduğunu öne sürmüştür.²² Gerçekten Filippo Iuliano adında bir Venedik elçisinin Konya'da olduğu bilinmektedir ki orada Latin imparatorunun baylosu Narjot de Toucy tarafından gönderilen bir elçilik heyetinin üyesi olan bir başka Venedikliyle, Marco Longo ile karşılaştı. Iuliano, Longo'nun hediye zırh ve silahları Sultan'a sunduğunu biraz öfkeyle kaydetmiştir.²³ Ne yazık ki Iuliano'nun elçiliğinin amacı kaydedilmemiştir ama o Podesta'nın değil Doç'un elçisi idi. 1220'lerin başlarına kadar, Selçuklular ile ilişkileri muhtemelen Podesta'nın yürüttüğü çıkarımı yapılacaktır ama bu tarihten sonra Doç görüşmeleri kendi üstüne aldı.²⁴ Mart 1207 yılında Sultan, eskiden Bizans'ın hizmetinde olan Toskana'lı bir maceracı, Aldobrandini'den Antalya'yı aldığı ve 1209'da Venedik bir ateşkes düzenlenmesinde Latin imparator ve Sultan arasında aracı olarak hareket ettiği için I. Keyhüsrev ile ilişkili imtiyazlara daha kesin bir tarih vermek mümkün olabilir.²⁵ Venediklilerin bu fırsatı sultanla yeni fethedilen limana erişimlerini ve ticari çıkarlarını güvence altına alacak bir anlaşmayı görüşmek için kullandıkları tahmininde bulunmak cezbedicidir. Antalya'dan başlayan güzergâhlar Küçük Asya platosu boyunca uzanmaktaydı ve o, Rodos, Kıbrıs, Laiazzo ve Suriye limanları ile alışveriş yapan Venedikli tüccarlar için elverişli bir uğrak limanıydı.²⁶ 1221 yılında Kalonoros (Alanya)'un ve sonradan bölgedeki diğer kıyı şehirlerinin Selçuklular tarafından ele geçirilmesi imtiyazların değerini daha çok arttırmıştır.²⁷ 1214 yılında kuzeyde Sinop'un alınması Selçuklulara Venedikli tüccarların zaten aktif oldukları Karadeniz'e kalıcı bir pazar vermiştir.²⁸

Anlaşmanın ticari, adli hükümlerini ve bunların sonuçlarını şimdi ayrıntılı olarak ele almak gerekir. Bu anlaşmaya göre; Venedikli tüccarların ödeyecekleri vergi miktarları, malların birtakım tamamen muaf kategorileri hariç, yüzde iki standart oranda olacaktır. Bu anlaşmada her iki tarafın tebaasının ve gemi batması veya diğer talihsizlik durumlarında onların mallarının güvenliği konusunda karşılıklı güvenceler kabul edilmiştir. Ayrıca Venedikliler Sultanın topraklarında bazı adli imtiyazlardan da faydalanacaktı.

Yüzde ikilik standart bir oranda vergi ödemesi şartı çok değerli bir imtiyazdı. Venedikliler, Latin İmparatorluğunda ve Epirus, İznik ve daha sonradan küçük Ermenistan²⁹ gibi bazı diğer Hıristiyan devletlerde gümrüksüz ticaret yapmalarına rağmen *ad valorem* yüzde iki oranı son derece düşüktü. Cahen, normal vergi oranının en azından yüzde on olduğunu düşünür.³⁰ Halep ile 1207/1208 yılında yapılan Venedik anlaşmasında, genel oran yüzde on iki idi. Bu oran 1225'te yüzde altıya düşürülmüştür.³¹ Bu dönemde düşük gümrüğe yönelik genel bir eğilim vardı. Yüzde iki gibi böyle düşük oranda bir ödeme başka bir yerde çok nadir olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu düşük oranda vergiye örnek olarak, 1217'de Guy, Byblos lordu olduğu zaman Venedikliler tarafından ödenecek vergiyi yüzde dört ve dört *quarroblas*'tan yüzde iki ve iki *quarroblas*'a düşürmüştü.³² Sistemin basitliği, diğer Müslüman

²¹ Dandolo ss. 229-303'de bu uygulamalara pek çok örnek verir. 1283 yılında Bizans mahkemelerinde Venedik elçisine yedi ve on yıl arasında anlaşma yürütme yetkisi verildi R. Cessi, *Deliberazioni del Maggior Consiglio di Venezia* (Bologna, 1932-1950), iii. 49-54. Selçuklu-Kıbrıs anlaşması sadece üç yıl için geçerli idi, Lampros, s. 48.

²² Cahen, *Pre-Ottoman Turkey*, s. 166.

²³ Cessi, *Deliberazioni*, i. 208. Iuliano'nun Doğu Akdeniz ile daha önceden herhangi bir ilişkisi olduğu bilinmemektedir. F. Iuliano 1227 yılında Chioggi'da Podesta iken Venedik'te bir olaya şahit olmuştu, *a.g.e.* 185, 190.

²⁴ Doç 1207-1208 ve 1225 yılında Halep ile yapılan müzakereleri de kendi yönetti. Tafel-Thomas, ii. 64, 256.

²⁵ Duda, *Ibn Bibi*, 44-46; Cahen, *Pre-Ottoman Turkey*, s. 120; Antalya 1210 ve 1216 yılları arasında Franklar tarafından bir süre yeniden işgal edildi. Duda, ss. 61-64; S. Lloyd ve D. S. Rice, *Alanya ('Ala'iyya)* (occasional publication of the British School of Archaeology in Ankara, 1958), s. 52; Venediklilerin aracılığı için bkz. E. Gerland, *Geschichte des Lateinischen Kaiserreiches von Konstantinopel* (Homburg v.d. Höhe, 1905, rpt. Darmstadt, 1966), i. 211.

²⁶ Venedikliler Suriye'den anlaşma metninde söz etmiştir. Bizans döneminde Antalya'da Venediklilerin varlığı için bkz. R. Morozzo della Rocca and A. Lombarda, *Documenti del commercio veneziano nei sec. xi-xiii* (Turin, 1940), no. 90. Venedik deniz kanunları hâlâ Antalya ve İskenderiye arasında sefer yapan Venediklilere atıfta bulunur. Tafel-Thomas, iii. 430-1; ayrıca bkz. Heyd, i. 303; Küçük Asya boyunca güzergâhlar hakkında bkz. Cahen, 'Commerce anatolien', ss. 91-93, 95-96; Lloyd & Rice, ss. 44-45; K. Erdmann, *Das Anatolische Karavansaray des 13 Jahrhunderts* (Berlin, 1961).

²⁷ Duda, *Ibn Bibi*, 104-109; Cahen, *Pre-Ottoman Turkey*, 133.

²⁸ Duda, *Ibn Bibi*, 64-69; Morozzo della Rocca and Lombarda, *Documenti*, nos. 478-479 ve 541.

²⁹ Tafel-Thomas, ii. 121-2, 206 ve 426-7. Ermenistan'da bazı metal sınıflarında gümrük hâlâ yurt dışındaki Venediklilerin ödediği kadar ödenecekti

³⁰ Cahen, 'Commerce anatolien', 96; *Pre-Ottoman Turkey*, s. 169.

³¹ Tafel-Thomas, ii. 65, 257. Daha düşük vergiye doğru genel bir eğilim vardı: cf. J. Riley-Smith, 'Government in Latin Syria and the commercial privileges of foreign merchants' D. Baker'de (ed.) *Relations between east and west in the middle ages* (Edinburgh, 1973), ss. 110, 113 ve 117.

³² Tafel-Thomas, ii. 196-197; "*Quarrobla*"=*keration* (kelime aslında bir keçiboynuzu tohumu ağırlığı ifade eder); Bir *keration* bir *solidus*'un 1/24 idi. Fraksiyonel yüzdeler yaygın olarak *keratia* ile ifade edilirdi. Tafel-Thomas, ii. 398; Riley-Smith, s. 130, n. 113.

devletlerde tarifelerin ayrıntılı sınıflandırılmış sistemine kıyasla hemen hemen daha az değerliydi. Ama bu Selçuklu imtiyazı ticari işlemleri büyük ölçüde kolaylaştırmış olmalıdır. Doğu Akdeniz'deki ticaret tarihi için erken ve çağdaş kaynaklar sık sık, yetkililer tarafından yapılan tacizlerin ve yükümlülükler hakkındaki tartışmaların tüccarları vergilerin kendileri kadar bezdirdiği ve tüccarlar ve yöneticiler arasındaki ilişkileri tehlikeye düşürdüğü izlenimini vermekteydiler.³³

Anlaşma Venediklilere tahlil, inci, değerli taşlar ve hem işlenmiş hem de işlenmemiş altın ve gümüş üzerindeki ödemededen tam muafiyet vermişti. 13. yüzyılın başlarında Anadolu'da hem İznik İmparatorluğu hem de Selçuklu topraklarında³⁴ tarımın iyileştiğinin görülmesine rağmen yüzyılın sonuna kadar Selçuklular tarafından tahılın ihracatına başka hiçbir atf görülmemektedir ki o zaman Canale, Türkler 1268'deki kıtlıkta birçok başka halkla birlikte Venedikliler için tahıl tedarik ettiğinden bahseder.³⁵ Sonraki yüzyılın ilk yarısında yazan Pegolotti, tahılın Anadolu'dan batıya ihraç edildiğini ima eder.³⁶ Belki de tahıl fazlasının ticaretini teşvik etmek için sultanlar Venediklilere onu gümrüksüz taşımalarına izin vermişti. Büyüyen Venedik şehrine tahıl ithalatı, Venedik yetkililerinin zihinlerinde önemli bir düşüneydi.³⁷

Diğer kategorilerde muafiyetler verilmesi-inciler, kıymetli taşlar, altın ve gümüş- bazı durumlarda bunların para birimi yerine kullanılması ile açıklanabilir. Örneğin Pololar, hem bir değişim aracı hem de bir değer muhafızı olarak mücevher taşımışlardı.³⁸ Müslüman güçlerle yapılan anlaşmalarda inci ve kıymetli taşlar ve metaller genelde vergi ödemelerinden muaf tutulmuş veya bunlar için özel bir vergi oranı belirlenmişti.³⁹ Bu muafiyetler ve düşük standartlaştırılmış vergi oranları ile birlikte Venedikliler, Selçuklu topraklarında rakipleri karşısında bir avantaj sağlamış olmalıdır.⁴⁰

Diğer maddeler, Türk sularında kaza yapan veya Türk limanlarına sığınan Venedik gemilerine koruma sağlayacaktı. Venedikli olmayan gemilerde bulunan Venedikli tebaaya da benzer bir koruma vaat edilmişti. Türklerin eline düşen Venedikli olmayan hacılar bile serbest bırakılacaktı. Karşılıklı hükümlerde Venediklilerin eline düşen Türkler için de benzer güvenceler vardı ve Venedikliler Türklerin ölümü halinde mallarını korumayı ve Venedik yetkisi altındaki yerlerde hırsızlık yoluyla Türklerin uğrayabileceği zararları telafi etmeyi taahhüt etmişlerdi. Benzer hükümler dönemin diğer bazı ticari anlaşmalarında da yer alırken 1220 yılı anlaşmasında verilen taahhütler alışılmış olandan daha geniş idi. Venedikli tüccarlara sağlanan güvenlik derecesi, Selçuklu ülkesinde ticaret yapmak için onları teşvik etmiş olmalıdır.⁴¹ Venediklilerin ellerine geçen gemilerde bulunan Türklerle vaat edilen koruma,

Gelecek yüzyılın ilk yarısında Pisalılar Pera'da ticaret yaparken sadece yüzde iki vergi ödediler. B. Pegolotti, *La pratica della mercatura*, ed. A. Evans (Cambridge, Mass., 1936), s. 41. 41.

³³ Tarifelerin daha karmaşık sistemlerinin örnekleri 1153 yılında Venedik ve Antakya arasındaki anlaşmalara bakılarak bulunabilir (Tafel-Thomas, i. 133-5), 1229'da Venedik ve Saone bölgesinin Müslüman yöneticisi arasında yapılan anlaşma için bkz. (*a.g.e.* ii. 272-3) 1207/1208 ve 1229 yılında Venedik ve Halep arasında yapılan anlaşma için bkz. (*a.g.e.* ii. 62-66 ve 274-6). I. Aleksios "bullos" verme yoluyla Venediklilere (*a.g.e.* i. 51-54), toplam vergiden muafiyet verdi ancak Venedikliler tüm vergileri listeye aldıktan sonra vergi ödememeyi önerdiler, böylece çeşitli vergilerin yükümlülükleri konusunda anlaşmazlıklar kolayca ortaya çıktı. Beyrut Lordu İbelinli Jhon farklı kategorilerdeki malların statüsü konusunda anlaşmazlıkları önlemek için 1220'de beklediği gibi imtiyaz vererek birtakım vergiden muaf malların sınıflandırılmasını kesinleştirdi (*a.g.e.* ii. 232-4). 13. yüzyılın başlarında Mısır ile bir anlaşma da haksız gasplar konusunda endişeler belirtiliyor (*a.g.e.* ii. 185-187). Geçiş ücretleri karmaşıklığından kaynaklanan sorunlar ve kaçakçılık girişimleri için bkz. G. Rouillard, 'Les taxes maritimes et commerciales d'après les actes de Patmos et de Lavra', *Mélanges Charles Diehl*, i (Paris, 1930), 277-89, özellikle 288-9; C. Cahen, *La Syrie du nord à l'époque des croisades* (Paris, 1940) ss. 477-8 ve 'Douanes et commerce dans les ports méditerranéés de l'Égypte médiévale d'après le Minhadj d' Al-Makhzumi', *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, vii (1964), 217-234 özellikle 242 ve 291 ve Riley-Smith, ss. 113 ve 117.

³⁴ Cahen, *Pre-Ottoman Turkey*, ss. 169; M. Angold, *A Byzantine government in exile: government and society under the Lascarids of Nicaea* (Oxford, 1975), ss. 103-4, 116; Selçuklular 1243 yılında başlayan Moğol istilasından sonra İznik İmparatorluğundan tahıl ithal etmişlerdir.

³⁵ Martin da Canal, *Les estoires de Venise* ed. A. Limentani (Floransa, Civiltà veneziana, fonti e testi, xii, serie terza, 3, n.d.), ss. 326-9.

³⁶ Pegolotti, ss. 56, 58.

³⁷ 1210'da Arta [Epirus] Despotu, Venedik'e sınırsız tahıl ihracatı izni verdi, Tafel-Thomas, ii. 122. Venedik için Girit'in önemli olması, sadece coğrafi konumundan dolayı değil ayrıca tahılı içindi. *a.g.e.*, ii. 132, 140, 163, 245; Thiriet, *Romanie vénitienne*, s. 137.

³⁸ *The Book of Ser Marco Polo*, ed. H. Yule (London, 1871), i. 2. Ayrıca bkz. Bertelé, 1973: 4.

³⁹ Tafel-Thomas, ii. 64, 339, 452 ve 487.

⁴⁰ Bu rakiplere anlaşmada adı geçen Pisalıların ayrıca Provençallar ve Cenevizlilerin de dâhil olduğu bilinmektedir. Heyd, i. 303.

⁴¹ Kazaya uğrayan gemiyi yağma hakkı imtiyazları garanti edildi. bkz. Usamah ibn-Mundiqlh, *Kitâb al-I'tibâr*, trans. P. K. Hitti, *Memoirs of an Arab-Syrian gentleman* (Beyrut baskısı, 1964), s. 61; Batık durumunda koruma sağlayan anlaşmaların örnekleri için bkz. Tafel-Thomas, i. s. 87, 134; ii. 122, 206, 232, 273, 276, 484. Selçuklu-Kıbrıs anlaşmasında, batık durumunda koruma sözü verildi ama böyle bir korumanın olağan dışı olduğu ima edildi. Lampros, s. 49. Diğer anlaşmalarda hükümdarlar, batık haklarını tam veya kısmi olarak saklı tutmuşlardı, örneğin 1271'de Ermenistan III. Leo (Tafel-Thomas, iii. 116). Halep hükümdarı 1225'deki

muhtemelen Alanya'daki (eski Kalonoros) meşhur tophanenin inşası gibi, Türklerin denizcilik işlerine artan katılımını yansıtmaktadır.⁴²

Anlaşmaya göre, Sultan kendi ülkesindeki Venediklilere bazı adli imtiyazlar da vermişti: Venedikliler ve diğer Latinler arasında ortaya çıkan herhangi bir anlaşmazlıkta -Pisalılar ismen anılırlar-dava silahla saldırı veya hırsızlık değilse, hüküm ilgili Venedik yetkilileri tarafından verilecekti. Bu vakalarda hüküm Sultanın mahkemesinde verilecekti. Bu madde yalnızca Latinleri ilgilendiren ticari davaların Venedikliler tarafından karara bağlanmasını sağlamıştır. Venedikliler benzer bir avantajı başka hiçbir yerde elde etmemişlerdi; sık sık özel yasal imtiyazlardan faydalanmalarına rağmen, bu imtiyazlar başka durumlarda sadece Venediklilerin kendileri arasındaki, Venedik mahallelerinde yaşayanlar arasındaki veya imtiyazı veren hükümdarın tebaası ve Venedikliler arasındaki ihtilafların çözümüne genişletildi.⁴³ Bu anlaşmayla Venedikliler tarafından rakiplerine karşı sağlanan bu hukuksal mevki, kendi kolonileri dışında Doğu Akdeniz'de faydalandıkları her şeyden daha üstündü. Ancak bu anlaşma Venediklilere ne mülkiyet hakkı ne hem Hıristiyan hem de Müslüman pek çok doğu şehrinde sahip oldukları gibi *fondaco*, değirmen, kilise veya hamam sahipliği veriyordu⁴⁴; ne de Venediklilerin Halep'te faydalandıkları gibi herhangi bir teminat bulunmaktaydı ki orada Venedik tüccar topluluğu, üyelerinden birinin suçları yüzünden cezalandırılmıyordu.⁴⁵

Akdeniz güçleri tarafından yapılan ticari anlaşmaların hükümleri tafsilatlarıyla yorumlamak sık sık keyfi, karışık ve zor görünür. Onlar muhtemelen sıkı pazarlık sonrasında ulaşılan uzlaşmaları temsil etmektedirler. Bu anlaşma Venediklilere oldukça uygun gümrük vergileri, güvenlik ve güçlü bir yasal pozisyon vermiştir: Kısacası tavizlerin yeni pazarlara girmek isteyen tüccarlara fayda sağlama ihtimalleri nispeten çok yüksektir. Mülkiyet haklarının olmaması ve Venedikliler arasında uyuşmazlıkların çözümü için açık bir hüküm bulunmaması ve topluluğun üyelerinin eylemleri için misilleme yapılmasına karşı korunmaması, Selçuklu topraklarında Venediklilerin sayısının çok az olduğunu ve yarım yamalak yerleşmiş oldukları görüşünü destekler. Onlar şimdilik başka yerlerde çok ısrarlı bir şekilde peşinde koşulan ve elde edilen toplumsal ve mülki haklara ihtiyaç duymuyorlardı. Eğer anlaşma Venediklilerin Selçuklu pazarlarını sömürmeye hazır olarak gösterirse, şüphesiz Türkler tarafından da aynı şekilde kabul edilebilirdi. Bütün doğu hükümdarları topraklarından geçen ticaretten büyük oranda kazanç sağlamışlardı ve Selçukluların hükümdarları da hâkim oldukları yerlerde ticari faaliyetleri teşvik etmek ve desteklemekle çoğu kişiden daha fazla ilgililerdi.⁴⁶

Birmingham Üniversitesi

KAYNAKÇA

- Angold, M. (1975). *A Byzantine Government in Exile: Government and Society under the Lascarids of Nicaea*. Oxford: Oxford University Press.
- Bertelé, T. (1973). *Moneta Veneziana e Moneta Bizantina. Venezia e il Levantefino al Secolo*, 0(15), 3-146.
- Borsari, S. (1966). *Studi Sulle Colonie Veneziane in Romania nel XIII Secolo*. Napoli: Università di Napoli.
- Brand, C. M. (1968). *Byzantium Confronts the West*. Cambridge: Mass.

anlaşmada daha önce yüzde on beş olan kazaya uğrayan gemiyi kurtarma oranını olduğu gibi bırakmıştır. Tafel and Thomas, ii. s. 257.

⁴² Lloyd and Rice, ss. 16-18; Cessi, iii. s. 125.

⁴³ 1123'teki *Pactum Warmundi*, Venedikliler arasındaki ticari davaları ve Venedikli davalının Venedikli mahkemesinde olduğu davaları belirlemişti ama bir Venediklinin kraliyet mahkemesine davacı olduğu davaları saklı tuttu, Tafel-Thomas, i. s. 87. Ermenistan'da II. Leo 1201'de ayrıcalık olarak kraliyet mahkemesinde Venedikliler ve diğerleri arasındaki tüm davaları ayırdı, *a.g.e.* i. s. 384. Ayrıca 1198 yılında da III. Aleksios Angelos tarafından Konstantinopolis'te Venediklilere imtiyazlar verildiği görülür, Tafel-Thomas, 273-6, ve yorumları C. M. Brand, *Byzantium confronts the west* (Cambridge, Mass., 1968), ss. 202-3. Saone bölgesindeki Venediklilerin iç anlaşmazlıkları kendi aralarında halletme hakları vardı, Tafel-Thomas, ii. 273. Antakya'da Venediklilerin davalı olarak görüldüğü durumlardaki tüm davalar kendi mahkemelerinde çözüldü, *a.g.e.*, i. s. 134. Raporunda, 1243'te Suriye'deki Venedik *bailli*, Tire'nin Venedik mahallesindeki Venedikli olmayanları yargılama hakkını cesurca onayladı, *a.g.e.*, ii. 358. Ancak Beyrut'ta İbelinli John tüm ceza davalarında yargı yetkisini korudu, *a.g.e.*, ii. 231.

⁴⁴ Örneğin bir Hıristiyan kenti olan Acre, *a.g.e.*, i. 85 ve bir Müslüman kenti Halep. *a.g.e.*, ii. s. 65, 276.

⁴⁵ *a.g.e.*, ii. 276.

⁴⁶ J. Riley-Smith, *a.g.e.* ticareti teşvik eden Latin Suriye hükümdarından bahsetmektedir. İbn Bibi Selçuklu sultanlarının ne kadar sık ticari güdülerden yola çıkarak davrandıklarının farkındaydı, *e. g.* (trans. Duda), ss. 44-46, 68, 130-2, 138-9 ve 142-3. Ayrıca bkz. Cahen, *Pre-Ottoman Turkey*, ss. 122-3 ve 126.

- Bryer, A. A. M. (1970). A Byzantine Family: The Gabrades c. 979-c. 1653. *University of Birmingham Historical Journal*, 12(2), 164-187.
- Cahen, Claude. (1954). *The Encyclopaedia of Islam* İçinde. fasc. 73-74, 817-818. Leiden and London: Brill.
- Cahen, Claude. (1964). Douanes et Commerce dans les ports méditerranéés de l'Égypte Médiévale d'après le Minhadj d' Al-Makhzumi. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 7(1-3), 217-314.
- Cahen, Claude. (1940). *La Syrie du Nord à L'époque des Croisades*. Paris: Publications de l'Institut français du Proche-Orient.
- Cahen, Claude. (1951). 'Le Commerce Anatolien au début du xiiie Siècle', *Mélanges Louis Halphen*. 91-101.
- Cahen, Claude. (1968). *Pre-Ottoman Turkey*. Londra.
- Canal, Martino da. (1973). *Les Estoires de Venise*. Florence: Olschki.
- Cessi, Roberto. (1950). *Deliberazioni del Maggior Consiglio di Venezia*. Bologna.
- Chesne, A. Du. (1639-1949). *Historiae Francorum Scriptores*. Paris.
- Dandolo, A. (1938). *Chronica per Extensum*. Bologna.
- Dölger, F. and Karayannopulos, J. (1968). *Byzantinische Urkundenlehre*. Münih.
- Duda, H. W. (1959). *Die Seltschukengeschichte des Ibn Bibi*. Kopenak: Cambridge University Press.
- Erdmann, K. (1961). *Das Anatolische Karavansaray des 13 Jahrhunderts*. Berlin.
- Fahrner, R. (1957). *Alaeddin Keykubad*. Robert Boehringer Eine Freundesgabe. Tübingen, 193-231.
- Gerland, E. (1905). *Geschichte des Lateinischen Kaiserreiches von Konstantinopel*, (1. Cilt). Hamburg: Wissenschaftliche Buchges.
- Golubovich, G. (1906). *Biblioteca Bio-bibliografica Della Terra Santa e Dell'oriente Francescan*, (2. Cilt). Karaçi.
- Heyd, W. (1923). *Histoire du Commerce du Levant*. Leipzig.
- Historia Ducum Veneticor (1846). (14. Cilt). (ed. H. Simonsfeld). (Yayın yeri yok). MGH.
- İsmâil Gâlib. (1309/1891-1892). *Takvîm-i Meskûkât-ı Selçûkîyye*. İstanbul: Mihrân Matbaası.
- Jansky, H. (1950-1955). *Selçuklu Sultanlarından I. Alâeddin Keykubad'ın Emniyet Politikası. Zeki Velidi Togan'a Armağan (Symbolae in Honorem Z. V. Togan)*. İstanbul: Maarif Basımevi. 117-126.
- Lampros, S. P. (1908). 'H ελληνική ός έπίσημος γλωσσα τών σουλτανών. Νέος Έλληνομνήμων, Atina.
- Lazzarini, V. (1903). *I titoli dei Dogi di Venezia*. Nuovo Archivio Veneto, Nuova Serie, V. 271-311.
- Lloyd, S. & Rice, D. S. (1958). *Alanya (Ala'iyya)*. London: Occasional Publication of the British School of Archaeology in Ankara.
- Marco Polo. (1871). *The Book of Ser Marco Polo*, (1. Cilt). (Çeviren. Henri Yula). Londra.
- Pegolotti, Francesco Balducci, (1936). *La Pratica Della Mercatura*. Cambridge: The Intelligencer Printing Co.
- Riley-Smith, J. (1973). Government in Latin Syria and the Commercial Privileges of Foreign Merchants. *Relations Between East and West in the Middle Ages*. Edinburgh.
- Rice, Tamara Talbot. (1961). *The Seljuks in Asia Minor*. Londra: T&H.
- Rocca, R. Morozzo Della & Lombardo, A. (1940). *Documenti del Commercio Venetiano Nei Sec*, (12. 13. Cilt). Turin.
- Rouillard, G. (1930). *Les Taxes Maritimes et Commerciales D'après les Actes de Patmos et de Lavra*. Mélanges Charles Diehl, 1. Paris.
- Schaube, Adolf. (1906). *Handelsgeschichte der Romanischen Völker des Mittelmeergebiets Bis Zum Ende der Kreuzzüge*. Münih und Berlin: Druck und Verlag Von R. Oldenbourg.
- Schlumberger, G. L. F. and Chalandon, Blanchet, A. (1943). *Sigillographie de L'orient Latin*. Paris: Gembloux.
- Stern, S. M. (1964). *Fātimid Decrees*. Londra: Faber and Faber.
- Tafel, G. F. L. and Thomas, G. M. (1856). *Urkunden zur Älteren Handels- und Staatgeschichte der Republik Venedig*, (1. Cilt). Viyana: Aus der Kauserlich Königlich Hof-und Staatsdruckerei.
- Tafel, G. F. L. and Thomas, G. M. (1956-1994). *Urkunden zur Älteren Handels- und Staatgeschichte der Republik Venedig*, (2. Cilt). Viyana- Amsterdam: Aus der Kauserlich Königlich Hof-und Staatsdruckerei.

-
- Tafel, G. F. L. and Thomas, G. M. (1857). *Urkunden zur Älteren Handels- und Staatgeschichte der Republik Venedig*, (3. Cilt). Amsterdam: Aus der Kauserlich Königlichen Hof-und Staatsdruckerei.
- Thiriet, F. (1959). *La Romanie Vénitienne au Mōyen Age*. Paris.
- Turan, O. (1958). *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*. Ankara: TTK.
- Turan, O. (1955). *İslam Ansiklopedisi İçinde*. (s.658-659). İstanbul.
- Usimah ibn-Mundiql. (1964). *Kitab al-I'tibâr*. (Çeviren. P. K. Hitti). Beyrut.
- Vryonis, S. (1969/70). The Byzantine Legacy and Ottoman Forms. *Dumbarton Oaks Papers*, (23/24), 275.
- Vryonis, S. (1971). *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh Through the Fifteenth Century*. Kaliforniya: University of California Press.
- P. Wittek, (1934). *Das Fürstentum Mentesehe*. İstanbul.
- Wolff, Robert Lee. (1952-1953). A New Document from the Period of the Latin Empire of Constantinople: The Oath of the Venetian Podestá. *Annuaire De l'Institut de Philologie et D'histoire Orientales et Slaves. XII* (=Mélanges Henri Grégoire, IV Bürüksel), 539-573.
- Wolff, Robert Lee. (1962). The Latin Empire of Constantinople. A History of the Crusades, (ed. K. M. Setton). Filedefiya, 190.
-

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 5 - Number: 15, p. 113-127, Spring 2021

Journal of ETA Maritime Science Dergisinin Bibliyometrik Analizi Bibliometric Analysis of Journal of ETA Maritime Science

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.881361>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
16.02.2021

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
20.03.2021

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.03.2021

Asya Studies

Dr. Öğr. Üyesi Murat Yorulmaz
Kocaeli Üniversitesi, Denizcilik
Fakültesi, Denizcilik İşletmeleri
Yönetimi Bölümü
murat.yorulmaz@kocaeli.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-5736-9146>

Sorumlu yazar (Corresponded
author);

Serkan Barış

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli
Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü,
Deniz Ulaştırma ABD
srrbrss@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-7381-6356>

Öz

Bu çalışmada, The Journal of ETA Maritime Science dergisinde 2013 yılından 2020 yılının 2. sayısına kadar yayımlanan, hakem denetimli makaleler bibliyometrik özellikleri açısından incelenmiştir. Denizcilik alanına yaptığı yayımlarla katkıda bulunan dergi, 2016 yılına kadar yılda 2 sayı yayımlarken, 2016 yılında ve sonrasında yılda 4 sayı yayımlamaktadır. Araştırma kapsamında hakem denetimli yayınlanmış 153 makaleye ait veriler, Excel programına aktarılmıştır. Excel’ de oluşturulan konu başlığına göre 17 sütun oluşturulmuştur. Her bir makaleden elde edilen bilgiler bu başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Toplanan bu bilgilerden yine Excel yardımıyla hesaplamalar yapılmış, grafikler ve tablolar oluşturulmuştur. Bunun yanında Maxqda 2020 programı kullanılarak, Excel üzerinde toplanan veriler bu programa aktarılmış ve makale başlıklarının kelime frekans tablosu çıkarılıp, kelime bulutu oluşturulmuştur. Yapılan incelemeler sonucunda; yıl bazında en fazla makale 29 adet çalışma ile 2017 yılında yayımlanmıştır. Yıllık ortalama yayınlanan makale sayısı 19,15’dir. Yayımlanan makalelerin %57’si Türkçe, %43’ü İngilizce’dir. Makalelerin ortalama sayfa sayısı 12,4 iken; makalelerin en uzununu 25 sayfa, en kısası 2 sayfadır. Makalelerin ortalama kaynakça sayısı 26,9’dur. Toplam 363 yazardan; 283’ü erkek, 60’ı kadındır. En fazla yayın yapan kurum 82 yazarla Dokuz Eylül Üniversitesi’dir. Makale yazarlarının %87,98’i Türk üniversitelerinde görev yapmaktadır. Konu başlıklarına göre makaleler incelendiğinde, 37 makaleyle en fazla Gemi Makineleri alanında makale yazılmıştır. Makalelerin %60’ında nicel, %29’unda nitel ve %11’inde karma araştırma yöntemi kullanılmıştır. Makale başlıklarının kelime frekansı incelendiğinde, derginin amacı bakımından en yüksek frekansa “Gemi” kelimesi sahipken, kapsam bakımından en yüksek frekansa “Analizi” kelimesi sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Journal of ETA Maritime Science Dergisi; Bibliyometrik Analiz; Denizcilik

Abstract

In this study, peer-reviewed articles published in The Journal of ETA Maritime Science from 2013 to the 2nd issue of 2020 were examined in terms of their bibliometric features. Journal, published 2 issue until 2016 and then 4 issue in every year, contribute to the maritime field with its publications. Within the scope of the research, the data of 153 articles published with referee control were transferred to the Excel program. 17 columns were created according to the subject title created in Excel. The information obtained from each article is classified under these titles. From this collected information, calculations were made with the help of Excel, and charts and tables were created. In addition, the data collected on Excel using the Maxqda 2020 program was transferred here and the word frequency table of the article titles was extracted and the word cloud was created. As a result of examine; the most articles on a yearly basis were published in 2017 with 29 studies. The annual average published number of article is 19,15. Considering the articles’ language, 57 percent of articles are published in Turkish, 43 percent in English. While the average number of page of article is 12,4; the longest articles is 25 pages, the shortest is 2 pages. Average number of citations for articles is 26,9. Totally, there are 343 authors who are 283 man, 60 women. Dokuz Eylül University became as the most publishing institutions by 82 authors. 87,98 percent of authors serve in Turkish universities. If we categorize the articles according to their subject titles, most articles were written in the field of Marine Engineering with 37 articles. The quantitative method was used in 60 percent of the articles, qualitative in 29 percent and mixed research method in 11 percent. When the word frequency of article titles is examined, the word "Ship" has the highest frequency for the purpose of the journal, while the word "Analysis" has the highest frequency in terms of scope.

Keywords: Journal of ETA Maritime Science; Bibliometric Analysis; Maritime

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Yorulmaz, M. ve Barış, S. (2021). Journal of ETA Maritime Science Dergisinin Bibliyometrik Analizi. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 5(15), 113-127.

1. GİRİŞ

Dergi, makale ve kitap gibi yayınlanmış olan çalışmaların matematiksel ve istatistiksel yöntemler kullanılarak incelendiği çalışmalara bibliyometrik çalışmalar denir. Bilimsel inceleme tekniği olan bibliyometriyi 1969 yılında ilk kez ortaya atan kişi Pritchard'tır (Kayakıran ve Doğan, 2019). Bibliyometrik analiz çalışmalarında üzerinde çalışma yapılan yayınların özellikleri belirli konularda analiz edilerek bilimsel bulgulara ulaşılır (Karagöz ve Ardıç, 2019). Yapılan bibliyometrik çalışmalar, çalışma yapılan bilim alanındaki gelişim seviyesini, çalışmada odaklanılan noktaları, çalışma alanının gelişmiş ve gelişmesi gereken noktaların tespit edilmesini sağlamaktadır. Bibliyometrik analiz sayesinde bir alana ait yayınlanmış olan kaynakların gelişmişlik düzeyini tespit edebiliriz (Hotamışlı ve Erem, 2014).

Bibliyometrik analiz çalışmalarında yazarlarla ilgili cinsiyet, yazar sayısı, çalıştıkları kurum bilgisi gibi yazarlarla ilgili bilgilerin istatistiksel incelemesinin yanı sıra; kaynaklar ve çalışmaların sınıflandırılması gibi verilerin istatistiksel açıdan incelenmesinin sonucunda disipline bir çerçevede genel bir yapı ortaya koyarak bulgular elde etmiş oluruz. Bu araştırma yöntemiyle yayınlarla ilgili bulguları elde edebiliriz (Bozkurt ve Çetin, 2016). Bibliyometrik çalışmalarda, incelenen kurumun, bilim dalının ve ülkenin bulguları çalışmalar ışığında incelenerek; yapmış oldukları ilerlemeler ve geçmiş oldukları aşamalar görülüp, geleceğe yönelik değerlendirmeler yapılabilmektedir (Şakar ve Cerit, 2013).

Türkiye'de denizcilik alanında yayın yapan akademik dergiler içerisinde Web of Science listesine giren tek denizcilik dergisi Journal of ETA Maritime Science (JEMS) Dergisi'dir. Dergiyle ilgili daha önce yapılan "Journal of ETA Maritime Science (JEMS) Dergisinin Nitel Analizi ve Yönetim Süreci" isimli çalışmada 2012-2016 yıllarında arasında yayımlanan 52 adet makalenin incelemesi yapılmıştır. Bu makalelerin kategorileri, istatiki ve tip bilgileri ile hakem bilgileri üzerine çalışma yapılarak, çalışma sonucunda veriler paylaşılmıştır. Bu çalışmanın dışında, JEMS dergisi ile ilgili yapılan herhangi başka bir çalışma yoktur. Yapılan bu çalışma sınırlı bir nitel analiz çalışması olduğu için daha detaylı bir bibliyometrik analiz çalışması yapılmasına ihtiyaç olduğu düşünüldükçe, JEMS dergisinin bibliyometrik analizi yapılmıştır.

2013 yılında yayın hayatına başlayan JEMS dergisi, ULAKBİM TR Dizin, Directory of Open Access Journals (DOAJ), Index-Copernicus indeks listesinde yer almaktadır (Fışkın ve Nas, 2016). Bu indekslerin yanı sıra son olarak Web of Science indeks listesinde yer almıştır. JEMS Dergisi, Türkiye'de yayımlanan ve Web of Science indeks listesinde yer alan ilk denizcilik dergisi olmayı başarmıştır.

Derginin sahibi olarak yayınlanmasını sağlayan kuruluş TMMOB Gemi Makineleri Mühendisleri Odası'dır. Derginin amacı, denizcilik sektöründeki araştırma çalışmalarını destekleyip, yayınlamaktır. Bunun yanında, bilimsel ve teknolojik gelişmelerle ilgili yapılan son bilimsel çalışmaları ilgili kitlelere ulaştırmayı amaçlamıştır. JEMS dergisi düzenli olarak yılda 4 defa yayınlanmaktadır. Derginin içeriğinde; Deniz Mühendisliği, Denizcilik İşletmeleri Yönetimi, Deniz Ulaştırma Mühendisliği, Gemi İnşaa Mühendisliği, Denizcilik Operasyonları, Lojistik, Lojistik Mühendisliği, Denizcilik Tarihi, Kıyı Mühendisliği, Deniz Kirliliği ve Çevre, Balıkçılık ve Balıkçılık Teknolojisi, Gemi İnşaa ve Okyanus Mühendisliği ile ilgili ulusal ve uluslararası çalışmalar yer almaktadır. Derginin yönetimi, deneyimli akademisyenler tarafından yürütülmektedir (Fışkın ve Nas, 2016). Dergi 2020 yılından itibaren sadece İngilizce olarak yayınlanmaktadır. Dergilere, <https://jemsjournal.org/> sitesinde ulaşılabilir.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

2.1. Bibliyometrik Çalışmalar

Literatüre baktığımızda yapılan bibliyometrik çalışmaların başlama tarihi ile ilgili farklı görüşler yer almaktadır. 1896 yılında Campbell tarafından yayımlanan "Theory of the National and International Bibliography" isimli çalışma Sengupta (1992: 92) tarafından ilk bibliyometrik çalışma olarak kabul edilmektedir. Lawani (1981: 295)'e göre, Cole ve Eales tarafından 1917 yılında yapılan ve 1550 -1860 yılları arasında yayınlanan karşılaştırmalı anatomi alanında yapılan araştırmaların, istatistik analizini kapsayan çalışma ilk bibliyometrik çalışma olarak kabul edilmektedir (Hotamışlı ve Erem, 2014). 1917 yılında Cole ve Eales tarafından yapılan çalışmanın ardından 1923 yılında E. Wyndham Hulme tarafından da bibliyometrik çalışma yapılmıştır. İngiliz Patent Ofisindeki görevi kütüphanecilik olan Hulme, tarih bilimi ile ilgili istatiki analiz ortaya koymuştur (Bozkurt ve Çetin, 2016).

Ülkemizde, ilk bibliyometrik çalışma 1970 yılında A. Kemal Özünö tarafından yapılmıştır (Al, 2008). Yapılan bu ilk çalışma "Growth in Turkish Positive Basic Sciences" kitabıdır. Bu bibliyometrik çalışmanın yer aldığı kitapta, Türkiye'deki kimya, astronomi, biyoloji, matematik, fizik ve yer bilimleri

ile ilgili yapılan çalışmalarda, bilimsel verimlilik ölçülmüştür (Polat, Sağlam, ve Sarı, 2013). Ülkemizde, 1970’li yıllardan 1990’lı yıllara kadar pek fazla bibliyometrik çalışma görülmemektedir. Ancak 1990’lı yıllardan sonra bibliyometrik çalışmalara duyulan ilginin artması sonucunda, yayınlanan bibliyometrik çalışma sayısında artış görülmektedir (Al, 2008).

2.2. Denizcilik Alanı İle İlgili Bibliyometrik Analiz Çalışmaları

Literatür taraması yaptığımızda, Gdynia Denizcilik Üniversitesi, Seyir Fakültesi tarafından yayınlanan “International Journal on Marine Navigation and Safety of Sea Transportation (TransNav Journal)” dergisinin Türk akademisyenler Fışkın ve Nas tarafından içerik analizinin yapıldığı karşımıza çıkmaktadır. Bu dergide 2007 yılından başlayıp 2012 yılına kadar yayınlanmış 401 adet akademik makalenin incelemesi yapılarak, makale yazarlarının çalıştıkları kurumlar ile dergiye sağladıkları katkılar analiz edilmiştir (Fışkın ve Nas, 2013).

World Marime University Journal of Marime Affairs (JOMA) denizcilikle alakalı uluslararası araştırmaların yayınlandığı bir dergidir. 2020 yılında Sahoo ve Schönborn tarafından 2002 yılından 2020 yılına kadar yayınlanan tüm dergilerin bibliyometrik analizi yapılmıştır. Yapılan analizde, yapılan atıf sayıları, yazarların bağlı görev yaptıkları üniversitelerin, yazarların ülkeleri ve yazıların konu başlıkları gibi birçok kriter değerlendirilmiştir. Yapılan araştırmanın amacı derginin gelecekte denizcilik sektörüne katkıda bulunabilmesi için nasıl bir yol izlemesi gerektiğini göstermektir (Sahoo ve Schönborn, 2020). Bu çalışma, uluslararası yayın yapan denizcilik dergilerinin bibliyometrik analizi ile ilgili yapılan en son çalışmalardan biridir.

Denizcilikle ilgili yakın zamanda yapılan çalışmalara örnek olarak, Fışkın ve Cerit tarafından 2020 yılının mart ayında Scientific Journals of the Maritime University of Szczecin dergisinde yayınlanan “Comparative Bibliometric and Network Analysis of Maritime Transport/Shipping Literature Using the Web of Science Database” başlıklı bibliyometrik çalışmayı örnek gösterebiliriz. Bu çalışmada Web of Science veritabanında 1978 ile 2018 yılının Kasım ayına kadar deniz taşımacılığı ve denizcilik ile ilgili yayımlanan bilimsel çalışmaların literatür taraması ile ilgili bibliyometrik analizi yapılmıştır (Fışkın ve Cerit, 2020).

JEMS Dergisi’nin 2016 yılının 4. sayısında yayımlanan “A Qualitative Analysis of Journal of ETA Maritime Science (JEMS) and Its Management Process” isimli çalışmada 2012-2016 yılları arasında JEMS Dergisi’nde yer alan 52 makale incelenmiştir. Sınırlı olarak nitel analiz yapıldığı bu çalışmadan başka JEMS Dergisi’nin bibliyometrik analizi ile ilgili herhangi bir çalışma bulunmamaktadır.

2.3. The Journal of ETA Maritime Science Dergisinde Makale Yayınlanma Aşamaları

Dergilerin bilimsel performansını ölçmede kullanılan etki faktörü dergide yayınlanan makalelerdeki atıf sayısı ile ölçülür. Etki faktörünün yüksek olması o derginin değerli olduğunu gösterir (Ertekin, 2014).

JEMS’e gönderilen makaleler, yazarlar tarafından mail yoluyla gönderilmelidir. Gönderilen akademik makalelerin öncelikle yazım kurallarına ve yayın alanına uygun olup olmadığı editörlerce kontrol edilir. Ayrıca, makalelerin intihal kurallarına uygun olup olmadığı editörler tarafından kontrol edilir. Bölüm editörleri yazılan metinleri değerlendirilmesi için en az iki hakem belirlemek zorundadır. Makaleler değerlendirilirken Türkçe karşılığı çift kör hakem değerlendirmesi olan ‘Double Blind Review’ tekniği kullanılmaktadır (Fışkın ve Nas, 2013). Çift Kör Hakem Tekniğinde, yazarlar ve hakemlerin kimlikleri gizli tutulmaktadır. Hakem, yazıyı değerlendirirken yazının kime ait olduğunu bilmeden değerlendirir (Snodgrass, 2007). Belirlenen bu hakemlerden ikisi de makaleyi geri çevirirse makale kabul görmemiş olur. Eğer iki hakemden de geçer yada düzeltme alırsa, yazar tarafından düzeltmesi yapıldıktan sonra bölüm editörünün kontrolüne gönderilir. Eğer hakemlerden biri kabul etmeyip, diğeri düzeltme vermiş ise makale başka bir hakem tarafından incelenir. Bu hakem düzeltme verirse makale editör kontrolüne gidebilir ancak geri çevirirse makale kabul görmemiş olur. Bu değerlendirmelerden sonra editör kontrolünden geçen makale dil editörüne gönderilir. Makale, son olarak dil editörünün kontrolünden geçtikten sonra yayınlanması için hazır hale gelmiş olur (Fışkın ve Nas, 2013).

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

3.1. Veri Toplanma Araçları

Dergi yayın hayatına 2013 yılında başlamıştır. İlk sayısından itibaren 2020 yılının 2. Sayısına kadar yayınlanan dergilerde yer alan 153 makale bibliyometrik göstergelerle incelenmiştir. 2020 yılının 2. sayısına kadar incelenmesinin nedeni ise dergi 2020 yılının 1. sayısından sonra Web of Science the Emerging Source Citation Index (ESCI) veritabanında yayınlanmaya başlaması olup, yayınlanmaya başlamadan önceki çalışmalar incelenmiştir. Derginin arşiv bölümüne elektronik ortamda girildikten sonra daha önce yayınlanan 23 adet dergiye ve bu dergiler içinde yer alan toplam 153 adet makaleye PDF formatında ulaşılmıştır. Belirlenen 13 parametrenin doğrultusunda, ulaşılan makalelerin verileri toplanmıştır.

Bibliyometrik analizi gerçekleştirmek için belirlenen parametreler şunlardır;

- Yıllara göre makale sayısı
- Yıllara göre yayınlanan dergi sayısı
- Makale sayfa sayısı
- Makalelerde kullanılan dil
- Makalelerde kullanılan kaynakça sayısı
- Yazar sayısı ve cinsiyetlere göre dağılımı
- Yazarların çalıştıkları kurumlar
- Yazarların unvanları
- Dergide ödüllendirilen yazarlar
- Makalelerin konu başlıklarına göre dağılımı
- Yıllara bağlı çalışma konularındaki eğilim
- Makalelerin araştırma yöntemleri
- Makale başlıklarının kelime frekansları

3.2. Verilerin Analizi

Makalelerden toplanan verileri analiz etmede kullanılacak yöntem bibliyometrik analiz yöntemidir. Bibliyometrik analiz, bibliyometrik göstergeleri kullanarak akademik yayınları çözümlenmeye yarayan bir yöntemdir (Karagöz ve Koç Ardiç, 2019).

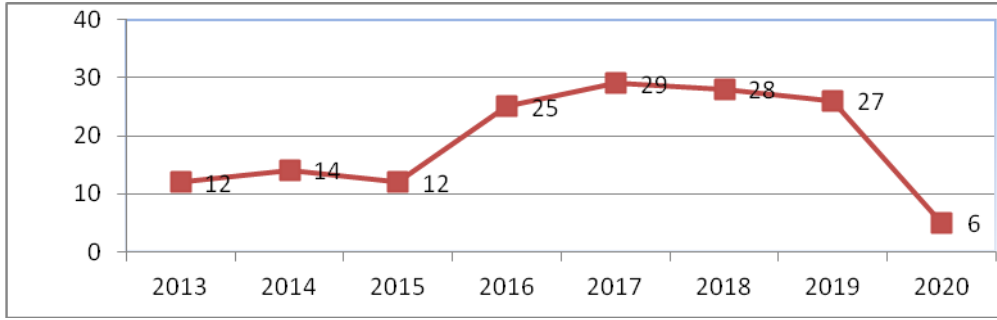
Araştırma kapsamında hakem denetimli yayınlanmış 153 makaleye ait veriler, Excel programına aktarılmıştır. Excel' de oluşturulan konu başlığına göre 17 sütun oluşturulmuştur. Her bir makaleden elde edilen bilgiler bu başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Toplanan bu bilgilerden yine Excel yardımıyla hesaplamalar yapılmış, grafikler ve tablolar oluşturulmuştur. Bunun yanında Maxqda 2020 programı kullanılarak Excel üzerinde toplanan veriler buraya aktarılmış ve makale başlıklarının kelime frekans tablosu çıkarılıp, kelime bulutu oluşturulmuştur. Bu yöntemlerle çalışmanın nesnel bir çizgide tamamlanmasına çalışılmıştır.

4. BULGULAR

Bu bölümde, JEMS Dergisi'nde 2013-2020 yıllarında yayınlanmış 153 adet akademik makalenin veri analizi sonucunda elde edilen sıralama, tablo, grafik, yüzde ve kelime frekans analiz sonucunda yapılan değerlendirmeler ve bulgular yer almaktadır.

4.1. Yıllara Göre Yayınlanan Makale Sayısı

2013-2020 yılları arasında yayımlanan toplam makale sayısı 153'tür. 2016 ve sonraki yıllarda yayımlanan makale sayısında yüksek oranda artış görülmüştür. Makale sayısının yıllara göre dağılımı Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Yıllara Göre Yayımlanan Makale Sayıları

2016 ve sonraki yıllarda makale sayısında önceki yıllara göre yaklaşık 2 kat artış olduğu görülmüştür. 2020 yılında yayımlanan makale sayısının 5 olmasının nedeni araştırmalarda 2020 yılına ait sadece ilk derginin verilerinin kullanılmasındandır. 2013-2020 yıllarında yayımlanan makalelerin yıllık ortalaması 19,15 makale/yıl yapmaktadır. 2013, 2014 ve 2015 yıllarında bu ortalamanın altında kalırken, bundan sonraki yıllar bu ortalamanın üstündedir.

4.2. Yıllara Göre Yayımlanan Dergi Sayısı

2013 yılında çıkarılmaya başlayan derginin, 2020 yılının 2 sayısına kadar toplamda 23 adet sayısı bulunmaktadır. 2013, 2014 ve 2015 yıllarında yılda 2 dergi yayımlanırken, daha sonraki yıllarda yılda 4 dergi yayımlanmıştır. Dergi sayısındaki artış, yayımlanan makale sayısını arttırmıştır.

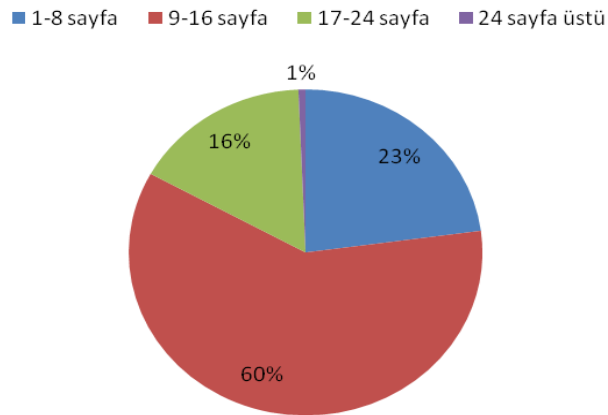
4.3. Yayımlanan Makalelerin Sayfa Sayıları

2013-2020 yılları arasında JEMS dergisinde yayımlanan makalenin yıllara göre sayfa sayısı dağılımı Tablo 1'den incelendiğinde, en yüksek sayfa sayısının 2017 yılında 422 sayfa olduğu görülmektedir. İlk sayısından 2020 yılının 2. sayısına kadar olan tüm makaleler toplamda 1909 sayfadır. Makale ortalama sayfa uzunluğu ise 12,4 sayfadır.

Yıllar	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Sayfa sayısı	102	128	128	333	422	377	338	81

Tablo 1. Yıllara Göre Makale Sayfa Sayısı

Çalışmada incelenen makalelerden en kısa yazılan makale 2 sayfa, en uzun yazılan makale 25 sayfadır. Şekil 2'de makalelerin, sayfa sayısına göre 4 farklı gruba ayrıldığı görülmekte ve bu gruplarda bulunan makalelerin yüzdelik oranları verilmektedir.

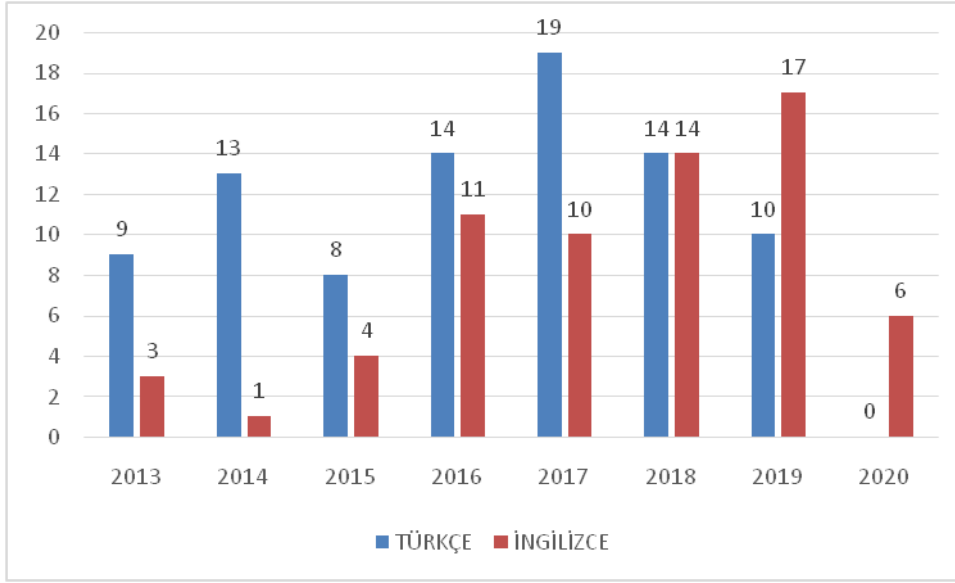

Şekil 2. Sayfa Sayısına Göre Yüzde Oranları

Araştırmalar sonucu elde edilen verilere göre makalelerin %60'ının sayfa sayısı en az 9, en fazla 16 sayfadır. Daha sonra sırasıyla; %23'ünün sayfa sayısı en az 1, en fazla 8 sayfa; %16'sının sayfa sayısı en az 17, en fazla 24 sayfa ve %1'inin sayfa sayısının 24'den fazla olduğu görülmektedir.

4.4. Yayımlanan Makalelerde Kullanılan Yazı Dili

Journal of ETA Maritime Science Dergisi yazı dili Türkçe ve İngilizce'dir. Çalışma kapsamındaki makalelerin 86'sı Türkçe, 64'ü İngilizce olarak yayımlanmıştır. Oransal olarak %57'si Türkçe yayımlanırken, %43'ü İngilizce yayımlanmıştır. Makalelerde yıllara göre kullanılan yazı dili dağılımı Şekil 3'te gösterilmiştir.

Şekil 3. Yıllara Göre Makalelerde Kullanılan Yazı Dili

Elde edilen verilere göre İngilizce makale en fazla 2019 yılında, en az 2014 yılında yazılmıştır. Türkçe makale sayısı en fazla 2017, en az 2020 yılında yazılmış ve bu yılda hiç Türkçe makale yazılmamıştır. Çünkü dergi 2020 yılı itibari ile komple İngilizce yazı diline geçmiştir.

4.5. Yayımlanan Makalelerin Kaynakça Sayısı

Yayımlanan dergiler araştırmaya dayalı akademik makaleler içerdiği için bir makale dışında tüm makaleler kaynakça içermektedir. 2015 yılının 2. sayısında yer alan 'Gemi Finansman Kredi Sözleşmelerinde Değerleme ve Yeniden Değerleme Riski' başlıklı makale ve "Otomatik Konteyner Terminalleri ve Terminal Yönetim Bilgi Sistemleri" başlıklı kitap eleştirisi kaynakçaya sahip değildir. Ayrıca 2019 yılının 3. sayısında yayımlanan "Better Together" ve 2020 yılının 1. sayısında yayımlanan "Understanding IMO 2020" başlıklı yazılarda kaynakçaya sahip değildir. Bunun dışındaki tüm makaleler kaynakçaya sahiptir. Yapılan çalışmada incelenen makaleler içinde en çok kaynağa sahip makalede 143 kaynak kullanırken, en az kaynağa sahip makale ise 4 kaynak kullanmıştır.

Derginin, 2013 yılından 2020 yılının 2. sayısına kadar yayımlanan tüm makalelerde yıllara göre kullanılan kaynakça sayısı ve makale başına düşen ortalama kaynakça sayısı Tablo 2'de görülmektedir.

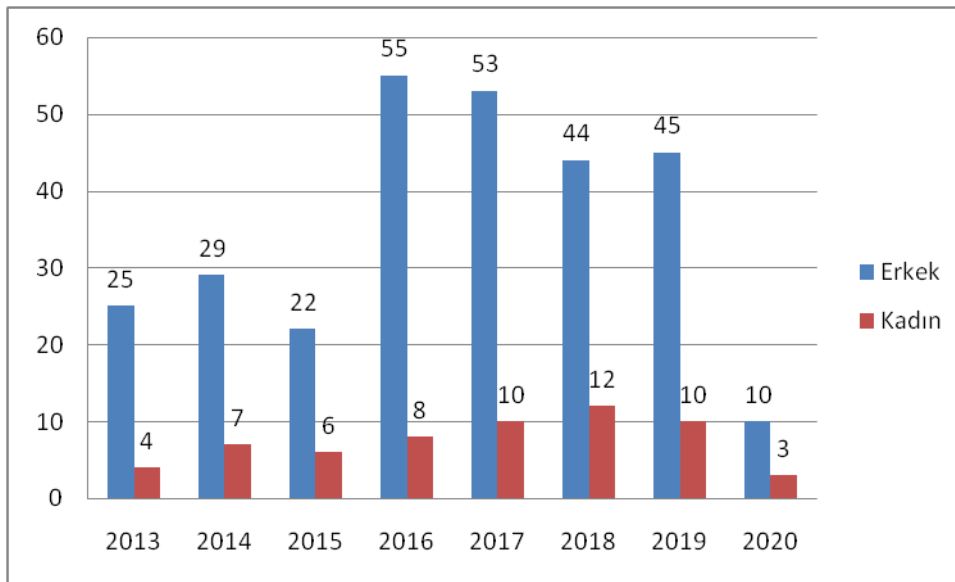
Yıllar	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Toplam
Kaynak sayısı	133	214	369	613	841	980	825	142	4117
Makale başına düşen ortalama kaynak sayısı	11,1	14,3	30,8	24,5	29	35	30,6	23,7	26,9

Tablo 2. Yıllara Göre Kullanılan Kaynak Sayısı Ve Makale Başına Düşen Kaynak Sayısı

Yıllara göre kaynak en fazla 2018’de kullanılırken, en az kaynak 2013’te kullanılmıştır. İncelenen makalelerde, toplam 4117 kaynak kullanıldığı tespit edilirken, makale başına düşen ortalama kaynak sayısının 26,9 olduğu tespit edilmiştir.

4.6. Yayımlanan Makalelerin Yazar Sayısı ve Cinsiyetlere Göre Dağılımı

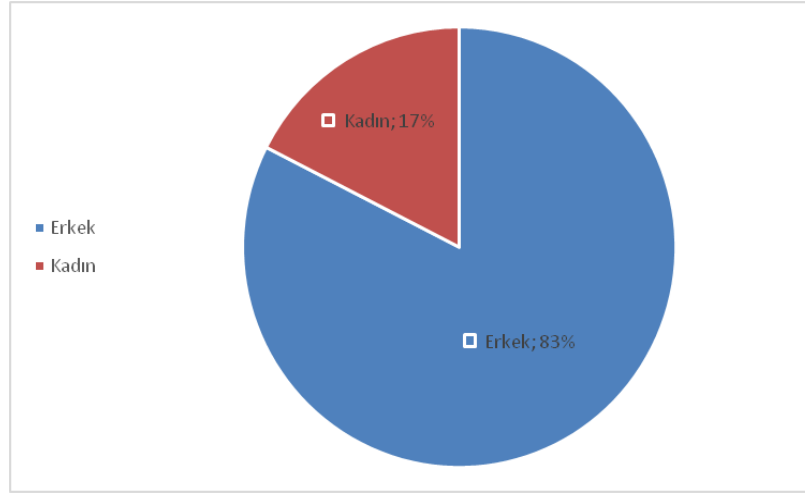
Yapılan çalışmalar sonucunda, makale yazarlarının yıllara göre cinsiyet dağılımı Şekil 4’te gösterilmiştir.

Şekil 4. Yıllara Göre Yazar Sayısı ve Cinsiyetlere Göre Dağılımı

2013-2020 yılları arasında incelemesi yapılan 153 makaleyi toplamda 343 yazar yazmıştır. Makale başına ortalama 2,24 yazar düşmektedir. Yine 2013-2020 yılları arasında yayımlanan toplam 23 dergide, dergi başına düşen yazar sayısı 14,91’dir.

2013-2020 yıllarında erkek yazar sayısı her zaman kadın yazar sayısından fazladır. 12 kadın yazarın olduğu 2018 yılı en fazla kadın yazarın olduğu yıl iken, sadece ilk dergi sayısı incelenen 2020 yılında kadın sayısı 3’tür. 2020 yılını takip eden en az kadın yazar sayısının olduğu yıl, 4 yazar sayısı ile derginin yayınlanmaya başladığı 2013 yılıdır.

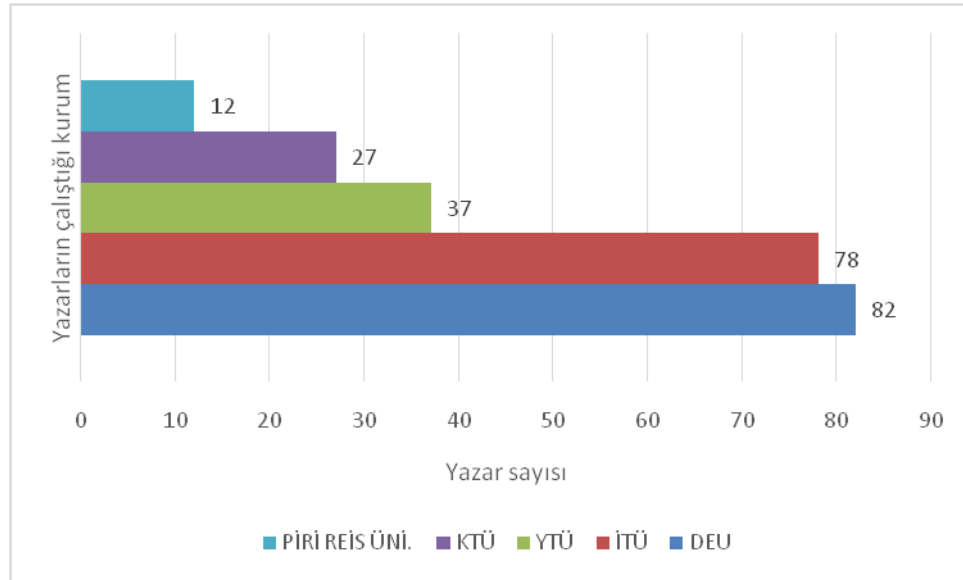

Şekil 5. Cinsiyete Göre Yazar Dağılım Oranı

İncelenen makalelerdeki toplam 343 yazarın 283'ü erkek, 60'ı kadın yazardır. Makalelerin toplam erkek ve kadın yazar sayılarının oransal olarak verildiği Şekil 5 incelendiğinde, yazarların %83'ünün erkek, %17'sinin kadın olduğu görülmektedir.

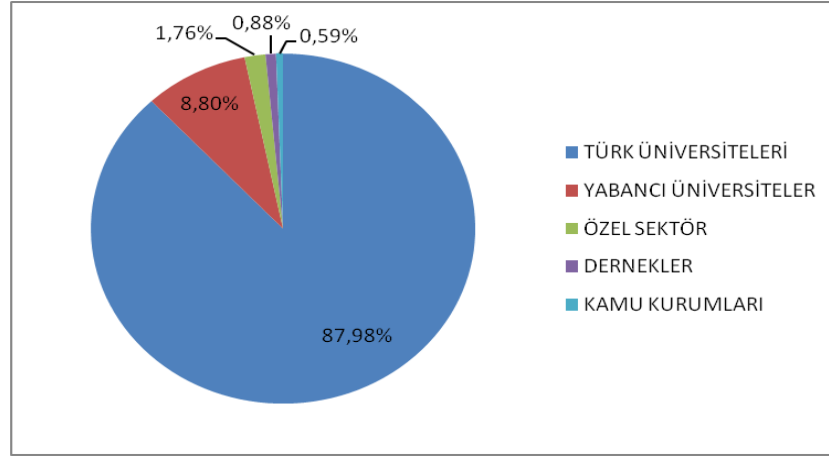
4.7. Yayımlanan Makalelerin Yazar Kurumları

Yapılan incelemede, 2013–2020 yılları arasında JEMS Dergisi'nde yayımlanan 153 makalenin yazarlarının 46 farklı kurumda görev yaptıkları görülmüştür. Şekil 6'da en çok yazarın çalıştığı ilk 5 kurum ve bu kurumlarda çalışan yazar sayıları verilmiştir. En çok yazarın bulunduğu kurum sırasıyla Dokuz Eylül Üniversitesi (82 yazar), İstanbul Teknik Üniversitesi (78 yazar), Yıldız Teknik Üniversitesi (37 yazar), Karadeniz Teknik Üniversitesi (27 yazar) ve Piri Reis Üniversitesi (12 yazar)'dır.

Şekil 6. Yazar Sayılarının En Çok Olduğu İlk 5 Kurum

Yazarların çalıştığı kurumlar Türk üniversiteleri, yabancı üniversiteler, özel sektör, dernekler ve kamu kurumları olmak üzere 5 farklı grupta sınıflandırılmıştır. Şekil 7'de yazarların çalıştığı kurumların yüzdelik oranları verilmiştir.

Şekil 7. Yazarların Çalıştıkları Kurum Çeşidi

JEMS Dergisi'nde yazarların %87,98'i Türk üniversitelerinde görev yaparken, % 8,80'i yabancı üniversitelerde görev yapmaktadır. En az oranda yazarın görev aldığı kurumlar ise %0,59 oranında olan derneklerdir.

4.8. Yayımlanan Makalelerin Yazar Unvanları

JEMS dergisindeki yazar unvanlarını incelendiğinde, makalelerinde 10 yazarın unvan belirttiğini, bunların dışında kalan diğer yazarların unvan belirtmediği görülmektedir. Derginin 2017 yılının 3. sayısı ve daha sonraki yayınlanan sayılarında yer alan makalelerde yazar "Open Researcher ve Contributor ID (ORCID)" numaralarının yer aldığı görülmüştür.

4.9. Dergide Ödüllendirilen Yazarlar

JEMS Dergisi'nde hem makale yazmış hem de hakemlik yapmış yazarlar bulunmaktadır. 2016 ve sonraki yıllarda, yaptıkları hakemlik görevlerinden dolayı bazı yazarlar ödüllendirilmiştir. Dergide, 2020 yılında ödül alan kişiler belirtilmemiştir. Yıllara göre en iyi hakemlik ödülünü alan yazarlar Tablo 3'te gösterilmiştir.

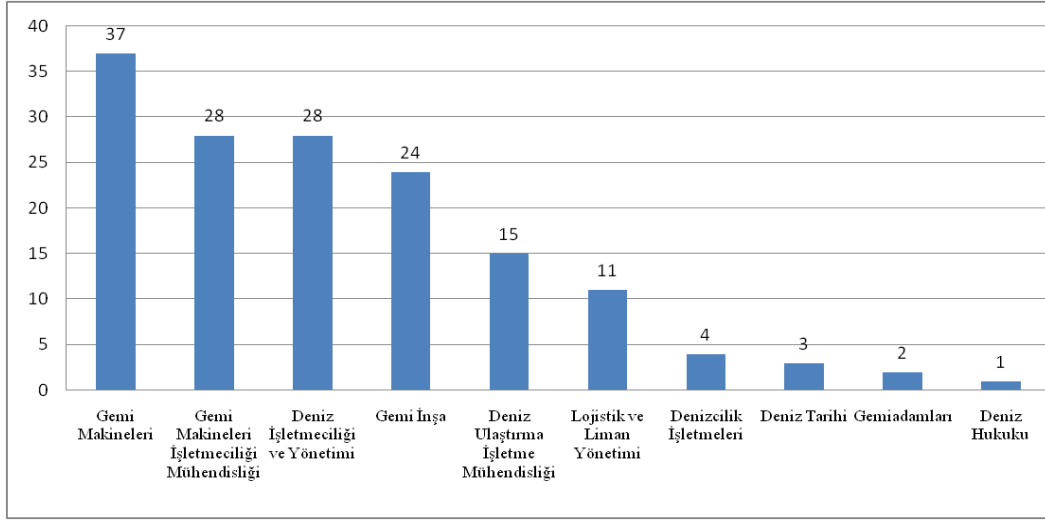
Yıllar	Yazarlar			
2016	Barış KULEYİN	Jale Nur ECE	Shi HE	Ceren ALTUNTAŞ VURAL
2017	Ünal ÖZDEMİR	Aysu GÖÇER	Ayhan MENTEŞ	Kadir ÇİÇEK
2018	Yusuf ZORBA	Didem ÖZER ÇAYLAN	-	-
2019	Onur USTA	Sercan EROL	-	-

Tablo 3. Yıllara Göre En İyi Hakemlik Ödülünü Alan Yazarlar

2016 ve 2017 yılında 4 yazara en iyi hakem ödülü verilirken; 2018 ve 2019 yılında 2 yazara en iyi hakemlik ödülü verilmiştir.

4.10. Makalelerin Konularına Göre Dağılımı

JEMS Dergisi'ndeki makaleler Şekil 8'de görüldüğü gibi konularına göre 10 başlık altında sınıflandırılmıştır. Yapılan bu sınıflandırma başlıkları, derginin editörleri tarafından belirlenmiştir.

Şekil 8. Makalelerin Konu Başlıklarına Göre Sınıflandırılması

Makaleler konu başlıklarına göre incelendiğinde, Gemi Makineleri konusunda 37 adet makale yayımlanarak, en fazla makale yayımlanan alan Gemi Makineleri'dir. Deniz Hukuku konusunda 1 adet makale yayımlanarak, en az makale yayımlanan alan Deniz Hukuku'dur. Makalelerin konu başlığına göre yüzdesi incelendiğinde konusu Gemi Makineleri olan makalelerin %24 ile en fazla orana sahipken daha sonra sırasıyla; Gemi Makineleri İşletmeciliği Mühendisliği %18, Deniz İşletmeciliği ve Yönetimi %18, Gemi İnşaa % 16, Deniz Ulaştırma Mühendisliği % 10, Lojistik ve Liman Yönetimi % 7, Denizcilik İşletmeleri % 3, Deniz Tarihi % 2, Gemi Adamları %1 ve Deniz Hukuku %1 oranına sahiptir.

4.11. Yıllara Bağlı Çalışma Konularındaki Eğilim

Yapılan araştırmada, yıllara göre en fazla çalışmanın yapıldığı 6 konunun dağılımı Tablo 4'te gösterilmiştir.

Konular/ Yıllar	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Gemi Makineleri	4	4	3	3	7	5	9	2
Gemi Makineleri İşletmeciliği Mühendisliği	5	6	1	-	4	7	3	2
Deniz İşletmeciliği ve Yönetimi		2	4	3	4	9	5	1
Gemi İnşaa	-	1	-	1	9	5	7	1
Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği	-	-	-	15	-	-	-	-
Lojistik ve Liman Yönetimi	2	1	2	3	-	1	2	-

Tablo 4. Yıllara Göre Çalışma Konularının Eğilimi

2013 ve 2014 yıllarında, en fazla Gemi Makineleri İşletmeciliği Mühendisliği konusunda makale yayımlanırken, daha sonraki yıllarda bu konuda yayımlanan makale oranının düştüğü görülmektedir. 2015 yılında Deniz İşletmeciliği ve Yönetimi konusunda en fazla makale yayımlanmıştır. 2016 yılında,

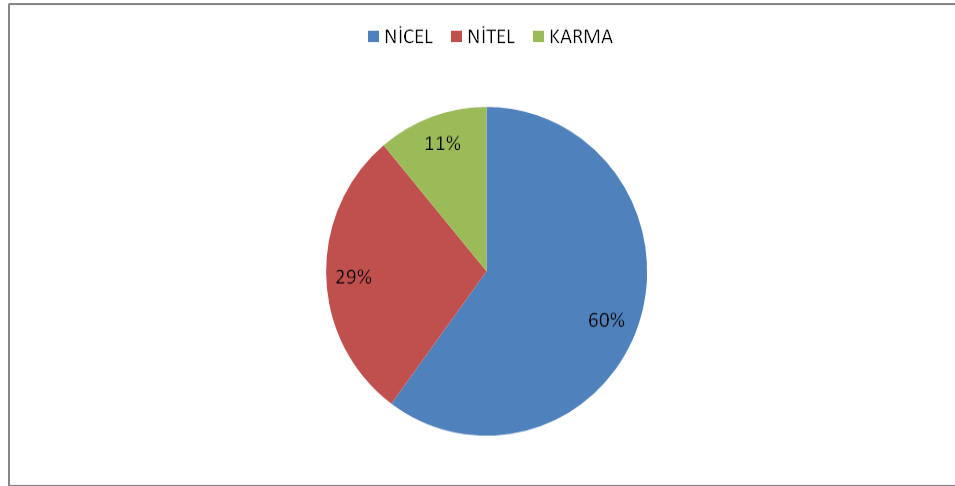
Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği konusunda diğer konulardan daha fazla sayıda makale yayımlandığı görülmekte olup; bu konuda diğer yıllarda makale yayımlanmaması dikkat çekmektedir. 2017 yılında, 9 makalenin yayımlandığı Gemi İnşa konusunda yayımlanan makale sayısının artışında büyük bir ivme görülmüş ve bu yılda en fazla bu konuda makale yayımlanmıştır. 2018 yılında, 9 makalenin yayımlandığı Deniz İşletmeciliği ve Yönetimi konusu en çok makalenin yayımlandığı konu olmuştur. Gemi Makineleri konusunda 2019 yılında 9 makale yayımlanarak, bu konuda en fazla makale bu yılda yayımlanmıştır. 2020 yılına bakıldığında Gemi Makineleri ve Gemi Makineleri İşletmeciliği Mühendisliği konusunda 2'şer makale yayımlanmış olup, bu yılda en fazla makale bu iki konuda yayımlanmıştır.

4.12. Makalelerde Kullanılan Araştırma Yöntemleri

Nitel araştırmalarda, olaylara ve olgulara disiplinler arası bakışımız bir bütün şeklinde olmalıdır. Çalışmalarda probleme bakış açımız, olay ve olgulara yüklenen anlamlar yorumlanır (Karataş, 2015). Nicel araştırmalar, nesnellik üzerine odaklanmış araştırmalardır. Araştırmalarda, değişkenlerin ölçülebilir verileri belirli bir metotla toplanıp, sonunda belirli metodlarla toplanan veriler analiz edilir (Queirós, Faria ve Almeida, 2017).

Araştırma sorularına, sadece nicel ve nitel yöntemi kullanarak cevap bulamıyorsak, karma yöntemi kullanırız. Karma yöntem, nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı bir araştırma biçimidir (Fırat, Yurdakul ve Ersoy, 2014).

Makaleler, araştırma yöntemi bakımından nicel, nitel ve karma olmak üzere 3 grupta sınıflandırılmıştır. Bu sınıflara göre makalelerden 92'sinde nicel, 44'ünde nitel ve 17'sinde karma araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma yöntemlerinin yüzdelik oranı Şekil 10'da görülmektedir.

Şekil 9. Makalelerin Araştırma Yöntemlerine Göre Sınıflandırılması

Yayımlanan makalelerin % 60'ında nicel araştırma yöntemi kullanılırken, %29'unda nitel ve %11'inde karma araştırma yöntemi kullanılmıştır. Makalelerde kullanılan araştırma yöntemlerinden nicel araştırma yönteminin, nitel ve karma araştırma yönteminden çok daha fazla olduğu görülmektedir.

4.13. Makale Başlıklarında Kullanılan Kelimelerin Frekansı

Metinde kullanılan kelimelerin, kullanılma sıklığı ve metine kattığı anlam arasındaki bağlantıyı 1958 yılında ilk defa Luhn tanımlamıştır. Yapılan tanımlamada, frekansı yüksek olan kelimelerin dilin bütününe düşünerek cümleye ve metne anlam bakımından kattığı değer önemsizken, orta frekansta kullanılan kelimeler önemli olduğunun altı çizilmiştir. İçerik bakımından orta frekanslı kelimelerin önemli olduğu öne çıkarken, işlev bakımından ise yüksek frekanslı kelimelerin önemli olduğu öne çıkmaktadır (Metin, 2008).

Şekil 10. Makale Başlıklarında Yer Alan Kelimelerden Oluşturulan Kelime Bulutu

Makale başlıklarında kullanılan kelimelerden kelime bulutu oluşturulup Şekil 11’de gösterilmiştir. Makale başlıklarında yer alan kelimeleri derginin amaç ve kapsam bakımından iki gruba ayırdığımızda; kapsam bakımından frekansı en yüksek “Gemi” kelimesini “Deniz” kelimesi takip etmektedir. “Gemi” kelimesinin frekansı 22 iken, “Deniz” kelimesinin frekansı 19’dur. Derginin kapsam bakımından kullandığı kelimelere baktığımızda frekansı en fazla olan kelime 19 frekansa sahip “Analizi” kelimesidir.

4.14. Denizcilik Dergileriyle İlgili Yapılan Bibliyometrik Çalışmaların Karşılaştırılması

JEMS Dergisi bibliyometrik analizi verileri dahil 3 dergide yayınlanmış 4 farklı çalışmanın verileri Tablo 5’te gösterilmiştir. 2013-2016 yıllarını kapsayan, JEMS Dergisi üzerinde daha önce yapılmış olan çalışmanın kısıtlı nitel veri analizi olduğu daha önceki bölümlerde belirtilmiştir.

Derginin Adı	Çalışma Yapıldığı Dönem	İnceleme Yapılan Makale Sayısı	Kullanılan Kaynak Sayısı	Yazar Sayısı	Sayfa Sayısı
Journal of Marime Affairs (JOMA)	2002-2019	325	3	2	21
Journal of ETA Maritime Science(A Qualitative Analysis)	2013-2016	52	26	2	12
Journal of ETA Maritime Science	2013-2020	153	20	2	16
Trans Nav Journal	2007-2012	401	20	2	5

Tablo 5. Dergilerin Bibliyometrik Analiz Çalışmalarının Bilgileri

Yapılan çalışmalar karşılaştırıldığında, en uzun çalışma dönemini kapsayan ve en fazla sayfa sayısına sahip olan çalışma JOMA Dergisi’nin bibliyometrik analizidir. 401 makalenin incelemenin yapıldığı çalışma Trans Nav Dergisi’nin bibliyometrik analizi en fazla makale incelemesinin yapıldığı dergidir. JEMS Dergisi’nin bibliyometrik analizinde 153 makale incelenmiştir. 26 kaynak kullanımıyla en fazla kaynak JEMS Dergisi’nin nitel veri analizinde kullanılırken, JEMS Dergisi’nin bibliyometrik analizinde 20 kaynak kullanılmıştır. 21 sayfayla JOMA Dergisi’nin bibliyometrik analizi en fazla sayfayken, JEMS Dergisi’nin bibliyometrik analizi 16 sayfadır. Karşılaştırılan bibliyometrik çalışmaların hepsi 2 yazarlıdır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bibliyometrik analizler, araştırma yapan kişilere araştırma yaptıkları alan ile ilgili özgün bilgiler sağlamaktadır (Polat, Sağlam, ve Sarı, 2013). Literatürde bulunan bilimsel çalışmalar, bibliyometrik yöntemlerle analiz edilerek, bilimsel eserlerin yayın esaslarına dair usullerin geliştirilmesine katkı

sağlamaktadır (Al, Sezen ve Soydal, 2012). Türkiye’de yayınlanmaya başlayıp, ilk zamanlarda ulusal kimliği sahip olan JEMS dergisi zamanla uluslararası kimliğe de sahip olmuştur. JEMS dergisinin nitel içerik analiziyle ilgili sınırlı çalışmalar daha önce yapılmışken, detaylı bibliyometrik analiz çalışması yapılmamıştır. Bu konuda detaylı bir çalışmanın gerekli olduğu düşünülerek JEMS dergisinin bibliyometrik analizi yapılmıştır. Yapılan bu çalışmada JEMS dergisindeki 2013-2020 yıllarında yayınlanan 153 adet makalenin yazar profili, sayfa sayısı, kaynakça, kullanılan araştırma teknikleri, makalelerin yazı dili ve konu başlığı sınıflandırması gibi bibliyometrik parametrelerle incelenmesi sonucunda, derginin gösterdiği eğilim ve gelişmelerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

2013 yılında yayım hayatına başlayan dergi 2013, 2014 ve 2015 yıllarında yılda 2 sayı yayımlarken; 2016 yılında ve sonraki yıllarda, yayımladığı dergi sayısını 2 kat arttırarak yılda 4 sayı yayımlamaya başlamıştır. Yıllık dergi sayısındaki bu artış yayımlanan makale sayısının da doğru orantılı olarak arttırmıştır. Yayımlanan makale sayısı 2016 yılı ve sonrasında 2 katı civarında artmıştır. Derginin yılda 2 sayı çıkardığı yıllarda en az makale sayısı yılda 14 iken, 4 sayı çıkardığı yıllarda en fazla makale sayısı yılda 29 tanedir. Bu aradaki farkın temel sebebi çıkarılan dergi sayısındaki artıştır.

Çalışmada, 343 yazarın incelemesi yapılmıştır. Yazar sayıları, 2016 yılı ve sonrasında yaklaşık 2 kat artmıştır. Bu durumun temel sebebi 2016 yılında ve sonraki yıllarda derginin yıllık yayımlanma sayısının 2 katına çıkarılmasıdır. Yazar cinsiyet oranlarına baktığımızda %83’ünün erkek, %17’sinin kadın araştırmacı olduğunu görmekteyiz. Bu durumun denizcilik sektöründe ve denizcilik araştırmalarında erkeklerin sayısının kadınların sayısından çok daha fazla olmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Bu çalışmada yazar kurumları incelendiğinde en fazla yazarın olduğu ilk 5 kurum sırasıyla; Dokuz Eylül Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Piri Reis Üniversitesi olduğunu görülmektedir. Bu üniversitelerin hepsinde Denizcilik Fakültesi olduğu görülmekte ve denizcilik sektörüne hizmet verecek iş gücü sağlamaktadır. Akademik bir dergi olan JEMS Dergisi akademik makaleler yayımlamaktadır. Bunun sonucunda yazarların büyük çoğunluğunun üniversitelerdeki akademisyenlerden olduğu görülmektedir. Yazar unvanlarına bakıldığında 10 yazar dışında diğer yazarların unvan belirtmediği görülmüştür. Bu unvanların bir çoğunda 2013 ve 2014 yıllarında yayınlanan makaleler olduğu görülmektedir. 2017 yılında ve sonraki yıllarda yayınlanan makalelere ORCID numaraları eklendiği görülmüştür. Bu numaralar sayesinde yazar bilgilerine ulaşılması dahada kolaylaşmıştır.

Alıntı yapılan eser, yeni oluşturulan yayını organik bir bağ ile besleyebilirse, atıf yapmanın en önemli unsuru sağlanabilmiş demektir. Atıf sayısının artmasıyla daha kaliteli eserlerin ortaya çıkması ve farklı kaynaklardan beslenen yayının literatürdeki etkisinin artması beklenir (Çetin ve Çaylan, 2014). Yapılan çalışmadaki makalelerin kaynakça sayısına bakıldığında toplam kaynakça sayısı 4117 iken makale başına düşen kaynakça sayısı 26,9 olduğu görülmektedir. 2013 ve 2014 yılında makale başına kullanılan kaynak sayısı 11,1 ve 14,3’tür. Bu yıllarda kullanılan kaynak sayısının az olduğunu söyleyebiliriz.

Yapılan çalışmada kullanılan yazı dili incelendiğinde derginin Türkçe ve İngilizce yazı dilini kullandığı görülmektedir. 2018 yılına kadar yayımlanan makalelerde Türkçe yazı dili kullanımı İngilizce yazı dili kullanımından fazla olduğu görülmektedir. Bu durum 2018 ve sonrasında değişmiştir. 2018 yılında İngilizce makale sayısı Türkçe makale sayısına eşittir. 2019 yılında ise İngilizce makale sayısı Türkçe makale sayısını geçmiştir. 2020 yılında ise derginin yazı dilinin komple İngilizce olduğu ve sadece İngilizce makalelere yer verildiği görülmektedir. 2020 yılında komple İngilizce yazı diline geçmesiyle dergi uluslararası bir kimlik kazanmıştır. Bunun sonucunda, makale yazarları içinde yabancı araştırmacı sayısının arttırdığıda görülmektedir.

Makaleler, dergi tarafından 8 konu başlığı altında toplanmaktadır. Bu konu başlıkları; Lojistik ve Liman Yönetimi, Gemi Makineleri İşletme Mühendisliği, Deniz Ulaştırma ve İşletme Mühendisliği, Deniz İşletmeleri ve Yönetimi, Gemi İnşa, Deniz Tarihi, Gemiadamları ve Deniz Hukuku’ dur. Bu makalelerden en fazla sayıya Lojistik ve Liman Yönetimi konulu makaleler yazılmıştır. Daha sonra buna yakın sayıya sahip Deniz Mühendisliği ve Deniz Ulaştırma Mühendisliği konulu makaleler yer almaktadır. Yayınlanan makaleler daha çok denizciliğin işletmecilik ve mühendislik kısmına ait olduğu görülmüştür. Dergi, her ne kadar Gemi Makineleri Mühendisleri Odası tarafından yayımlansada, içerdiği konular denizcilikle alakalı gemi makineleri dışında bir çok konuyu içermektedir.

Makale konularının yıllara göre eğilimi incelendiğinde, son yıllarda Gemi Makineleri ve Gemi İnşa konusunda yayımlanan makale sayısının arttığı görülmektedir. Lojistik ve Liman Yönetimi konusunda, yayımlanan makale sayılarının yıllara göre daha stabil olduğu görülmektedir.

Dergide yayımlanan makalelerde kullanılan bilimsel araştırma yöntemleri incelendiğinde makalelerin %60'ı nicel, %29'u nitel ve %11'i karma araştırma yöntemlerinin kullanıldığı görülmektedir. Yapılan çalışmalar daha çok mühendislik ve yönetim alanında olmasından dolayı nicel araştırma tekniğinin oranı diğerlerinden çok daha fazladır.

Makale başlıklarında kullanılan kelimelerin kelime frekanslarına bakıldığında, en çok kullanılan kelimenin 30 frekansa sahip olan "analizi" kelimesi olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmaların analiz üzerine yapılması ve bunun başlıkta belirtilmesi analizin en çok kullanılan kelime olmasını sağlamıştır. "Gemi" ve "Deniz" kelimeleri ise denizcilik sektörü ile ilgili çok sık kullanılan kelimeler olduğundan ve derginin kapsamı bakımından kullanılan kelimeler olduğundan frekansları diğer kelimelere göre fazladır.

Çalışmanın Kısıtları ve Gelecek Çalışmalar İçin Öneriler

Çalışmada değerlendirilen makaleler sadece 2020 yılının 1 nolu dergisinde ve ondan önce yayınlanan dergilerdeki çalışmaları içermektedir. Bunun nedeni JEMS Dergisi 2020 yılının 1. sayısından sonra Web of Science ESCI tabanında yer almaya başlamıştır. Bu yüzden daha sonra yayımlanan dergiler, bu çalışmaya dahil edilmemiştir.

Gelecekte bu konuyla ilgili yapılacak çalışmalarda Web of Science ESCI öncesinde ve sonrasında yayımlanan çalışmalar diye ikiye ayrılarak bibliyometrik analiz yapılabilir.

Bu çalışmanın en önemli kısıtı, bibliyometrik analizin sadece bir dergide yer alan çalışmalara yönelik yapılmış olmasıdır. İleriki araştırmalara yönelik olarak denizcilik alanında yayın yapan birden fazla dergi içinde yapılan bibliyometrik analizlerinin sonuçlarının karşılaştırılması ve ayrıca söz konusu derginin ESCI indeksinde tarandıktan sonraki yayınladığı çalışmaların bibliyometrik sonuçları ile daha önceki sonuçlarının karşılaştırılması da önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Al, U. (2008). Türkiye'nin Bilimsel Yayın Politikası: Atif Dizininine Dayalı Bibliyometrik Bir Yaklaşım, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Prof. Dr. İrfan Çakın), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Al, U.; Sezen, U. ve Soydal, İ. (2012). *Türkiye'nin Bilimsel Yayınlarının Sosyal Ağ Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi*, (Proje No: 110K044). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.
- Bozkurt, Ö. Ç. ve Çetin, A. (2016). Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi'nin Bibliyometrik Analizi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 11(2), 229-263.
- Çetin, Ç. K. ve Çaylan, D. Ö. (2015). Stratejik Yönetim Yazınının Entelektüel Yapısında Değişim: 2001-2013 Yılları Arası Bibliyometrik Bir Değerlendirme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(1), 101-120.
- Ertekin, C. (2014). Bilimsel Araştırma ve Bilimsel Performans Ölçümü. *Türk Nöroloji Dergisi*, 20(2), 32-36.
- Fırat, M.; Yurdakul I. K. ve Ersoy, A. (2014). Bir Eğitim Teknolojisi Araştırmasına Dayalı Olarak Karma Yöntem Araştırması Deneyimi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 65-86.
- Fışkın, R. ve Nas, S. (2013). A Content Analysis of the International Journal on Marine Navigation and Safety of Sea Transportation from 2007 to 2012. *Transnav*, 7(1), 145-149.
- Fışkın, C. S. ve Cerit, A. G. (2020). Comparative Bibliometric and Network Analysis of Maritime Transport/Shipping Literature Using the Web of Science Database. *Scientific Journals of the Maritime University of Szczecin*, 61(133), 160-170.
- Fışkın, R. ve Nas, S. (2016). A Qualitative Analysis of Journal of ETA Maritime Science (JEMS) and Its Management Process. *Journal of ETA Maritime Science*, 4(4), 343-354.
- Hotamışlı, M. ve Erem, I. (2014). Muhasebe ve Finansman Dergisi'nde Yayımlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 0(63), 1-20.
- Karagöz, B. ve Koç Ardıç, İ. (2019). Ana Dili Eğitimi Dergisinde Yayımlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(2), 419-435.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.

-
- Kayakıran, D. ve Doğan, S. (2019). Maliye ve Finans Yazıları Dergisi'nde Yayımlanmış Makalelerin Bibliyometrik Analizi (2008-2019). *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 2(2), 92-102.
- Metin, S. (2008). Türkçede Kullanılan İşlev Kelimelerinin ZİPF 1. Kanunu Esasında Değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 23(2), 467-475.
- Polat, C.; Sağlam, M. ve Sarı, T. (2013). Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi'nin Bibliyometrik Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(2), 273-288.
- Polat, C.; Sağlam, M. ve Sarı, T. (2013). Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi "Sanat" Dergisi'nin Bibliyometrik Analizi. *Sanat Dergisi*, 0(23), 9-26.
- Queirós, A.; Faria, D. ve Almeida, F. (2017). Strengths and Limitations of Qualitative and Quantitative Research Methods. *European Journal of Education Studies*, 3(9), 369-387.
- Sahoo, S. ve Schönborn, A. (2020). A Bibliometric Overview of WMU Journal of Maritime Affairs Since Its Inception in 2002. *WMU Journal of Maritime Affairs*, 19(5), 5-25.
- Snodgrass, R. (2007). Single-Versus Double-Blind Reviewing. *ACM Journals*, 32(1), 1-31.
- Şakar, G. ve Cerit, G. (2013). Uluslararası Alan İndekslerinde Türkiye Pazarlama Yazını: Bibliyometrik Analizler ve Nitel Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(4), 37-62.
-

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 5 - Number: 15, p. 129-142, Spring 2021

Japan's Alternative Projects for the Belt and Road Initiative: Competition Over the New Silk Road and Beyond *Japonya'nın Kuşak ve Yol Girişimine Alternatif Projeleri: Yeni İpek Yolu ve Ötesinde Rekabet*

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.801033>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
28.09.2020

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
30.03.2021

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.03.2021

Asya Studies

Zülal Zengin
PhD Student / İstanbul Medeniyet
University, Institute of Graduate
Studies, Department of International
Relations
zulalzengin@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-4601-8789>

Abstract

This study attempts to analyze Japan's alternative projects for the Belt and Road Initiative (BRI). Although Japan stated that it could join the BRI and provide some funding, it has not become a member, yet. This paper begins with examining how the BRI is presented by China and how it is perceived by Japan. Then it elaborates on why Japan holds a different opinion and needs to develop its own alternatives for the BRI. Japan's alternative projects are examined in three parts. The first one is the Free and Open Indo-Pacific Vision, in which Japan plans to cooperate with India, ASEAN countries and the democratic countries in the Indo-Pacific region. The second one is the Asia-Africa Growth Corridor, a joint project by India and Japan, including the whole African continent, surpassing the scope of the BRI. And last of all is the Japan-EU Partnerships, which include economic, strategic and infrastructural cooperation. Japan's alternative projects and partnerships all together cover and surpass the areas of the Belt and Road routes. It is important to note that Japan does not explicitly present these as an alternative to the BRI. Yet, having examined the relevant documents and maps of the projects, it is obvious that Japan has been developing alternatives for the BRI. What is most striking about all three of these projects is that Japan and its partners emphasize democracy, rule of law and human rights, the values that are not considered to be shared by China.

Keywords: Japan, China, Belt and Road Initiative, Indo-Pacific, Cooperation

Öz

Bu çalışma Japonya'nın, Kuşak ve Yol Girişimi'ne (KYG) alternatif projelerini ele almayı amaçlamaktadır. Japonya KYG'ye üye olabileceğini ve fon sağlayabileceğini belirtmiş olmasına rağmen, henüz bu girişime üye olmamıştır. Bu çalışma ilk olarak KYG'nin Çin tarafından nasıl sunulduğunu tahlil etmekte ve girişimin Japonya tarafından nasıl algılandığını incelemektedir. Ardından, Japonya'nın neden farklı bir görüş içinde olduğunu ve KYG'ye niçin kendi alternatiflerini geliştirme ihtiyacı duyduğunu ele almaktadır. Japonya'nın alternatif projeleri üç kısımda incelenmektedir. Birinci kısımda, Japonya'nın Hindistan, ASEAN ve Hint-Pasifik bölgesindeki demokratik ülkelerle işbirliği yapmayı planladığı Özgür ve Açık Hint-Pasifik Vizyonu açıklanmaktadır. İkinci kısımda, Hindistan ve Japonya'nın ortak projesi olan, KYG'nin kapsamını aşarak bütün Afrika kıtasını kapsayan Asya-Afrika Büyüme Koridoru irdelenmektedir. Sonuncu olarak ise ekonomik, stratejik ve altyapı işbirliğini içeren Japonya-AB İşbirlikleri ele alınmaktadır. Japonya'nın alternatif projeleri ve ortaklıkları bir araya geldiğinde, Kuşak ve Yol rotalarını kapsayan alandan daha geniş olduğu göze çarpmaktadır. Japonya'nın bu projeleri açıkça KYG'ye alternatif olarak sunmadığını da ayrıca belirtmek gerekir. Ancak söz konusu projelerin ilgili belgeleri ve haritaları dikkatli bir biçimde incelendiğinde Japonya'nın KYG'ye alternatif geliştirmekte olduğu bariz olarak su yüzüne çıkmaktadır. Bu üç proje açısından en fazla dikkat çeken şey ise Japonya'nın ve ortaklarının demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına, yani Çin tarafından paylaşılmadığı düşünülen değerlere vurgu yapıyor olmalarıdır.

Anahtar Kelimeler: Japonya, Çin, Kuşak ve Yol Girişimi, Hint-Pasifik, İşbirliği

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Zengin, Z. (2021). Japan's Alternative Projects for the Belt and Road Initiative: Competition Over the New Silk Road and Beyond. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 5(15), 129-142.

INTRODUCTION

In 2013, China announced the One Belt One Road Project, which is now called the Belt and Road Initiative, connecting the Asian, African and European continents by land and sea. The BRI offers, first of all, win-win outcomes for its members, in terms of infrastructure and consequently, economic development. Since its announcement, two forums were held to which many countries in the world, including Japan, sent representatives. However, there is still some scepticism about the BRI and what China really aims with this massive project.

Japan is one of the main countries sceptical towards the BRI. Although Japan stated that it could join the project and provide some funding, if some transparency issues are resolved, it has not become a member of the initiative, yet. Furthermore, Japan's collaborations and partnerships with other states or organizations, such as India and the European Union (EU) seem to be a search for alternatives to the Belt and Road Initiative.

Japan's scepticism is not just related to the present political, and mainly territorial conflicts with China, but to China's historical claims in the region. Japan became a tributary state to China in the 6th century, accepting China's suzerainty. In this tributary system, Japan was in an inferior position and was under the protection of China, in return for paying tributes (Beasley, 1999: 20-24). China's recent rise is explained by some international relations scholars that a new tributary system is coming back. As much as it seems anachronic to apply an archaic system to the international system of the 21st century, China's great power claim makes this argument plausible (Lee, 2018: 38). When the Chinese President Xi Jinping declared the Chinese foreign policy as the revival of the Chinese nation, and referred to a "peaceful rise", neighboring countries, including Japan, did not perceive it the same way. Xi's emphasis on China's imperial past is seen as an attempt to change the status quo. It is also alarming for Japan, for as recent as 2013, China stated that the former Ryukyu Kingdom, which is today Okinawa, used to pay tributes to China, implying that Japan's sovereignty on Okinawa might be challenged (Lee, 2014: 3-5).

It should be also noted that Japan is wary of any vengeful activity by China. At the end of the 19th century, Japan underwent a serious political and military modernization. Consequently, in 1895, Japan defeated China and obtained a large amount of money and land, including Taiwan (Westney, 1987: 13). Even though Taiwan was returned to China in 1945, following the Japanese defeat in the war, the nationalist Chinese who fled from the communists founded the Republic of China in Taiwan. This state was recognized as the legitimate Chinese government until the 1970s (BBC News, 2019). Hence, the present "Taiwan issue" and China's claims over Taiwan can be traced back to Japan's pursuit of being a leader in Asia in the 19th century. Furthermore, during the same period, Japan began to be more active on the Silk Road, challenging the Qing Dynasty's dominant position in the region. China's new Silk Roads both on land and sea by means of the BRI, therefore, have the potential to create a competition and risk for the Japanese interests (Esenbel, 2017: 17-18).

One of the most striking things about the BRI in the historical context is that it is compared to Japan's "Greater Asia Co-Prosperity Sphere" between the 1930s and 40s. Japan invaded Manchuria in 1937 and exploited the natural resources there by establishing a company to grow its own economy. Yet, the breakout of the World War II and the need for more oil and some precious metals made Japan turn towards Southeast Asia and colonize the countries in the region (Beasley, 1999: 244-247). At that time, Japan claimed that the "Co-Prosperity Sphere" would benefit all the nations in Asia and liberate them from the Western colonization. Nonetheless, Japan's motto "Asia for Asians" turned into nothing more than "Asia for the Japanese" (Tipton, 2008: 143-145). Today, China's emphasis on the "win-win relationship" reminds some the "Greater Asia Co-Prosperity Sphere", and it is questioned whether it is going to benefit all the nations included (Adem, 2015: 707). Xi Jinping's speech in the Communist Party Congress in 2017 is another reminder of Japan's failed project. Xi declared that a new Asian power will rise and protect its region, replacing the declining Western influence (Hanson, 2017).

Against this historical backdrop, this study attempts to analyze Japan's alternative projects for the Belt and Road Initiative (BRI). It defends that Japan's disbelief towards the BRI has led Japan to develop alternative projects with other countries, which are also cautious about China's initiative. This paper begins with examining how the BRI is presented by China and how it is perceived by Japan. Then it elaborates on why Japan holds a different opinion and needs to develop its own alternatives for the BRI. Japan's alternative projects are examined in three parts. The first one is the Free and Open Indo-Pacific Vision, in which Japan plans to cooperate with India, the members of the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) and the democratic countries in the Indo-Pacific region. The second one is the Asia-

Africa Growth Corridor, a joint project by India and Japan, including the whole African continent, surpassing the scope of the BRI. And last of all is the Japan-EU Partnerships, which include economic, strategic and infrastructural cooperation.

1. How China Presents the Belt and Road Initiative

In September 2013, the Chinese President Xi Jinping delivered a speech at Nazarbayev University, Kazakhstan. In his speech, he reminded the audience of the Silk Road during 206 BC and 24 AD, which had connected China to the Central Asia and Europe. Xi proposed that a new Silk Road can be built again, on the basis of “mutual trust, equality and mutual benefit, mutual tolerance and learning from each other, as well as cooperation and win-win outcomes.” He also emphasized that China would “never intervene in internal affairs of the Central Asian countries, seek leadership in regional affairs, or operate sphere of influence.” He called this initiative the “Silk Road Economic Belt” and summarized its aims in five points; policy communication, road connectivity, trade facilitation, monetary circulation, and people to people exchanges (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2013).

The belt, passing through the Central Asia, aims to connect China's underdeveloped areas to Europe, while the road, called the Maritime Silk Road, seeks to connect the Pacific Ocean to the Mediterranean via ports and high-speed railways (Cai, 2017). According to the *Action Plan on the Belt and Road Initiative*, which might be one of the rare official documents on the BRI, the initiative aims to improve the connectivity between the Asian, African and European continents and their sea routes. Thus, the BRI will contribute to the development of the countries along the continental and maritime routes (The State Council, The People's Republic of China, 2015). The Belt and Road Initiative aims to provide connectivity by these six economic corridors:

1. New Eurasia Land Bridge: involving rail to Europe via Kazakhstan, Russia, Belarus, and Poland.
2. China, Mongolia, Russia Economic Corridor: including rail links and the steppe road—this will link with the land bridge.
3. China, Central Asia, West Asia Economic Corridor: linking to Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Uzbekistan, Turkmenistan, Iran, and Turkey.
4. China Indochina Peninsula Economic Corridor: Viet Nam, Thailand, Lao People's Democratic Republic, Cambodia, Myanmar, and Malaysia.
5. China, Pakistan Economic Corridor: This important project links Kashgar city in landlocked Xinjiang with the Pakistan port of Gwadar.
6. China, Bangladesh, India, Myanmar Economic Corridor: This is likely to move more slowly due to mistrust over security issues between India and China (OECD, 2018).

Besides the BRI, China also established the Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB) in December 2015. The AIIB is a multilateral development bank similar to the Asian Development Bank and World Bank. The AIIB was founded to support “sustainable economic development, create wealth and improve infrastructure connectivity in Asia by investing in infrastructure and other productive sectors” and to “promote regional cooperation and partnership in addressing development challenges by working in close collaboration with other multilateral and bilateral development institutions”. Presently, four of the G-7 countries (France, Germany, Italy, and the United Kingdom) are members of the AIIB (Weiss, 2017). As of August 2020, the bank has 82 members in total, and Japan is still not one of them (AIIB, 2020). In 2015, Prime Minister Shinzō Abe referred to the AIIB's “lack of stable lending policies or a formal governance system”, indicating that Japan should be wary of becoming a member (Ito 2019:124). It might be suggested that Japan's cautious position towards the AIIB is also related to the understanding that the AIIB aims to compete with the Asian Development Bank (ADB). The President of the AIIB refuted this claim, stating that the AIIB is not a rival and that both banks can cooperate on “the common objective of promoting economic and social development in this region” (The Japan Times, 2017).

Despite China's efforts to present its initiative as a win-win project, there is scepticism about what China really aims. The establishment of the AIIB is considered as China's aim to have “its own World Bank”, so that it can have more sphere of influence than the US, challenging the US centered economic system. Since the AIIB is to help finance the BRI projects, it is speculated that China may have

more power to influence the trade and investment in the region, and even change the status quo (Weiss, 2017).

In 2015, *The Wall Street Journal* interviewed the Chinese President Xi Jinping regarding the speculations around the BRI and AIIB. Having been asked whether China is “trying to rearrange the architecture of global governance, away from the U.S. and toward China”, Xi Jinping replied that China is part of the global governance and that China has no objective to change the international order. Xi also emphasized that China and the US share responsibilities and that they should cooperate for regional and global security and stability. Regarding the Asian Infrastructure Development Bank (AIIB), Xi stated that the bank will meet the funding needs of the infrastructure projects in Asia. Furthermore, he stressed that China has no expansionist policies and has never had such policies in the past, either (Wall Street Journal, 2015).

In addition to the scepticism about the AIIB, it should be mentioned that Japan’s fear of entrapment between the US-China trade war is another significant factor. Japan has strong economic and security ties with the US, while its economic ties with China is stronger. Following the World War II, Japan has relied on the American security umbrella and has benefitted from the US leadership in the region, focusing largely on its own economic growth. Yet, this trade dispute threatens the liberal and multilateral economic sphere, as two different economic blocks, led by the US and China, might emerge. Japan does not wish to get into a position where it has to choose between the two blocks, because it means compromising either its security or its economy (Satake and Sahashi, 2021:19).

Although the BRI was presented as a massive project, and even “the project of the century” by Xi Jinping, an official document has not been released by the Chinese government about which projects and countries are included. The lack of a detailed report leads to ambiguity, and then to each country’s own interpretation regarding what China really targets by the BRI. In other words, seven years after the announcement of the BRI and despite two BRI forums chaired by China, there is still disbelief towards the project by the non-participant states (Ang, 2019). In October 2019, Tadashi Maeda, Governor of the Japan Bank for International Cooperation voiced his country’s doubt towards the BRI during his speech at the Center for Strategic & International Studies. He stated that the BRI has no plan or program, and that it does not have a clear definition (Center for Strategic & International Studies, 2019).

That Xi Jinping has previously implied his aim to make China a global power and bring in “new type of international relations” (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2016) is widely regarded as China’s effort to build dominance first in Asia and then in the whole world. Therefore, it is presumed that the BRI does not just target interconnectivity between continents and people, but it also aims to politically affect the countries along the BRI, as well as the ones such as Japan and the USA (Heiduk and Sakaki, 2019: 94).

2. Japan’s Perception and Suspicion of the Belt and Road Initiative

In the Japanese Diet meetings, the issue of joining the AIIB was evaluated before discussions about joining the BRI. In 2015, some politicians suggested that Japan should join the Bank, but as of September 2020, Japan is one of the three G-7 countries that are not a member, besides the US and Canada. The reason behind why Japan does not join the AIIB is primarily related to the transparency problems about the loans. In March 2015, Prime Minister Shinzō Abe asserted his doubts on the “AIIB’s lack of stable lending policies or a formal governance system”. Finance Minister Tarō Aso, too, remarked that Asia needs infrastructure, however, there is uncertainty about whether the AIIB has the governance structure and the know-how required for financing the infrastructure projects. Aso also indicated that Japan’s doubts regarding these matters have not been answered, therefore, Japan is not willing to join the AIIB, unless there is transparency (Ito 2019: 124). For many Japanese commentators, the BRI is a part of China’s expansionist foreign policy in Asia and in the world. The initiative is seen as a defiance against the global sphere of influence of the US (Heiduk and Sakaki, 2019: 103).

Japanese opinion towards the Chinese initiatives was negative at first, but there was a change of tone in the following years. In November 2017, Prime Minister Abe attended a press conference following the APEC summit and talked about Japan’s stance towards the BRI, which was then called the One Belt, One Road:

As for the “One Belt, One Road” initiative, we look forward to this initiative making contributions in a forward-looking way to the peace and prosperity of the region and the world by adequately incorporating the thinking held in common by the international community

regarding the openness, transparency, economic efficiency, financial soundness, and other such aspects of the infrastructure. Japan wishes to cooperate from this viewpoint (Prime Minister of Japan and His Cabinet, 2017).

It is notable that the official Japanese discourse regarding the BRI has changed. However, Japan's stance is considered as a hedging strategy towards China. Japanese policies are presented as if Japan is willing to cooperate with China due to economic and political reasons. In economic terms, Japanese companies would like to be involved in the infrastructure projects in the BRI, and in political terms, it is more logical to cooperate with China, because President Xi will be in power for a long time (Ito 2019: 125). In 2018, the Chinese constitution was revised by the National People's Congress, and the two term (ten years) limit for the presidents was abolished. This amendment has enabled Xi Jinping to stay in power for life. Therefore, it is expected that Xi will attempt to expand China's sphere of influence by means of the BRI (NHK World, 2018).

Despite the changing discourse, Japan still approaches to the BRI in caution, and sees it more than an interconnectivity project. In 2019, NHK, Japan's national broadcasting channel, published a three-part article series on the BRI on its official website. The articles aim to explain what the BRI is, and it can be suggested that they also represent Japan's standpoint. The first article points out to the ports that are managed by China, via the BRI. It is stated that every country has access to the high seas, therefore, there is no point in drawing a line on the sea routes. Yet, the locations of the ports are of significance, as a state can position its military bases and navy vessels there. The article underlines that China finances the construction of various ports and gets their management rights, as is the case with Australia's Darwin port, Sri Lanka's Hambantota Port and Greece's Piraeus Port. This means that China can use these ports however it wants and can even deploy armed ships (NHK, 2019a).

Figure 1. The Ports of Which China Has the Rights of Management or Use (NHK, 2019b)

Even though Xi Jinping emphasizes “mutual benefit” for everyone in the BRI, the NHK article focuses on China's internal demand for new markets. Following the Beijing Olympics in 2008 and the Lehman shock in the same year, China increased its expenditure for the domestic infrastructure to avoid economic stagnation. In a couple of years, the whole China had access to high speed trains, in addition to the subsequently built highways and internet infrastructure. However, around 2013 there was a surplus of steel and cement, and it is when President Xi Jinping announced the BRI. In short, the BRI is a means for China to use its surplus products in the international investments (NHK, 2019).

Ito (2019: 118) draws attention to China's “double surpluses” problem, which is related to the aforementioned surplus of construction materials, as well as the surplus of foreign currency. In addition,

he asserts that China's GDP growth rate has decreased as of 2010, and the BRI is seen as a solution to the surpluses problem. What is more, it is suggested that BRI is also associated with China's "Made in China 2025 Strategy" (Heiduk and Sakaki, 2019: 95). China presents the BRI with "win-win outcomes", however, the projects are undertaken by Chinese companies and Chinese standards are imposed. These make other countries think that China has some other motives, such as expanding its sphere of influence by making developing countries dependent on China (Heiduk and Sakaki, 2019: 96-100).

On the other hand, Ehara compares the flying geese model to the BRI, and suggests that just like Japan used to be the leader of the flock of developing countries, now it seems like China has taken that role. And this time, there are more countries and international organizations in the flock. It is possible that Japan has not yet become a member of the flock, as it is too proud as a former leader and plans to form its own flock, such as the Free and Open Indo-Pacific strategy (Ehara, 2018: 43).

Shinichi Kitaoka, the head of Japan International Cooperation Agency (JICA), evaluates China's management rights of Hambantota and likens them to the imperialist policies of Europe and Japan in the 19th and 20th centuries. He explicitly asserts that China has expansionist policies and Japan, as a neighbor to China, should work together with the US to counter any confrontation with China. Kitaoka acknowledges the need for infrastructure worldwide, but suggests that the BRI aims to increase China's political influence. He calls for "conditional cooperation" with the BRI, stating that China's intentions should neither be overestimated nor underestimated (Kitaoka 2019: 10-14).

3. Japan's Position Towards and Alternatives for The Belt and Road Initiative

It can be claimed that there are two main reasons why Japan attempts to develop alternatives for the BRI. One of them is regarding the economic issues and the other one is about security. In terms of economy, it is known that in 2010 China overtook Japan as the world's second largest economy. And especially after the US withdrew from the Trans-Pacific Partnership, Japan has tried to lead the regional economic partnerships (Kuo and Nagy, 2018). As the US President Trump pursued more isolationist policies¹, Japan has begun to take on the leadership role against the Chinese plans both in Asia and in Europe (Johnson, 2018). Furthermore, the trade frictions between China and the US affect the countries in Asia more than those in the other regions. ASEAN member states, for instance, do not wish to be obliged to make a choice between the US and China. Therefore, the alternative projects led by Japan are mostly welcomed (Mukherjee, 2018: 835-59).

As stated above, there is also the security side of the issue. Japan has territorial disputes with China on the Senkaku/Diaoyu islands located in the East China Sea. As China gets stronger in the economic sense, it spends more for its military build-up. China sends patrol ships near the islands, which are currently under Japanese administration, and sometimes violates the territorial waters of the islands. Japan, pursuant to the 9th Article of its constitution, do not hold a regular army, and is dependent on the US for its security and defense. Consequently, the weakening American hegemony both in the world and in the region, and a stronger China are concerning matters for Japan. On top of these, China's ongoing nuclear tests and support for North Korea increase the threat perception for Japan (Mukherjee, 2018: 835-59).

China's nine dash line claims in the South China Sea may also pose a problem for Japan, as Japan's flow of commercial goods and natural resources are provided via this route. On the other hand, some government-backed Japanese private companies are carrying out hydrocarbon search and extraction missions in this area. Hence, if the number of Chinese naval ships increases in the South China Sea, it has a potential to pose a commercial and energy security threat for Japan (Wallace, 2018: 886). Although the Belt and Road Initiative aims to interconnect Asia, Africa and Europe from land and sea, considering the problems in the East and South China Seas, the security problem becomes more dominant. According to Japan, this Initiative shows China's plan to turn into a hegemonic power in the Asia-Pacific, rather than China's initial aim to develop this region (World Politics Review, 2018).

Japan, for the time being, chooses not to be a member of the Belt and Road Initiative. However, Prime Minister Shinzō Abe previously indicated that Japan could be a contributor, if some conditions are

¹ By isolationist, I specifically mean Trump's "America First" policy. In his 4-year term, Trump withdrew from the Trans-Pacific Partnership (TPP), the Paris Agreement, the UN Human Rights Council and even UNESCO. This isolationist policy goes against the multilateral foreign policy approach that the US has pursued following the World War II (Lehnert & Kelly, 2020). Japan, the US's foremost ally in the Asia-Pacific has been negatively affected by this policy, especially in the case of TPP, where a multilateral trade agreement would benefit each member state more than the current bilateral ones.

met. Of these conditions are transparency and good management of the debt of the countries that are invested in. At this point, the prominent transparency problem is the “debt trap”. China signs infrastructure agreements with the countries on the Belt and Road route, and provides loans to finance the infrastructure projects. When a country, where the infrastructure is built, cannot pay its debt, as is the case in Sri Lanka’s Hambantota Port, the debt increases, and the infrastructure is leased to China for 99 years. Presently, China has the rights of management or use of various ports from Greece to Australia (NHK, 2019b).

3.1. Free and Open Indo-Pacific Vision

The Free and Open Indo-Pacific Vision goes back to Abe’s first premiership. His speech in the Indian Parliament in 2007, usually called the “Confluence of the Two Seas”, stands out, for he emphasized the responsibility of India and Japan in the region as the democratic countries in Asia:

We are now at a point at which the Confluence of the Two Seas is coming into being. The Pacific and the Indian Oceans are now bringing about a dynamic coupling as seas of freedom and of prosperity. A "broader Asia" that broke away geographical boundaries is now beginning to take on a distinct form. Our two countries have the ability -- and the responsibility -- to ensure that it broadens yet further and to nurture and enrich these seas to become seas of clearest transparency (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2007).

It is also necessary to point out that Abe delivered this speech years before the BRI, when China’s assertive behavior in the region was already apparent. Abe kept emphasizing this vision during his second term of premiership. In his opening speech for the Sixth Tokyo International Conference on African Development (TICAD VI) on August 2016, Abe, once again, highlighted the significance of the Indian and Pacific Oceans. He stated that if these two oceans and the Asian and African continents are united, the world will be in full of prosperity and stability. He underlined Japan’s responsibilities in the Indo-Pacific to make the region “a place that values freedom, the rule of law, and the market economy, free from force or coercion” (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2016a).

Prime Minister Abe declared the “Free and Open Indo-Pacific Strategy” in his speech to the National Diet in 2018. It is noteworthy that Abe emphasized how the people in the region have benefited from the freedom of navigation and the rule of law, since ancient times, which reminds Xi Jinping’s reference to the ancient silk road. Yet, Abe focused more on “democracy, human rights, and the rule of law”, and stated that Japan is planning to work with the US, Europe, ASEAN, India and other countries that share these values. It should not be overlooked that the speech also included Japan’s intention to work with China in the infrastructure projects in Asia, on the condition that China accepts the aforementioned shared values (Prime Minister of Japan and His Cabinet, 2018).

The Free and Open Indo-Pacific Vision intends to unite two continents, Asia and Africa; and two oceans, Indian and Pacific Oceans, and it has three aims. First of these is embedding the rule of law, free navigation and free trade in the region. Second one is to provide economic prosperity through establishing physical connections with the infrastructure projects, involving ports and railways. Furthermore, it includes interpersonal connections such as education and friendship, and institutional connections via free trade agreements. The third aim is related to the peace and stability responsibility. This aim contains the application of maritime law, humanitarian aid and counterterrorism. Japan plans to cooperate with many countries in the region, first of all with India and ASEAN (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2016b).

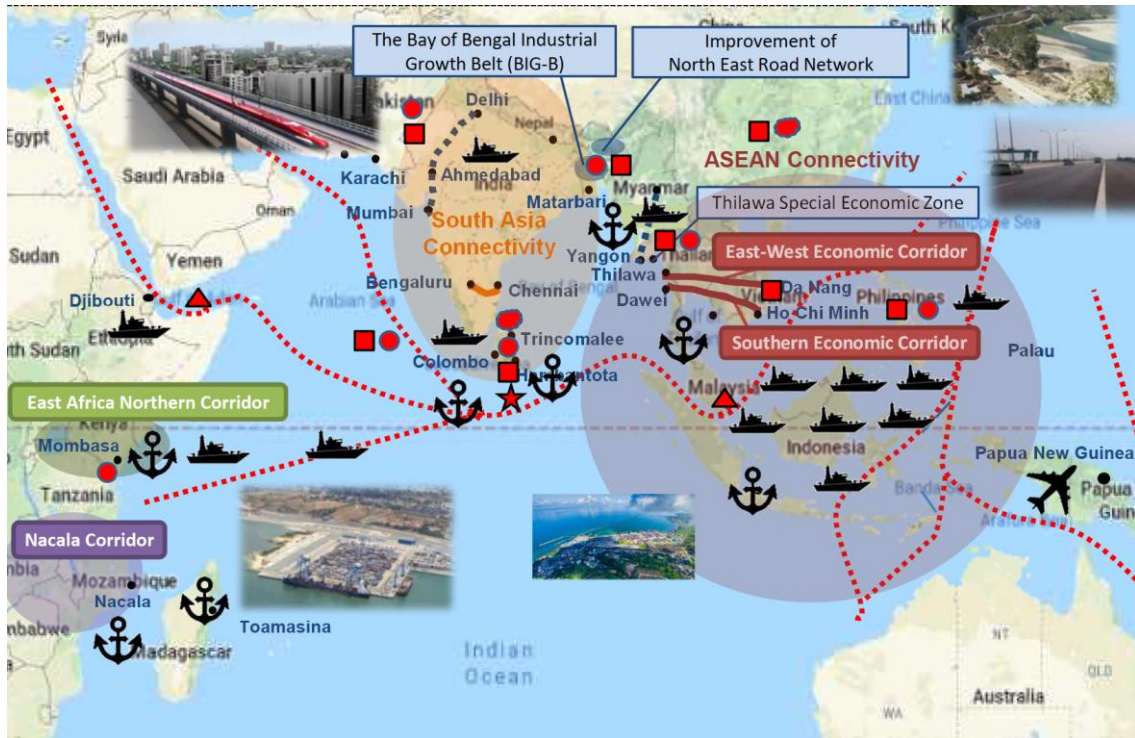

Figure 2. Japan’s planned and ongoing projects for the Free and Open Indo-Pacific (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2016b)

When the map for this vision is examined, it can be seen that the Japanese initiated infrastructure projects are almost parallel to China’s BRI projects and that they are very close to the ports under the Chinese control. At present, there are ongoing and planned projects as part of the Free and Open Indo-Pacific Vision. It is shown on Table 1 that the initiatives are not limited to infrastructure, but also include joint security projects, such as mine cleaning, maritime security and so on.

Table 1. Japan’s projects and initiatives as part of the Free and Open Indo-Pacific Vision (Prepared by the author based on the source below)

Project / Initiative	Country / Region
Port	Cambodia (Sihanoukville), Indonesia (Patimban), Kenya (Mombasa), Madagascar (Toamasina), Mozambique (Nacala), Samoa (Apia), Sri Lanka (Colombo, Trincomalee), Vanuatu (Port Vila), Bangladesh (Matarbari)
Airport	Papua New Guinea (Nazab)
Maritime Security and Safety	ASEAN, Brunei, Cambodia, Djibouti, India, Indonesia, Kenya, Malaysia, Myanmar, Thailand, Philippines, Seychelles, Sri Lanka, Vietnam
Counterterrorism	Bangladesh, Kenya, Maldives, Pakistan, Philippines, Sri Lanka, Thailand, Disaster Risk Reduction: ASEAN, Bangladesh, Maldives, Pakistan, Philippines, Sri Lanka, Thailand, Vietnam
Counterpiracy	Gulf of Aden, ReCAAP-ISC (in Singapore)
Mine Cleaning	ASEAN, Sri Lanka

Source: (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2016b)

Similar to the Belt and Road Initiative, the Free and Open Indo-Pacific Vision has also four economic corridors and two connectivity areas, which are:

1. East-West Economic Corridor
2. Southern Economic Corridor
3. East Africa Northern Corridor
4. Nacala Corridor: Mozambique
5. South Asia Connectivity
6. ASEAN Connectivity (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2016b)

This vision has not been directly presented as an alternative to the BRI. As a matter of fact, it has been stated that the two projects should proceed in a way to complement each other (World Politics Review, 2018). Nevertheless, Japan's notable focus on international law and transparency points out to its problems with China, and it can be claimed that Japan adopts the motto of "keeping its friends close, and its enemies closer." Hence, Japan can increase its influence in Asia without confronting China (Brînză, 2018). Although it has not been explicitly stated, the Free and Open Indo-Pacific vision can be seen as a counter strategy against China, because Japanese politicians think that it will be better to take the initiative to form a wider alliance in the region before China does. They suggest that Japan should cooperate with the US, India and Australia, the countries that share democratic values such as human rights and rule of law (Hosoya, 2019: 21).

3.2. Asia-Africa Growth Corridor

Along with the Free and Open Indo-Pacific Vision, Japan and India are also partners in the Asia-Africa Growth Corridor project. Japan and India share common interests, as they both have territorial disputes with China; India on the Kashmir region and Japan on the Senkaku/Diaoyu islands in the East China Sea. Therefore, it seems natural that both countries want to avoid a Chinese order in the region (Mukherjee, 2018: 840). Similar to Japan, India is cautious about the current trade war between the US and China, and it is wary of any sanctions that might be imposed by the US, if India collaborates with Chinese technology companies, such as Huawei (Nanda, 2020).

It should be noted that not just their problems with China, but also India's increasing power is effective in terms of Japan's partnership with India. India is the second most populous country in the world with 1.2 billion people and is also the largest democracy. Following China and Japan, India is the third largest economy in Asia. India's geographic location makes it significant for Japan, as well, for the Indian coast is close to the Middle East, where Japan's energy security lies (Horimoto, 2015: 7).

Regarding the energy security of both countries, the "String of Pearls Theory" (NHK, 2019b) explains why the BRI poses a risk. Based on this theory, China surrounds the Indo-Pacific by means of the ports it controls, containing India. This is a potential security problem for both India and Japan, not just because China deploys war ships and submarines to these ports, but also because of China's increasing control on the crude oil route (NHK, 2019b). In this respect, the Gwadar Port in Pakistan is in a crucial point, as it is located at the mouth of the Persian Gulf, where Japan's most of the oil demand is supplied from the Middle East. The port is part of the China – Pakistan Economic Corridor, and is presently managed and being built by China Overseas Port Holding Company (COPHC), which has the management rights of the port until 2057 (Kanwal, 2018).

Figure 3. The String of Pearls (NHK, 2019b)

In May 2017, a month after Gwadar was leased to China for 40 years, Japan and India announced the Asia – Africa Growth Corridor. The project was declared in India in the 52nd meeting of the African Development Bank. It is also remarkable that the project was announced a week after the Belt and Road Forum in Beijing. The foundation of the Asia – Africa Growth Corridor, in fact, is based on the Japan – India Joint Declaration, dated November 2016. In this declaration, it is emphasized that both countries should encourage industrial corridors and networks in Asia and Africa (Panda, 2017).

The Japanese opinion states that the Chinese proposals submitted to African countries are not pertinent to international norms. Moreover, they are against the future development of Africa. Japan is in competition with China both in Asia and in Africa in terms of infrastructure projects (Panda, 2017). On the one hand, Japan is concerned that China will be influential beyond the Pacific, on the other hand, India is concerned about the strategic consequences of China’s commercial activities. Thus, both countries are attempting to create an alternative to the Belt and Road Initiative (Johnson, 2018).

Asia – Africa Growth Corridor project aims to unite the Jamnagar Port in India with the Djibouti Port; the Mombasa and Zanzibar Ports with the Madurai Port, also in India. Asia – Africa Growth Corridor proceeds in parallel with China’s Maritime Silk Road, part of the BRI and it also has a structure similar to the “String of Pearls Strategy” attributed to China (Brînză, 2018). The four pillars of the project, based on the vision document of the Asia – Africa Growth Corridor, are shown in Table 2.

Table 2. The Pillars of Asia-Africa Growth Corridor (Prepared by the author based on the source below)

Enhancing Capacity and Skills	Quality Infrastructure and Institutional Connectivity	Development and Cooperation Projects	People to People Partnership
Human resource training, education Pan Africa E-Network Develop Capacities to Sustain Infrastructure	Design and Project Development Investment Opportunities Connectivity Infrastructure, Renewable Energy, Telecommunication	Agriculture and Agro-Processing Health and Pharmaceuticals Disaster Management	Exchanges among people Tourism Education

Source: (RIS, ERIA, IDE-JETRO, 2017:7)

It can be deduced from these pillars that the Asia – Africa Growth Corridor does not just aim to provide sustainable quality infrastructure to the Asian and African continents, but it also seeks to educate and train people, to provide energy resources, to cooperate in agriculture and health and to enhance interpersonal exchanges through tourism and education.

3.3. Japan –European Union Partnerships

Japan's search for alternatives to the BRI has made Japan turn towards Europe, as well. China's increasing influence in Central and Eastern Europe has made Japan and the EU come together. In 2018, Japan and the EU signed a trade agreement, before which Prime Minister Abe visited Eastern European countries one by one and sought support. This shows that Japan's competition with China in Asia has expanded to Europe, following Africa (Johnson, 2018).

The Economic Partnership Agreement (EPA) was signed in July 2018 and entered into force in February 2019. It is estimated that this EPA is to increase Japan's real GDP by almost 1%, which amounts to around 5 trillion yen (around 47 billion dollars). It is presented as "a model of economic order in the 21st century based on free and fair rules" (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2020). This partnership agreement is significant, because it is the largest free trade agreement in the world, overshadowing the North Atlantic Free Trade Agreement (NAFTA) and the Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership (CPTPP), with regard to GDP. It is also important to note that the EPA amounts to around 25 trillion dollars (Lungu, 2019).

Japan and the EU also signed a strategic partnership agreement in July 2018, based on "shared values and principles, such as democracy, the rule of law, and human rights." With this agreement, Japan and the EU plan to cooperate in various areas including cyber security, technology and industry, resolving the issues of weapons of mass destruction and so on (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2018). This strategic partnership agreement is significant also because of military cooperation between the parties. The EU is discussing the formation of a European Army and Japan has a new policy called "Proactive Contribution to Peace", which aims to make Japan more active in security related issues in the world. It is known that Japan and the EU already cooperate near the Horn of Africa against piracy. If and when the global security environment loses its stability, this strategic partnership agreement may become more noteworthy (Lungu, 2019).

In addition to the economic and strategic partnerships signed in 2018, Japan and the EU signed an infrastructure agreement in September 2019. The full name of the agreement is "The Partnership on Sustainable Connectivity and Quality Infrastructure". This agreement is a part of the EU's "Asia connectivity", a counter strategy against China's Belt and Road Initiative. Both Shinzō Abe and Jean-Claude Juncker, who signed the agreement on behalf of the parties, emphasized sustainability. They indicated that there should be no debt left for the future generations, when establishing connections between countries. Furthermore, they stated that countries should have connections with one another, instead of being dependent on one country. Abe pointed out to the Indo-Pacific region and marked that the sea route leading to the Mediterranean and Atlantic should be free and open (The Japan Times, 2019). Expressions such as sustainability, debt and free sea routes reveal Japan's, and with this agreement, the EU's concerns about the BRI. Although developing countries turn towards China to meet their funding needs, the Japan – EU partnership seems to be a better choice (Sharma, 2019).

The agreement is an indication of cooperation in various areas. It is aimed to establish connections including transportation, energy, and communication between people. Japan and the European Union intend to provide quality infrastructure to the third country partners, considering their financial capacities and needs. These countries are the ones in Western Balkans, Eastern Europe, Central Asia, Indo-Pacific and Africa. Free flow of data is also underlined to support the development of digital economy, along with infrastructure. Furthermore, the EU and Japan will maintain their cooperation in the areas such as hydrogen and liquefied natural gas (European Union External Action, 2019).

Japan and the EU envision to have an open, transparent and inclusive market for the investors and businesses. They plan to foster "free, open, rules-based, fair, non-discriminatory and predictable regional and international trade and investment, transparent procurement practices, the ensuring of debt sustainability and the high standards of economic, fiscal, financial, social and environmental sustainability". Both parties aim to work with international and regional organizations such as G7, the World Bank and the Asian Development Bank. In terms of increasing the interaction between the

Japanese and European people, both parties plan to launch the EU-Japan Joint Master Program (European Union External Action, 2019).

CONCLUSION

This study has attempted to analyze Japan's alternative projects for the Belt and Road Initiative (BRI). Although China presented its massive project as a win-win for each member country, some countries including Japan have been sceptical towards the BRI, due to the lack of transparency of China's funding strategies. It would not be an exaggeration to say that Japan's scepticism surpasses the transparency issues. As China gets more powerful in the economic and military terms, its historical claims in its region as a former empire evoke some threats for the neighboring countries. The arguments regarding the resemblance between the Belt and Road Initiative and the Greater Asia Co-Prosperty Sphere, or theories on China's reestablishing a tributary system are considered as a move to change the status quo, thus, as a threat to national and international interests. Following some discussions in the Diet, Japan announced that it could join the BRI, on certain conditions. Yet, as of September 2020, Japan is not a member and it has already begun developing its own alternative projects with other countries both in Asia, Africa and Europe.

Japan's Free and Open Indo-Pacific Vision is apparently an alternative to the Pacific leg of China's Maritime Silk Road. Japan's planned and ongoing projects for this vision involve building ports, airports, roads and bridges to increase connectivity between the countries in the region. And it is not limited to infrastructure projects, but it also includes security cooperation, such as counterterrorism, maritime security and mine cleaning. The Asia-Africa Growth Corridor, championed by Japan and India, is a wider project than the Free and Open Indo-Pacific Vision, as it also covers the whole African continent, not just the countries with a coast to the Indian Ocean. Asia-Africa Growth Corridor, too, is not limited to infrastructure projects and aims to provide education and training for the people in the countries that are included in the corridor. And last of all, Japan and EU Partnerships, consisting of the Economic, Strategic and Infrastructure Agreements, provides massive benefits for Japan and the EU member states. These partnerships, similar to the aforementioned projects, involves cooperation in a wide range of areas, such as infrastructure, technology, cyber security and education.

Japan's alternative projects and partnerships all together cover and surpass the areas of the Belt and Road routes. It is important to note that Japan does not explicitly present these as an alternative to the BRI. Yet, having examined the relevant documents and maps of the projects, it is obvious that Japan has been developing alternatives for the BRI. What is most striking about all three of these projects is that Japan and its partners emphasize democracy, rule of law and human rights, the values that are not considered to be shared by China.

REFERENCES

- Adem, S. (2015). A Greater East Asia Co-Prosperty Sphere (GEACPS) 2.0? *International Studies Review*, 17(4), 705–707.
- AIIB. (2020). Members of the Bank, <https://www.aiib.org/en/about-aiib/governance/members-of-bank/index.html>, (Accessed: 07.09.2020).
- Ang, Y. Y. (2019). *Demystifying Belt and Road*, Foreign Affairs: <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2019-05-22/demystifying-belt-and-road>, (Accessed: 01.09.2020).
- Beasley, W. G. (1999). *The Japanese Experience: A Short History of Japan*. Weidenfeld and Nicolson.
- BBC News. (2019). *Taiwan Profile*. <https://www.bbc.com/news/world-asia-16178545>, (Accessed: 01.02.2019).
- Brînză, A. (2018). *Japan's Belt and Road Balancing Act*, The Diplomat: <https://thediplomat.com/2018/11/japans-belt-and-road-balancing-act/>, (Accessed: 13.11.2018).
- Cai, P. (2017). *Understanding China's Belt and Road Initiative*, Lowy Institute: <https://www.lowyinstitute.org/publications/understanding-belt-and-road-initiative>, (Accessed: 07.09.2020).
- Center for Strategic & International Studies. (2019). *Japan's Infrastructure Development Strategy: Supporting a Free and Open Indo-Pacific*, <https://www.csis.org/events/japans-infrastructure-development-strategy-supporting-free-and-open-indo-pacific>, (Accessed: 01.01.2021).
- Ehara, N. (2018). "Ittai Ichiro" no Gendankai to Nihon. *Kokusai Mondai*, 0(673), 40-52.
- Esenbel, S. (Ed.). (2017). *Japan on the Silk Road: Encounters and Perspectives of Politics and Culture in Eurasia*. Brill.

- European Union External Action. (2019). *The Partnership on Sustainable Connectivity and Quality Infrastructure between the European Union and Japan*, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/the_partnership_on_sustainable_connectivity_and_quality_infrastructure_between_the_european_union_and_japan.pdf, (Accessed: 30.10.2019).
- Hanson, V. D. (2017). *China's New Greater East Asia Co-Prosperty Sphere* | *RealClearPolitics*, https://www.realclearpolitics.com/articles/2017/11/23/chinas_new_greater_east_asia_co-prosperty_sphere_135602.html, (Accessed: 09.11.2018).
- Heiduk, F. and Sakaki, A. (2019). Introduction to the Special Issue—China's Belt and Road Initiative: The View from East Asia. *East Asia*, 36(2), 93–113.
- Horimoto, T. (2015). Japan-India Rapprochement and Its Future Issues, *Japan Digital Library*: https://www2.jiia.or.jp/en/pdf/digital_library/japan_s_diplomacy/160411_Takenori_Horimoto.pdf, (Accessed: 17.10.2019).
- Ito, A. (2019). China's Belt and Road Initiative and Japan's Response: From Non-participation to Conditional Engagement. *East Asia*, 36(2), 115–128.
- Johnson, K. (2018). *Japan's Own Belt and Road*. Foreign Policy: <https://foreignpolicy.com/2018/02/09/japan-takes-the-lead-in-counteracting-chinas-belt-and-road/>, (Accessed: 27.09.2018).
- Kanwal, G. (2018). *Pakistan's Gwadar Port: A New Naval Base in China's String of Pearls in the Indo-Pacific*. Council on Foreign Relations: <https://www.csis.org/analysis/pakistans-gwadar-port-new-naval-base-chinas-string-pearls-indo-pacific>, (Accessed: 14.09.2020).
- Kitaoka, S. (2019). Vision for a Free and Open Indo-Pacific, *Asia-Pacific Review*, 26(1), 7–17.
- Kuo, M. A. and Nagy, S. R. (2018). *Japan and the Emerging Indo-Pacific Strategy*, The Japan Times: <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2018/08/08/commentary/japan-commentary/japan-emerging-indo-pacific-strategy/> (Accessed: 30.10.2019).
- Lee, G. (2018). Identity, Threat Perception, and Trust-Building in Northeast Asia. In K. P. Clements (Ed.), *Identity, Trust, and Reconciliation in East Asia: Dealing with Painful History to Create a Peaceful Present*. Palgrave Macmillan.
- Lee, J.-Y. (2014). Historicizing China's Rise and International Relations of East Asia. *EAI Fellows Program Working Paper*, 0(47), 20.
- Lehnert, M. R. and Kelly, R. L. (2020). *Trump's Dangerous Isolationism Weakens USA and Strengthens our Adversaries: Retired Generals. USA TODAY*: <https://www.usatoday.com/story/opinion/2020/10/26/trump-international-relations-danger-isolation-policies-column/3726323001/> (Accessed: 19.01.2021).
- Lungu, A. (2019). *Japan and Europe's Triple Partnership*. The Diplomat: <https://thediplomat.com/2019/02/japan-and-europes-triple-partnership/>, (Accessed: 08.07.2020).
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2007). *Speech by H.E. Mr. Shinzo Abe, Prime Minister of Japan, at the Parliament of the Republic of India "Confluence of the Two Seas"*, <https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/pm/0708/speech-2.html>, (Accessed: 17.10.2019).
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2016a). *Address by Prime Minister Shinzo Abe at the Opening Session of TICAD VI*, https://www.mofa.go.jp/afr/af2/page4e_000496.html, (Accessed: 03.09.2020).
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2016b). *Towards Free and Open Indo-Pacific*, <https://www.mofa.go.jp/files/000407643.pdf>, (Accessed: 18.10.2019).
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2018). *Japan-EU Strategic Partnership Agreement (SPA)*, <https://www.mofa.go.jp/files/000381944.pdf>, (Accessed: 14.09.2020).
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2020). *Japan-EU EPA*, <https://www.mofa.go.jp/files/000013835.pdf>, (Accessed: 07.09.2020).
- Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (2013). *President Xi Jinping Delivers Important Speech and Proposes to Build a Silk Road Economic Belt with Central Asian Countries*, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/xjpfwzysiesgjtfhshzzfh_665686/t1076334.shtml, (Accessed: 01.09.2020).
- Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (2016). *Build a New Type of International Relations Featuring Win-Win Cooperation*, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/wjbz_663308/2461_663310/t1376908.shtml, (Accessed: 01.01.2021).
- Mukherjee, R. (2018). Japan's Strategic Outreach to India and the Prospects of a Japan-India Alliance. *International Affairs*, 94(4), 835–859.
- Nanda, B. (2020). *The Tangled Web of India-China Relations*. Lowy Institute: <https://www.lowyinstitute.org/the-interpretor/tangled-web-india-china-relations>, (Accessed: 02.01.2021).

- NHK. (2019a). *Ichi Kara Wakaru! Chuugoku "Ittai Ichiro" tte Nani*, https://www3.nhk.or.jp/news/special/news_seminar/jiji/jiji22/, (Accessed: 11.10.2019).
- NHK. (2019b). *Ichi Kara Wakaru! Chuugoku "Ittai Ichiro" Mukerareru Ginen to ha*, https://www3.nhk.or.jp/news/special/news_seminar/jiji/jiji23/, (Accessed: 11.10.2019).
- NHK WORLD. (2018). Where Is China Heading under "Emperor" Xi Jinping?, <https://www3.nhk.or.jp/nhkworld/en/news/backstories/131/>, (Accessed: 31.12.2020).
- OECD. (2018). *China's Belt and Road Initiative in the Global Trade, Investment and Finance Landscape*, <https://www.oecd.org/finance/Chinas-Belt-and-Road-Initiative-in-the-global-trade-investment-and-finance-landscape.pdf>, (Accessed: 01.09.2020).
- Panda, J. (2017). The Asia-Africa Growth Corridor: An India-Japan Arch in the Making. *Focus Asia*, 0(21), 1-11.
- Pesek, W. (2019). *EU-Japan Axis Emerges to Counter China's BRI*, Asia Times: <https://asiatimes.com/2019/10/eu-japan-axis-emerges-to-counter-chinas-bri/>, (Accessed: 09.07.2020).
- Prime Minister of Japan and His Cabinet. (2017). *Press Conference by Prime Minister Shinzo Abe Following His Attendance at the APEC Economic Leaders' Meeting*, https://japan.kantei.go.jp/98_abe/statement/201711/00007.html, (Accessed: 02.09.2020).
- Prime Minister of Japan and His Cabinet. (2018). *Policy Speech by Prime Minister Shinzo Abe to the 196th Session of the Diet*, https://japan.kantei.go.jp/98_abe/statement/201801/00002.html, (Accessed: 03.09.2020).
- Ris, Eria, Ide-Jetro. (2017). *Asia-Africa Growth Corridor, Partnership for Sustainable and Innovative Development: A Vision Document*, <http://www.eria.org/Asia-Africa-Growth-Corridor-Documents.pdf>, (Accessed: 30.10.2019).
- Sharma, M. (2019). *Japan and Europe Can Build Their Own Silk Road*, Bloomberg: <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2019-10-01/japan-and-europe-can-finance-rival-to-china-s-belt-and-road>, (Accessed: 30.10.2019).
- The Japan Times. (2017). *China-led AIIB head Jin Sees Opportunities for Cooperation With ADB*, <https://www.japantimes.co.jp/news/2017/05/12/business/china-led-aiib-head-jin-sees-opportunities-cooperation-adb/>, (Accessed: 01.01.2021).
- The Japan Times. (2019). *Japan and EU ink Infrastructure Cooperation Pact in Counter to China's Belt and Road*, <https://www.japantimes.co.jp/news/2019/09/28/business/japan-eu-vow-infrastructure-cooperation-counter-china/?hootPostID=5e387125811c294607cf5acf3057cb33>, (Accessed: 30.09.2019).
- The State Council, The People's Republic of China. (2015). *Action Plan on the Belt and Road Initiative*, http://english.www.gov.cn/archive/publications/2015/03/30/content_281475080249035.htm, (Accessed: 22.06.2020).
- Tipton, E. K. (2008). *Modern Japan: A Social and Political History*. Routledge.
- Wall Street Journal. (2015). *Full Transcript: Interview with Chinese President Xi Jinping*, <https://www.wsj.com/articles/full-transcript-interview-with-chinese-president-xi-jinping-1442894700>, (Accessed: 26.08.2020).
- Wallace, C. (2018). Leaving (north-east) Asia? Japan's Southern Strategy. *International Affairs*, 94(4), 883-904.
- Weiss, M. A. (2017). *Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB)*. Congressional Research Service: <https://fas.org/sgp/crs/row/R44754.pdf>, (Accessed: 07.09.2020).
- Westney, D. E. (1987). *Imitation and Innovation: The Transfer of Western Organizational Patterns to Meiji Japan*. Harvard University Press.
- World Politics Review. (2018). *Is Japan Trying to Counter China's Belt and Road with Its Own Development Plans*, <https://www.worldpoliticsreview.com/trend-lines/24183/is-japan-trying-to-counter-china-s-belt-and-road-with-its-own-development-plans>, (Accessed: 07.10.2019).

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 5 - Number: 15, p. 143-162, Spring 2021

Emniyet Teşkilatında Grev Yapan Kadın Polislerin Cinsiyetleri Bağlamında Farklı Rollerdeki İletişim Süreçlerinin İncelenmesi: Ağrı İl Emniyet Mdrlğnde Bir Uygulama

Investigation of Communication Processes in Different Roles in the Context of the Gender of Women Police Services in the National Police RQ: An Application in The Agri City Security Directorate

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.901890>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
27.02.2021

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
30.03.2021

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.03.2021

Asya Studies

Dr. Öğr. Üyesi Tuba Işık
Ağrı İbrahim een Üniversitesi,
İİBF, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık
Bölümü
tubaisik34@hotmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/000-0002-7552-076X>

z

Günümüz yaşam koşullarında kadınlar çalışma hayatının her alanında önemli görevler üstlenmesine rağmen, çalışma ortamı gereği polislik bazen erkek karakterli bir meslek olarak algılanabilmektedir ancak son yıllardaki istatistiklere bakıldığında kadın polis istihdamının artmakta olduğu görülmektedir. Bir anne, eş, kardeş ve evlat olarak yaşamını sürdüren kadın için polislik her zaman özveri gerektiren ikinci bir hayat biçimidir. Dolayısıyla kadın polislerin iş ve aile hayatında karşılaştıkları sorunların tespit edilmesi ve polislik mesleğinin iletişimsel bağlamda bu sorunlarla nasıl bir etkileşim içerisinde olduğunun anlaşılması önemlidir. Kadın emniyet mensuplarının farklı yönleriyle kişilerarası iletişimleri mühimdir. Bu çalışmanın amacı, Türk Polis Teşkilatı bünyesinde görev yapan kadın polislerin iş ve aile yaşantılarındaki kişilerarası iletişim süreçlerini toplumsal cinsiyet ve kadın algısı bağlamında nasıl deneyimlediklerini araştırmaktır. Çalışmanın rneklemini Ağrı İl Emniyet Müdürlüğünde alışan 18 kadın polis oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır. Çalışma çerçevesinde katılımcılara yöneltilen soru setleri içerik analizi yöntemiyle çözümlenmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak, hiyerarşik iletişim yaklaşımı, toplumsal kimlik ve aile kültürünün kadın polislerin meslek hayatı ve aile yaşantılarındaki kişilerarası iletişim süreçlerini şekillendiren başat unsurlar olduğu bulgusuna varılmıştır. Buna ek olarak küresel çapta da kadınların sağlık, eğitim, siyasi temsil ve ekonomik fırsat eşitliği konularında erkeklerle eşit düzeyde olmadığı bilgisine ulaşılmıştır. Çalışmada, kadın alışanların kişilerarası iletişim süreçlerinde teki bireylerle kurdukları srelerin ierikleri incelenmeye alışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Kadın Polis, Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadın, Emniyet Teşkilatı, İletişim

Abstract

Although women undertake significant roles in working life in today's living conditions, policing can still be perceived as a more male-character profession. However, statistical data shared by official institutions show that female police employment is increasing. For a woman who lives as a mother, wife, sibling, and child, policing is always a second lifestyle that requires self-sacrifice. Therefore, it is crucial to identify the problems faced by women police in their career and domesticity in terms of understanding how the policing profession interacts with these problems in a communicative context. Interpersonal communication of women police officers with different aspects is important. This study aims to examine how female police officers working within the National Police Security Agency experience the communication processes in their work and family life within the framework of gender and woman perception. The sample of this study consisted of 18 policewomen who were working in the Ağrı Provincial Security Directorate. Besides, in the implementation section of the study, face-to-face meetings were made with 18 policewomen. The data obtained during the interview process were analyzed using the content analysis method. Consequently, it has been found that hierarchical communication approach, social identity, and family culture are the dominant elements that shape the professional life and domesticity communication processes of policewomen. At the same time, it has been reached that women are not at the same level as men in terms of health, education, political representation, and economic opportunity on a global scale. In the study, the contents of the processes that female employees establish with other individuals in their interpersonal communication processes have been tried to be examined.

Keywords: Woman, Policewoman, Woman in the Context of Gender, Law Enforcement Agency, Communication

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Işık, T. (2021). Emniyet Teşkilatında Grev Yapan Kadın Polislerin Cinsiyetleri Bağlamında Farklı Rollerdeki İletişim Süreçlerinin İncelenmesi: Ağrı İl Emniyet Mdrlğnde Bir Uygulama. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 5(15), 143-162.

GİRİŞ

İnsan, var olduğu günden bu yana diğer insanlarla iletişim kurma ve bir arada yaşama eğilimi sergilemiştir. Bu eğilim zaman içinde olgunlaşarak kişiler arasında bir ortaklık sürecinin oluşması yönünde evrilmiştir. Bunun sonucunda da insanoğlu varlığını daha kolay devam ettirebilme noktasında topluluklar halinde yaşamaya başlamış, tehlikelerden korunma ve beslenme gibi temel ihtiyaçlarını da dayanışma, yardımlaşma ve iş bölümü yaparak gidermeye çalışmıştır. Bu düzen sosyalleşmeyi, politik güçlerin merkezileşmesini, çeşitli çatışma ve uyumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla kişiler arası toplumsal etkileşimlerin düzenlenmesi bağlamında devletler ve bu devletlerin uymayı zorunlu kıldığı hukuk kuralları ortaya çıkmıştır. Tarihsel süreç içerisinde yaşanan bu gelişmelere paralel olarak da polislik mesleği toplumsal bir ihtiyaçtan doğmuştur. Doğası gereği polisler de sürekli toplumla etkileşim halinde olan kişilerdir ve bir kamu hizmeti olarak polislik faaliyetlerinin en ideal şekilde yürütülebilmesi açısından da iletişim elzem bir öneme sahiptir.

Kişilerarası ve kurumsal iletişim süreçlerini şekillendiren pek çok farklı unsur bulunmaktadır. Bu çerçevede emniyet teşkilatında çalışan kadın polisler, toplumsal cinsiyet rolleri göz önünde bulundurulduğunda erkek egemen alt kültür ve değerlerin biçimlendirdiği polislik mesleğini icra ederken, tıpkı öteki çalışanlar gibi çeşitli ailesel ve mesleki problemlerle karşılaşabilmektedirler. Bu bağlamda etkili iletişim becerilerine sahip olmak kadın polislerin hem ailesel hem de mesleki engelleri daha kolay aşabilmeleri noktasında kritik bir öneme sahiptir. Bu çalışmada da cinsiyete dayalı mesleki algı (kadın polisler toplumu, yakın çevresindeki kişilerin ve iş ortamındaki meslektaşlarının bakış açısı), yaş, medeni durum, çocuk sahipliği/ebeveynlik, eş mesleği, iş memnuniyeti, mesleki kıdem, rütbe, görev yapılan birim, eğitim durumu, mesleki zorluklar, polis-vatandaş ilişkisi, yaşamsal koşullar gibi değişkenlerin emniyet teşkilatında çalışan kadın polislerin kişilerarası ve örgütsel/kurumsal iletişim süreçleri üzerinde nasıl bir etki yarattığı araştırılmıştır.

1. TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMI VE İLETİŞİM

İnsan, mevcudiyeti itibarıyla dünyadaki diğer tüm varlık türlerinden farklı olarak akıl, anlama, inceleme ve konuşma gibi bazı eşsiz ayırıcı niteliklere sahiptir. Bu bağlamda doğuştan gelen birtakım benzersiz işlevleri nedeniyle insan, ezelden beri daima tartışılmalı ve günümüzde de gerek biyolojik gerek de sosyolojik ve psikolojik açıdan hâlen tanımlanmaya çalışılan bir canlıdır. Bu bilgiler ekseninde toplumsal cinsiyet, tabiata anlam katan ve değerler üreten bir biyolojik varlık olan insanın sahip olduğu maddi bedene tinsel anlamlar yüklenerek fertlerin kültürel açıdan tanımlanması ve kadın-erkek olarak iki temel gruba ayrılmasıdır (Bingöl, 2014: 108). Diğer bir deyişle, kadın ve erkeğin toplumsal açıdan farklı rol ve sosyo-ekonomik statüler bütünüyle ilişkilendirilmesidir.

İnsanlar topluluklar halinde yaşamaktadır ve bittabi doğası gereği insanda sosyal bir varlıktır. Bu cihetle bireyin mutluluğu ilk elden toplum ile bağlantılıdır (Okumuş, 2019: 52). Bu bağlamda kişinin içtimai hayata iştirak ettiği an itibarıyla kurduğu tüm kişilerarası ve gruplar arası etkileşimler de kişinin üstlendiği roller ve içinde yaşadığı toplumun ona yüklediği toplumsal cinsiyet kimliğine paralel şekilde tahakkuk etmektedir. Bu nedenle bireylerarası iletişim süreçlerinde, kişilerin toplumsal cinsiyet kimlikleri, fertlerin iletişim ve davranış normlarının biçimlenmesi üzerinde kritik bir önem arz etmektedir (Ünlü, 2019: 243).

Kadın ve erkek terimleri biyolojik açıdan günlük konuşma diline özgü en yalın tabiriyle hem bireyin dişi (female) ya da er (male) oluşunu, hem de toplumun bireye arz ettiği roller ekseninde bir anlam bulan kadın (woman) ve erkek (man) oluşu belirten isimlendirmelerdir. Dirim bilimsel açıdan her insan ya dişi ya da erkek olarak dünyaya gelmekte ve tıbbi açıdan sıra dışı/özel bir durum ortaya çıkmadığı sürece de birey kendine verilen bu niteliği değiştirmeden tüm hayatı süresince muhafaza etmektedir. Ayrıca kişiler doğduğu andan itibaren biyolojik cinsiyeti bağlamında karakteristik bir tutum ve davranışlar örgüsünün mensubu haline gelmeye ya da getirilmeye başlanmaktadır. Örneğin, ebeveynler daha evlatları dünyaya gelmeden önce onların yaşamları boyunca üstlenecekleri rollerin temelini yaptıkları hazırlıklar, kıyafet seçimleri, oyuncaklar vb. gibi nesnelere üzerinden inşa etmeye başlanmaktadır. Çocuk dünyaya geldikten sonraki süreçte ise çocuğa gösterilen ilgi, çocuğun davranışlarına yönelik tepkiler ve çocuğun gelecekte yapması temenni edilen meslekler gibi eylem ve düşüncelerle de bu inşa sürecini temellendirmeye devam etmektedir. Dolayısıyla kadın ve erkek açısından cinsiyet bağlamında anlam kazanan biyolojik boyut ile biyolojik strüktürde şekillenen sosyal boyut iç ve dış dinamikler dahilinde birbirlerinden oldukça farklı nosyonlardır (Vatandaş, 2011: 30). Bu nosyonlar ayrı iki cinsiyetin ayrı konumlanmasına neden olmuştur. Kadını tarih içinde “öteki” olarak gören bakış

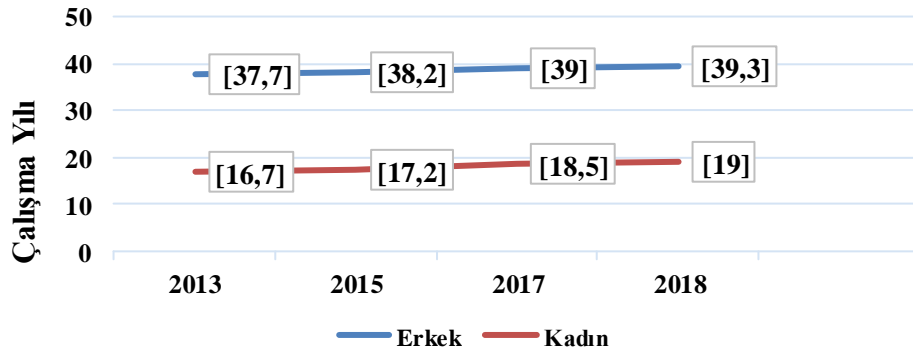
açısı, kadının konumunu erkeğin yanında alta çekerek eşitsizliği derinleştirmiştir (Avcil, 2020: 1308). İş ve öteki dünyalarda çıkan bu eşitsiz bakış açısı kişiler arası iletişimi de olumsuz yönde etkilemiştir.

1.1. Kadının Toplumsal Konumu ve Çalışma Hayatındaki Rolü

Ahd-i Atık'te (Yahudilerin kutsal kitabına Hristiyanlar tarafından verilen isim) Allah'ın Hazreti (Hz.) Âdem'in kaburga kemiğinden eşi Hz. Havvâ'ı yani kadını yarattığı ifade edilmektedir (Geçit, 2013: 106). Havvâ ismi İbrânice Tevrat'ta (Kur'an-ı Kerim'de Yahudilerin kutsal kitabına verilen isim) Havvâh olarak geçmektedir ve bu kelime Tevrat'ın diğer dillere tercümesine bağlı olarak Yunanca'ya Eva, Latince'ye Heva ve diğer Batı dillerine de Eve olarak geçmiştir. Havvâ sözcüğü etimolojik olarak hayat, yaşama ve canlı olma anlamlarıyla ilişkilendirilmektedir ve Tevrat'a göre Hz. Havvâ'nın insan neslinin annesi olması sebebiyle bu isim ona Hz. Âdem tarafından verilmiştir (Harman, 1997: 542). Kur'an-ı Kerim'e göre de insanların kurduğu ilk sosyal kurum ailedir ve bu birimin en önemli iki ögesinden biri kadındır. Buna ek olarak yine İslâm dini inancına göre evrende var olan her şeyi yaratan yüce varlık olan Allah dışında her şey çift olarak yaratılmıştır ve her şey kendi cinsinden olan bir karşı türe gereksinim duymaktadır (Demirel, 2016: 64). Örneğin tabiattaki canlı ve cansız varlıkların tümü atomlardan oluşmaktadır ve atomlarda basit olarak elektron, proton ve nötron gibi atom altı parçacıklardan meydana gelmektedir. Bir atomun oluşabilmesi içinde atom çekirdeği içindeki artı yüke sahip protonlar ile çekirdeğin dışındaki eksi yüke sahip elektronların etkileşim halinde olmaları gerekmektedir. Bu örnekte bahsedildiği üzere bir atomun ortaya çıkış sürecinde nasıl pozitif ve negatif yüklü parçalar birbirine muhtaç ise kadın-erkek özelinde de durum böyledir ve iki taraf birbirinin tamamlayıcısı konumundadır (Beşer, 2003: 19). Bu bilgiler ışığında kadın ve erkeği hem varoluşsal hem de diğer insani ve toplumsal değerler bakımından birbirinden ayrı tutmak anlamsızdır. Ancak toplumu meydana getiren fertler arasında bireysel kabiliyet ve maharetler noktasında birtakım varyasyonlar bulunmaktadır. Kişilerin birbirleri karşısında sahip olduğu çeşitli özelliklerden kaynaklı üstünlükler nedeniyle bazı bireylerin diğerlerine nazaran toplumda daha iyi bir konum ve imkânlar elde etmesi de yaşamın doğası gereği gayet normal bir durumdur. Ne var ki pek çok insan yine de hem elinde bulundurduğu imkân ve fırsatları dilediği gibi kullanabilme hem de hizmetlere erişim hususunda yalnızca cinsiyetinden dolayı ayrımcılığa uğrayabilmektedir. Kız çocuklarının okutulması noktasındaki hassasiyet düşüklüğü, kadının yer yer çalışma hayatında olmaması düşüncesi bu duruşa örnek olarak verilebilir. Cinsiyete dayalı ayrımcılık çerçevesinde de kadınlar kendilerinden daha avantajlı bir toplumsal statüye sahip olan erkekler karşısında bu ayrımcılıklardan daha fazla etkilenmektedirler (Pekel, 2019: 30). Bunun sonucunda da kadının toplumdaki yeri bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır ve bu sorunun temelindeki sebebin de bireysel beceri ve özelliklerden ziyade çoğunlukla doğuştan sahip olunan cinsiyet şümulü dahilinde türlerden birinin imtiyazlı diğerinin ise önem sırasında ikincil bir konuma indirgenmesi neticesinde zuhur eden bir problem olduğu düşünülmektedir (Geçit, 2013: 106). Bu soruna ilişkin Mitchel ve Oakley (1998: 25) çalışmalarında; kamu yönetimi anlayışı, demokrasinin güçlü olduğu ülkelerde dahil olmak üzere hiçbir ülkede kadınların erkeklerle eş değer düzeyde haklara sahip olmadığı ifade edilmiştir. Sonuç olarak, her toplumun sahip olduğu kendine has kültürel dinamikler o toplumun kadın ve erkeklerden beklentilerini farklılaştırırsa da pek çok kültürde kadınlar, ev-çocuk-aile üçgeninde ana bileşen olarak erkekler de ev dışında çalışma ile özdeşleştirilmişlerdir. Özetle, kökleşik toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve rollerine göre, erkekler birincil rol olarak evin geçimini sağlamaktan, kadınlarda çocukların bakımından/yetiştirilmesinden ve ev içi aile değerlerinin/kültürünün devamlılığını sağlamaktan sorumludur (Moya, Exposito ve Ruiz, 2000: 825). Aile içindeki yaşamda farklı rolleri olan kadın, cinsiyetine dayalı olarak ayrı bir konumda bulunmaktadır.

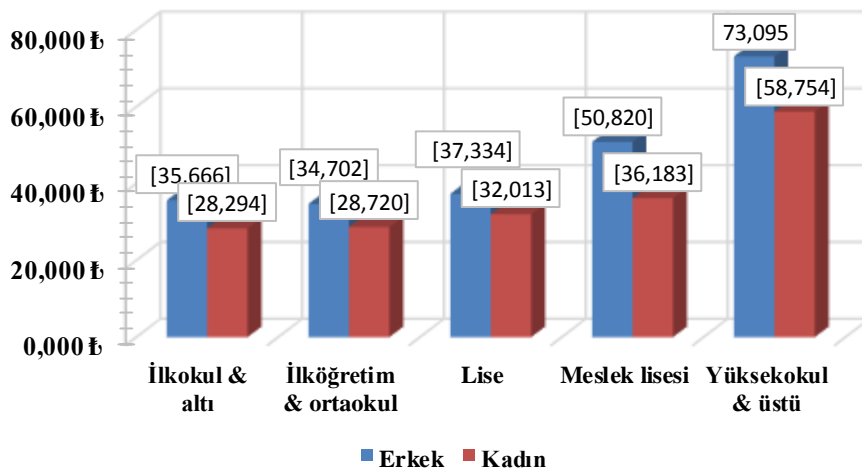
17. yüzyıl Avrupası'nda bir Orta Çağ eleştirisi olarak ortaya çıkan ve günümüzde de hâlen önemli bir tartışma konusu olarak popülaritesini korumayı sürdüren modernite/modernizm kavramı, toplumsal yapının birçok alanında önemli değişimler meydana getirmiştir. İnsan merkezli bir modernleşme yaklaşımı olarak da tanımlanabilecek bu kavram süreç itibarıyla kadınların kamusal alanda daha çok ön plana çıkmasını sağlamasından önem taşımaktadır. Modernizm süreci kadının kamusal görünürlüğü ekseninde Türkiye özelinde ele alındığında ise Millî Mücadele döneminde yurdu işgalden kurtarmak için verdiği cesur mücadele ile göz dolduran Türk kadınının Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla beraber cumhuriyetin çağdaş yüzü ve modernizmin simgesi haline geldiği görülmektedir (Akkaya, 2019:2436). Bu bağlamda kadının toplumsal konumu ve çalışma hayatındaki rolünü anlatması bakımından verilebilecek en güzel örneklerden biri de Mustafa Kemal Atatürk'ün manevi kızı olan Sabiha Gökçen'in havacılık alanında gösterdiği başarılarıdır. Gökçen, 1936 yılında henüz 23 yaşındayken dünyanın ilk kadın savaş pilotu unvanını kazanmış, 1991 senesinde Uluslararası Havacılık Federasyonu

(Fédération Aéronautique Internationale-FAI) tarafından havacılıktaki olağanüstü başarıları nedeniyle altın madalyayla ödüllendirilmiş ve 1996'da ABD'de düzenlenen Kartallar Toplantısı'nda (Gathering of Eagles) da dünya havacılık tarihine damgasını vuran 20 kişiden biri seçilmiştir. Gökçen aynı zamanda dünyada bu ödüle layık görülen ilk kadın havacı unvanını da elinde bulundurmaktadır (HEAŞ, 2021). Bu bağlamda Gökçen, kadınlara özdeşleştirilen geleneksel kalıp ve değerlerin dışında bir kadın-asker sembolü ve rol model olarak küresel çapta kadınların çalışma hayatına katılımının ne denli önemli olduğunu somut bir göstergesidir. Fakat ne var ki günümüzde kadınlar profesyonel anlamda ev ekonomisine katkı sağlayan bir işle uğraştıkları zaman dahi cinsiyet eşitsizliğine dayanan nedenlerden ötürü hane içindeki işlerin yine çoğunlukla kadınlar tarafından yapılması beklenmektedir. Bu bağlamda kadınların iş hayatında sürekliliklerini sağlayabilmeleri için ev içinde kendilerinden yapmaları beklenen işleri ya hane halkından diğer bir kişiye devretmesi ya da gelir düzeyi iyi bir işte çalışıyorsa dışarıdan ücret karşılığında yardım alması gerekmektedir (Yılmaz, 2018:96).

Grafik 1. Türkiye'de Cinsiyete Göre Çalışma Hayatında Kalma Süresi, 2013-18 (TÜİK, 2020).

Grafik 1'e bakıldığında seçili yıllar arası dönemde Türkiye'de erkeklerin kadınlara oranla çalışma hayatında en az iki kat süreyle daha uzun kaldıkları görülmektedir. Bu duruma sebebiyet veren pek çok faktörden bahsetmek mümkündür. Ancak erken evlilik, erken yaşta çocuk sahibi olmak ve geleneksel olarak kadına yüklediği şekliyle büyük oranda ev işleri ve çocukların bakımını yalnız başına üstlenmek kadınların çalışma hayatında kalma süresini önemli ölçüde etkileyen başlıca unsurlar arasında yer almaktadır.

Grafik 2. Türkiye'de 2018 Yılı Cinsiyete ve Eğitim Düzeyine Göre Yıllık Brüt Kazanç (TÜİK, 2020).

TÜİK tarafından yapılan 2018 yılı Kazanç Yapısı Araştırması sonuçlarına bakılarak Grafik 2'de verildiği üzere erkeklerin bütün eğitim seviyelerinde yıllık brüt kazanç bazında kadınlardan daha yüksek bir gelir elde ettiği görülmektedir. Buna ek olarak, finans ve sigortacılık sektörünün 2019 yılında

Türkiye’de kadınların en fazla gelir elde ettiği alanların başında (aylık ortalama brüt kazanç 6, 428 TL) geldiği gözlemlenirken, konaklama ve yiyecek-içecek hizmetleri sektörünün de (aylık averaj brüt ücret 2, 663 TL) kadınların en düşük gelir elde ettiği faaliyet kolu olduğu görülmektedir. Buna ek olarak, faaliyet dalı özelinde cinsiyete bağlı olarak aylık medyan brüt kazancın kadınlarda en yüksek olduğu iş kolunun da 7, 492 TL ile bilgi ve iletişim endüstrisi olduğu göze çarpmaktadır (TÜİK, 2020).

Yılmaz, resesyon dönemlerinde kadınların, erkeklerin aile reisi kimliğiyle ön plana çıkmalarının da etkisiyle öncelikli olarak işten çıkarılan kesim olduklarını öne sürmektedir (Yılmaz, 2018:66). Avrupa Merkez Bankası (European Central Bank-ECB) tarafından 2012’de yayımlanan ve ekonomik krizlerin Avrupa’daki iş gücü piyasaları üzerindeki etkilerinin araştırıldığı bir raporda da erkeklerin uzun resesyon dönemlerinden (özellikle endüstri ve inşaat sektörlerinde çalışan) kadınlara oranla daha fazla etkilendiği ve bunun sonucunda da kadın-erkek işsizlik oranları arasındaki boşluğun daraldığı ifade edilmektedir (ECB, 2012:25). Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum-WEF) Küresel Cinsiyet Uçurumu (The Global Gender Gap Report 2015) 2015 Raporunda da dünyadaki hiçbir ülkenin sağlık, eğitim, siyasi temsil ve ekonomik fırsat eşitliği gibi konularda kadın-erkek arasındaki cinsiyet farkını tam olarak kapatamadığı belirtilmektedir (WEF, 2015:7). Ayrıca WEF, kadın ve erkek arasındaki ekonomik fırsat eşitliğinin kapatılma hızının bu denli yavaş ilerlemesi durumunda da bu farkın 2133 yılında yani günümüzden ancak 112 yıl sonra umulan seviyelerde olabileceğini vurgulamaktadır (WEF, 2021). Bu bağlamda, günümüz sosyo-ekonomik koşulları altında kadınların çalışma hayatının içinde olması popülizmden ziyade yaşamsal bir zorunluluk haline gelmiştir. Diğer bir deyişle, kadınların iş yaşamının içinde yer alması sosyal hayat ve ekonomik düzenin sorunsuz şekilde sürdürülebilmesi bakımından bir zaruretlerdir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yaşam kalitesinin yükseltilmesi, küresel bazda yaşanan ekonomik krizlerin çözüme kavuşturulması ve dünya genelindeki yoksulluk oranının düşürülmesi açısından meslek ayrımı yapılmaksızın kadınların çalışma hayatının her alanında yer alması stratejik bir önem arz etmektedir. Kadın, erkek arasındaki sorgulamada, erkek egemenliğinin baskın olduğu, hatta erkeğin kadın üzerinde her alanda yöneten olacağı düşüncesi toplumsal bir iç ses olabilmektedir (Avcil, 2020: 476).

Sonuç olarak, kadınların çalışma hayatında daha fazla var olabilmeleri ve kamusal görünürlüklerinin artması için cinsiyet eşitliği kavramının biraz daha yaygın bir şekilde özümsemesi gerekmektedir.

2. POLİSLİK KAVRAMI VE TOPLUMSAL İLETİŞİM

Polis terimi, Yunanca kent ve devlet anlamlarına gelen polis sözcüğünden türemiş bir kelimedir ve bu terim Antik Yunan filozofu Aristoteles tarafından devlet anayasasının amacına uygun biçimde düzenlenmesi şeklinde yorumlanmıştır (Jellinek ve Berkin, 2011: 380). Bu bağlamda polis (zabıta, kolluk) sözcüğü günümüzde şehirlerdeki emniyet ve asayiş ile kamu düzenini sağlamak manasında kullanılmaktadır (Aydın, 1996: 5). Buna ek olarak, polislik mesleği de kişilerin güvenli ve huzurlu bir ortamda, can ve mal kaygısı olmadan yaşamını idame ettirebilmesi için gayret sarf eden kolluk kuvvetlerinin, oldukça geniş bir alana yayılmış faaliyetlerinin bütünüdür (Taşbaş, 2010: 1).

21. yüzyıl iş dünyasının pek çok alanında yaşanan gelişmeler toplumsal kurumların işleyiş ve faaliyet alanlarını da etkilemiştir. Bu doğrultuda değişen dinamiklerden etkilenen kurumlardan biri de emniyet teşkilatı olmuştur. Başka bir deyişle, toplumdaki sosyal gelişim ve dönüşümün kişilerin değerleri, inançları, kültürleri, tutum ve davranışları gibi parametrelere bağlı olarak yeni boyutlar kazanması, siyasi/idari güç ve bu gücün simgesi konumundaki polise karşı perspektifin ve alışılmış polislik anlayışının değişmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, günümüz koşullarında gerek vatandaşların gerek de otoritenin polisten beklentilerinin arttığı göz önünde bulundurularak polislik, birçok alanda sürekli kendini yenilemek ve her tür toplumsal koşula uyum sağlayabilmek mecburiyetinde olan bir meslek görünümündedir (Yıldız, Karaaslan ve Gültekin, 2008: 16).

Günümüzde ülkelerin yönetim biçimlerinin ne olduğu fark etmeksizin tüm toplumlarda düzen ve istikrarın sağlanması noktasında polis teşkilatlarından yararlanılmaktadır. Fakat çağdaş polislik anlayışının kamu tarafından benimsenmesi emniyet kuvvetlerinin vatandaşın destek ve takdirini kazanmasına bağlıdır (Çalışkan ve Mencik, 2017: 495). Dolayısıyla polis ve halk arasındaki iletişimin kalitesi modern polislik anlayışının topluma yerleşmesi babında kritik bir rol oynamaktadır. Bu noktadan hareketle, bilgi çağının gerektirdiği iletişim yöntem ve teknolojilerinden faydalanarak mesleğini severek yapan, iletişim kurduğu/bilgi alışverişinde bulunduğu farklı sosyodemografik zümrelerden insanları iyi

anlayabilen, kendi duygularını denetleyebilen ve insan ilişkilerini önemseyen nitelikli polislerin yetiştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde enformasyon akışının hızlanması ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yenilikler katılımcılık, iletişim, kişilerarası iletişim, örgütsel iletişim ve halkla ilişkiler gibi kavramlara daha fazla değer kazandırmıştır. Bugüne kadar pek çok araştırmacı, teorisyen ve yazar da bu kavramları polislik mesleği özelinde çeşitli boyutlarıyla ele almıştır. Sonuç olarak, Dijital Çağ olarak adlandırılan bu yüzyılda nasıl bir insan modeli yetiştirileceği önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Bu kapsamda en basit tabiriyle eğitim; kişiliği geliştirmeye yönelik olarak belirlenmiş amaçlar istikametinde bireylerin düşünce ve davranışlarını olumlu yönde biçimlendirme ve üretkenliklerini artırma çabasıdır. Bu yüzden polislere kazandırılması planlanan bilgi ve becerilerde hem nitelik hem de nicelik bakımından günümüz gerekliliklerine uygun modern eğitim müfredatlarının oluşturulmasıyla mümkündür. Bu bağlamda Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) tarafından yapılan meslek standardı çalışmaları neticesinde çalıştıkları birimler önemsenmeksizin tüm polislere kazandırılması hedeflenen temel bilgi ve beceriler saptanmıştır. Bu çerçevede belirlenen dört ana maddeden biri de iletişim becerileri olmuştur (Erdoğan, 2002a). Buna ek olarak vatandaşın, polisten sergilemesini beklediği tutum ve davranışlar hakkındaki düşünce ve görüşlerinin öğrenilmesine yönelik EGM tarafından bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu ankete toplumun farklı kesimlerinden (öğretim üyesi, öğrenci, savcı, basın mensubu, polisler vs) toplamda 7855 kişi katılmıştır ve katılımcıların sorulara verdikleri yanıtların değerlendirilmesi sonucunda da farklı iletişim süreçlerinde, emniyet mensuplarının daha sosyal olması ve polise kişilerle daha rahat iletişim kurabilme becerisinin kazandırılması, insan psikolojisi hakkında daha bilgili hale getirilmesi, genel hukuk konularında donanımlı olmasının sağlanması, yabancı dil bilmesi ve polis eğitim programlarının kuramsal olmaktan ziyade pratiğe dönük uygulamaları içermesi gerektiği gibi ihtiyaçlar gün ışığına çıkmıştır (Erdoğan, 2002b). Özet olarak, yukarıda bahsedilen nasıl bir polis istiyorsunuz temalı anketin sonuçları ve bu alandaki literatür araştırmaları dikkate alınarak polisin görevi gereği sürekli insanlarla temas halinde olması nedeniyle iletişim becerisinin yüksek olması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu koşullar göz önüne alındığında mesleki gelişim açısından polise etkili iletişim becerilerinin kazandırılması polisin mutlaka bilmesi gereken teknik bilgiler kadar önemlidir.

2.1. Kişilerarası İletişim Bağlamında Güvenlik Hizmetlerinde Kadın Polis İstihdamının Önemi

Polis memurları mesleklerini sürdürürken temelde iki şey yaparlar: İnsanlarla konuşurlar (görüşmeler, sorgulamalar vs) ve onlara dokunurlar (tutuklama, meşru müdafaa, suçlulara verilen tepkiler vs). Polislik kapsamında gerçekleştirilen çoğu faaliyet de bu eylemlerden en az birini içerir (McDermott ve Hulse, 2012). Dolayısıyla polislik mesleği tabiatı gereği özünde fiziksel ve psikolojik bakımdan kuvvetli olmayı gerektiren bir meslek dalıdır. Fakat polislik mesleğine girişte fiziksel ve ruhsal açıdan kuvvetli olmanın yanında polis adaylarının bilgiye dayalı sınavlarda başarılı olması ve iletişim becerilerinin (dinleme, diksiyon, beden dili, kendi iyi ve doğru ifade edebilme vs) de belli bir düzeyde olması beklenmektedir. Çünkü polislik mesleği oldukça geniş bir görev tanımına sahiptir ve polis devlet erkini temsil etmektedir. Bu durum polislerin yalnızca güçlü teknik ve fiziksel yetenekler sergilemelerini değil, aynı zamanda etkili polislik için kişilerarası iletişim becerileri de sergilemesini gerektirir. Bu bağlamda polislik mesleğini erkek ya da kadın mesleği olarak sınıflandırmak doğru bir tutum değildir. Birçok meslekte olduğu gibi polislik mesleğinde de asıl olan kişisel yeterliliklerdir.

Sosyal hayattaki ilk ayrım kişilerin doğuştan sahip olduğu bir biyolojik farklılık olan cinsiyettir. Bu bağlamda cinsiyet; bireysel algıyı, toplumun beklentilerini, öngörülerini, fiziksel nitelikleri ve meslek seçimini etkileyen asli unsurdur (Altuntaş, Atlı ve Kış, 2016: 90). Örneğin, cinsiyet temelinde polisler ile anaokulu ve gündüz bakım evlerindeki 3-6 yaş grubundaki çocuklara eğitim veren okul öncesi öğretmenleri kıyaslandığında, her iki meslek grubunun da kendi içlerindeki kadın-erkek çalışan sayısı oranının yeterince eşit bir dağılıma sahip olmadığı görülmektedir. Bu çerçevede, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Toplumsal Cinsiyet Göstergeleri Cinsiyete Göre Polis Sayısı ve Oranı istatistikleri incelendiğinde Türkiye'deki erkek polis sayısının (2019 yılı istatistikleri baz alınarak) kadın polis sayısından 13 kat daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Cinsiyete Göre Türkiye'deki Polis Sayısı ve Oranı (TÜİK, 2021).

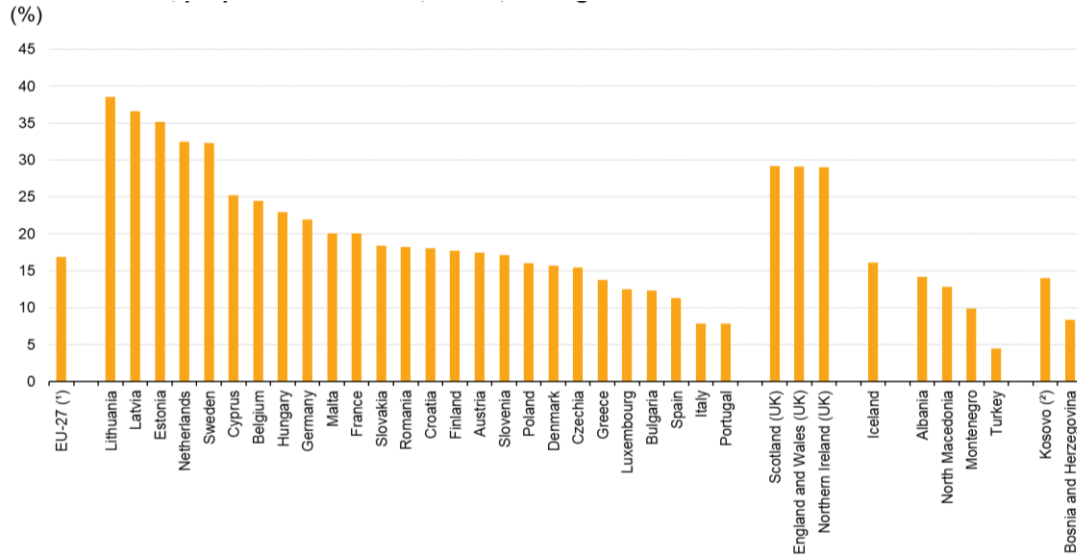
Yıl	Sayı			Oran (%)	
	Toplam	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2017	260 226	243 602	16 624	93,6	6,4
2018	267 814	250 136	17 678	93,4	6,6
2019	286 473	266 135	20 338	92,9	6,7

Buna ek olarak, yine TÜİK'in paylaştığı Eğitim Seviyesine Göre Öğretmen Sayıları istatistiklerine bakılarak okul öncesi öğretmeni olarak çalışan kadın sayısının (2018/19 öğretim yılı baz alınarak) okul öncesi öğretmeni olarak çalışan erkek sayısından yaklaşık 17 kat daha fazla olduğu görülmektedir (TÜİK, 2021).

Tablo 2. Cinsiyete Göre Okul Öncesi Eğitimde Öğretmen Sayıları (TÜİK, 2021).

Öğretim Yılı	Kadın	Erkek
2016/17	72 680	4 429
2017/18	79 672	4 585
2018/19	88 062	5 240

Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat) verilerine göre, Avrupa Birliği'nde (AB) 2016-2018 yılları arası dönemde 294 kişi başına ortalama 1 polis memurunun düştüğü ve AB'deki her 6 polis memurundan birinin kadın olduğu görülmektedir. Buna ek olarak, aynı dönem içerisinde AB'de kadın polis sayısının en yüksek yüzdeye ulaştığı ülke %38,6 ile Litvanyadır. Türkiye, %5'in altında bir oran ile AB'de kadın polis memuru yüzdesinin en düşük olduğu ülke konumundadır (Eurostat, 2021).

Grafik 3. 2016-2018 Yılları Arasında Avrupa Ülkelerindeki Ortalama Kadın Polis Memuru Oranı (Eurostat, 2020).

Yukarıdaki örneklerde verilen istatistiklere ilave olarak daha pek çok meslek dalında hem Türkiye'de hem de diğer ülkelerde kadın-erkek bazında çalışan sayısı bakımından benzer cinsiyetçi ayrışmaların olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla kişilerin cinsiyetleri ile ilişkilendirilmiş mesleklere yönelmeye daha eğilimli olduklarını ya da geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında bazı meslek dallarına yönelme hususunda aşırı temkinli veya ön yargılı davrandıklarını ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Emniyet teşkilatlarında istihdam edilen kadın polis sayısının artırılması, kadın ve çocuklara yönelik olarak işlenen suçlarla (cinsel taciz, ev içi şiddet, insan ticareti vs) mücadelede kolluk kuvvetlerine önemli getiriler sağlayabilme potansiyeline sahiptir. Bunun yanı sıra kadın memur sayısındaki artışın, polis teşkilatlarının aldığı aşırı güç kullanımı (polislin çeşitli durumlarda kişiler üzerinde orantısız güç kullanımı) şikâyetlerini de önemli ölçüde azalttığını ortaya çıkaran bazı çalışmalar mevcuttur. Örneğin, 2003-2007 yılları arasında ABD’de 500’e yakın farklı polis merkezinden toplanan orantısız güç kullanımı şikâyetlerinin analiz edildiği bir araştırmada kadın polis istihdam oranının %5’ten, %17’ye yükseldiği polis merkezlerinde görev yapan polislerden şikâyetçi olan vatandaş sayısında %16’lık bir düşüş yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır (Schuck & Rabe-Hemp, 2014, s. 66-68). Bu bağlamda kadın polis artışının, halkla ilişkiler çerçevesinde polis-vatandaş ilişkilerinin ve iletişiminin gelişmesine olumlu katkılar sağladığı söylenebilir.

Toplumda iletişimin ekseriyetle sosyal platformlarda gerçekleşmesi gibi yasalara aykırı eylemler ve davranışlarda yine toplumsal çevrelerde gerçekleşmektedir. Bu yüzden toplumu oluşturan bireyler arasındaki iletişim seviyesi ile suç işleme oranları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu bakış açısından hareketle polis organizasyonları ilkin vatandaşlarla etkili iletişim kurmanın yollarını bulmalıdır. Çünkü çalışma hayatındaki başarıların %85’i kişilerle doğru iletişim kurmaktan geçmektedir. Aynı doğrultuda çalışma hayatındaki yitimlerin %80’i de iletişimsel kusurlardan kaynaklanmaktadır. Kadınların beden dilini kullanırken erkeklerle mukayese edildiğinde daha çok gülümsedikleri ve insanlarla konuşurken de daha fazla göz kontağı kurdukları tespit edilmiştir (Önder, 2017: 5). Bunun yanında bazı çalışmalarda da kadınların kişiler arası ilişki ve iletişim düzeyine bağlı olarak iletişim süreçlerinde daha dar bir kişisel alan kullandıkları, kendilerini daha açık, daha net ifade edebildikleri ve sözsüz mesajları erkeklerden daha iyi yorumladıkları sonucuna ulaşılmıştır (Deaux ve LaFrance, 1998: 788). Ayrıca, literatür incelemeleri kadınların alturizm (özgecilik) düzeyinin erkeklerden daha yüksek olduğuna işaret etmektedir (Piliavin ve Charng, 1990: 34). Alturizm kavramının temelinde, empatik olma, yardımseverlik, gönüllülük, özveri, paylaşma ve merhamet vardır. Türk Dil Kurumu (TDK) Güncel Türkçe Sözlüğünde de özgeci, bireysel fayda gözetmeksizin diğer insanlara faydalı olmaya çalışan kimse şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2019). Buna ek olarak, ABD’de gerçekleştirilen ve 1366 kişinin tamamladığı bir anket çalışmasında da kadınların empati ve fedakârlık gibi değerlerle erkeklere kıyasla daha güçlü bir şekilde ilişkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Smith, 2003: 2-6). Özetle, yukarıda bahsedilen bilgiler iletişimsel açıdan değerlendirildiğinde kadın polis memurlarının güvenlik hizmetlerinde son derece etkili olabileceklerini ve polis teşkilatlarında halkla ilişkilerin geliştirilmesine önemli katkılar sağlayabilecekleri aşikârdır. Bu meyanda, pek çok ampirik çalışmada da bunu doğrular nitelikte kadın polislerin gerek vatandaşlara gerek de şiddet mağdurlarına daha destekleyici bir tutum sergiledikleri belirtilmektedir (Rabe-Hemp, 2008: 426). Sonuç olarak Türkiye bağlamında ele alındığında, kadın polis memuru sayısının artırılması konusu halk nezdinde polise duyulan güvenin yükselmesi, demokratik değerlerin korunması ve kolluk kuvvetlerinin meşruiyetini kaybetmemesi açısından yetkili makamlarca üzerinde durulması gereken bir meseledir.

3. EMNİYET TEŞKİLATINDA GÖREV YAPAN KADIN POLİSLERİN İŞ VE AİLE YAŞAMLARINDAKİ KİŞİLERARASI İLEİŞİM SÜREÇLERİ

Bazı araştırmacıların, polis teşkilatlarında görev yapan kadın polislerin kurumsal misyonunu 1970’ler öncesi ve sonrası şeklinde değerlendirmeye aldıkları görülmektedir. Bunun nedeni, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve İngiltere gibi bazı ülkelerde kadınların ceza adaleti sistemi içerisinde ilk olarak hapisane ya da yetimhane personeli (prison matron) olarak görev alması ve 70’li yılların ortalarına kadar sayıca kısıtlanmasıdır. Bu bağlamda, ABD’de 70’li yıllara kadar kadın polisler çoğunlukla haphanelerdeki kadın ve çocuklarla ilgilenmek üzere ya da toplumdaki diğer kadınların suçtan uzak durmasını sağlamak amacıyla görevlendirilmişlerdir (Flanagan, 2009: 7). Avustralya’da da kadın polisler 1930’lara kadar erkek polislerle eşit şart ve haklarda çalışma imkanına sahip olamamışlardır. Örneğin, 1917 yılında göreve başlayan Avustralya’nın ilk kadın polisleri üniforma giymekte, tutuklama yetkileri bulunmamakta ve o dönemde erkek bir polis memurunun yarı maaşını almaktaydılar, ayrıca emekli maaşı almaya da hakları bulunmamaktaydı (Victoria Police, 2019). Türkiye’de de 1932 yılında kabul edilen 2049 sayılı Polis Teşkilat Kanununun 12’nci maddesi uyarınca (Polis Teşkilat Kanunu, 1932) kadınların polis olabilmelerinin önündeki engeller kaldırılmış ve 1933 senesine gelindiğinde de cumhuriyet tarihinin ilk kadın polisleri göreve başlamışlardır. Cumhuriyet döneminin ilk kadın polis memurları da genellikle şehirlerdeki düzenin halk açısından hem sosyal hem de sağlık bakımından iyileştirilmesi doğrultusunda çaba harcayan ahâk zabıtası (belediye zabıtası)

bünyesinde istihdam edilmişlerdir (Dikici, 2008: 731). 70'li yıllara dek kadın polis sayısının yukarıda bahsedildiği üzere pek çok ülkede erkek polis sayısından oldukça düşük olması ve polis teşkilatları içerisinde sınırlı alanlarda görevlendirilmeleri 70'li yılları kadın polisler açısından bir dönüm noktası kılmaktadır. Bu bağlamda 70'li yıllar genel manada kadın polislerin anaç, kadınsı polis rolünden sıyrılarak eşitlikçi, profesyonel bir polis olarak evrilmeye başladığı, sayıca çoğaldıkları ve erkek egemen polis kültürünün de değişmeye başladığı yıllardır. Dolayısıyla bu duruma örgütsel iletişim çerçevesinden bakıldığında, polis teşkilatlarında cinsiyetçi ayrımların ortadan kalkmaya başlamasıyla kadın polislerin örgüt içindeki kişilerarası iletişim süreçleri de daha farklı bir boyut kazanmıştır.

Günümüzde emniyet teşkilatının mesai saatlerinin yoğun oluşu, polislerin ailelerine yeterli vakti ayırmasını zorlaştırmaktadır. Genellikle 12/12 (12 saat çalışma 12 saat izin) gibi bir çalışma sisteminin uygulandığı emniyet teşkilatında çalışma süresinin uzun oluşu ve polisliğin stresli meslekler arasında üst sıralarda yer alıyor olması da beraberinde bazı problemleri getirmektedir. Bu bağlamda polislerin çalışma koşullarının aile içi iletişime yansımaları da eşler arasında geçimsizlik, iletişim kopukları ve boşanmalara neden olabilmektedir (Taşbaş, 2010: 122). Özellikle polis-polis evliliklerinde bu durum daha fazla önem kazanmaktadır. Çünkü toplumsal kimliklerinin de etkisiyle kadınlar meslek hayatında yoğun oldukları kadar ev yaşamında da oldukça yoğundur.

Tablo 3. Hanedeki 0-5 Aralığındaki Küçük Çocukların Gündüz Bakımı (TÜİK, 2016)

Çocukların kim tarafından bakıldığı	%
Anne	86
Anneanne ya da babaanne	7,4
Kreş	2,8
Bakıcı	1,5
Komşu ya da akraba	1,3
Diğer	1

Tablo 3'e ek olarak badana, tamirat işleri hariç hanedeki ev işlerinin de yine çoğunlukla kadınlar tarafından yapıldığı (TÜİK, 2016) görülmektedir. Bu bağlamda kadın polislerin mesai saatlerine ek olarak çocukların bakımı ve ev işlerine ayırdığı sürenin de oldukça fazla olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Bu meyanda kadın polislerin iş ve aile yaşamlarındaki iletişim süreçlerini etkileyen birçok parametre bulunmaktadır. Ancak burada kısaca bahsedildiği üzere emniyet teşkilatlarında görevlendirme, çalışma saati ve ücretlendirme konularında cinsiyetçi ayrımlar ortadan kalksa da iş dışında kadının toplumsal kimliğinde geçmişten bugüne önemli bir değişim meydana geldiğini söylemek pek mümkün değildir. Sonuç olarak kadın polislerin örgüt içi iletişim süreçlerinin hiyerarşik iletişim anlayışı çerçevesinde şekillendiği, aile içi iletişim süreçlerinin de hem mesleki hem de toplumsal kimlik ve aile yapısı ya da kültürü ekseninde bir form kazandığı çıkarımında bulunulabilir.

4. YÖNTEM

4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, Türk Polis Teşkilatının muhtelif birimlerinde görev yapan kadın polislerin iş ve aile yaşamlarındaki kişilerarası iletişim süreçlerini toplumsal cinsiyet ve kadın algısı bağlamında nasıl deneyimlediklerini araştırmaktır.

Kadın polisler merkez alınarak yapılan çalışmalar genellikle kadın polislerin iş ve yaşam koşullarının değerlendirilmesi, kadın polislerin istihdamı, polislerde tükenmişlik sendromu vb. gibi konulara yöneliktir. Ancak kadın polislerin toplumsal hayatta üstlendikleri farklı rollerin onların bireysel ve kurumsal iletişim süreçlerini nasıl etkilediğine yönelik olarak gerçekleştirilen çalışmalar azınlıktadır. Binaenaleyh, bu çalışmada kişilerarası iletişim süreçlerine etki edebilecek faktörlerin kadın polislerin iş ve özel hayatlarına yansımaları özelinde incelenerek sorun tespitleri yapılması ve bu doğrultuda elde edilen verilerin kadın polislerin bireysel ve kurumsal iletişim süreçlerini geliştirebilmelerine yönelik çözüm önerileri olarak çıktılara dönüştürülmesi amaçlanmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma hem literatürdeki boşluğun doldurulması açısından hem de ilgili alanda gelecekte yapılacak çalışmalara veri sağlayabilecek olması açısından önem taşımaktadır.

4.2. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma genel tarama modelinde gerçekleştirilmiştir ve bu doğrultuda Ağrı İl Emniyet Müdürlüğünde görevli kadın polisler ulaşılmıştır. Nitel araştırma çerçevesinde veri toplama yöntemi olarak derinlemesine görüşme tekniği ile veriler elde edilmiştir. Bu doğrultuda seçilen örnekleme yapılan görüşmelerde ise biçimsel mülakat yöntemi kullanılmıştır. Mülakatta katılımcılara yönlendirilen açık ve kapalı uçlu soru setleri konuyla ilgili literatür ve alanyazın taraması yapılarak hazırlanmıştır.

4.3. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini Ağrı İl Emniyet Müdürlüğü bünyesinde istihdam edilen kadın polisler oluşturmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın örneklemini de Ağrı İl Emniyet Müdürlüğünde görevli 18 kadın polis oluşturmaktadır. Katılımcılar olasılık dışı örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemiyle Ağrı İl Emniyet Müdürlüğü merkez kadrosunda çalışan kadın polisler arasından belirlenmiştir.

4.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma Ağrı İl Emniyet Müdürlüğü merkez kadrosunda çalışan 18 kadın polis ve katılımcılara yöneltilen 15 soru ile sınırlıdır. Araştırmada kullanılacak veri toplama araçları derinlemesine görüşme tekniği ile sınırlıdır. Buna ek olarak, mülakatın hafta içi mesai saatleri içerisinde gerçekleştirilmesinden dolayı cevaplayıcının zaman tasarrufu düşünülerek görüşme süresi ortalama 30 dakika olarak belirlenmiştir. Araştırmanın veri toplama süreci 20.12.2020-10.01.2021 tarihleri arasında gerçekleştirilecektir. Genel olarak araştırmanın 20.12.2020-25.01.2021 tarihleri arasında tamamlanması planlanmaktadır. Araştırma bu süreler ile sınırlıdır. Araştırma çerçevesinde elde edilen veriler, biçimsel mülakat yöntemi kapsamında cevaplayıcılara yöneltilen soru setlerinden elde edilmiş olup, bu veri toplama yönteminin sağladığı veriler ile sınırlıdır.

5. BULGULAR VE YORUMLAR

Emniyet teşkilatında Çalışan Kadın Polislerin Cinsiyetleri Bağlamında Farklı Rollerdeki İletişim Süreçlerinin İncelenmesi konulu bu çalışma Ağrı İl Emniyet Müdürlüğünde görevli 18 kadın polisin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan kadın polisler hakkında elde edilen bazı temel bilgiler aşağıdaki gibidir.

Tablo 4. Katılımcıların Yaş, Hizmet Süresi ve Medeni Durum Dağılımı

Yaş Aralığı	Hizmet Süresi	Medeni Durum
25-29 = 8 kişi	0-5 yıl = 10 kişi	Evli = 12 kişi
30-35 = 9 kişi	6-10 yıl = 5 kişi	Bekar = 6 kişi
35+ = 1 kişi	11-20 yıl = 3 kişi	

Katılımcıların yaşları ile mesleki hizmet süresi arasında doğrusal bir ilişki bulunmadığı saptanmıştır.

Tablo 5. Medeni Duruma Bağlı Olarak Katılımcıların Sahip Olduğu Çocuk Sayısı Dağılımı

Medeni Durum ve Çocuk Sayısı	Kişi Sayısı
Evli ve 0 çocuk sahibi	3
Evli ve 1 çocuk sahibi	3
Evli ve 2 çocuk sahibi	5
Evli ve 3 çocuk sahibi	1
Bekar ve çocuk sahibi olmayan	6

Tablo 5'den anlaşılacağı üzere medeni durumu evli olan katılımcıların %75'i en az 1 çocuk sahibidir.

Tablo 6. Evli Katılımcıların Eşlerinin Mesleki Dağılımı

Eş Mesleği	Kişi Sayısı
Emniyet mensubu	9
Diğer	3

Medeni durumu evli olan 12 kadın polis katılımcıdan 9'unun eşinin de yine kendisi gibi emniyet mensubu olduğu tespit edilmiştir. Çakırlar (2012: 79) tarafından polislerde evlilik uyumuna etki eden parametrelerin incelendiği bir çalışmada her iki eşinde polis olmasının çift uyum düzeyini düşürdüğü sonucuna varılmıştır. Çakırlar, polis-polis evliliklerinde çift uyum düzeyinin düşük olmasını, meslekleri gereği polislerin nöbetli bir çalışma sistemi içinde yer almalarına, ağır iş yükü nedeniyle eşlerin birbirlerine yeterince vakit ayıramamasına, hiyerarşik yapıya, birçok kişinin yaşamı süresince karşılaşamayacağı kadar çok olağan dışı/kötü olayla polislerin bir yıl içerisinde karşılaşma olasılığına, ortak yapılan sosyal faaliyetlerin ve eşler arası duygusal paylaşımların azlığına bağlamaktadır. Çakırların ulaştığı bulgular ekseninde, Ağrı İl Emniyet Müdürlüğünde çalışan kadın polislerle yürütülen bu çalışmada ise eşi de kendisi gibi emniyet mensubu olan 9 katılımcıya aşağıdaki soru yöneltilmiştir.

Eşinizin de polis olmasını evlilikte çift uyumu ve iletişimsel açıdan nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bu soruya katılımcıların %66'sı olumlu, %22'si tarafsız ve %11'i de olumsuz yönde bir görüş bildirmiştir. Bu soruya olumlu görüş bildiren katılımcıların aile içi iletişim süreçleri, karşılıklı anlayış, saygı, mesleki iletişim ve dayanışma açısından eşlerinin polis oluşunu önemli bir artı olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Bu soruya tarafsız ve olumsuz yönde bir görüş bildiren katılımcıların bu şekilde düşüncelerinin altında yatan temel sebebin ise mesai yoğunluğundan dolayı eşlerin birbirlerine yeterince zaman ayıramaması olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda polis-polis evliliklerinde eşlerin aynı mesleği yapıyor olmasının çift uyum düzeyi üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak bir etkisi olduğunu ifade etmek mümkündür. Buna ek olarak çift uyum düzeyini etkileyen diğer bir önemli unsur da çocuk sahibi olmaktır. Çünkü çocuk sahibi olmak aileyi birleştirici bir etkiye sahiptir ve eşler arasında vuku bulan çatışmaların azalmasına da katkı sağlayabilmektedir. Fakat ne var ki literatürde çocuk sahibi olmanın (Feeney, Peterson ve Noller, 1994: 83) çiftlerin özgürlüklerini sınırlandırma, sorumluluk alma ve aile içi rol dağılımı ile ilişkili olarak evlilik uyumunu düşürdüğüne işaret eden çalışmaların olduğu da görülmektedir. Ağrı İl Emniyet Müdürlüğünde görevli kadın polislerle yürütülen bu çalışmada ise polis-polis evliliklerinde sahip olunan çocuk sayısı arttıkça çift uyum seviyesinin arttığı saptanmıştır.

Mesleğiniz karakterinizi etkiliyor mu?

Bu soruya katılımcıların %78'i (14 kişi) evet, %22'si (4 kişi) ise hayır cevabını vermiştir. Dolayısıyla bu araştırma kapsamında ulaşılan başka bir önemli bulgu da katılımcıların büyük bir bölümünün polislik mesleğinin karakterini etkilediğini düşünmesidir. Bu soruya evet yanıtı veren katılımcılar, emniyet teşkilatının hiyerarşik bir düzen içinde işlemesi ve polisliğin erkek yoğun bir meslek dalı olması nedeniyle iş ve iş dışındaki hayat tarzlarının, tutum ve davranışların değişiklik gösterdiğini belirtmiştir. Örneğin, evli ve çocuk sahibi kadın polislerden bazıları polislik mesleğinin disiplinli ve kurallara dayalı bir meslek oluşunun etkisiyle istemeseler de zaman zaman çocuklarına karşı aşırı kuralcı davranabildiklerini ifade etmişlerdir. Buna ek olarak katılımcıların önemli bir bölümü de mesleğe ilk başladığı yıllarda daha duygusal bir kişiliğe sahip olduğunu ancak meslekte yıllar geçtikçe iş ve özel hayatlarında aldıkları kararlara daha stratejik bir bakış açısıyla yaklaştıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcıların tümü polislik mesleğinin gerek sosyal hayatta gerek de meslek hayatında yaşadıkları sorunların üstesinden gelme noktasında kendilerini olgunlaştırdığını, daha sabırlı ve temkinli hale getirdiğini ifade etmiştir. Bu soruya verilen en popüler cevap ise katılımcılar arasından bir kadın polisin "mesleğimden ötürü giderek erkekleştigimi fark ediyorum" şeklindeki yanıtıdır.

Polislik mesleğini icra ederken emniyet teşkilatı içinde cinsiyetinizden dolayı herhangi bir sorun yaşadınız mı?

Bu soruya 18 kadın polisten 15'i hayır, 3'ü ise evet yanıtı vermiştir. Bu soruya evet yanıtı veren katılımcılardan biri bazı erkek meslektaşlarının kadın olmasından dolayı kendisiyle çalışmak istemediğini dile getirdiklerini ifade etmiştir. Ayrıca aynı katılımcı kadın polislerle tanınan doğum izni ve

süt izni gibi konularda da yine bazı erkek meslektaşlarının maaş üzerinden bu konuyu kırıncı şekilde eleştirebildiğini ve bu durumun örgütsel iletişim sürecini negatif yönde etkilediğini ifade etmiştir. Yukarıda belirtilen soruya evet yanıtını veren diğer iki katılımcı da zaman zaman iş yerinde cinsiyetlerinden dolayı erkek meslektaşlarından daha az itibar gördüklerini belirtmiştir. Sonuç olarak bu soruya evet yanıtını veren katılımcılar cinsiyetçi bir ayrımcılık kapsamında değerlendirilebilecek bu olumsuzluklarla yalnızca bir veya iki kez karşılaştıklarını emniyet teşkilatı içerisinde cinsiyetçi bir ayrıma yer olmadığını belirtmişlerdir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet bağlamında emniyet teşkilatının kurum imajını zedeleyebilecek bazı istenmeyen durumlarla zaman zaman karşı karşıya kalınmış olsa da bunun emniyet teşkilatının geneliyle ilişkilendirilmesi hatalı bir yaklaşım olacaktır.

Çalıştığınız kurumdaki meslektaşlarınız ile gerçekleşen bireysel ve kurumsal iletişim süreçlerinizde kadın olmanın olumlu ve olumsuz tarafları nelerdir?

Tüm katılımcılar kadın bir emniyet mensubu olmanın kurum içerisinde kendilerine herhangi bir avantaj veya dezavantaj sağlamadığını altını çizmiştir. Buna ek olarak bazı katılımcılar tarafından kurum içi kişilerarası iletişim süreçlerinde mesleğin doğasından ve yoğunluğundan kaynaklı iletişim sorunları yaşanabildiği ancak bunu cinsiyetçi bir bakış açısıyla ele almanın çok doğru olmadığı, çünkü kadın ve erkek ayrımı olmaksızın emniyet teşkilatında görev yapan tüm polislerin birbirinin silah arkadaşı olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca yine tüm katılımcılar diğer kadın meslektaşlarıyla güçlü bir iletişim bağına sahip olduklarını ve aralarında daha rahat iletişim kurup birbirlerini daha iyi anlayabildiklerini belirtmiştir. Bazı katılımcılar da erkek meslektaşlarının, kendilerini kollayıcı bir tavır sergilediklerini belirtmiş ve bu durumu emniyet teşkilatında kadın olmanın artı yönlerinden biri olarak değerlendirdikleri gözlemlenmiştir. Buna ilaveten katılımcıların büyük bir çoğunluğu çalışma ortamında iletişimsel anlamda sorun yaşayabileceklerini düşündükleri kişilerle olabildiğince az şekilde iletişim kurduklarını ve kurumun çizgisiyle uyumlu şekilde hareket etmeye özen gösterdiklerini belirtmiştir. Bu soruya katılımcıların verdikleri yanıtlar bir bütün olarak ele alınıp değerlendirilecek olursa; kadın polislerin örgütsel iletişim süreçlerinde hemcinsleriyle daha güçlü bir iletişim bağına sahip oldukları görülmektedir. Bunun yanı sıra bazı katılımcıların geçmiş dönemlerde iletişimsel anlamda bazı erkek meslektaşlarıyla birtakım sorunlar yaşamış oldukları ancak bu sorunların aşılamayacak derecede büyük sorunlar olmadığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca katılımcıların günümüzde Ağrı İl Emniyet Müdürlüğü özelinde, genel olarak erkek meslektaşlarıyla oldukça düzeyli ve güzel bir iletişim ortamına sahip olmaktan mutluluk duydukları gözlemlenmiştir. Sonuç olarak, kurum içi iletişim süreçlerinde kişilerin birbirlerine karşı nasıl davranması gerektiği temelde emniyet teşkilatının hiyerarşik ve disiplinli yapısı tarafından şekillenen bir olgudur. Bu bağlamda polis-polis iletişimde karşılıklı uyum mesleğin olabildiğince verimli şekilde devam ettirilebilmesi açısından son derece önemlidir.

Polislik mesleğini tercih etme sebepleriniz nelerdir?

18 katılımcı arasından 5 kişi polisliğin baba mesleği olmasından dolayı bu mesleğe girmeye karar verdiğini belirtmiş, 3 kişi babasının tavsiyesiyle polisliğe yöneldiğini ifade etmiş, 3 kişi çocukluk hayali olduğu için bu mesleği tercih ettiğini belirtmiş, 4 kişi üniversiteden mezun olduğu alanda atanmadığı için polisliği seçtiğini belirtmiş, 1 kişi yakın çevresinin teşvikiyle, 1 kişi polisliği karakterine en uygun meslek olarak gördüğü için ve 1 kişide Türkiye’de polisliğin ataması yüksek olan bir meslek dahil olduğunu düşünmesinden dolayı polislik mesleğini tercih ettiğini belirtmiştir. Yukarıda verilen cevaplar nezdinde katılımcıların polislik mesleğine yönelmelerinde yakın çevrenin (özellikle katılımcıların babalarının) etkili olduğu görülmektedir. Buna ek olarak, Türkiye’de üniversite mezunu kişi sayısının her geçen yıl artması istihdam sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla insanlar ekonomik kaygılar nedeniyle mezun oldukları bölümlerin dışında farklı sektörlerde de yeni iş fırsatları ve kariyer olanakları aramaktadırlar. Emniyet teşkilatı da Türkiye şartlarında genel olarak personeline iyi bir gelir elde edebilme ve itibarlı bir meslek sahibi olabilme imkânı sunduğundan polislik mesleği ortaöğretim ve yükseköğretim kurumları mezunları tarafından rağbet gören meslekler arasında yer almaktadır. Sunar (2020: 144-154) tarafından 2019-20 yılları arasında yürütülen Türkiye’de Çalışma Hayatı ve Meslekler adlı araştırma projesinde 133 meslek itibar puanlarına göre sıralanmış ve polislik (polis memuru) bu listenin 26’ncı sırasında yer almıştır. Cinsiyete bağlı olarak en yüksek mesleki itibar puanlaması listesinde ise polislik mesleği hem erkekler hem de kadınlar da listenin 27’nci sırada yer almıştır. Ayrıca cinsiyete bağlı en yüksek mesleki itibar puanlaması kadınlar listesinde polisliğin, Türkiye’de kadınların en çok tercih ettiği meslekler arasında yer alan hemşirelik, ebelik, bankacılık ve

halkla ilişkiler uzmanlığı gibi bazı meslek dallarından daha önde yer aldığı görülmektedir. Buna ek olarak Tablo 7’de görüldüğü üzere 2021 yılı 8/1 polis memuru maaşı asgari ücretin 2 katından fazla, en düşük memur maaşından ise 2.317 TL daha yüksektir. Dolayısıyla polislik mesleğinin gerek maddi olanakları gerek de itibarlı bir meslek olarak görülmesinden dolayı hem kadınlar hem de erkekler tarafından rağbet gören bir meslek olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Tablo 7. Seçili Bazı Popüler Mesleklerin Aylık Gelir Dağılımı

Unvan/Derece	Maaş (Ay/TL- 2021 Ocak)
Asgari ücret	2.825
En düşük memur maaşı	4.542
Hemşire (lisans 5/1)	5.868
Öğretmen (1/4)	6.049
Polis memuru (8/1)	6.859
Araştırma görevlisi (7/1)	7.596

Polislik mesleğinin gerçekten size hitap ettiğini düşünüyor musunuz?

Bu soruya 14 katılımcı evet, 4 katılımcı da hayır ve çekimser yönde bir cevap vermiştir. Bu soruya hayır yanıtı veren 2 katılımcı duygusal bir yapıya sahip olmaları nedeniyle polislik mesleğinin kendilerine hitap etmediğini belirtmiştir. Çekimser kalan diğer 2 katılımcı ise aslında ilk hedeflerinin yükseköğretim mezunu oldukları alanda bir iş sahibi olmak olduğunu ancak bu gerçekleşmeyince ekonomik sebeplerden dolayı polisliğe yönelindiklerini ifade etmiştir. Bu soruya evet yanıtı veren katılımcılardan bazıları da polislik mesleğine girmeden önce bu sorunun içeriğiyle alakalı çekincelere sahip olduklarını ancak mesleğe başladıktan sonra mesleklerinin karakterleriyle örtüştüğünü fark ettiklerini ifade etmiştir. Özet olarak bu soruyu cevaplandırma noktasında katılımcıları etkileyen birden fazla parametrenin olduğu ve zamanla bazı katılımcıların yanıtlarının güncel koşullara bağlı olarak değişkenlik gösterebileceği anlaşılmaktadır. Genel itibarıyla bu soruya evet yanıtı veren katılımcıların polislik mesleğine aileden aşına olan (babası polis olan) veya polisliği daha küçük yaşlardan itibaren hedefleyen kişiler oldukları, hayır yanıtı veren ve çekimser kalan katılımcıların ise polislik mesleğini diğer kadınlara ikinci bir alternatif olarak öneren kişiler oldukları saptanmıştır. Sonuç olarak tüm katılımcıların polisliğin sevilmeden yalnızca maddi gelir elde etmek amacıyla yapılabilecek bir meslek olmadığı, fedakârlık gerektiren bir meslek olduğu konusunda ortak bir payda da birleştikleri gözlemlenmiştir.

Polis olmaya karar verdiğinizde bu durum aileniz, akrabalarınız ve çevreniz tarafından nasıl karşılandı?

18 katılımcıdan 12’si bu soruyu polis olmaya karar verdiğimde ailem ve çevremden olumlu geri dönüşler aldım şeklinde cevaplandırmıştır. Geri kalan 6 katılımcının 3’ü ailem ve çevremden olumsuz geri dönüşler aldım, 3’ü ailem ve çevremdeki insanlardan hem olumlu hem de olumsuz geri dönüşler aldım şeklinde cevaplandırmıştır. Polis olma kararı yakınları tarafından olumsuz karşılanan katılımcılar bu durumu polislik mesleğinin aileleri tarafından genellikle bir erkek mesleği olarak görülmesi ile ilişkili olduğunu vurgulamakta ancak mesleğe başladıktan sonra bu durumun tersine döndüğünü ifade etmektedirler. Polis olma hususunda olumlu geri dönüş alan katılımcılar ise bu konu hakkında polisliğin saygın bir meslek oluşu ve emniyet teşkilatının köklü bir kuruluş oluşu nedeniyle aileleri, yakınları ve özellikle de babaları tarafından çokça desteklendiklerini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda toplumun bazı kesimleri tarafından polisliğin çoğunlukla bir erkek mesleği olarak görülmesi ya da erkeklerle özdeşleştirilmesi kadınların polislik mesleğini tercih etme noktasında çekimser davranmalarına veya polislik mesleği hakkında ön yargılı bir tutum sergilemelerine neden olabileceğini belirtmek yanlış olmayacaktır. Fakat bu çalışmada ulaşılan bulgular göz önüne alındığında katılımcıların %50’den fazlasının ailesi tarafından polis olma yönünde teşvik edildiği ve desteklendiği görülmektedir. Sonuç olarak emniyet teşkilatı bünyesinde kadın polis sayısının gelecek yıllarda daha da artacağı tahminin de bulunmak mümkündür. Çünkü gerek son yıllardaki kadın polis istihdam verileri gerek de polislik

mesleğinin aileler tarafından yalnızca erkeklerin yapabileceği bir meslek olduğu düşüncesinin zayıflaması bu tahminleri güçlendirmektedir.

Polislik mesleğini diğer kadınlara öneriyor musunuz?

Yukarı belirtilen soruya 18 katılımcının 14'ü evet, 3'ü koşullu evet ve 1'i de çekimser yönde bir yanıt vermiştir. Evet yanıtını veren katılımcılar mesleğe girmeden önce kadınların polislik mesleği hakkında birtakım tereddütler duyabileceğini, bu durumun çok normal olduğunu ve kendilerinin de bir kadın olarak benzer süreçlerden geçtiklerini, ancak mesleğe başladıktan sonra soru işaretlerinin ortadan kalktığını ve severek mesleklerini ifa ettiklerini belirtmiştir. Bu nedenle de polisliği diğer kadınlara önerme hususunda bir beis duymadıklarını ve polislik mesleğinde daha fazla kadın görmek istediklerini dile getirmişlerdir. Bu soruya koşullu evet şeklinde yanıt veren katılımcılardan 2'si polisliği ikinci bir alternatif olarak diğer kadınlara önerebileceklerini ifade etmiş ve bunun nedenini de mesai saatlerinin yoğunluğu yüzünden aileleri ile yeterince vakit geçirememeye ilişkilendirmişlerdir. Koşullu evet yanıtı veren diğer bir katılımcı da polisliği bekar kadınlara rahatça önerebileceğini ancak evli ve çocuk sahibi kadınların özellikle ufak yaşlarda bir çocuğu varsa polisliğin çalışma koşullarını detaylı olarak araştırdıktan sonra bu mesleğe girip girmeye karar vermelerinin daha sağlıklı olacağını düşünmektedir. Bu soruya hayır yanıtını veren katılımcı ise mesleğini severek yapmasına rağmen duygusal bir yapıya sahip olduğundan dolayı meslekte karşılaştığı olağan dışı bazı durumlardan fazlasıyla etkilenemediğini bu nedenle de polisliği diğer kadınlara önerme noktasında biraz çekimser kaldığını belirtmiştir. Diğer taraftan tüm katılımcılar polislik mesleğinin sevilmeyen yapılabilecek bir meslek olmadığını ve polis olmayı düşünen kadınların hem zihinsel hem de bedensel anlamda bu mesleğe kendilerini hazırlamanın önemli bir unsur olduğunu dile getirmişlerdir. Sonuç olarak bu çalışmada katılımcıların polisliği diğer kadınlara önerme noktasında maddiyattan çok meslek odaklı (polis olabilme gereklilikleri, iş yükü vb.) bir yaklaşım sergiledikleri gözlemlenmiştir.

Mesleğinizi kısaca hangi kelimelerle tanımlıyorsunuz?

Bu soru kapsamında katılımcıların verdikleri yanıtlar neticesinde vatan sevgisi, disiplin, gurur, cesaret ve fedakârlık sözcüklerinin en çok ön plana çıkan kelimeler olduğu tespit edilmiştir. Bu kelimeler üzerinden kadın polisler hakkında bir karakter tahlili yapmak mümkün olsa da bu konu başlı başına ayrı bir araştırmanın içeriği olduğundan, bu çalışmada yalnızca katılımcıların verdikleri cevaplara ithafen öne çıkan ilk beş kelime paylaşılmıştır.

Mesleğinizi icra ederken, vatandaş ve polis arasındaki iletişim süreçlerini kişisel olarak nasıl değerlendiriyorsunuz? Cinsiyetin ve toplumsal kimliğin vatandaş ile iletişiminizde size sağladığı bir avantaj ya da dezavantaj var mı?

Yukarıdaki sorulara katılımcıların verdikleri yanıtlar arasından ön plana çıkanlar kısaca aşağıdaki gibi özetlenmiştir:

P1: P1, kadın polis olmanın vatandaşla iletişimi kolaylaştırdığını ve vatandaşla arasında cinsiyet kaynaklı herhangi bir sorun yaşamadığını belirtmiştir. Ayrıca P1, vatandaşla iletişimde kadın bir emniyet mensubu olmanın pek çok artısı olduğunu bu bağlamda da gerek çalıştığı diğer illerde gerek de Ağrı'da vatandaşların kadın polislere karşı daha saygılı ve hoşgörülü davrandığını ifade etmiştir.

P2: P2, vatandaş ile iletişim süreçlerinde cinsiyet temelli herhangi bir sorun veya saygısızlık yaşamadığını bunun aksine vatandaşların kadın polislere karşı daha kibar davrandığını belirtmiştir. Ayrıca P2, polis-vatandaş iletişiminde vatandaşın kadın amirlerle daha rahat irtibat kurabildiğini ve sohbet edebildiğini belirtmiştir.

P3: P3, Ağrı kültüründe bazen erkeklerin, kadınların kendini ifade etme özgürlüğünü kısıtlayıcı şekilde davranabildiklerini ve baskıcı bir tavır sergileyebildiklerini bu nedenle de vatandaşla iletişim süreçlerinde üniformanın özellikle kadın polis-vatandaş iletişim sürecine artı yönde bir katkı sağladığını ifade etmiştir.

P4: P4, polis-vatandaş iletişiminde cinsiyetten ziyade kişilerin karakterlerinin daha ön planda olduğunu ve polis ile vatandaş arasındaki iletişim süreçlerinin de bu ekseninde şekillendiğini düşündüğünü ifade etmiştir. Ayrıca P4 son olarak, Türkiye'nin batı illerine kıyasla doğu illerinde yaşayan vatandaşların polise daha saygılı bir duruş sergilediklerini belirtmiştir.

P5: P5, polis-vatandaş iletişim sürecinin cinsiyetten ziyade emniyet teşkilatı içinde görev yaptığı birime bağlı olarak şekillendiğini ifade etmiş, ancak yine de vatandaşların kadın polislere karşı daha usturlu davrandığını belirtmiştir.

P6: P6, bazı vatandaşların kadın polisler karşıs utangaç veya çekingen davranabildiğini ancak bunun kendisi açısından bir problem olmadığını ve kadın bir polis olarak vatandaşın kendisine gösterdiği tavırdan memnun olduğunu dile getirmiştir.

P7: P7, kadın bir polis olarak vatandaşla iletişim süreçlerinde cinsiyetinden kaynaklı herhangi bir sorun yaşamadığını ancak bazı vatandaşların kadın polislerle oranla erkek polislerin sözüne daha fazla itibar ettiğini dile getirmiştir.

P8: P8, vatandaşla iletişim süreçlerinde cinsiyet temelli bir problem yaşamadığını, ancak bazı vatandaşların kadın polisi bazı durumlarda eksik olarak görebildiklerini belirtmiştir.

P9: P9, vatandaşla olan iletişimde bazen sözlerinin havada kalabildiğini, kadın olduğu için bazı meslektaşları ve vatandaşlar tarafından yetersiz olarak görülebildiklerini hatta yeri geldiğinde toplumun bazı kesimleri tarafından aşağılanabildiklerini ifade etmiştir. Bu bağlamda da P9, erkek vatandaşlara kıyasla kadın vatandaşların kendisine karşı daha saygılı davrandığını düşünmektedir.

P10: P10, vatandaşla olan iletişim süreçlerinde kadın olmasından dolayı bir sorun yaşamadığını ancak polislikte erkeklerin kadınlardan daha fazla itibar gördüğünü ve vatandaşın kadın polise kadın olmasından dolayı değil de polis olmasından dolayı daha saygılı davrandığını düşündüğünü dile getirmiştir.

Geri kalan diğer 8 katılımcının cevapları da yukarıda verilen yanıtlarla benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda katılımcıların verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, Ağrı İl Emniyet Müdürlüğünde görevli olup çalışmaya katılan kadın polislerin vatandaş ile olan iletişim süreçlerinde cinsiyet kaynaklı önemli bir sorun yaşamadıkları görülmekte ancak katılımcıların önemli bir bölümünün de kadın polislerin erkek polislerle oranla vatandaşın gözünde daha az itibar sahibi olduklarını düşündükleri anlaşılmaktadır. Buna ek olarak Ağrı ili özelinde polis-vatandaş etkileşimine farklı bir pencereden daha bakacak olursak, TÜİK tarafından 2013 yılında paylaşılan illere göre kamu hizmetlerinden memnuniyet düzeyi araştırması sonuçları kapsamında, Ağrı'da yaşayan vatandaşların asayiş hizmetlerinden memnuniyet düzeyinin Türkiye ortalamasının altında yer aldığı ve asayiş hizmetlerinden memnuniyet düzeyi sıralamasında Ağrı'nın 81 il arasında 69'ncu sırada yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda gerek Ağrı ili gerek de Türkiye genelinde asayiş hizmetlerinden memnuniyet düzeyinin artırılmasına yönelik olarak yapılacak çalışmalarda emniyet teşkilatında çalışan kadın polis sayısının artırılması ve genel olarak da emniyet mensuplarına polis-vatandaş iletişimi çerçevesinde daha kapsamlı ve uygulamaya yönelik iletişim eğitimleri verilmesinin faydalı olabileceği düşünülmektedir. Bunun yanı sıra, asayiş hizmetleriyle alakalı olarak toplumu ilgilendiren konularda halkın bilgilendirilmesi ve polis ile vatandaşın ortak şekilde yer alabileceği çeşitli etkinliklerin düzenlenerek güvenlik konularında halkta farkındalık bilinci oluşturulması çalışmalarının da yine hem asayiş hizmetlerinde memnuniyet düzeyinin artırılması hem de polis-vatandaş iletişiminin olumlu yönde geliştirilmesi hususunda fayda sağlayabileceği aşikârdır.

Tablo 8. Türkiye'de İllere Göre Asayiş Hizmetlerinden Memnuniyet Düzeyi (TÜİK, 2014)

Sıra	Şehir	Memnun %	Orta %	Memnun Değil %
1	Artvin	94,9	1,7	3,5
-	Ortalama	79,4	9,5	11,1
69	Ağrı	76,9	12,9	10,2
81	Şırnak	58,9	26,8	14,4

İkna iletişimi gerektiren çeşitli kurum içi görevlerde ya da benzeri iş ortamlarında kadın polisler için ayrıcalık sağlandığını düşünüyor musunuz?

Tüm katılımcıların bu soruya hayır yanıtını verdiği görülmektedir. Katılımcılar emniyet teşkilatı içerisindeki görevlendirmelerde kadın-erkek polis şeklinde bir ayırım yapılmadığını kişisel yeterliliklerin ön planda tutulduğunu vurgulamışlardır. Buna ilaveten katılımcılar bayan aranma noktalarında kadın polislerin görevlendirildiğini, fiziksel kuvvet gerektiren/ gerektirebilecek bazı durumlarda da genellikle erkek polislerin görevlendirildiğini ifade etmişlerdir. Özet olarak emniyet teşkilatı çalışma düzeni kapsamında görevlendirmelerde kadın ve erkek polislerin cinsiyetleri bağlamında bir ayrımcılığın olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumu Türkiye'de çağdaş polislik anlayışının gelişimi açısından pozitif bir yansıma olarak nitelendirmek mümkündür. Ayrıca bu çalışma neticesinde ulaşılan bulgular ışığında bir öneri niteliğinde olarak Toplum Destekli Polislik Şube Müdürlüklerinde daha fazla kadın polis istihdam edilmesinin aile içi şiddet, çocuklara yönelik şiddet, kadına yönelik suçlarla mücadele, çocuk ve

kadınların suç işleminin önüne geçmek ve polis ile vatandaş arasındaki iletişim bağının kuvvetlendirilmesi hususlarında fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Kadın bir polis olmanın dışında aynı zamanda bir anne, eş ve evlatsız. Mesleğiniz ailenizle olan kişilerarası iletişim süreçlerinizi nasıl etkiledi/etkiliyor?

Katılımcıların tümü mesleklerinin aileleriyle olan kişilerarası iletişim bağı ve süreçleri üzerinde önemli bir etki yaratmadığını ifade etmiştir. Buna ek olarak yine katılımcıların tümü meslek hayatı ve aile yaşamını birbirinden ayırdıklarını, işten çıkınca kurumsal kimliklerini bir kenara bırakarak aile yaşamında her zamanki anne, eş ve evlat rollerine geri döndüklerini ifade etmiştir. Bu bağlamda yukarıdaki soruya bazı katılımcıların verdikleri yanıtlar şu şekildedir: P1: “Hayatın her alanında başarılı olmak için çaba gösteriyorum. Bu yüzden evde anne, eş ve evlat olmayı da bir görev olarak görüyorum. Bu nedenle meslek hayatım karakterimi çok fazla etkilemiyor, dolayısıyla aile içi iletişim süreçlerim ve yaklaşımlarım da mesleğime bağlı olarak önemli bir değişkenlik göstermiyor.” P2: “Ailem ile aramdaki iletişim bağı çok kuvvetli, dolayısıyla iş yaşantım aile içi iletişim süreçlerimde bir değişikliğe sebep olmuyor. Hatta bazen meslek hayatımda karşılaştığım problemleri ailemle paylaşıyorum ve bu benim işle ilgili zorlukların üstesinden gelmemi kolaylaştırıyor.” P3: “Mesleğim aile içi iletişimimizi çok etkilemiyor, evde de iştekinin benzer şekilde eğer bir şey yapılacaksa yapılacaktır. Örneğin evde çocuklarının üzerine düşen görevleri yerine getirmesi noktasında (ev ödevi vb.) onların kaytarmasına izin vermiyorum.” Bu çalışma bağlamında, genel olarak katılımcıların verdikleri yanıtlar üzerinden bir değerlendirme yapılacak olursa; polislik mesleğinin, katılımcıların aile içi iletişim süreçleri ve olaylara yaklaşımları üzerinde büyük bir etki oluşturmadığı anlaşılmaktadır. Buna ek olarak, her ne kadar katılımcılar meslek hayatlarının aile içi iletişim süreçleri üzerinde önemli bir etkisi olmadığını ifade etmiş olsa da yukarıda verilen örnek cevaplardan anlaşıldığı üzere, bazı kadın polislerin mesleki duruş ve kararlılıklarını aile içi iletişim süreçlerine de yansıttıkları görülmektedir. Bu meyanda yapılan araştırmalarda da görülmüştür ki meslek hayatı ve ev yaşantısı ciddi oranda birbirini etkileyebilmektedir. Aile hayatında geleneksel rolleri, iş yaşamında ise modern çalışma şartlarına uygun gereklilikleri yerine getirmesi beklenen kadınların meslek hayatı ve ev yaşantısında erkeklere kıyasla daha sık olarak çalışma durumuyla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir (Arslan, 2012:100). Dolayısıyla aktif şekilde çalışma hayatının içerisinde yer alan kadın polislerin mesleki ve ailesel iletişim süreçlerinin daha büyük bir örneklem grubuyla incelenmesi polislik mesleğinin kadın polisler özelinde aile içi iletişim süreçlerinin daha detaylı biçimde anlaşılabilmesi bakımından faydalı olacaktır. Diğer taraftan yaşanan coğrafyanın insanların benlik algısı, düşünce yapısı, tutum ve davranışları üzerindeki etkisi pek çok bilimsel araştırma tarafından kanıtlanmış bir gerçektir. Bu çerçevede de o coğrafyadaki sosyokültürel yapının kişilerarası iletişim süreçlerine etki etmemesi düşünülemez. Bu kapsamda Ağrı Türkiye'nin hızlı göç veren şehirlerinden biridir ve bu durum gerek ekonomik ve kültürel sermaye gerek de iletişimsel açıdan üzerinde durulması gereken bir konudur. Çünkü bir yerleşim merkezinin sosyoekonomik ve sosyokültürel yapısı o yöre halkının mutluluk, iletişim ve yaşam memnuniyeti düzeyini doğrudan etkileyebileceği potansiyeline sahiptir.

Tablo 9. Türkiye’de İllere ve Cinsiyete Göre Mutluluk Düzeyi (TÜİK, 2014)

Sıra	Şehir	Cinsiyet	Mutlu %	Orta %	Mutsuz %
27	Ağrı Ortalaması	Kadın	66,1	17	16,9
		Erkek	54,2	29,8	16,8
-	Türkiye Ortalaması	Kadın	61,9	28,5	9,6
		Erkek	56,1	32	11,9

Tablo 9’da verildiği üzere cinsiyete göre mutluluk düzeyi araştırmasında Ağrı halkının mutluluk düzeyi ortalamasının kadınlarda Türkiye ortalamasının üzerinde erkeklerde ise altında olduğu görülmektedir. Nitekim bu araştırmaya katılan kadın polislerin de Ağrı’da yaşam, kurum içi iletişim, polis-vatandaş etkileşimi ve iletişimi konularında olumsuz bir yaklaşım sergilemedikleri saptanmıştır. Özetle, katılımcıların genel olarak hayatlarını idame ettirdikleri coğrafyada kendilerini huzurlu

hissetmeleri, mesleklerinden ve hayatlarından memnuniyet duymaları, katılımcıların aile içi iletişim süreçlerinin meslek tabanlı olumlu veya olumsuz durumlardan daha az etkilenmesini sağlıyor olabilir.

SONUÇ

Bu araştırma kapsamında yapılan alan yazın taramasında pek çok farklı kültürde erkeklerin birincil rol olarak evin geçimini temin etmek, kadınların ise çocukların bakımı ve evin düzenini sağlamakla özdeşleştirildiği görülmüştür. Nitekim Türkiye özelinde cinsiyete göre çalışma hayatında kalma süresi istatistikleri de bunu doğrular nitelikte erkeklerin kadınlara kıyasla çalışma hayatında 2 kat daha uzun süreyle kaldıklarını göstermektedir. Buna ek olarak yine Türkiye özelinde 2020 yılı verilerine göre tüm eğitim düzeylerinde (kadın-erkek karşılaştırmalı) kadınların elde ettikleri yıllık kazancın erkeklerden daha az olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra resesyon dönemlerinde işverenlerin karşılaştıkları ekonomik zorluklar ve toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında erkeklerin aile reisi kimliği ile ön plana çıkması nedeniyle ilk olarak işine son verilen kesmin kadın çalışanlar olduğunu ifade eden bilimsel çalışmaların olduğu görülmektedir. Diğer taraftan günümüzde, dünyadaki hiçbir ülkede kadınların sağlık, eğitim, siyasi temsil ve ekonomik fırsat eşitliği konularında erkeklerle eşit düzeyde olmadığı görülmektedir. Üstelik kadın-erkek arasındaki sosyal ve ekonomik fırsat eşitliklerinin dengelemesi bağlamında yürütülen çalışmaların da son derece yavaş ilerlemesi nedeniyle bu farkın 100 yıldan uzun bir süre daha kapatılmayacağı öngörülmektedir. Özet olarak, bu farkın kapanması ancak kadınların çalışma hayatının her alanında rahatça kendilerine yer bulabilmeleri ve kamusal görünürlüklerinin artmasıyla mümkündür. Bunun için de cinsiyet eşitliği kavramının toplumlar tarafından özümsemesini sağlanmalıdır.

Çalışmanın uygulama bölümünde ulaşılan bulgulara bakıldığında ise eşi polis olan evli katılımcıların %66'sının eşiyle aynı mesleği yapıyor olmalarının aile içi iletişim süreçlerinde pozitif bir etki yarattığını düşündükleri saptanmış ve polis-polis evliliklerinde sahip olunan çocuk sayısı arttıkça da evlilik uyum düzeyinin yükseldiği sonucuna varılmıştır. Buna ek olarak araştırmaya katılan kadın polislerin %78'i yaptıkları mesleğin karakterlerini etkilediğini düşünmektedir. Ayrıca katılımcıların %84'ü emniyet teşkilatı bünyesinde görev yaptıkları süre boyunca cinsiyet tabanlı herhangi bir sorun yaşamadığını ifade ederken geri kalan %16'lık kısım ise en az bir kez bu bağlamda bazı ufak olumsuzluklarla karşılaştığını ifade etmiştir. Karşılaşılan bu olumsuzlukların da bazı erkek polislerin kadın polislerle bir arada çalışmak istememe ve süt ya da doğum izni gibi konularda kadın polislere kırıcı birtakım ithamlarda bulunulması nedeniyle ortaya çıktığı görülmektedir. Diğer taraftan emniyet teşkilatında kadın polis olarak görev yapmanın bireysel ve kurumsal iletişim süreçleri çerçevesinde kadın polislere herhangi bir avantaj ya da dezavantaj sağlamadığı görülmektedir.

Katılımcıların polislik mesleğini tercih etme nedenleri incelendiğinde ise özellikle polisliğin baba mesleği olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda katılımcıların %45'inin polisliği tercih etmesinde doğrudan babaları tarafından bu mesleğe yönlendirilmiş oldukları saptanmıştır. Ayrıca polisliğin Türkiye'de itibarlı bir meslek olarak görülmesi ve sunduğu sosyoekonomik imkanların da katılımcıların meslek olarak polisliği seçmelerinde önemli bir etken olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Buna ek olarak katılımcıların %66'sının polis olmaya karar verdiğinde ailesi tarafından desteklendiği, %16'sının ise aile ve yakın çevresinden bu konuda olumsuz geri dönüşler aldıkları saptanmıştır. Olumsuz geri dönüşlerin temelinde yatan ana etkenin de polisliğin katılımcıların aile ve yakınları tarafından genellikle erkeklerle özdeşleştirilmiş bir meslek dalı olarak görülmesi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte katılımcıların %78'inin polisliği birincil meslek olarak diğer kadınlara önerdiği, %22'sinin de ikinci alternatif olarak diğer kadınlara önerebileceği saptanmıştır. Polisliği ikinci seçenek olarak önerebileceğini belirten katılımcıları bu şekilde düşünmeye iten ana unsurunda polislerin mesai saatlerinin yoğun oluşu nedeniyle aileleriyle yeterince vakit geçiremediklerini düşünmeleridir. Bu bağlamda Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yapılabilecek muhtemel düzenlemelerin özellikle ufak yaşta çocukları olan kadın polisler açısından mesleki verimin artırılmasına katkı sağlayabileceği gibi daha fazla kadının da polislik mesleğine yönelmesini sağlayabilir.

Bu araştırma çerçevesinde ulaşılan önemli bulgulardan bir diğeri de katılımcıların cinsiyetleri ve toplumsal kimliklerinin vatandaşa olan iletişim süreçlerini genellikle olumlu yönde etkilediğini düşünmeleridir. Ayrıca polis-vatandaş iletişim sürecini şekillendiren başat etmenlerden birinin de cinsiyetten ziyade polis-vatandaş etkileşiminin gerçekleştiği emniyet birimi olduğu gözlemlenmiştir. Bunun dışında emniyet teşkilatındaki görevlendirmelerde cinsiyetçi bir ayırım yapılmadığı, görevlendirmelerin esasen kişisel yetenekler göz önünde bulundurularak gerçekleştirildiği tespit

edilmiştir. Son olarak katılımcıların aile içi iletişim süreçleri üzerinde mesleklerinin önemli bir etki oluşturmadığı da bu çalışmadan çıkan önemli bir sonuç olarak göze çarpmaktadır.

Sonuç olarak, emniyet hizmetlerinin yürütülmesinde örgüt içi kişilerarası iletişimde rütbe, mesleki derece ve görev unvanları çerçevesinde ast üst ilişkisine dayalı hiyerarşik bir iletişim yapısı mevcuttur. Bu bağlamda emniyet mensubu kadın polislerin iş yaşamlarındaki örgüt içi kişilerarası iletişim süreçlerinin de çoğunlukla bu yüksek disiplinli hiyerarşik iletişim anlayışı etrafında şekillendiğini görülmektedir. Ayrıca kadın polislerin aile içi iletişim süreçlerinin ise hem mesleki hem de toplumsal kimlik ve aile yapısı paralelinde biçimlendiği gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Akkaya, A. Y. (2019). Türk Modernleşmesinin Kadın-Asker Sembolü Sabiha Gökçen Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 2433-2462.
- Altuntaş, S., Atlı, A., & Kış, A. (2016). Öğrencilerin Mesleki Olgunluk Düzeylerinin Cinsiyetlerine Göre Meta Analizi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0(31), 88-106.
- Arslan, M. (2012). İş-Aile ve Aile-İş Çatışmalarının Kadın Çalışanların İş Doyumları Üzerindeki Etkisi. *Birey ve Toplum*, 2(3), 99-113.
- Avcil, C. (2020). Kesişimsellik: Feminizmde Kapsam Genişlemesine Doğru. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 12(4), 1290-1312.
- Avcil, C. (2020). Milliyetçiliğin Toplumsal Cinsiyet İle İlişkisine Dair Kuramsal Bir Bakış. *Mukaddime*, 468-484.
- Aydın, A. H. (1996). *Polis Meslek Hukuku*. Ankara: Doğu Matbaası.
- Beşer, F. (2003). *Kadının Çalışması ve Sosyal Güvenliği*. İstanbul: Bilge Yayıncılık.
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(1), 108-114.
- Çakırlar, A. (2012). Polislerde Evlilik Uyumunu Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Ersin Altuntaş), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalı.
- Çalışkan, M. ve Mencik, Y. (2017). Polislik Mesleğinde Halkla İlişkilerin Önemi ve Polislerin Vatandaş Bakışı Üzerine Bir Araştırma: İstanbul Örneği. *Akademik Bakış Dergisi* 0(60), 494-519.
- Deaux, K. ve LaFrance, M. (1998). Gender. D. T. Gilbert, S. T. Fiske, & G. Lindzey (Dü). *The Handbook of Social Psychology* İçinde (4. b., Cilt 1, s. 788-827). Boston: McGraw-Hill.
- Demirel, C. (2016). Kadın Erkek Eşitsizliği Vehmini Uyandıran Konular ve Bu Konuyla İlişkili Ayetlerin Yorumları. *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 63-74.
- Dikici, A. (2008). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Polis Teşkilâtı (1923-1938). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 24(72), 719-756.
- ECB. (2012). *Euro Area Labour Markets and the Crisis October 2012 Structural Issues Report*. Frankfurt am Main/Germany: European Central Bank.
- Erdoğan, F. (2002a). Eğitim Programlarının Geliştirilmesine İlişkin Bir Çalışma. *Çağın Polisi Dergisi* 0(13). <https://www.caginpulisi.com.tr/egitim-programlarinin-gelistirilmesine-iliskin-bir-calisma/> adresinden 15.01.2021 tarihinde alındı.
- Erdoğan, F. (2002b). Polis Meslek Yüksek Okulları Eğitim Programlarının Geliştirilmesine İlişkin Bir Çalışma. *Çağın Polis Dergisi* 0(14). <https://www.caginpulisi.com.tr/polis-meslek-yuksekokullari-egitim-programlarinin-gelistirilmesine-iliskin-bir-calisma2-gecen-sayidan-devam/> adresinden 15.01.2021 tarihinde alındı.
- Eurostat. (2020). *Police Officers, Proportion of Women, EU-27, Average 2016-2018*. European Commission-Eurostat: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Police_officers,_proportion_of_women,_EU-27,_average_2016-2018_\(%25\).png#file](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Police_officers,_proportion_of_women,_EU-27,_average_2016-2018_(%25).png#file) adresinden 07.02.2021 tarihinde alındı.
- Eurostat. (2021). *Personnel in the Criminal Justice System By Sex - Number and Rate for the Relevant Sex Group*. European Commission-Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/crim_just_job/default/table?lang=en adresinden 06.02.2021 tarihinde alındı.
- Feeney, J.; Peterson, C. ve Noller, P. (1994). Equality and Martial Satisfaction Over The Family Life Cycle. *Personal Relationships*, 1(1), 83-99.
- Flanagan, D. (2009). Women in Policing. *Politics, Bureaucracy & Justice*, 1(1), 7-16.

- Geçit, B. (2013). John Stuart Mill'de Kadının Toplumsal Konumu. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 3(2), 105-127.
- Harman, Ö. F. (1997). Havvâ. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* İçinde (Cilt: 16, s. 542-545). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- HEAŞ. (2021). *Sabiha Gökçen'in Hayatı*. Havaalanı İşletme ve Havacılık Endüstrileri A.Ş. (HEAŞ): <https://www.sgairport.com/sabiha-gokcen-havalimani/hayati> adresinden 15.02.2021 tarihinde alındı.
- Jellinek, W. ve Berkin, N. M. (2011). Modern Polis Hukuku ve İdarede Polis Teşkilatının Taksimine Dair Düşünceler. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 16(1-2), 380-389.
- McDermott, P. J. ve Hulse, D. (2012). *Interpersonal Skills Training in Police Academy Curriculum*. FBI Law Enforcement and Bulletin: <https://leb.fbi.gov/articles/focus/focus-on-training-interpersonal-skills-training-in-police-academy-curriculum> adresinden 05.02.2021 tarihinde alındı.
- Mitchel, J. ve Oakley, A. (1998). *Kadın ve Eşitlik*, (3. Baskı). (Çev. Berktaş, F.) İstanbul: Pencere Yayınları.
- Moya, M.; Exposito, F. ve Ruiz, J. (2000). Close Relationships, Gender, and Career Saliency. *Sex Roles*, 42(9-10), 825-846.
- Okumuş, E. (2019). Fârâbî Felsefesinde Toplum Teması. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(35), 49-74.
- Önder, Ö. R. (2017). *İletişim ve Davranış*. [PowerPoint slaytı]. <https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=5515> adresinden 10.02.2021 tarihinde alındı.
- Pekel, E. (2019). Toplumsal Cinsiyet Roller ve Kadının Çalışma Hayatındaki Konumu. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 30-39.
- Piliavin, J. A. ve Charng, H.-W. (1990). Altruism: A Review of Recent Theory and Research. *Annual Review of Sociology*, 16(1), 27-65.
- Polis Teşkilât Kanunu. (1932, 6 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 2143). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2143.pdf> adresinden 10.02.2021 tarihinde erişildi.
- Rabe-Hemp, C. E. (2008). Female Officers and the Ethic of Care: Does Officer Gender Impact Police Behaviors? *Journal of Criminal Justice*, 36(5), 426-434.
- Schuck, A. M. ve Rabe-Hemp, C. (2014). Citizen Complaints and Gender Diversity in Police Organisations. *An International Journal of Research and Policy*, 3(2), 32-63.
- Smith, T. W. (2003). *Altruism in contemporary America: A Report from the National Altruism Study*. National Opinion Research Center, University of Chicago. Report Prepared for the Fetzer Institute.
- Sunar, L. (2020). *Türkiye'de Çalışma Hayatı ve Meslekler*. İstanbul: Toplumsal Yapı Araştırmaları.
- Taşbaş, K. (2010). Emniyet Teşkilatında Çalışan Kadın Polislerin İş ve Yaşam Koşullarının Değerlendirilmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Faruk Sapancalı), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı.
- TDK. (2019). *Güncel Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 08.02.2021 tarihinde alındı.
- TÜİK. (2014). *İl Düzeyinde Yaşam Memnuniyeti, 2013 [Haber bülteni]*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18507> adresinden 10.03.2021 tarihinde alındı.
- TÜİK. (2016). *Aile Yapısı Araştırması, 2016 [Haber bülteni]*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21869> adresinden 16.03.2021 tarihinde alındı.
- TÜİK. (2020). *İstatistiklerle Kadın, 2019 [Haber bülteni]*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2019-33732> adresinden 14.03.2021 tarihinde alındı.
- TÜİK. (2021). *Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri*. Türkiye İstatistik Kurumu: https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068 adresinden 06.02.2021 tarihinde alındı.
- Ünlü, D. G. (2019). Kişilerarası İletişim Sürecinde Toplumsal Cinsiyet Kimliği Kalıpyargılarının Belirlenmesi: İletişim Kaynağının Beden Dili Üzerinden Bir İnceleme. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(1), 243-262.

-
- Vatandaş, C. (2011). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 0(35), 29-56.
- Victoria Police. (2019). *Women in Policing*. Victoria Police: <https://www.police.vic.gov.au/100-years-women-policing> adresinden 07.02.2021 tarihinde alındı.
- WEF. (2015). *The Global Gender Gap Report 2015*. Cologne/Geneva-Switzerland: World Economic Forum.
- WEF. (2021). *It's Back to the Future as Women's Pay Finally Equals Men's... from 2006*. World Economic Forum: <https://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2015/press-releases/> adresinden 18.02.2021 tarihinde alındı.
- Yıldız, E.; Karaaslan, İ. A. ve Gültekin, B. (2008). Polis Adaylarının Duygusal Zekalarıyla Polislik Mesleğine İlişkin Tutumlarının İncelenmesi: Rüştü Ünsal PMYO Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(9), 15-29.
- Yıldız, S. (2017). Türkiye'de Kadın Polis İstihdamının Analizi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 5(1), 113-135.
- Yılmaz, S. (2018). Türkiye'de Kadınların Çalışma Hayatındaki Yeri ve Sosyal Güvenlik Hukuku Düzenlemeleri. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 2(2), 63-80.
-

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 5 - Number: 15, p. 163-170, Spring 2021

Spor Sponsorluğunun Spor Endüstrileştirmesi *Industrialization of Sports By Sport Sponsorship*

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.695654>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
28.02.2020

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
30.03.2021

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.03.2021

Asya Studies

Sema Yanmıyan

Doktora Öğrencisi / İstanbul
Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı
semayanmayan@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-6655-137X>

Dr. Öğr. Üyesi Göktürk Yıldız
Kocaeli Üniversitesi, İletişim
Fakültesi, Gazetecilik Bölümü
gokturkyildiz@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-6113-0077>

Öz

Spor toplumsal bir olgu olduğundan gündelik hayat pratikleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Özellikle günümüzde kapitalizmin gündelik hayatın her alanını kuşatmasıyla birlikte spor da kapitalizmin üretim ve tüketim ilişkilerinin bir parçası haline gelmektedir. Spor alanının kapitalist sistem ilişkileri içerisinde inşasını ise dikkate değer ölçüde sponsorluk faaliyetleri belirlemektedir. Sponsorluk faaliyetleri ile spor, kapitalist sistemin ürünlerinin reklamının yapıldığı ve pazarlanmasının sağlandığı bir endüstriye dönüşmektedir. Bu çalışmanın amacı da toplumsal bir olgu olan sporun sponsorluk faaliyetleri çerçevesinde spor endüstrisine nasıl dönüştüğünü ortaya koymaya çalışmaktır. Bu anlamda ilk olarak spor ve sponsorluk alanlarının kavramsal ve kuramsal çerçevesi açıklanmaktadır. Sonrasında spor ve sponsorluk ilişkisi tarihsel gelişimiyle birlikte ele alınmaktadır. Son olarak ise spor sponsorluğunun yol açtığı spor endüstrisi değerlendirilmektedir. Bütün bu değerlendirmeler ekonomi, siyasal, kültürel ve toplumsal açıdan çok perspektifli bir okuma sunan eleştirel kuramlar çerçevesinde incelenmektedir. Ayrıca, bu çalışma spor sponsorluğu ve sponsorluk faaliyetleri sonucunda bir endüstriye dönüşen sporu teorik ve kurumsal bir çerçevede ele aldığından literatür taramasına dayalı ikincil kaynaklardan elde edilen verilerden yararlanmaktadır. Bu veriler çerçevesinde de sponsorluk faaliyetleri sonucunda endüstriye dönüşen sporun gündelik hayat pratikleri üzerinde yarattığı etkileri incelemektedir. Kavramsal ve kuramsal bir çerçevede değerlendirilen spor ve sponsorluk ilişkisi sponsorluğun sporu “kültür endüstrisi”ne benzer bir endüstriye dönüştürdüğü ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Spor, Sponsorluk, Spor Sponsorluğu, Kültür Endüstrisi, Spor Endüstrisi

Abstract

Since sports is a social phenomenon, it has an important place in daily life practices. Especially nowadays, as capitalism encircles every area of daily life, sports is also a part of the production and consumption relations of capitalism. The construction of the sporting area within the capitalist system relations considerably determines the sponsorship activities. With the sponsorship activities, sports is transforming into an industry where the products of the capitalist system are advertised and marketed. The aim of this study is to reveal how the sports, which is a social phenomenon, transforms into the sports industry within the framework of sponsorship activities. In this sense, the conceptual and theoretical framework of sports and sponsorship areas is explained first. After that, the relationship between sports and sponsorship is discussed together with its historical development. Finally, the sports industry caused by sports sponsorship is discussed. All these assessments are examined within the framework of the critical approach that offers a multi-perspective reading in terms of the economy, political, cultural and social. In addition, this study uses the data obtained from secondary sources based on the literature review as it deals with the sports that has turned into an industry as a result of sports sponsorship and sponsorship activities in a theoretical and institutional framework. Within the framework of this data, it examines the effects of sports that are transformed into industry as a result of sponsorship activities on daily life practices. The relationship between sports and sponsorship, evaluated in a conceptual and theoretical framework, reveals that sponsorship transforms sports into an industry similar to “cultural industry”.

Keywords: Sports, Sponsorship, Sports Sponsorship, Culture Industry, Sports Industry

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Yanmıyan, S. ve Yıldız, G. (2021). Spor Sponsorluğunun Spor Endüstrileştirmesi. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 5(15), 163-170.

1. Giriş

Spor toplumsal bir olgu olması dolayısıyla toplumsal ilişkiler ve gündelik hayat pratikleri içinde belirleyici bir öneme sahiptir. Gündelik hayat pratikleri içinde spor insanların tutumlarını ve davranışlarını toplumsal yaşamdaki normları ve statüleri etkileme, toplumların anlaşılması, dönüştürülmesi ve toplumsal kodların çözülmesi gibi işlevlere sahiptir. Bu anlamda spor toplumsal bir olgu olması dolayısıyla ekonomik, siyasal, kültürel ve teknolojik fonksiyonlardan bağımsız ele alınamamaktadır. Tam da bu noktada ekonomik olanın hayatın her alanını kuşatmasıyla spor ve spor faaliyetleri de kapitalizmin üretim ve tüketim ilişkilerinin bir parçası haline gelmektedir. Özellikle sporun toplum içindeki öneminin ekonomik ve siyasal olan tarafından fark edilmesiyle birlikte spor, ekonomik-siyasal güçlerin sponsorluk faaliyetleri çerçevesinde üretim-tüketim ilişkilerinin gelişmesini sağlayarak bir denetim kurduğu alana dönüşmektedir.

Üretim-tüketim ilişkileri çerçevesinde ele alındığında spor metaların dolaşımının gerçekleştiği bir endüstriye evrilmiştir. Sporun endüstrileşmesine yol açan en önemli faktör ise sponsorluk faaliyetlerinin spor alanına girmesidir. Bu anlamda spor, sponsor kurumların reklam ve pazarlama aracına dönüşmektedir. Tam bu noktada temel amaçlarından uzaklaşan spor, reklam stratejilerin ve kampanyalarının yürütüldüğü kâr amacı güden ticari bir ürün haline gelmektedir. Kâr amacı güden ticari bir ürüne dönüşen spor, toplumsal bir olgu olmanın ötesinde endüstrinin bir parçası olarak yeni bir endüstri alanının ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Bu yeni endüstri sponsorluk faaliyetleri sonucunda doğan Spor Endüstrisi'dir. Spor endüstrisi sadece sponsorluk faaliyetlerinin çerçevesinde sponsor kurumların değil, aynı zamanda hedef kitlenin sevdiği oyunculara ait ya da tuttuğu takıma özgü ürünlerinde ekonomik pazarda dolaşıma girdiği geniş bir alanı ifade etmektedir.

Bu çalışmada spor kavramı kuramsal bir çerçevede ele alınmaktadır. Sporun kavramsal olarak ele alınması gerekliliği, spor kavramı üzerinde fikir birliğine varılmış genel bir tanımın olmaması belirsiz ve tartışmalı bir kavram olmasından kaynaklanmaktadır. Sporun endüstrileşmesi eleştirel bir okul olan Frankfurt Okulu'nun kurucularından Horkheimer ve Adorno'nun önemli kavramsallaştırmaları "kültür endüstrisi" kavramını çerçevesinde değerlendirilmiştir. Kültür endüstrisi kavramsallaştırması spor endüstrisinin teorik ve kuramsal açıdan açıklanmasında önemli bir yere sahiptir. Bu kavramsallaştırma spor gibi kültürel bir aktivitenin tüketim parametrelerince kuşatılması sonucu gündelik hayatın her alanına etki edecek şekilde insanları tüketmekten başka yapacak aktivelere olmayan tüketim kültürüne maruz bıraktığını açıklamaktadır.

2. Spor Kavramı ve Kuramsal Çerçevesi

Latince kökenli spor sözcüğü hoş zaman geçirmek, eğlenmek, oyalanmak anlamlarına tekabül eden Fransızca "desport" sözcüğünden türetilmiştir. Fransızca "desport" sözcüğünden ilham alınarak İngilizce'ye "sport" olarak geçmiştir. Türkçe'de "spor" olarak karşılık bulan kavram, genel olarak bedeni ve zihni geliştirmek için belirli kurallar çerçevesinde yarışma ve eğlenme amacıyla yapılan hareketlerin bütünüdür. Anlamsal açıdan belirsizlikler içeren spor kavramı tanımı gereği de farklı ve çeşitli görüşler içermektedir.

Spor, insanın özgür iradesine bağlı olarak belli kurallar çerçevesinde, bir yarışma tarzında, zevk ve neşe içerisinde kazanmaya ya da kendini iyi hissetmeye yönelik yapılan bedensel aktivitelerdir. Başka bir ifadeyle spor, serbest zamanları değerlendirmeye yönelik eğlenme ve dinlenme amaçlı yapılan egzersizlerin bütünüdür. Spor, belirli kurallar çerçevesinde oynanan bir oyundur ve oyunun profesyonel beden aktivitelerine dönüşebilmesi özelliği dolayısıyla da iş amaçlı bir faaliyettir. Oyun ve iş çerçevesinde spor, yarışma biçiminde yapılan kendine özgü birtakım kuralları olan fiziksel ve bedensel aktivitelerdir. "Spor; belirli kurallar çerçevesinde yapılan fiziksel beceri ve yeteneklerin kullanıldığı yarışmalarla, bazı yönleri ile iş'e bazı yönleriyle de oyuna benzeyen toplumsal yaşantımızın bir minyatürü olmasının yanı sıra içinde ideolojinin saklandığı ve toplumsal ilişkilerin kurulmasına yardımcı olan bir alandır" (Talismenler, 2018: 18).

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere spor bedensel aktivite olarak oyundan spora, spordan işe kadar farklı biçimlerde ele alınmaktadır. Bu tanımlar sporu bedensel aktivitelerle sınırlamaktadır. Ancak spor sadece bedensel aktivitelerin gerçekleştiği bir alan değildir, satranç gibi zihinsel aktiviteler de bazı kaynaklara göre spor etkinliği olarak kabul görmektedir. Bu anlamda spor kavramı anlamsal olarak çok tartışmalı bir alandır. Daha farklı bir bakış açısıyla Bourdieu sporu şu şekilde ele almaktadır: "Günlük olarak gelişen politik çekişmelere boyun eğen dünyamızda, herkesçe algılanabilen evrensel diller oldukça azdır. Spor bunlardan biridir" (Bourdieu, 1992: 59; Akt. Büyükbaykal, 2017: 6).

Spor bir dil olarak değerlendirildiğinde toplumsal bir aktivite olmanın ötesinde bir konum edinir. Çünkü dil masum, nötr, yansız bir şey değildir ve anlamlarla yüklüdür. Bu anlamda spor dilde inşa edilen bir olgu olarak anlamlarla yüklü ideolojik bir araca dönüşmektedir. İdeolojik boyutuyla “spor, toplumsal yaşam içerisinde kök salan ve kültürün üretilmesinde, dolaşıma sokulmasında katkıları bulunan bir alan olarak, egemen ideolojilerin üretiminde ve toplumsal rızanın sağlanmasında kullanılan bir simgeler sistemidir” (Talimciler, 2006a: 38). Sonuç olarak spor, ekonomik, siyasal, kültürel ve toplumsal pratiklerle ilgili kodların analiz edilmesinde önemli bir yere sahiptir. Bu anlamda spor çeşitli kuramlar tarafından da farklı şekillerde tanımlanmaktadır.

Feminist kuram kendi içinde farklı görüşler içerse de genel olarak sporun toplumsal cinsiyet ayrımcılığını ve baskısını üreten bir etkinlik olarak görmektedir. Figürasyon kuramı sporu, zevk veren bir etkinlik olarak bireyleri sıkıntılardan uzaklaştıran ve şiddetin azaltılmasına katkı sağlayan bir alan olarak nitelendirmektedir. İşlevsel kuram sporu, toplum ve bireylerin faydalandığı değerli bir toplumsal kurum olarak nitelendirmektedir. “Spor belli kurallara göre yapılan bir uğraşı olması nedeniyle insanlara kurallara uyma alışkanlığı kazandırmakta ve toplumun ortak değerlerinin yerleşmesi ve gelişmesine katkıda bulunmaktadır” (Talimciler, 2018: 84).

İşlevsel kurama bir eleştiri olarak gelişen çatışma kuramı kendi içinde kültür yaratan bir pratik olarak gördüğü sporun, ekonomik güçler tarafından toplumun uyutulmasında etkili bir araç olarak kullanıldığını belirtmektedir. Etkileşimci kuram, sporu toplumsal etkileşim sonucunda yaratılan kültürel bir pratik olarak değerlendirmektedir. “Kişilerin kendi öznel tutumlarına ve deneyimlerine göre anlamlandırdıkları spor, toplumun bir yansımasından daha çok kendi içinde bir kültür yaratan pratiktir” (Çakır, 2014: 219). Eleştirel kurama göre spor var olan ideolojilerin sürmesine katkıda bulunmakta ve kültür tarafından yeniden üretilen bir endüstriye dönüşmektedir.

3. Sponsorluk Kavramı

İngilizce kökenli sponsorship sözcüğü Türkçe’de sponsor sözcüğünde karşılığını bularak destekleyici anlamına gelmektedir. Öncelikle şunu belirtmek de fayda var ki destekleyici anlamı dolayısıyla bazı kaynaklarca sponsorluk bağış, hayırseverlik, hibe, yardımseverlik gibi kavramlarla eş değer görülse de bu doğru kabul edilmemektedir. Çünkü sponsorluk karşılıklı olarak kâr amacı gütmektedir. Tam da bu noktadan hareketle sponsorluk hem sponsor hem de sponsor olunan kuruluş için karşılıklı kâr amacı güden bir faaliyettir. Sponsorluk, bir kurumun, şirketin, halkla ilişkiler, reklamcılık, pazarlama amaçlarıyla yarar ve fayda sağlama potansiyeli taşıyan aktivitelere ve etkinliklere maddi-manevi para-malzeme gibi çok çeşitli konularda katkıda bulunması ve desteklemesidir. Tanımlardan hareketle de sponsorluğun kâr, yarar, fayda odaklı bir faaliyet olduğu görülmektedir. “Sponsorluk, etkinlik, birey ve organizasyon üzerindeki finansal bir yatırım ve materyal olarak bu etkinlik, birey ve organizasyon ile ilişkili potansiyel bir iletişime erişim biçiminde tanımlanabilir” (Chebli & Gharbi, 2014: 915).

Sponsorluk kavramı reklam kavramıyla benzerlik göstermesi dolayısıyla iki kavram arasındaki farkı açıklamayı gerektirmektedir. Reklam ve sponsorluk, bir şirketin iletişim stratejisinin bir parçasıdır (Banti & Rogers, 2012: 13). Ancak reklam ürünün satın alması amacıyla hedef kitlenin tutum ve davranışları etkileyerek onlara doğrudan ulaşmaktadır. Sponsorluk ise üretici firmanın sponsor olduğu kurum aracılığıyla dolaylı yoldan hedef kitleye erişmektedir. Sponsorluk destekleyen ve desteklenenin bulunduğu karşılıklı iki taraf açısından yarar sağlamayı hedefleyen bir çalışmadır. Ancak iki kavramın ortak noktası doğrudan da olsa dolaylı da olsa ürüne talep oluşturmaktır. Bu anlamda bir yatırım aracı olan sponsorluk, reklam stratejilerin bir parçası olarak yarar sağlamak amacıyla faaliyette bulunmaktadır.

“Sponsorluk, pazarlama karmasının Promosyon (Tutundurma –Pazarlama iletişimi) kısmında yer alır. İşletmelerin ürünlerini satabilmek, ihtiyaç yaratıp satışa teşvik etmek itibar yaratmak gibi amaçları doğrultusunda pazarlama iletişiminden yararlanılır. Pazarlama iletişimi pazarlama stratejisinin en önemli unsurudur. Ürünün bilinmesinin yeterli olmadığına anlaşılmasıyla tüketici odaklı satışa ve sosyal sorumluluğa sponsorluğa yönelim olmuştur. Halkla ilişkiler çalışmasında sponsorluk önemli yer tutar. Sponsorluk ürünün bilinirliğini artırarak marka farkındalığını sağlar” (Özer, 2012).

Sponsorluk pazarlama, halkla ilişkiler, reklam gibi önemli kitle iletişim araçlarından bir tanesidir. Sponsorluğun iletişim unsuru olma işlevi hedef kitleye dolaylı yoldan da olsa ulaşma ve hedef

kitleyi etkileme potansiyelinin olmasından ileri gelmektedir. “Hedef kitlenin ilgilendiği alandaki herhangi bir etkinliğin, aktivitenin, oluşumun veya organizasyonun sponsorluğu marka için bazı durumlarda reklamlardan çok daha etkin sonuçlar getirebilmektedir” (Üzüm, 2003: 123). Sponsorluğun önemli kitle iletişim aracı olması tam da bu nedenden kaynaklanmaktadır.

Sponsorluk kendi içinde alt kategorilere ayrılmaktadır. Aynı ve maddi sponsorluk kategorisi başta olmak üzere, ana, isim, resmi ve ürün-hizmet alt başlıkları altında kategorisel sponsorluk, son olarak ise eğlence-medya, etkinlik-proje, internet, kültür-sanat ve spor alt başlıkları altında sektörel sponsorluk şeklinde çeşitlilik göstermektedir.

Aynı sponsorlukta, etkinlik veya aktivite için yapılan harcamalar sponsor tarafından karşılanmaktadır ve harcama ile ilgili her çeşit belge sponsorlar adına düzenlenmektedir. Başka bir ifadeyle her türlü araç, gereç ve malzeme sponsor olunan kurumun ihtiyaçları doğrultusunda sponsor tarafından karşılanmaktadır. Sponsor kurum sadece sponsorluğunu yaptığı kurumun araç, gereç ve malzemelerini değil, sponsor olunan kurumun istekleri doğrultusunda farklı bir alanın hizmetini de karşılayabilmektedir. Örneğin sponsor olan bir teknoloji şirketinin sponsor olunan kurumun taraflarından birine tablet hediye etmesi gibi.

Nakdi sponsorlukta sponsor olan şirket sponsorluğunu üstlendiği kurumun hesabına belli bir miktar para yatırmaktadır. Sponsor olunan kurum ise hesabındaki parayı ihtiyaç ve gereksinimleri doğrultusunda kullanmaktadır. Bu durum belirli aralıklarla uzun süreli de devam edebilmektedir, kısa bir süreliğine de olabilmektedir, tek sefere mahsus olmak kaydıyla da gerçekleşebilmektedir.

Kategorisel sponsorluk çeşitlerinden biri olan isim sponsorluğu, projeye sponsor olan kurumun isminin stadyumlar ya da kulüplerin önünde uzun süreli anlaşmalar ile yer almasıdır. Beşiktaş stadyumunun proje sponsorunun ismiyle “Vodafone Arena” şeklinde yer alması gibi. Bu nedenle en önemli proje sponsorluklarından isim sponsorluğu bir çeşit ana sponsorluk görevi de üstlenmektedir. Kategorisel sponsorluk çeşitlerinden bir diğeri ise ana sponsorluktur. İsim sponsorluğundan sonra en önemli ikinci sponsorluk çeşididir. Ana sponsorluk, bir kurumdan gelen talep üzerine projenin sahiplenilmek istendiği bir sponsorluktur. Ayrıca aynı proje farklı kurumlar tarafından da ilgi görebilmektedir. Böyle durumlarda projeye sponsorluk eden birçok ana sponsor bulunmaktadır. Ana sponsorluk spor branşlarına göre daimî sponsorluk, elmas sponsorluk, öncü sponsorluk ve platin sponsorluk olarak farklı biçimlerde de değerlendirilmektedir.

Kategorisel sponsorluğun bir diğer çeşidi resmi sponsorluk, birden fazla kurumun bulunduğu düşük bütçeli sponsorluktur. Örneğin resmi sponsorluk kategorisinde spor branşlarında başarılı olan bireylere bronz, gümüş ve altın olmak üzere derecelerine göre madalyalar takdim edilmektedir. Kategorisel sponsorluğun son çeşidi ise ürün-hizmet sponsorluğudur. Projeye ürün ve hizmet sunarak katılan maddi olmayan bir sponsorluk çeşididir. Ürün sponsorluğu, spor aktivitesini gerçekleştirmek için tasarlanmış kıyafet veya ekipman olarak tanımlanabilir (Bello, 2016: 26). Ürün adet miktarına, indirim ya da kampanya çerçevesinde daha uygun olarak sunulmuş gerçekleşen sponsorluktur. “Örneğin; bir hava yolu firması, uçak bileti sunarak bir etkinliğin “Ulaşım Sponsoru” olarak anılabilir. Bir başka örnek ise, bir hızlı tüketim ürünü şirketinin ücretsiz olarak ürünleri ziyaretçilerle paylaşması sonucunda “Ürün Sponsoru” olarak anılmasıdır. Sporunun malzemesini sunan bir firma ise “Malzeme Sponsoru” olarak anılabilir” (<https://anasponsor.com/sponsorluk-cesitleri-nelerdir/>).

Sektörel sponsorluk çeşitlerinden eğlence-medya; diziler, televizyon programları, oyunlar, yarışmalar gibi, etkinlik-proje; kongre, fuar, panel, konferans gibi, internet; Youtube-Twitch kanalları üzerinden oynanan oyunlar gibi, kültür-sanat; müzik, resim, edebiyat, tiyatro, film gibi alanlara ve faaliyetlere ve son olarak spor; spor takımlarına ya da takımların oyuncularına sponsorluk hizmeti sunmaktadır.

4. Spor Sponsorluğu

Sponsorluğun en çok faaliyet gösterdiği alan spor olduğu için spor açısından sponsorluk konusunun ele alınması dikkate değer bir önem atfetmektedir. Bunun nedeni ise sporun hedef kitlesinin diğer sponsorluk çeşitlerine göre daha geniş olmasıdır. Bu nedenle spor sponsorluğu en çok bütçenin ayrıldığı ve kurumlar tarafından en çok talep gören sponsorluk türüdür. Ayrıca hedef kitle tarafından en çok ilgi gören sponsorluk çeşidi olması dolayısıyla en çok yarar ve fayda sağlayan sponsorluktur.

“Şirketler ulaşmak istedikleri hedef gruplarına göre ya da ürünlerini veya hizmetlerini tüm topluma duyurmak için yerel, ulusal veya uluslararası bir spor olayını malzeme, hizmet veya mali bakımdan destekleyebilir. Sporun hedef kitleyle iletişim kurabilmesi ve seyircisinin çok olması nedeniyle kitle iletişim araçları bu alana geniş yer vermekte, dolayısıyla bir şirketin herhangi bir spor dalına veya

sporcuyla desteklemeleri hem seyirci tarafından şirketin görülmesini sağlamakta, hem de medya tarafından olaya yer verilmesiyle şirket lehine çift taraflı bir etki elde edilmektedir” (Soyer, 2003: 3, Akt. Büyükbaykal, 2017: 35).

Spor sponsorluğu hem sponsor kurum açısından hem de sponsor olunan spor takımları, organizasyonları, takım oyuncularını açısından fayda ve yarar sağlayan bir faaliyettir. Spor sponsorluğu bu bakımdan bireysel sporcuların sponsorluğu, spor takımlarının sponsorluğu ve spor organizasyonlarının sponsorluğu olarak üç ana kategoride toplanabilir.

Bireysel sporcuların sponsorluğu, sponsor kurumun hedeflerine ulaşması için spor alanında başarılarıyla ön plana çıkmış, hedef kitle tarafından bu nedenle sevilen bir isim haline gelmiş bireylerin finansal olarak desteklenmesine dayanmaktadır. Ayrıca başarılı ve sevilen bir isme destek vermek sponsorun toplumla kolay yoldan iletişime geçmesine de imkân tanımaktadır. Sponsor kurum sporcunun giydiği kıyafetlerde ürününün ismine yer verilmesi ya da sporcuları kurumun ürününü tanıttıkları reklamlarda yer vermesiyle birlikte hem ürününü pazarlamakta hem de hedef kitle ile iletişim kurmaktadır. “Bireysel sporcuların sponsorluğunu yapmak bazı riskleri de beraberinde getirmektedir. Örneğin desteklenen sporcunun karşılaşmalarda başarısız olması, uyuşturucu, doping kullanması veya toplum tepkisini alabilecek olaylara karışması, kuruluşun adını olumsuz yönde etkileyebilir. Bu yüzden seçilecek sporcunun çok iyi tespit edilmesi gerekmektedir” (Baş, 2008: 114).

Spor takımlarının sponsorluğu, bireysel sponsoırluktan daha geniş kapsamlı olarak sponsor kurum adına reklam ve pazarlama faaliyetlerini gerçekleştiren takımlara finansal desteğin sağlandığı bir sponsorluk çeşididir. “Sponsorluğu yapılan takımlar, bireysel sporcuların desteklenmesi gibi sponsor firmayı veya kuruluşu üzerinde taşıdıkları veya kullandıkları spor malzemeleri ve giysileriyle izleyicilere duyurmada, reklamlarda yer almada (Pepsi’nin A Milli Futbol Takımımızın sponsorluğunu yapması ve reklamlarda takımı kullanması) ve takım içinden bireysel sporcuların sponsorluğundaki gibi belirli nitelikler taşıyan sporcuların seçilerek hedef kitleyle ilişki kurmada kolaylıklar sağlamaktadır” (Türegün, 2013: 33). Spor takımlarının sponsorluğu takımda çok bireyin bulunması doyasıyla kitle iletişim araçlarında daha çok yer alarak daha çok hedef kitleye ulaşabilme imkânı sağlamaktadır.

Spor organizasyonlarının sponsorluğu, uluslararası spor faaliyetlerine hem maddi hem de malzeme sağlayan yüksek maliyet gerektiren sponsorluk çeşididir. Bu nedenle en çok ihtiyaç ve gereksinim duyulan sponsoırluktur. “Spor organizasyonunun sponsorluğunu yapan bir firma ya kendi adıyla bir spor faaliyeti düzenlemekte (Uluslararası Efes Futbol Kupası, Shell Helix Cup...vb. gibi) ya da ulusal veya uluslararası spor federasyonları veya Uluslararası Olimpiyat Komitesinin (CIO) bir faaliyetine bir faaliyete sponsor olarak katılmaktadır” (Soyer, 2003: 87-88; Akt. Büyükbaykal: 2017: 73).

Spor sponsorluğunun ilk izleri Antik Yunan ve Roma’ya kadar dayandırılrsa da ilk finansal amaçlı sponsorluk uygulaması 1896 Olimpiyat Oyunları’nda görülmektedir. Sponsorluğun modern anlamda ilk uygulaması ise 1898’de Bovril içecek şirketinin o yılki İngiltere Futbol Ligi şampiyonu olan Nottingham Forest futbol takımına olan desteğidir. Ayrıca Coca Cola tarafından 1928 Olimpiyat Oyunlarına verilen destek de ilk spor sponsorluğu örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Günümüzde bilinen anlamıyla spor sponsorluğu uygulamaları ise 1960’larda ortaya çıkmaktadır. 1975 yılında spor alanındaki sponsorluk faaliyetleri yoğunluk kazanarak çağdaş anlamında uygulamaları görülmeye başlanmaktadır. Bu anlamda spor sponsorluğu uygulamalarının 1976 Montreal Olimpiyat Oyunları ile başladığı ileri sürülmektedir. 1984 yılında gerçekleştirilen Los Angeles Olimpiyatları ise spor sponsorluğunda dikkate değer yoğunlaşmanın ve bireysel sponsorluk yerine ortak sponsorluk uygulamalarının da görülmeye başlandığı önemli gelişmelere yol açmıştır.

Yıllar içinde geçen süre zarfında spor sponsorluğunun öneminin anlaşılmasıyla beraber spor sponsorluğu dikkate değer faaliyetlerden biri haline gelmiştir. Özellikle alkol ve sigara gibi sağlığa zararlı olduğu için doğrudan reklamını yapmasına izin verilmeyen sektörlerin ürünleri sağlıklı yaşamla özdeşleşmiş spor üzerinden gerçekleştirilen sponsorluklara kötü imajını da gizleyerek dolaylı yoldan da olsa kendini pazarlama ve reklamını yapma imkânı elde etmektedir. “Futbol, tenis, yüzme, araba yarışları ve golf sponsorluğunun en çok görüldüğü spor dalları arasında yer almaktadır. %20 finans, %15 alkollü içecek ve %7 sigara endüstrisi, spor sponsorluğunu destekleyen en etkin sektörleri meydana getirmektedirler” (Karadeniz, 2009: 68). Böylece kurumlar için hem hedef kitlesinin genişliği hem de birçok sektöre reklam ve pazarlama yapma imkânı sunan spor faaliyetlerini gelişmesi ve büyümesiyle spor endüstriyel bir faaliyete dönüşerek bir endüstri haline gelmektedir.

5. Spor Endüstrisi

Spor sponsorluğunun bir sonucu olarak ortaya çıkan spor endüstrisine sponsorluğun önemini anlayan spor kurumları, takımları ve organizasyonları da kendi ürünlerini üreterek katkıda bulunmaktadır. Sponsorluk destekli yeni spor anlayışı spor etkinliklerinin endüstriyel bir iş haline gelmesine neden olmaktadır. Böylece toplumsal bir olgu olması dolayısıyla kültürün bir alt alanı olan spor da kültür endüstrisi içindeki yerini alarak üretim ve tüketim ilişkilerin gerçekleştiği metalar dünyasında dolaşıma girmektedir. Kültür endüstrisi film, müzik, resim, tiyatro, spor gibi sanatsal ürünleri eğlence ile birleştirerek kapitalist sistemin çalışma saatlerinin dışında kalan serbest zamanları tüketime uygun bir hale getirmek için yeniden ve yeniden üretilir duruma getirmektedir. Böylece kültürün kendisi bir endüstriye, ürünleri de metalara dönüşmüştür.

Frankfurt Okulu sporu kültür ve eğlencenin bir karışımı olarak ortaya çıkan “kültür endüstrisi” kavramı çerçevesinde değerlendirmektedir. Kültür endüstrisi kavramsallaştırması Frankfurt Okulu düşünürleri Adorno ve Horkheimer tarafından geliştirilmiştir. Alt yapı ve üst yapı arasındaki kaynaşmanın bir sonucu olarak kültür endüstrisi, kültürel ürünlerin kapitalist sistemin içimde özellikle medya ve reklamlar aracılığıyla tüketim kalıplarının bir parçası haline gelmesiyle ortaya çıkmaktadır. “Kültür endüstrisinin getirdiği asıl yenilik, kültürün uzlaşmaz iki ögesini, sanat ile eğlenceyi amaç kavramına, yani tek bir yanlış formüle, kültür endüstrisinin bütünselliğine tabi kılmış olmasıdır. Bu formül yinelemeye dayanır. (...) Eğlence, geç kapitalizm koşullarında çalışmanın uzantısıdır. Mekanikleştirilmiş emek süreciyle yeniden baş edebilmek için ondan kaçmak isteyen kimselerin aradığı bir şeydir” (Adorno, 2012: 67-68). Bu anlamda spor, kapitalist sistem içinde bireylere dinlenme ve eğlenme amaçlı oyunlar, yarışlar sunarak gündelik hayatın stresini atma, rahatlama gibi olanaklar sunuyor gibi görünse de serbest zaman etkinliklerinin içini tüketim pratikleri ile donatmaktadır. “Frankfurt okulunun ‘kültür endüstrisi’ kavramı ile vurgu yaptığı bu süreçte, hayatın her alanı metalaştırılmakta ve böylece hâkim ideoloji kitlelerin bilincinde yeniden üretilebilmektedir” (Talimciler, 2006a: 36). Dolayısıyla tüketim sarhoşluğu içinde olan bireylerin zihinleri de tüketim adına çok meşgul olmaktadır. Frankfurt Okulu düşünürlerinden Habermas ise sporu çalışma rasyonalizasyonunun bir sektörü olarak ifade etmektedir. Antrenman yöntemlerini üretim sürecine benzeten Habermas, antrenman programının bir üretim süreci gibi başlayarak sporu biçim ve yapı bakımından değişikliğine uğrattığını belirtmektedir.

İdeolojik yaklaşımın önde gelen isimlerinden Althusser, “sporu devletin kültürel bir aygıtı yani içinde ideolojinin gizlendiği ve modern kapitalist üretimin sosyal ilişkilerini yeniden üretme fonksiyonunu yerine getiren bir yapı olarak görür” (Talimciler, 2018, 93). Althusser’den etkilenen ve eleştirel yapısalcı olan Pierre Bourdieu’nun “habitus” kavramı, sporu toplumsal açıdan değerlendirmek için önemli yere sahiptir. Habitus, iktidar ve toplumsal sınıf farklılıkları ile bağlantılı olarak sınıfsal eşitsizlikler üzerinden toplumsal hayatı ele almaktadır. Bu anlamda habitus, spor ve toplumsal sınıflar arasındaki ilişkileri inceleyerek toplumsal sınıfın kendi sınıfsal yapısına ilişkin sistematik farklılıkları ortaya koymaktadır. Dolayısıyla farklı habituslara ait olan toplumsal sınıflar, farklı spor dallarını tercih etmektedirler. Başka bir deyişle bireysel ve toplumsal habituslarına göre bir spora yönelmektedirler.

Kültür endüstrisi ve benzeri ekollere göre spor, var olan ideolojinin sürmesine katkıda bulunan etkinliklerden biridir. Spor kültürün üretildiği, yeniden üretildiği ve dönüştürüldüğü bir alandır. Kültür endüstri sanatsal ürünleri ve serbest zaman etkinliklerini tüketime uygun ürünler haline getirmektedir. Kültürün endüstrisinin alt alanlarından biri olan spor da sponsorluk faaliyetleriyle büyük ölçüde bu endüstrinin bir alt alanı olarak spor endüstrisine dönüşmektedir.

Sporun yapıldığı her alanın olimpiyat alanları, stadyumlar gibi sponsorluk faaliyetleri çerçevesinde reklam ürünleri ile kuşatılmasıyla spor bireyleri tüketime sevk eden en etkili araçlardan biri haline gelmektedir. Örneğin bir futbol maçını izlemek için stadyuma giden bireyler stadyumu kuşatan restoranlar kafeler gibi yeme-içme mekânlarından ya da destekledikleri takımın oyuncularına ait formalarla birlikte takıma ait diğer giyim eşyaları ve aksesuarların yer aldığı mağazalardan maç öncesi veya sonrası mutlaka alışveriş yaparak tüketim de bulunmaktadır. Serbest zaman aktivitelerinden spor tanımında da belirtildiği üzere eğlenme ve dinlenme amaçlı bir etkinlik olarak tüketimin de en çok gerçekleştiği alanlardandır. Bu anlamda kültürün alt bir alanı olan spor, tüketim kültürü çerçevesinde yapılandırılmaktadır. Spor kapitalizmin üretim-tüketim ilişkilerine hizmet ederek kapitalist sistemin ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir.

“Kapitalizmin mal ve hizmeti tüketecek kitleyi ürettiği bu yeni dönemde; turizm, boş zaman faaliyetleri ve sportif etkinlikleri son derece önemli hale gelmişlerdir. Çünkü bu etkinlikler, kapitalist ekonominin arzulanı bir birey tipinin üretilmesi için elverişli ortamları sunmaktadır. Artık, uluslararası

futbol karşılaşmaları, olimpiyat oyunları gibi devasa organizasyonlar oyunun ötesinde iş haline dönüşmüş etkinliklerdir ve bu etkinliklere katılacak olan bireylerin neyi-nasıl ve ne şekilde tüketecekleri çok önceden planlanmıştır. Bu planlamada yıldız sporculardan yararlanılmaktadır. Yıldız sporcular, medyanın da etkisi ile toplumsal yaşam içerisinde hayatlarımıza ortak olmakta ve bizlere birtakım rol modeller olarak yol göstermektedirler” (Talimciler, 2006: 186).

Spor alanındaki tüketim faaliyetleri sadece alanlara yerleştirilmiş reklamlarla gerçekleşmemekte hedef kitlenin başarıları dolayısıyla ilgi odağı olan sporcular tarafından da tüketime yönlendirildiği görülmektedir. Sevilen ve yıldızı parlayan sporcular aracılığıyla tüketim modelleri oluşturularak insanlar tüketime sevk edilmektedir. Bu sporcuları kendilerine rol model alan bireyler bu sporcuların giydikleri formaları, gündelik hayatlarında giydikleri giyim markalarını satın almakta, gittikleri kafe ve restoranlara gitmektedirler. Bu anlamda Michael Jordan medya kültürü ve tüketim kültürünün en dikkat çeken örneklerindedir.

“Jordan, tüm zamanların belki de en iyi basketbol oyuncusu olmanın yanı sıra, medya kültürünün en başarılı şekilde idare edilmiş idol ve sembollerinden biridir. Jordan, spor alanında kazandığı zaferleri ticari bir ürün sponsorluğuna yatırarak, gelmiş geçmiş en yüksek ücreti alan ünlü reklam figürü haline gelmiştir. Kendi spor ayakkabılarının, parfümünün ve giyim tarzının reklamını yaparak, mültimilyon dolarlık ücretler değerinde yığınla ürün desteklemiştir (endorse). Jordan, ayrıca, Space Jam (1996) adlı filmde Bugs Bunny ile birlikte rol alarak ve Michael Jordan to the Max (2000) adlı popüler bir İmax filminin yanı sıra, artık DVD formatında Ultimate Jordan (2002) adıyla piyasada bulunan bir dizi belgesele de konu olarak film gösterisinin de bir parçası olmuştur” (Kellner, 2013: 133-134).

Michael Jordan önemli bir örnek olmakla birlikte futbol alanında da önemli örnekler söz konusudur. Türk Hava Yolları (THY) 2012’de yayınladığı reklam filminde dünyaca ünlü basketbol yıldızı Kobe Bryant ile Barcelona’da oynayan dünyaca ünlü futbolcu Lionel Messi’yi oynatmıştır. THY 2014’te de Galatasaray’da forma giyen Didier Drogba ile yine Messi’ye reklam filminde rol vermiştir. Her iki reklam filmi de büyük ilgi göyerek THY’nın dünya genelinde tanınmasını sağlamıştır. David Beckham, Magic Johnson, Martina Hingis, Pete Sampras gibi futbolcular da önemli rol modellerdir.

Spor, kültür endüstrisinin bir parçası olarak toplumu ve gündelik hayat pratiklerini tüketime özendirir ve sevk eden rol ve modeller aracılığıyla tüketim döngüsü çerçevesinde kurmaktadır. Tüketim kültürünün içinde tüketmekten başka çaresi kalmayan spor taraftarları bu üretim-tüketim ilişkileri çerçevesinde müşteri kimliğini giymektedirler. Sponsorluk faaliyetleri destek veren kurum ve destek verdiği spor kurumları, organizasyonları ve oyuncularını için fayda ve yarar sağlarken spor faaliyetlerinin destekçisi olanları ise tüketime sevk etmektedir.

SONUÇ

Spor eğlenme, dinlenme ve bir oyun, bir yarış olmanın ötesine geçerek ekonomik, siyasal, kültürel, toplumsal birçok boyutu olan anlamlar ve semboller alanıdır. Özellikle sponsorluk faaliyetleriyle spor alanlarının, sporcuların reklam ve pazarlama kampanyalarının bir parçası haline gelmesiyle köklü bir değişim yaşanmaktadır. Sponsorların sporun büyük bir hedef kitleye sahip olduğunu geniş kitlelere hitap etmesini fark etmesiyle spor faaliyetleri sponsorlar için önemli bir hale gelmiştir. Sponsorların spor alanına girmesiyle her türlü maddi destek, malzeme desteği gibi faydalar elde eden spor kurumlarını da sponsorlukların önemi keşfetmektedir. Böylece spor ve sponsorluk alanlarının sıkı iş birliğiyle doğan spor sponsorluğu her iki alan için de karşılıklı fayda ve yarar sağlayan vazgeçilmez bir alana dönüşmektedir.

Spor ve sponsorluk arasındaki iş birliği spor ve sporcular açısından değişimlere yol açtığı gibi gündelik hayat pratikleri açısından da önemli değişimlere neden olmaktadır. Sponsorluk faaliyetleriyle ekonomik kâr amacı güden bir ticari kurum haline gelen spor endüstrileşmektedir. Bu gelişmelerin sonucunda spor endüstrisi ortaya çıkmaktadır. Spor endüstrisi spor faaliyetlerini, sporcuları kapitalist sistemin üretim ve tüketim ilişkisi içinde inşa etmekle birlikte gündelik hayat pratiklerini ve toplumu da bu ilişkiler çerçevesinde dönüştürmektedir. Bu anlamda kapitalist sistemin gelişmesi için gündelik hayat pratikleri, toplumsal ilişkiler üretim-tüketim ilişkileri tarafından yeniden yapılandırılmaktadır.

Sponsorluklarla birlikte yeniden yapılandırılan stadyumlar bir oyun alanı olmaktan çıkarak sadece reklam ve pazarlama faaliyetlerin panoları olmakla kalmamakta bu panolarda yer alan içeriklerin alışverişini sağlayacak mağazalar, restoranlar, kafeler ile donatılmaktadır. Ayrıca sporcular için de kompleks yapılar haline gelen stadyumlar sporculara özel olarak sıcak duş kabinleri, havuzlar gibi alternatifler sunmaktadır. İlaveten yine taraftarlara özgü takımın geçmiş başarılarının simgelerinin

bulunduğu, kupaların, madalyaların yer aldığı müzeler açılmaktadır. Bu müzeler taraftarlara belli bir ücret karşılığında hizmet vermektedir. Sonuç olarak stadyumlar taraftarlarına her türlü tüketim hizmetini sunan metalar dünyasına dönüşmüştür.

Sadece sporun oynandığı alanlar değil, sporun oyuncularını da kapitalist sistemin ürünlerinin satılmasına katkı sağlamaktadır. Bu anlamda özellikle başarılı olan, belli isim yapmış, hedef kitlesi geniş olan, sevilen oyuncular sponsor kurumların odak noktası haline gelmektedir. Sporcuların formlarına yerleştirilen reklam ürünleri bu şekilde pazarlanmaktadır. Ayrıca başarılı sporcular sponsor kurumların reklam filmlerinde oynamak için de tercih edilmektedir. Reklam-sporcu-sponsor kurum ilişkisinin en güncel örneklerinden biri Fenerbahçe'nin sponsorluğunu üstlenen Türkiye'nin ilk araç kiralama ve önde gelen araç kiralama şirketi olarak bilinen ve Otokoç Otomotiv'in bünyesinde faaliyet gösteren global bir araç kiralama markası olan Avis'in reklamında Fenerbahçe'nin sporcularından Hasan Ali, Eljif Elmas ve Serdar Aziz'in oynadığı reklam filmidir. Sponsor Avis Fenerbahçe'ye sponsor olarak hem formlarda yer alan Avis adıyla hem de takımın sporcularını reklam filminde oynatarak tanıtımını yapmaktadır.

Böylece boş zaman etkinliklerinden biri olan ve eğlendirme, dinlenme, oyun amaçlı spor pazarlanabilir bir metalar dünyasına dönüşmüştür. Her tarafı tüketim etkinlikleriyle kuşatılan taraftarlar ise müşteri kimliğini giyerek her an tüketime hazır bireyler haline gelmektedirler. Tüketim dünyasında meta sarhoşluğu içindeki bireyler o kadar meşguller ki bu duruma direnecek güçleri bile bulunmamaktadır. Sonuç olarak Horkheimer ve Adorno'nun kültürün alt alanlarından biri olarak gördüğü spor kültür endüstrisinin bir alt endüstrisi olarak spor endüstrisine dönüşmüştür.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. W. (2012). *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi*, (Çeviren N. Ülner, M. Tüzel ve E. Gen). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Banti, E. ve Rogers, A. (2012). *Sponsorship Portfolio: Empirical Study of the Decision Process*. Sweden: Linnaeus University.
- Baş, M. (2008). Spor Sponsorluğu ve Spor Federasyonlarının Sponsorluğa Bakışı Üzerine Bir Araştırma. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(3), 111-124.
- Bello, O. O. (2016). *Sponsorship in Sports: Types, Classification and Importance to Sports Organizations*. Gazimağusa, North Cyprus: Eastern Mediterranean University.
- Bourg, J. F. (1992). *Spor ve Televizyon: Etik Rekabet ile Ekonomik Düzen Arasında*. Medya Dünyası. (Der: Jean Marie Charon), (Çeviren: Oya Tatlıpınar). İstanbul: İletişim Yayınları'ndan Aktaran Büyükbaykal, G. (2017). *Spor Sponsorluğu*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Chebli, L. ve Gharbi, A. (2014). The Impact of the Effectiveness of Sponsorship on Image and Memorizing: Role of Congruence and Relational Proximity. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, January (109), 913-924.
- Çakır, V. O. (2014). Spor Sosyolojisinin Doğuşu; Geleneksel Beden Eğitimi Usul ve Yaklaşımlarında Dönüşüm, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Prof. Dr. İsmail Coşkun), İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- <https://anasponsor.com/sponsorluk-cesitleri-nelerdir/> adresinden 26.04.2019 tarihinde erişildi.
- Karadeniz, M. (2009). Pazarlama İletişimi Kapsamında Sponsorluk Faaliyetlerinin Önemi. *Journal of Noval Science and Engineering*, 5(1), 62-75.
- Kellner, D. (2013). *Medya Gösterisi*, (Çeviren: Z. S. Doğruer). İstanbul: Açılım Kitap.
- Özer, R. G. (2012). *Sponsorluk Nedir?*. <http://www.prakdeniz.com/sponsorluk-nedir/> adresinden 26.04.2019 tarihinde erişildi.
- Soyer, F. (2003). *Spor Sponsorluk*. Ankara: Gazi Kitabevi'den Aktaran Büyükbaykal, G. (2017). *Spor Sponsorluğu*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Talimciler, A. (2006). Yeni Futbol: Medyanın Yarattığı Yeni Olanaklarla Küreselleşen; Müşteri/Taraftar Kitlesine Dayanan ve Tüketim Odaklı Bir Oyun/İş. (Derleyen Selda İçin Akçalı). *Gündelik Hayat ve Medya: Tüketim Kültürü Perspektifinden Okumalar* İçinde. Ankara: Babil Yayınları.
- Talimciler, A. (2006a). İdeolojik Bir Meşrulaştırma Aracı Olarak Spor ve Spor Bilimleri. *Spor ve Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri Dergisi*, 1(2), 35-40.
- Talimciler, A. (2018). *Sporun Sosyolojisi Sosyolojinin Sporunu*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Türegün, E. (2013). Sportif Organizasyonlar Sponsorluğu: Beko Basketbol Ligi Örneği, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mustafa Zahit Serarslan), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Entitüsü.
- Üzüm, B. (2003). Sporun Kitlelere Etkisi ve Sponsorluk, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. H. Nedim Çetin), Niğde: Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 5 - Number: 15, p. 171-180, Spring 2021

Öğretmen Strateji Belgesi Hedeflerinin Öğretmen ve Yönetici Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi* Evaluation of the Goals of Teacher Strategy Document According to Opinions of Teachers and Administrators

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.904210>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
27.12.2020

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
27.03.2021

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.03.2021

Asya Studies

Eyüp Sultan Yüksel
Öğretmen / Milli Eğitim Bakanlığı,
İstanbul-Türkiye
incies4278@hotmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-9881-8983>

Dr. Fergül Denктаş
Öğretmen / Milli Eğitim Bakanlığı,
İstanbul-Türkiye
ferguldenktas@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-1475-4220>

*Bu araştırmanın bir bölümü "2. INES Uluslararası Akademik Araştırmalar Kongresi"nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur

Öz

Bilimsel, teknolojik ve toplumsal gelişmelerin giderek hız kazandığı günümüzde, bir ülkenin kalkınabilmesi ve ilerleyebilmesi ülkenin sahip olduğu nitelikli insan gücüne bağlıdır. Nitelikli insan gücünü eğitmek ise yine nitelikli öğretmenler sayesinde. Diğer bir deyişle öğretmenlerin görevlerindeki başarılarıyla doğru orantılıdır. Çünkü eğitim sisteminin temelinde ve eğitim kurumlarının başında öğretmenler başrol oynamaktadır. 1739 sayılı Milli Temel Eğitim Kanunu'nun 43. Maddesinde öğretmenliğin "özel bir ihtisas mesleği" olduğu ifade edildikten sonra, "öğretmenlik mesleğine hazırlık genel kültür, özel alan eğitimi ve pedagojik formasyon ile sağlanır" denilmektedir. Kanunda da belirtildiği üzere öğretmenlik uzmanlık mesleğidir. Bu uzmanlık hem alan bilgisinde, hem meslek bilgisinde hem de genel kültür olmak üzere üç alanda olmalıdır. Tabi bu uzmanlıklar gelişen ve değişen bilim ve teknolojiyle paralel gelişip değişmeli ve yenilenmelidir. Bu değişim ve gelişimin çok yönlü ve kalıcı olması için öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarından başlayarak istihdam edilen öğretmenlerin emekliliklerine kadar süren tüm aşamalar bütünsel ele alınarak değerlendirilmelidir. Bu amaçla Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Bakanlık yetkilileri, diğer bakanlıklardan bürokratlar, üniversitelerden akademisyenler, milletvekilleri ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin katılımıyla 2017-2023 yılları arasında gerçekleştirilmesi planlanan eylemleri kapsayan "Öğretmen Strateji Belgesi" geliştirilmiştir. Öğretmen Strateji Belgesi'nde öğretmenlik mesleğine seçim ve istihdam, süregelen mesleki ve kişisel gelişim, mesleki algı ve mesleki statü konularında üç amaç ve bu amaçlara yönelik sekiz hedef bulunmaktadır. Bu hedeflerin sağlıklı yürütülebilmesi ve uygulanabilmesi için, öğretmen ve yöneticilerin görüşleri oldukça önemlidir. Bu nedenle bu araştırmada Öğretmen Strateji Belgesi'nin hedeflerinin uygulanacağı kesim olan öğretmenler ve eğitim işlerinin düzenli yürütmesini sağlayan yöneticilerin görüşlerini incelemek amaçlanmıştır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 15 yönetici ve 32 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilerek, verilerin çözümlenmesinde içerik analizi tekniği uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda öğretmenler sekiz hedeften altısı hakkında olumlu, ikisi hakkında olumsuz görüş bildirirken, yöneticiler yedi hedef hakkında olumlu, bir hedef hakkında olumsuz görüş bildirmişlerdir. Öğretmenlerin olumsuz görüşleri performans değerlendirme ve rotasyon hakkında iken, yöneticilerin olumsuz görüşleri okul yönetimindeki kararlara öğretmenlerin daha fazla yer alması hakkındadır.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen Strateji Belgesi, Performans Değerlendirme, Öğretmen, Yönetici, Mesleki Statü

Abstract

In today's world, where scientific, technological and social developments are gaining momentum, the development and progress of a country depends on the qualified manpower of the country. Training qualified manpower is again thanks to qualified teachers. In other words, it is directly proportional to the success of the teachers in their duties. Because teachers play a leading role at the foundation of the education system and at the head of educational institutions. After it is stated in the 43rd article of the National Basic Education Law numbered 1739 that teaching is "a special profession", it is stated that "preparation for the teaching profession is provided by general culture, special field education and pedagogical formation". As stated in the law, too, teaching is a profession. This specialization should be in three areas: in field knowledge, in professional knowledge and in general culture. Of course, these specializations should be developed and changed and renewed in parallel with the developing and changing science and technology. In order for this change and development to be versatile and permanent, all stages starting from higher education institutions that train teachers to the retirement of the employed teachers should be evaluated in a holistic manner. For this purpose, a "Teacher Strategy Document" was developed, which includes the actions planned to be carried out between 2017-2023, with the participation of the Ministry of National Education, Ministry officials, bureaucrats from other ministries, academicians from universities, parliamentarians and representatives of non-governmental organizations. In the Teacher Strategy Document, there are three goals and eight objectives in the fields of selection and employment for the teaching profession, ongoing professional and personal development, professional perception and professional status. The opinions of the teachers and administrators, who are the group to which the mentioned goals and objectives will be implemented, are very important in order for these goals to be carried out and implemented properly. For this reason, in this study, it is aimed to examine the opinions of the teachers, who are the segment where the objectives of the Teacher Strategy Document will be implemented, and the administrators who ensure the regular execution of educational affairs. Qualitative research method was used in this study. The working group of the research consists of 15 administrators and 32 teachers. The data of the research was obtained with a structured interview form and content analysis technique was applied in the analysis of the data. As a result of the study, teachers gave positive opinions about six of eight goals and negative opinions about two of them, while administrators gave positive opinions about seven goals and negative opinions about one goal. While the negative opinions of the teachers are about performance evaluation and rotation, the negative opinions of the administrators are about the more involvement of teachers in school management decisions.

Keywords: Teacher Strategy Document, Performance Evaluation, Teacher, Manager, Vocational Status

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Yüksel, E. S. ve Denктаş, F. (2021). Öğretmen Strateji Belgesi Hedeflerinin Öğretmen ve Yönetici Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 5(15), 171-180.

GİRİŞ

Her toplum ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve özellikle de eğitim alanında şartlarına uygun olarak gelişimini ve değişimini sağlamalı ve temellerini atmalıdır. Özellikle de eğitim dememizin sebebi eğitimin belirleyici, seçici ve etkileyici gücünün fazla olmasıdır. En maliyetli ve sonuçları etkileyici olan sistem eğer yanlış oluşturulur ve uygulanırsa diğer tüm sistemler de bundan olumsuz yönde etkilenir. Eğitim sisteminin doğruluğu, yanlılığı, ihtiyaçlara cevap vermesi, geleceğe yönelik gelişmeye uygun olmasına bağlıdır (Saribaş ve Babadağ, 2015: 19). Günümüzdeki hızlı gelişmeler, toplumsal ve bireysel ihtiyaçlardaki değişimler, gelişmeler eğitiminin en önemli uygulayıcısı olan öğretmenlerimize yeni görev, sorumluluk ve yeterlilikler yüklemektedir. Çünkü eğitim etkinliklerinin merkezi olan eğitim süreçlerinde en etkili ve uygulayıcı olan öğretmenlerdir (Özcan, 2011: 19).

Öğretmen yetiştirme sorunu beraberinde eğitim sistemi sorununu da getirir. Ülkemizde öğretmen yetiştirme uygulamalarının geçmişi 150 yıllık olmasına rağmen eğitim bilimleri açısından konu ele alındığında günümüzdeki mevcut durumun yeterli seviyede olmadığı dikkat çekmektedir (Tekışık, 1986). Milli Eğitim Bakanlarından Avni Akyol'un 1991 yılında yurt içinde yaptığı gezilerde edindiği izlenimlerden biri öğretmenlerin "pedagojik formasyon" yetersizliğidir (Binbaşıoğlu, 2005: 204). Binbaşıoğlu (1995) öğretmen yetiştirme sorununa yönelik bir araştırma yapmış ve araştırmada öğretmen yetiştirme sorununa yasal dayanak, öğretmenin niteliği, eğitim fakültelerine öğrenci alımı, öğretim elemanlarının mesleki kişilikleri, eğitim fakültelerinin öğretim programları ve meslek dersleri, öğretmenlik uygulamaları ve staj gibi konulara öneriler getirmiştir (Binbaşıoğlu, 1995). Yaptığı araştırma da Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kabul görmüş ve yayınlanmıştır. Ülkemizde öğretmen yetiştirme ile ilgili yeni reformlar yapılırsa da mevcut öğretmenlerimizin eğitimiyle ilgili 2017 yılında Milli Eğitim Bakanlığı, akademisyenler, sivil toplum kuruluşları ve farklı bürokratlar ve kurumların destekleriyle "Öğretmen Strateji Belgesi 2017-2023 oluşturulmuştur.

Eğitimin de okulun da ruhu öğretmendir. Okulların ve eğitimin kalitesi uygulayıcıları olan öğretmenlerin kalitesi kadardır. Bu nedenle öğretmenlik mesleği bu kadar önemli ve zor bir meslektir. Öğretmenlik mesleği alan yazında; "Eğitim sektörü ile ilgili olan sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel ve teknolojik boyutlara sahip, alanda özel uzmanlık bilgi ve becerisini temel alan akademik çalışma ve mesleki formasyonu gerektiren, profesyonel statüde bir uğraş alanıdır." şeklinde tanımlanmaktadır (Hacıoğlu&Alkan, 1997: 28). Alanyazında öğretmenlik mesleğinin sahip olması gereken niteliklere değinen tanımlar da bulunmaktadır. Örneğin Erden; öğretmenlerin bireysel özellikler bakımından, hoşgörülü, cesaretlendirici, sabırlı, anlayışlı, açık fikirli ve esnek, güdüleyici, esprili ve sevecen, öğrencilerini destekleyen ve başarı odaklı olmaları şeklinde tanımlamıştır (Erden, 2005: 39-41). Yaşar ise öğretmeni; öğrencileri ile sürekli etkileşimde bulunan, yaptığı davranışlar ile öğrencilerine yol gösteren ve örnek olan, eğitim programlarını amacına uygun uygulayan, öğrencilerde kalıcı öğrenmeler sağlamak için değişik yöntem ve teknikleri kullanan, öğrencilerin öğrenme sürecine aktif katılımını sağlamak için araç gereçleri ve öğrenme ortamını hazırlayan, yaptığı uygulama sonuçlarını izleyen ve değerlendiren kişi olarak tanımlamıştır (Yaşar, 2008: 181). Öğretmenlik mesleğindeki nitelikler, mesleki uzmanlık ve mesleki yeterlik alanında çok sayıda çalışma mevcuttur. Ulusal ve uluslararası düzeyde Alkan, Bursalıoğlu, Ertürk, Karagözoğlu, Seçkin ve Taymaz, Chamberlein, Overstreet, Prosser, Robinson, ve Walsh'ın çalışmaları dikkat çekmektedir (Hacıoğlu&Alkan, 1997: 28).

Nitelikli öğrenciler yetiştirmek için, nitelikli öğretmenler yetiştirmek önemlidir. Bu anlayış, "Öğretmen yetiştirme sistemi" (eğitim deneyimleri ve müfredat) ve "öğretmenlik deneyimi uygulamaları" ile Türkiye'de "öğretmen" kimliğinin yapısını oluşturmak açısından önemlidir (Ünal,2011). Öğretmen yetiştirme başlı başına bir süreçtir. Öğretmen yetiştiren kurumlara öğrenci alımından, eğitim sürecinden nitelikli yetiştirilmesinden, mezun olduktan sonra istihdamına kadar uzun ve hayat boyu devam eden bir süreçtir. Öğretmen kendini sürekli geliştirmelidir. Gelişen ve değişen çağa ayak uydurmalı, öğrencilerine yeni ve güncel bilgileri sunmalı, gelişen teknolojiyi kullanmalı, yeni nesli günümüz çağının şartlarına hazırlamalıdır (HÜEF, 2017).

Öğretmenlik mesleğinin mevcut durumunu, şartlarını, iyileştirme çalışmalarını, öğretmenlerin performanslarını, öğretmen yetiştirmeyi, istihdamı, mesleki gelişimlerini, aday öğretmenlik sürecini, mesleki seminerleri görüşmek amacıyla Millî Eğitim Bakanlığından yetkililer, diğer bakanlıklardan üst düzey yöneticiler, üniversitelerden öğretim üyeleri, milletvekilleri ve STK temsilcilerinin katılımıyla Millî Eğitim Bakanlığı tarafından "Ulusal Öğretmen Stratejisi Çalıştayı" düzenlenmiştir. Düzenlenen bu çalıştayda öğretmen yetiştirme, geliştirme ve istihdam süreçleriyle ilgili "öğretmenlerin hizmet öncesi eğitimi, öğretmen adaylarının seçimi ve istihdamı, adaylık ve uyum eğitimleri, öğretmenlikte kariyer

geliştirme ve ödüllendirme sistemi, öğretmenlik mesleğinin statüsü ve sürekli mesleki gelişim” olmak üzere altı temel bileşen belirlenmiş; bu bileşenlerle ilgili amaçlar ile bu amaçları gerçekleştirmeye yönelik hedef ve eylemlerin yer aldığı Öğretmen Strateji Belgesi oluşturulmuştur. Belgede ele alınan amaçlar ve bu amaçlara ilişkin hedefler Tablo 1’ de yer almaktadır (Öğretmen Strateji Belgesi, 2017).

Tablo 1. Öğretmen Strateji Belgesi Amaç ve Hedefleri

AMAÇ	HEDEF
1. Yüksek nitelikli iyi yetişmiş ve mesleğe uygun bireylerin öğretmen olarak istihdamını sağlamak	1.1. Hedef: Öğretmen yetiştirmeye yönelik programlarda eğitimleri iyileştirmek
	1.2. Üniversite mezunları arasından öğretmenlik mesleğine en uygun olanları seçmek
2. Öğretmenlerin kişisel ve mesleki gelişimini sürekli kılmak	2.1. Hedef: Öğretmenlerin gelişim ihtiyacını tespit için periyodik olarak yapılacak bir performans değerlendirme sistemini hayata geçirmek
	2.2. Hedef: Adaylık sürecinden itibaren öğretmenlerin kişisel ve mesleki gelişim faaliyetlerinin niteliğini arttırmak
3. Öğretmenlik mesleğine yönelik algıyı iyileştirmek ve mesleğin statüsünü güçlendirmek	3.1. Hedef: Öğretmenlik mesleğinin statüsünü güçlendirmek
	3.2. Öğretmenlerin çalışma şartlarını iyileştirmek.
	3.3. Kurumlar ve Bölgeler arası farklılıklara göre iyileştirici tedbirler almak
	3.4. Hedef: Kariyer ve ödüllendirme sistemini geliştirmek

Yukarıda belirtilen hedef ve amaçların gerçekleştirilmesi için belgede 35 eylem maddesi yer almaktadır.

Bu araştırmada Öğretmen Strateji Belgesi’nde yer alan amaçlara uygun geliştirilen hedeflerin öğretmen ve yöneticilerin görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Öğretmenlerin özümsemediği ve benimsemediği yeniliklerin başarılı olmadığı Öğretmen Strateji Belgesi’nde zaten ifade edilmektedir. Bu nedenle adını öğretmenden alan ve özellikle öğretmenlik mesleği ile ilgili olan Strateji Belgesi hakkında öğretmenlerin görüşleri ve okullarda eğitim hizmetlerinin sağlıklı yürütmesini sağlayacak yöneticilerin görüşleri önem arz etmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; Öğretmen Strateji Belgesi’nde yer alan hedeflere yönelik öğretmen ve yönetici görüşlerinin incelenmesidir. Araştırmanın genel amacı doğrultusunda aşağıda belirtilen sorulara yanıt aranmıştır.

Öğretmen ve yöneticilerin;

1. Öğretmen yetiştirmeye yönelik programlarda eğitimleri iyileştirme hedefine yönelik görüşleri nasıldır?
2. Üniversite mezunları arasından öğretmenlik mesleğine en uygun olanları seçme hedefine yönelik görüşleri nasıldır?
3. Öğretmenlerin gelişim ihtiyacını tespit için periyodik olarak yapılacak bir performans değerlendirme sistemini hayata geçirme hedefine yönelik görüşleri nasıldır?
4. Adaylık sürecinden itibaren öğretmenlerin kişisel ve mesleki gelişim faaliyetlerinin niteliğini arttırma hedefine yönelik görüşleri nasıldır?
5. Öğretmenlik mesleğinin statüsünü güçlendirme hedefine yönelik görüşleri nasıldır?

6. Öğretmenlerin çalışma şartlarını iyileştirme hedefine yönelik görüşleri nasıldır?
7. Kurumlar ve bölgeler arası farklılıklara göre iyileştirici tedbirler alma hedefine yönelik görüşleri nasıldır?
8. Kariyer ve ödüllendirme sistemini geliştirme hedefine yönelik görüşleri nasıldır?

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Derinlemesine anlama ve yorum yapma gibi özellikleri nedeniyle nitel araştırma desenleri, eğitim bilimleri alanındaki bilimsel çalışmalarda günümüzde yaygın olarak kullanılmaktadır. Çünkü nitel araştırma gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 39).

Bu çalışmada, ‘Öğretmen Strateji Belgesi’ hakkında öğretmen ve yöneticilerin görüşlerini çok yönlü incelenmeye çalışılmıştır. Mason’a göre nitel araştırma, araştırılan durumlarla ilişkili olarak verileri zengin, bağlamsal ve detaylı olarak sunmayı hedefler (Mason, 1996).

Çalışma Grubu

İstanbul İli Ümraniye ilçesinde görev yapan 15 yönetici ve 32 öğretmen araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır ve bu çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ile belirlenmiştir. Ölçüt örnekleme yönteminde araştırmacı, araştırmada kullanacağı ölçütleri kendisi belirler ve hangi tür durumları hangi bireylerle çalışacağına karar verir (Yıldırım ve Şimşek, 2005:112). Ölçüt olarak araştırmacının görev yaptığı ilçe olması, öğretmenlerin aday eğitim sürecini tamamlamış olması ve yöneticilerin görev süresinin en az 3 yıl görev yapmış olması alınmıştır.

Tablo.2 Çalışma Grubuna Ait Demografik Bilgiler

Değişkenler	f		Yüzde		
	Öğretmenler	Yöneticiler	Öğretmenler	Yöneticiler	
Cinsiyet	Kadın	21	2	65,2	13,4
	Erkek	11	13	34,8	86,6
	Toplam	32	15	100	100
Yaş	25-29	3	0	9,4	0
	30-34	10	1	31,2	6,7
	35-39	14	2	43,8	13,3
	40-44	3	5	9,4	33,3
	45 ve üzeri	2	7	6,2	46,7
	Toplam	32	15	100	100

Çalışma grubundaki öğretmenlerin % 65,2 si (n=21) kadın, % 34,8’i (n=11) erkektir. Yöneticilerin % 13,4’ü (n=2) kadın, % 86,6’sı (n=13) erkektir. Öğretmenlerin % 9,4’ü (n=3) 25-29 yaş, % 31,2’si (n=10) 30-34 yaş, % 43,8’i (n=14); 35-39 yaş, % 9,4’ü (n=3) 40-44 yaş, % 6,2’si (n=2) ise 45 ve üzeri yaş aralığındadır. Yöneticilerin % 6,7’si (n=1) 30-34 yaş, % 13,3’ü (n=2); 35-39 yaş, % 33,3’ü (n=5) 40-44 yaş, % 46,7’si (n=7) ise 45 ve üzeri yaş aralığındadır.

Veri Toplama Araçları ve Veri Toplama Süreci

Araştırmanın veri toplama sürecinde görüşme tekniği kullanılmıştır. ‘‘Nitel görüşme, katılımcıların herhangi bir konu hakkındaki duygularını, motivasyonlarını, mantığını, bilgilerini, inançlarını ve düşüncelerini elde etmek üzere kullanılabildiği için derinlemesine görüşme olarak ifade edilebilir’’ (Johnson ve Christensen, 2014: 203).

Çalışmada, öğretmen ve yöneticilerin demografik özelliklerini belirlemek amacıyla bu araştırma kapsamında geliştirilen ‘‘kişisel bilgi formu’’ kullanılmıştır. Nitel araştırmada veri toplama tekniği olarak sıklıkla görüşmenin farklı formlarından yararlanılmaktadır. Öğretmen ve yöneticilerin ‘‘Öğretmen Strateji Belgesi’’ hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi amacıyla yine araştırma kapsamında geliştirilen yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılmıştır. Veri toplama araçları 2017 yılında katılımcılara

uygulanmıştır. 2017 yılında araştırmaya başlarken etik kurul onayı alınmamıştır. Geriye dönük etik kurul onayı alınmadığı için bu araştırmanın etik kurul onayı bulunmamaktadır.

Yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanırken öncelikle “Öğretmen Strateji Belgesi” amaç ve hedefleri analiz edilmiş, öğretmen ve yönetici görüşlerine yönelik sorular hazırlanmıştır. Hazırlanan soruların işlerlik, dil ve anlatım ve amacına uygunluk açılarından kontrol edilmesi amacıyla uzman görüşüne başvurulmuştur. Uzmanların belirtmiş olduğu görüş ve düzenleme doğrultusunda yarı yapılandırılmış formun son şekli oluşturulmuştur. Görüşmeler, okul ortamında öğretmen ve yöneticilerle yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Araştırma sürecinde bireysel görüşmeler 45 ile 60 dakika arasında sürmüştür ve görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmanın verilerinin analiz edilmesinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından her temadaki veriler ses kaydı dinlenerek analiz edilmiştir. Her bir ifade yazılı doküman haline getirilmiştir. Katılımcıların kimliklerinin gizli tutulması amacıyla Ö1, Ö2, Y1, Y2 gibi kodlar kullanılmıştır. Görüşler olumlu olumsuz olarak iki temaya ayrılmış, frekans ve yüzde olarak tablolaştırılmıştır. Araştırma sürecinde güvenilirliği sağlamak için bağımsız bir araştırmacı tarafından veriler ayrıca analiz edilerek Miles & Huberman (1994)’ın kodlayıcılar arası tutarlılık formülüyle uzmanların uzlaşma oranları tespit edilmiş ve % 94 olarak hesaplanmıştır. Güvenirlik açısından % 90 ve üzeri güvenilirlik için yeterli görülmektedir.

BULGULAR

Bu bölümde öğretmen ve yöneticilerin Öğretmen Strateji Belgesi’nde yer alan hedeflere ilişkin görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo.3 Öğretmen Strateji Belgesindeki Hedeflere Yönelik Öğretmen ve Yönetici Görüşleri

Hedefler	Öğretmenler				Yöneticiler			
	Olumlu		Olumsuz		Olumlu		Olumsuz	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Hedef 1.1	31	% 96,9	1	% 3,1	14	% 93,3	1	% 6,7
Hedef 1.2	30	% 93,8	2	% 6,2	14	% 93,3	1	% 6,7
Hedef 2.1	6	% 18,7	26	% 81,3	11	% 73,3	4	% 26,7
Hedef 2.2	23	% 71,9	9	% 28,1	13	% 86,7	2	% 13,3
Hedef 3.1	32	% 100	0	% 0	5	% 33,3	10	% 66,7
Hedef 3.2	32	% 100	0	% 0	15	% 100	0	% 0
Hedef 3.3	4	% 12,5	28	% 87,5	13	% 86,7	2	% 13,3
Hedef 3.4	24	% 75	8	% 25	12	% 80	3	% 20

Hedef 1.1 öğretmen yetiştirme kurumlarının sunmuş olduğu eğitim hizmetlerini iyileştirmeye yönelik bir hedeftir. Katılımcılara hedefe yönelik yapılacak eylemler aktarıldıktan sonra hedefe katılıp katılmadıkları hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Bu hedefe yönelik öğretmenlerin (% 96,9) ve yöneticilerin (% 93,3) oldukça büyük bir çoğunluğu olumlu görüş bildirmişlerdir.

Hedef 1.1'e yönelik Ö7 "Kesinlikle öğretmen yetiştiren kurumların programlarını revize etmeleri gerekir. Nasıl biz öğretmen olarak yeni bilgileri öğrenmeye kendimizi geliştirmeye çalışıyorsak üniversitelerin de kendini geliştirmeleri gereklidir. Özellikle uygulama derslerinin sayısı arttırılmalıdır." şeklinde görüş bildirirken; Y34 ise "İdareci olarak az çok öğretmenlerin eğitim anlayışları ve performansları arasındaki farkı görebiliyoruz. Eski öğretmenlerimizle daha genç öğretmenlerimizin eğitim metotları arasında bayağı fark var. Bu da üniversitelerin eğitim şeklinin değişmesinden kaynaklı diye düşünüyorum. Farkı açıkça gören biri olarak kesinlikle bu hedefe katılıyorum." şeklinde görüşlerini bildirmişlerdir.

Hedef 1.2 üniversite mezunları arasından öğretmenlik mesleğine en uygun olanları seçmeye yönelik bir hedeftir. Katılımcılara hedefe yönelik yapılacak eylemler aktarıldıktan sonra hedefe katılıp katılmadıkları hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Bu hedefe yönelik öğretmenlerin (% 93,8) ve yöneticilerin (% 93,3) oldukça büyük bir çoğunluğu olumlu görüş bildirmişlerdir.

Hedef 1.2'ye yönelik Ö13 "Kesinlikle katılıyorum. Herkes öğretmenlik okuyabilir ama herkes öğretmenlik yapamaz bu nedenle kesinlikle bölüme girerken de atanırken de iyi eleme yapılmalıdır." şeklinde görüş bildirirken; Y25 ise "Çok doğru. Bazen ücretli öğretmen istemek zorunda kalıyoruz. Yeni mezun atanmamış öğretmenler geliyor. Daha ilk yıllarında bir bezginlik bir tükenmişlik yaşıyorlar. Öğretmen olmak meşakkatli ve fedakârlık isteyen bir meslek. Fakülteye başlarken de öğretmenliğe başlarken de iyi seçim yapılmalıdır. Sadece teste tabi tutulmamalıdır." şeklinde görüşlerini bildirmişlerdir.

Hedef 2.1 öğretmenlerin gelişim ihtiyacını tespit için periyodik olarak yapılacak bir performans değerlendirme sistemini hayata geçirmeye yönelik bir hedeftir. Katılımcılara hedefe yönelik yapılacak eylemler aktarıldıktan sonra hedefe katılıp katılmadıkları hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Bu hedefe yönelik öğretmenlerin (% 81,3) büyük çoğunluğu olumsuz görüş bildirirken, yöneticilerin (% 73,3) büyük çoğunluğu olumlu görüş bildirmişlerdir.

Hedef 2.1'e yönelik Ö35 "Öğretmenlerin performans değerlendirilmesinden ziyade çalışma şartları, ücret, refah seviyesi konusunda çalışmalar yapılmalı bence. Sürekli baskı altında çalışmak öğretmenleri bezdirir. Zaten derslere hazırlanıp öğrencilerle özel olarak ilgileniyoruz, velilerle ayrı ilgileniyoruz, evrak yükü çok fazla, bir de kendimiz aman meslekten atılmayalım, kötü puan almayalım diye gerilirsek sürekli tedirgin oluruz." şeklinde olumsuz görüşünü dile getirirken; Ö42 ise "Kesinlikle katılıyorum. Öğretmen sürekli öğrenmeli kendini geliştirmelidir. Dört yılda sınava tabi tutulma yerine, öğretmenin okula kattıkları, projeleri, uygulamaları, yetiştirdiği öğrencilerin başarıları dikkate alınarak değerlendirme yapılırsa bence daha etkili olur." şeklinde olumlu görüşünü dile getirmiştir. Yöneticilerden Y11 "Öğretmenler atandıktan sonra özellikle devlet öğretmenleri eğer içinde de yoksa sadece işini yapıp çıkıp gidiyor. Öyle öğretmenlerle çalıştım ki çıkış zili çaldığında öğretmenin sınıftan inip, dolaptan ceketini çantasını alıp, bahçe kapısından çıkması maksimum iki dakika sürüyor. Okula, öğrenciye bir katkısı yok. Eğer bu performans değerlendirme sistemi gelirse herkes mecbur kalır üretmeye, çalışmaya. Kesinlikle uygulanmalı. Değerlendirme sınav şeklinde değil de performans değerlendirmesi şeklinde olabilir." şeklinde olumlu görüşünü belirtirken; Y49 "Öğretmenlerle çalışmak o kadar zor ki. Okulda alınan bir karara uymalarını sağlamak, zamanında uygulamak. Okulda yapılan herhangi bir proje, etkinlik, törene aktif katılımlarını sağlamak. Artık şey diyoruz aman dersini yapsın, velilerle sorun yaşamamasın, öğrencilerine iyi davranсын. Sorunlar hep idareye geliyor çünkü. Yaşadığım sorunlar karşısında da soruşturma açtın diyelim. Çoğu zaman dosya kapanıyor uyarı bile almadan. O yüzden bu performans değerlendirmenin sağlıklı yürüyeceğini ve öğretmenlerin katılacağını sanmıyorum." şeklinde olumsuz görüşünü ifade etmiştir.

Hedef 2.2 adaylık sürecinden itibaren öğretmenlerin kişisel ve mesleki gelişim faaliyetlerinin niteliğini arttırmaya yönelik bir hedeftir. Katılımcılara hedefe yönelik yapılacak eylemler aktarıldıktan sonra hedefe katılıp katılmadıkları hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Bu hedefe yönelik öğretmenlerin (% 71,9) çoğunluğu olumlu görüş bildirirken, yöneticilerin (% 86,7) büyük çoğunluğu olumlu görüş bildirmişlerdir.

Hedef 2.2'ye yönelik Ö37 "Aday öğretmenlerin eğitim süreçlerinin uzatılmasına kesinlikle katılıyorum. Çünkü çoğu öğretmen ilk yıllarında çok verimli oluyor. Öğretmen akademisi, seminerler

konusunda da özellikle öğretmenlerin mesleki gelişim adı altında her sene haziran ve eylül ayında yaptıkları dönemleri özellikle daha aktif değerlendirmeliler.” şeklinde olumlu görüşünü ifade ederken; Ö28 ise “Bunları uygulayabileceklerini sanmıyorum. Bundan dört sene önce seminere gitmek istedim. Yüksek lisans öğrencisiydim. Her şeyi cebimden karşıladığım yetmediği gibi ek dersim de kesildi. Ben bakanlık öğretmeni olarak oraya gitmişim temsil etmişim üstüne takdir de görmemişim. Öğretmen akademileri ilk başladı bayağı katılım oldu sonra gerisi gelmedi. Öğretmen eğitimi konusunda pek başarılı değiliz maalesef yapılabileceğini uygulanabileceğini düşünmüyorum.” şeklinde olumsuz görüşünü ifade etmiştir. Yöneticilerden Y21 de “Kesinlikle katılıyorum. Her sene programı yapılan mesleki gelişim seminerleri o kadar faydasız ki. Çağır üniversiteden hocaları topla öğretmenleri branş branş eğitimini ver. Atölyeler kur. Eğitimler düzenle. Ama katılımları zorunlu tut. Kes ek dersi katılmayanlardan. Sertifika ver katılanlara ödüllendir. Bak nasıl herkes geliyor. Aday öğretmenleri daha dikkatli takip et. İlk yıllar çok önemli alışmasın tembelliğe.” şeklinde olumlu görüşünü ifade etmiştir.

Hedef 3.1 öğretmenlik mesleğinin statüsünü güçlendirmeye yönelik bir hedeftir. Katılımcılara hedefe yönelik yapılacak eylemler aktarıldıktan sonra hedefe katılıp katılmadıkları hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Bu hedefe yönelik öğretmenlerin (% 100) tamamı olumlu görüş bildirirken, yöneticilerin (% 66,7) büyük çoğunluğu olumsuz görüş bildirmişlerdir.

Hedef 3.1’e yönelik Ö9 “Kesinlikle uygulanması ve hayata geçirilmesi gereken bir hedef. Toplumda hiç değerimiz yok. Önceden eğitim tarihi derslerinden hatırlıyorum. Öğretmenlere yıldızlı rozet verilmiş. Sokakta öyle gezerlermiş önlerinde ceketlerini iliklerlermiş. Şimdi bırakın ceket iliklemeği öğretmen dövüyorlar. Hiç saygı kalmadı. Başta üst düzeydekilerin sonra da halkın saygısı olmalı. Toplumda yerimiz değişmeli.” şeklinde olumlu görüşünü belirtmiştir. Yöneticilerden Y28 “Öğretmenlerin statüsü kesinlikle değişmeli. Velilerden en ufak şeye şikâyet duymaktan bıktık. O veli şikâyet hakkından gelen saçma sapan şikâyetlere aklınız durur. Bunu yapacak olan yine yönetimdir, Bakanlıktır. Biz insan yetiştiriyoruz saygıyı hakediyoruz.” şeklinde olumlu görüşünü ifade ederken; Y12 “Öğretmen statüsünü kazanmalıdır evet doğru. Fakat yönetim işine bence çok katılmamalıdır. Yönetim herkesin yapabileceği bir şey değil. Öğretmene çok fazla katılım hakkı tanırsak iyice gevşer. O yüzden bu hedefe pek katılamayacağım.” şeklinde olumsuz görüşünü ifade etmiştir.

Hedef 3.2 öğretmenlerin çalışma şartlarını iyileştirmeye yönelik bir hedeftir. Katılımcılara hedefe yönelik yapılacak eylemler aktarıldıktan sonra hedefe katılıp katılmadıkları hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Bu hedefe yönelik hem öğretmenlerin (% 100) hem yöneticilerin (% 100) tamamı olumlu görüş bildirmişlerdir.

Hedef 3.2’ye yönelik Ö82 “Ne güzel olur. Keşke yapılsa, kesinlikle katılıyorum yapılmalı en kısa sürede. Şöyle çalışabileceğim yazıcımın, bilgisayarımın olduğu bir oda. Rahatsız edilmeden. İster yazılı hazırla, ister plan, ister proje üret. Harika bir hedef.” şeklinde olumlu görüşünü belirtirken; Y7 “Valla okullarda bazı alanlar özellikle bodrum katlar gereksiz dolduruluyor. O alanları değerlendirse, hedefteki gibi bir oda oluştursalar ne güzel olur. Boş derste oturuyor boş boş öğretmenler odasında. Gitsin oraya çalışsın, üretsın. Hem okula hem kendine katkısı olsun.” şeklinde olumlu görüşünü belirtmiştir.

Hedef 3.3 kurumlar ve bölgeler arası farklılıklara göre iyileştirici tedbirler almaya yönelik bir hedeftir. Katılımcılara hedefe yönelik yapılacak eylemler aktarıldıktan sonra hedefe katılıp katılmadıkları hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Bu hedefe yönelik öğretmenlerin (% 87,5) büyük çoğunluğu olumsuz görüş bildirirken, yöneticilerin (% 86,7) büyük çoğunluğu olumlu görüşlerini belirtmişlerdir.

Hedef 3.3’e yönelik Ö23 “Valla ne yalan söyleyeyim bu hedefe katılmıyorum. Ben senelerce doğuda çalışmışım puanları almışım tam rahat edicem güzel evimin yakınında bir okula atanmışım, neymiş zorunlu rotasyon. Yeni atanları gönder ya da doğudakileri kendi içinde rotasyon yap. Kırsaldaki okulların şartlarını düzelt herkes istesin orada çalışmayı ama düzenini kurmuş öğretmene dokunma.” şeklinde olumsuz görüşünü belirtirken; Y52 “Şimdi bir okulda uzun yıllar çalışmış bir öğretmen artık kendini buranın sahibi gibi görüyor. Nasıl yöneticilere rotasyon varsa öğretmenlere de olmalı. Değişim iyidir. İl değiştirmesin ama ilçede değiştirsın mesela. Doğudakileri de kendi içinde değiştir ki her gelen bir şey katsın. Ama oradaki şartların iyileştirilmesi şart.” şeklinde olumlu görüşünü belirtmiştir.

Hedef 3.4 kariyer ve ödüllendirme sistemini geliştirmeye yönelik bir hedeftir. Katılımcılara hedefe yönelik yapılacak eylemler aktarıldıktan sonra hedefe katılıp katılmadıkları hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Bu hedefe yönelik öğretmenlerin (% 75) çoğunluğu olumlu görüş bildirirken, yöneticilerin (% 80) büyük çoğunluğu olumlu görüşlerini belirtmişlerdir.

Hedef 3.4’e yönelik Ö75 “Kesinlikle katılıyorum. Uzman öğretmen unvanı olan öğretmenler kendilerini daha da iyi hissediyor ve ellerinden geleni yapıyorlar. Ödüllendirme kesinlikle işe yarıyor.”

şeklinde olumlu görüşünü ifade ederken; Ö29 “Kariyer basamaklarında yükselticem derken öğretmenleri etiketliyorsunuz. Bu sınıftaki öğrencileri tembeler-çalışkan-orta diye nitelendirmek gibi. Uzman öğretmen unvanı mesela nasıl yani benim meslekte 11. yılım ben uzman değil miyim? Uzman kime denir alanında bakın özellikle söylüyorum alanında yüksek lisans yapmış kişiye denir. Fizik öğretmeni gitmiş eğitim yönetimi hayır kusura bakma sen uzman değilsin. İngilizce öğretmeni gitmiş fen bilimleri alanında hayır sen de alanında uzman değilsin. Bunu bence değiştirmeliler. Kesinlikle katılmıyorum bu hedefe.” şeklinde olumsuz görüşünü ifade etmiştir. Yöneticilerden Y17 ise “Kesinlikle katılıyorum. Rekabet şart. Özendirme şart. Yoksa valla sadece derse giriyor öğretmenlerimiz. Kariyer yapacak, yükselecek ama karşılığını da görecek.” şeklinde olumlu görüşünü belirtmiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Elde edilen bulgular doğrultusunda şu sonuçlara ulaşılmıştır. Öğretmenlerin 2017-2023 Öğretmen Strateji Belgesi (2017)’nde yer alan sekiz hedefin ikisi hakkında olumsuz düşüncükleri görülürken, diğer altı hedefe olumlu baktıkları görülmüştür. Yöneticiler ise sekiz hedeften sadece birine olumsuz yaklaşmış diğer yedi hedefe ilişkin büyük oranda olumlu görüş bildirmişlerdir.

Öğretmenlerin olumlu baktıkları hedefler genellikle aday öğretmenlerin eğitimleri, yeni öğretmenlerin atanma, rotasyon konuları, üniversitelerin eğitim fakültelerinin programlarını revize etmeleri, daha çok uygulamalı ders ve staja yer vermeleri, öğretmenlik mesleğine seçme ve seçilme, atanma kriterleri gibi konulardadır. Öğretmenlerin mesleki gelişimleri ile ilgili yapılan bir araştırmada öğretmenler; öğretmenlik mesleğine giriş, yetiştirme/yetiştirme ve istihdam koşullarının yetersizliğini, sürekli değiştirilmesi ve pedagojik yeterliliğin esas alınmamasını, mesleğe girişte merkezî sınav uygulamasını da meslekî gelişim engelleri olarak sıralamışlardır (Can, 2019). Bu araştırmada da öğretmenler özellikle aday öğretmen eğitimlerinin ve hizmet içi eğitimlerin revize edilmesini, mesleğe seçme ve seçilme, atanma kriterlerinin özelleştirilmesini, mesleğe ilk atamada mesleğe yönelik daha özel değerlendirme yapılması yönünde görüş bildirmişlerdir. Ayrıca Aydın (2018) çalışmasında hizmet içi eğitim çalışmalarının okulların ve öğretmenlerin ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için öğretmenlerin meslekî gelişim aşamalarının dikkate alınarak düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir (Aydın, 2018: 2065).

Öğretmenlerin olumsuz görüş bildirdikleri iki hedef ise özellikle kendilerinin performans değerlendirmeleri, eğitimleri ve rotasyon konularıdır. Çakmak, Arıkan ve Kaçar’ın (2018) yaptığı araştırmada öğretmenlerin 2017-2023 Öğretmen Strateji Belgesi’nde yer alan eylem planlarına yönelik görüşleri incelenmiştir. Bu araştırma sonucunda da öğretmenlerin % 62,5’u dört yılda bir değerlendirmeye karşıt görüş bildirmişlerdir. Yine zorunlu performans sistemi eylem planına öğretmenlerin % 66,4’ü katılmadıklarını belirtmişlerdir (Çakmak, Arıkan ve Kaçar, 2018). Altun ve Memişoğlu (2008) tarafından yapılan çalışmada da performansa yönelik değerlendirmenin okulda birçok probleme yol açacağı yönünde sonuçlar yer almaktadır. Yine aynı çalışmada öğretmenler performans sistemine yönelik okulda öğretmen-veli-öğrenci çatışması yaşanacağı, okulda dinmeyen gergin bir ortam yaratacağı görüşündelerdir. Çakmak, Arıkan ve Kaçar (2018)’in yaptıkları çalışmada da öğretmenlerin çoğunluğu aday öğretmen yetiştirme sürecini onaylamaktadır ve devam ettirilmesini savunmaktadır. Bu da aday öğretmenlik sürecine ilişkin hedefe yönelik çıkan sonuçları destekler niteliktedir. Öğretmenler kendi eğitimleri konusunda özellikle mesleki seminer programlarının daha aktif olması, atölyeler, zorunlu seminerler olması yönünde görüş bildirmişlerdir. Öğretmenliğin ilk yıllarında daha verimli olunacağına da değinmişlerdir. Öğretmen akademilerinin zamanında çok iyi eğitim verdiğini daha çok alanda ve daha sık eğitimler düzenlenmesi gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Çakmak, Arıkan ve Kaçar’ın (2018) yaptıkları çalışmada da öğretmenler bilimsel ve teknolojik gelişime uyum sağlayabilmek için, eğitim alanında kendilerini geliştirebilmeleri amacıyla öğretmen akademilerinin kurulması gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Yine öğretmenlerin bu görüşleri Korkmaz (2015: 62)’in yaptığı araştırmada hâlihazırda uygulanan denetim ve değerlendirme sisteminin, öğretmenlere öğretimin niteliğini geliştirmesi ve öğretmenlerin meslekî gelişimlerini sağlaması için yeterli yardımı sağlayamaması bulguları ile de desteklenmektedir.

Öğretmenlerin tamamının katıldığı hedeflerden birisi de ‘Öğretmenlik Mesleğinin Statüsü’ konusudur. Öğretmenlerimiz toplumda gereken değeri görmediklerini belirtirken özellikle öğretmene şiddet ve hakaret konusunda daha caydırıcı önlemler alınması gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Çakmak, Arıkan ve Kaçar’ın (2018) çalışmasında da öğretmenlerin büyük çoğunluğu hukuki ve idari düzenlemelerin getirilmesi gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir.

Hem öğretmenlerin hem de yöneticilerin tamamının katıldığı diğer hedef ise öğretmenlerin çalışmalarını kolaylaştırıcı ve bireysel çalışmalar yapabilmelerine imkân sağlayan fiziki alanlar oluşturmak ile ilgilidir. Hem öğretmenler hem de yöneticiler böyle bir alanın, çalışma odasının oluşturulması yönünde görüş bildirmişlerdir. Öğretmenlere böyle bir ortam sağlanması, kendilerine özel bir alan oluşturulması ile motivasyonlarının artacağı söylenebilir. Drage (2010)'nin çalışmasında öğretmenleri mesleki gelişim konusunda motive eden etkenleri; okul idarecilerinin desteği, ödül sistemi, iş arkadaşlarının ve çevrenin desteği, içsel nedenler, bireysel gelişim ihtiyacı ile aile ve arkadaş teşviki olarak listelenmiştir (Akt: İlğan, 2013: 46).

Yöneticilerin olumlu baktıkları hedefler genellikle aday öğretmenlerin eğitimleri, yeni öğretmenlerin atanma, rotasyon konuları, üniversitelerin eğitim fakültelerinin programlarını revize etmeleri, daha çok uygulamalı ders ve staja yer vermeleri, öğretmenlik mesleğine seçme ve seçilme, atanma kriterleri gibi konulardadır. Olumsuz görüş bildirdikleri tek hedef öğretmenlik mesleğinin statüsünü geliştirmek amacıyla öğretmenlerin okul yönetimi süreçlerine daha fazla katılmaları, daha fazla yetki ve sorumluluk verilmesi konusundadır. Yöneticiler öğretmenlerin okul yönetimine daha fazla karışırsa idari yetkilerinin işlerliği konusunda ve düzen, disiplin sağlama konularında zorluk yaşayacakları yönünde görüş bildirmişlerdir. Ancak ülke kalkınmasında eğitimin yeri düşünüldüğünde, eğitim sistemimizin güçlü olabilmesi ve işler olabilmesi için işin mutfak kısmında olan öğretmenlerimizin de yönetime katılmalarının ne denli gerekli olduğu unutulmamalıdır. Örgüt yönetiminin etkili ve verimli olabilmesi için alt kademe ile üst kademe arasında işbirliği yapılmalıdır.

Öğretmen görüşlerinin aksine yöneticiler öğretmenlerin mesleki gelişimleriyle ilgili çalışmaları ve rotasyonu onaylamaktadırlar. Yörük ve Günbayı (2014) rotasyona yönelik bir araştırma yapmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre öğretmenler tereddütte olsalar dahi rotasyona olumlu baktıkları, rotasyon ile kurumlara dinamizm geleceği, yaşanan problemlerin hem öğretmenler tarafından hem de yöneticiler tarafından yokmuş gibi algılanacağı görülmektedir. Yapılan birçok araştırmada öğretmenlerin mesleki gelişimlerine yönelik düzenlenen hizmet içi eğitimlerin yetersiz ve katılımcı sayısının sınırlı sayıda olduğu, bu eğitimlerin uygulamalı değil de genellikle bilgi aktarma şeklinde gerçekleştirildiği görülmektedir (Aydoğan, 2002; Gökdere ve Çepni, 2004; Önen, Mertoğlu, Saka ve Gürdal, 2009; Can, 2016a; Can, 2016b). Oysa ki uygulamalı, atölye şeklinde ve zenginleştirilmiş mesleki eğitimler, çalıştaylar, seminer ya da kısa süreli kurs gibi daha aktif faaliyet şeklinde düzenlenebilir.

Sonuç olarak öğretmenlerin de yöneticilerin de Öğretmen Strateji Belgesi'nde yer alan hedeflere büyük ölçüde katıldıkları görülmektedir. Öğretmenlerin özellikle katılmadıkları hedefler kendileriyle ilgili olan mesleki gelişim ve rotasyon konularıdır. Nitekim Can'ın (2016a:1430) araştırma bulgularında da öğretmenler; hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimleri yetersiz bulduklarını, mesleki kariyer gelişimlerine imkan sağlanmadığını, meslek standartlarının, özlük haklarının ve çalışma koşullarını yetersiz bulduklarını ve öğretmenlik mesleğinin toplumda itibar kaybettiğini belirtmişlerdir.

İdareciler ise özellikle öğretmenlerin gelişimi, eğitimi, istihdamı, rotasyonu gibi konularda büyük oranda onaylamış ve olumlu görüş bildirmişlerdir.

Bu sonuçların ışığında araştırmacılara, Milli Eğitim Bakanlığı'na ve Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı'na bazı öneriler geliştirilmiştir.

Öğretmen Strateji Belgesi'nde yer alan hedeflere başarıya ulaşması için öncelikle Eğitim Fakültelerinin uygulama derslerinin ders saatlerinin artırılması, öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısının azaltılması, uygulama derslerinin daha verimli hale gelmesi için okullardaki staj öğretmenlerinin de eğitim alması gerektiği önerilmektedir. Araştırmacılara strateji belgesinin hedef ve eylemlerinin daha derinlemesine incelenmesi, 2023'e kadar konulan hedef ve eylemlerin ne kadarına ulaşıp ulaşılmadığı konularında araştırma yapmaları önerilebilir.

Milli Eğitim Bakanlığı'na öğretmen akademilerinin düzenlenmesi ve sayılarının artırılması, olumsuzlukların giderilmesi; mesleki seminer dönemlerinin daha verimli hale getirilmesi için atölye ve seminerlerin düzenlenmesi, aday öğretmen eğitimlerinin daha kapsamlı ve verimli hale gelmesi, öğretmene şiddet, hakaret suçlarının yaptırımlarının ağır hale getirilmesi, dezavantajlı bölgede görev yapan öğretmenlerin daha özverili ve uzun dönem çalışabilmeleri amacıyla maddi ve manevi şartların iyileştirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Altun, S. A. ve Memişoğlu, S. P. (2008). Performans Değerlendirmesine İlişkin Öğretmen, Yönetici ve Müfettiş Görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 53(53),7-24.

- Aydın, İ. (2018). Öğretmenlik Kariyer Evreleri ve Öğretmenlerin Meslekî Gelişimi. *International Journal of Human Sciences*, 15(4), 2047-2065.
- Aydoğan, İ. (2002). MEB İlköğretim Okulları Yönetici ve Öğretmenlerinin Personel Geliştirmeye İlişkin Görüşleri (Kayseri İli Örneği), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Doç. Dr. İnyet Pehlivan Aydın), Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Binbaşoğlu, C. (1995). *Öğretmen Yetiştirme Açısından Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi Üzerinde Bir Araştırma*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Binbaşoğlu, C. (2005). *Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi: " Araştırmalar"; Eğitim Kavram ve Uygulamalarının Tarihsel Gelişimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Can, E. (2016a). Öğretmen Adaylarının Görüşlerine Göre Öğretmenlik Mesleğinin Sorunları ve Çözüm Önerileri. *IIIrd International Eurasian Educational Research Congress* İçinde (s.1429-1431). Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 31 Mayıs-3 Haziran 2016.
- Can, E. (2016b). Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Metaforlar. *8.Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi* İçinde (s.437-438). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 5-8 Mayıs 2016.
- Can, E. (2019). Öğretmenlerin Meslekî Gelişimleri: Engeller ve öneriler. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal Of Qualitative Research In Education*, 7(4), 1618-1650.
- Çakmak, Z.; Arıkan, A. G. İ. ve Kaçar, D. Ö. T. (2018). Milli Eğitim Bakanlığının 2017-2023 Öğretmen Strateji Belgesinde Belirlediği Eylem Planlarına İlişkin Öğretmen Görüşleri. *The Journal of Academic Social Science* 6(84), 451-463.
- Erden, M. (2005). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Gökdere, M. ve Çepni, S. (2004). Üstün Yetenekli Öğrencilerin Fen Öğretmenlerinin Hizmet İçi İhtiyaçlarının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Çalışma; Bilim Sanat Merkezi Örnekleme. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(2), 1-14.
- HÜEF (Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi) (2017). *Türkiye'de Öğretmen Eğitimi ve İstihdamı: Mevcut Durum ve Öneriler*. Aralık 2017, Ankara http://www.egitim.hacettepe.edu.tr/belge/OgretmenEgitimi-istihdam_Raporu.pdf adresinden 11.12.2020 tarihinde erişildi.
- Hacıoğlu, F. ve Alkan, C. (1997). *Öğretmenlik Uygulamaları*, Ankara: Alkım Yayınları.
- İlğan, A. (2013). Öğretmenler İçin Etkili Meslekî Gelişim Faaliyetleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, 41-56. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/202279> adresinden 21.07.2020 tarihinde erişildi.
- Johnson, B. ve Christensen, L. (2014). *Eğitim Araştırmaları: Nicel, Nitel ve Karma Yaklaşımlar*, (Çeviren: Ed. Sb Demir) Ankara: Eğiten Kitap.
- Korkmaz, İ. (2015). Öğretmenlerin Meslekî Gelişimlerinde Okul Yöneticileri ve Denetmenlerin Etkililiğinin İncelenmesi. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi (INESJOURNAL)*, 2(4), 55-64.
- Mason, J. (1996). *Qualitative Researching*. London: Sage Publication.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An expanded Sourcebook*, (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Öğretmen Strateji Belgesi: 2017 - 2023 (2017). https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/26174415_Strateji_Belgesi_RG-Ylan-26.07.2017.pdf adresinden 21.07.2018 tarihinde erişildi.
- Önen, F.; Mertoğlu, H.; Saka, M. ve Gürdal, A. (2009). Hizmet İçi Eğitimin Öğretmenlerin Öğretim Yöntem ve Tekniklerine İlişkin Bilgilerine Etkisi: Öpyep Örneği. *Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(10), 9-26.
- Özcan, M. (2011). *Bilgi Çağında Öğretmen Eğitimi, Nitelikleri ve Gücü Bir Reform Önerisi, Türk Eğitim Derneği İktisadi İşletmesi*, (1.Baskı). Ankara: Önka Kağıt Matbaa.
- Sarıbaş, S. ve Babadağ, G. (2015). Temel Eğitimin Temel Sorunları. *Ajeli - Anatolian Journal of Educational Leadership and Instruction*, 3(1), 18-34. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ajeli/issue/1524/18724> adresinden 21.07.2018 tarihinde erişildi.
- Tekışık H. H. (1986). Türkiye'de Öğretmenlik Mesleği ve Sorunları. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 11(116), 1-9.
- Ünal, I. L. (2011). Öğretmenliğe ve Öğretmen Yetiştirmeye İlişkin Ekonomi Politik Bir Çözümleme. (Ed. Aynal, S.). *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme* İçinde (s. 3-23). Ankara: Pegem Akademi.
- Yaşar, Ş. (2008). Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmenin Nitelikleri. (Ed. Gültekin, M.). *Eğitim Bilimine Giriş* İçinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, No:1825.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (5.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yörük, T. ve Günbayı, İ. (2014). Öğretmenlere Yönelik Uygulanması Planlanan Rotasyona İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 59-72.

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 5 - Number: 15, p. 181-183, Spring 2021

**Ali Şir Nevâyi, Kitâb-ı Münşeat, Türk Kùltürünü Araştırma Enstitüsü
Yayımları, Ankara-2020, 316 s., ISBN 978-975-456-158-6**

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.866908>

Kitap Değerlendirme /
Book Review

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
23.01.2021

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
06.03.2021

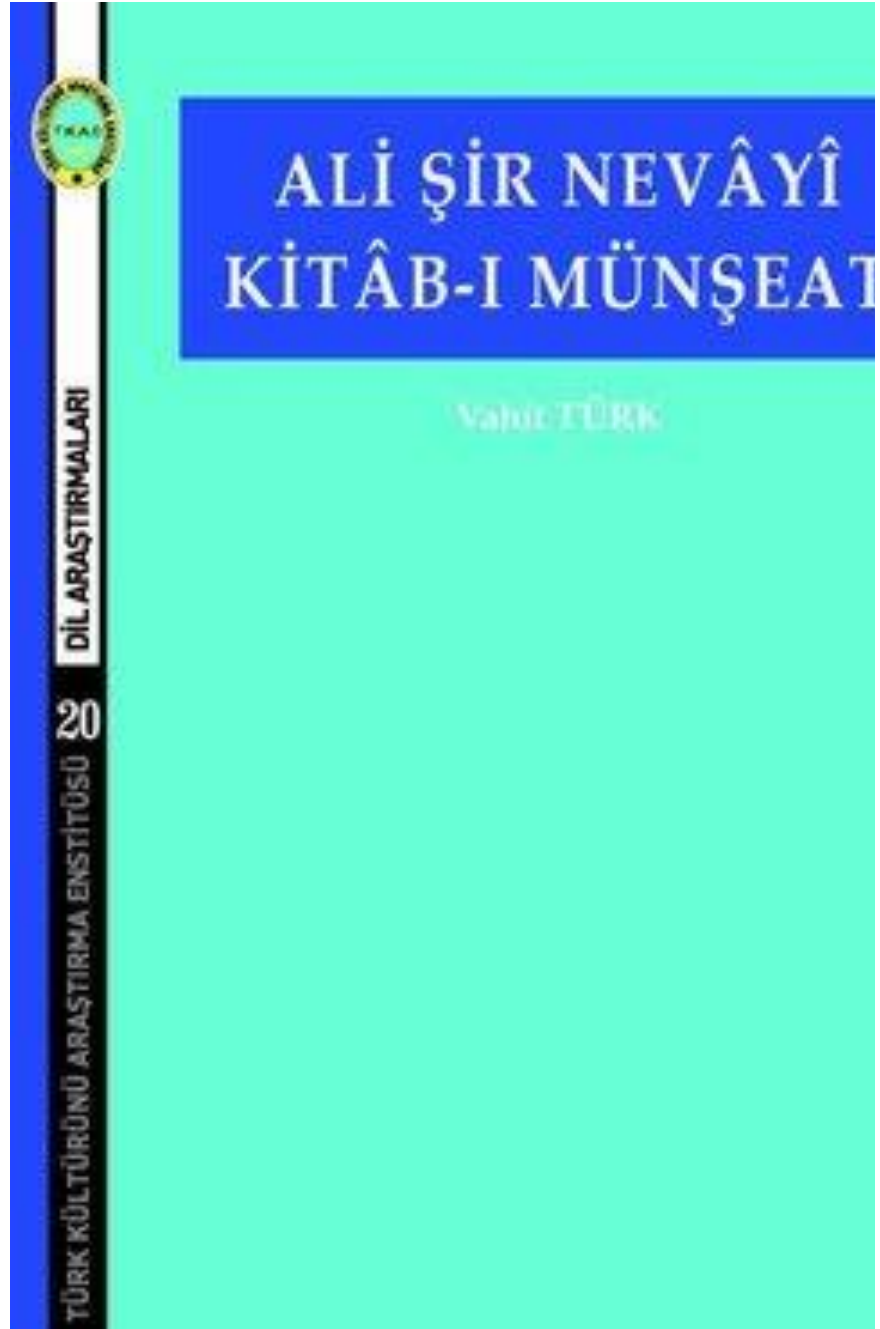
Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.03.2021

Asya Studies

Arş. Gör. Çağla Barikan Topci
İstanbul Kùltür Üniversitesi, Fen-
Edebiyat Fakùltesi, Türk Dili ve
Edebiyat Bölümü
c.barikan@iku.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-0034-5386>

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Barikan Topci, Ç. (2021). Ali Şir Nevâyi, Kitâb-ı Münşeat, Türk Kùltürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara-2020, 316 s., ISBN 978-975-456-158-6. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, Year:5, Number: 15, Spring, p. 181-183.

Bir edebî tür olarak “düzyazı” anlamına gelen “inşa” sözcüğünden türemiş olan münşeât, “Mektup dahil her türlü resmî ve hususî yazıyı toplayan, yazım esaslarını gösteren eserlerin genel adı” olarak tanımlanmaktadır (Uzun, 2016: 18). Türk edebiyatındaki ilk münşeât örneklerinin XIV. yüzyılda görüldüğü bilinmektedir: “Türk edebiyatında ilk örnekleri XIV. yüzyılda görülmeye başlayan ve XX. yüzyıla kadar bir edebî gelenek halinde devam eden bu mecmuaların muhtevasını resmî ve özel yazışma ile mektuplar yanında manzum mektuplar, bunları süsleyen değişik manzumeler, nutuk, makale, arzuhal ve duânâmeleri de içine alan örnekler oluşturmaktadır. Böylece münşeât, özellikle Osmanlı kültüründe şiirleri toplayan divanlar gibi her çeşit nesri bir araya getiren bir telif türü halinde gelişmiştir” (Uzun, 2016: 18). Söz konusu edebî geleneğin Doğu Türkçesindeki ilk örneği Ali Şir Nevâyî tarafından kaleme alınmıştır.

Türk edebiyat ve kültür tarihinin öncü şairi ve mütefekkeri Ali Şir Nevâyî, Türkistan coğrafyasında kaleme aldığı eserlerle çağdaşlarına, kendisinden sonra yetişen kalemlere ve bütün Türk coğrafyasına Türkçenin gücünü, inceliklerini gösteren eserler miras bırakmıştır. Doğu Türkçesi ile kaleme aldığı eserlerle Klasik Çağatay Türkçesinin en güzel örneklerini veren Nevâyî, Türk edebiyatının değişik konu ve alanlarında mihenk taşı olan ilk eserleri ortaya koymasıyla bilinir. Bu eşsiz eserleri ile Klasik Çağatay dönemi “Nevâyî Dili” olarak adlandırıldı. Nevâyî’nin Türkçeye hak ettiği değeri vererek ince ve akıcı bir üslupla ürettiği eserler yalnızca Doğu Türkçesini değil, Osmanlı şairlerini de derinden etkilemiş, onun eserlerine pek çok şair tarafından nazireler yazılmıştır.

Ali Şir Nevâyî’nin kaleme aldığı Münşeât Kitabı, çeşitli zamanlarda farklı kişilere yazılan kimi mektupların ve inşa örneklerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş bir eserdir. Söz konusu mektupların hitap kısımları olmadığı için kime yazıldığı net olarak bilinmemekle birlikte bazılarının içeriklerinden çıkarım yapılabilmektedir (Abik, 1993: 21). Eser, Doğu Türkçesinin ilk münşeât kitabı olma özelliği, Nevâyî’nin akıcı ve samimi üslubu, dönemin sosyo-kültürel hayatına dair bazı bilgiler vermesi yönleri ile dikkat çekicidir. Kitâb-ı Münşeât, Türkiye’de 1965-1968 yılları arasında Âgâh Sırrı Levend’in dört ciltten oluşan “Ali Şir Nevâyî” adlı çalışmasında ele alınmış, 1993 yılında Mustafa Canpolat danışmanlığında Ayşehan Deniz Abik tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Türkiye’de Ali Şir Nevâyî ve onun eşsiz eserleri ile ilgili pek çok ilmi çalışmalar yapılmıştır, yapılmaya da devam etmektedir. Ancak kalemle Türk coğrafyasını birleştiren Nevâyî’yi daha iyi anlayabilmek onun eserlerini XV. yüzyıldan XXI. yüzyıla taşıyabilmek, kuşkusuz bu eşsiz eserleri günümüz Türkçesine aktarmaktan geçebilirdi. Prof. Dr. Vahit Türk, uzun yıllardır Nevâyî ile ilgili kaleme aldığı yapıtlarında, alanyazındaki bu açığı kapatarak onun dilini günümüz Türkçesine aktarmış, biz okurlara Nevâyî’yi çağdaş dilimizle okuma imkânı sunmuştur. Türk’ün bir dizi kitap olarak kaleme aldığı söz konusu eserler, okurun zihnine Nevâyî’nin söylem dünyasının kapılarını aralamıştır.

Prof. Dr. Vahit Türk tarafından 2020 yılında Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları tarafından Nevâyî dizisinin sekizincisi olarak yayınlanmış olan bu değerli eser, çeviri yazılı metin, Türkiye Türkçesine aktarma, dizin, sözlük ve tıpkıbasım olmak üzere başlıca dört bölümden oluşmaktadır.

Kitabın birinci bölümünü oluşturan çeviri yazılı metin başlığı altında, eserin Süleymaniye Kütüphanesi’nin Fatih Bölümü 4056 numarada kayıtlı olan Külliyyat nüshası esas alınmıştır. Metnin çeviri yazılı aktarımında Bibliothèque nationale de France Katalog Général’de bulunan Külliyyat nüshasında yer alan metin, Taşkent’te on cilt olarak yayımlanan Nevâyî eserlerinin 2011 baskısındaki metinlerle karşılaştırılmış, Paris nüshası P, Taşkent nüshası T harfleri ile gösterilerek nüsha farklılıkları her sayfanın altında dipnotlar ile verilmiştir.

Kitabın ikinci bölümünü oluşturan Türkiye Türkçesine aktarma başlığı altında, eser Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu aktarma yapılırken metnin aslına sadık kalınmaya çalışılmış, şiir bölümleri düz yazı şeklinde yazıya geçirilmiştir. Eserin başlangıcında Nevâyî bu eseri kaleme alma amacını şu şekilde açıklar: “Türklerin yazışmaları ve anlayışlı kimselerin açıklama ve tavırları ile bir kişi, bir kişiye hitaben bir şey yazdığında veya bir kişiye gelen yazıya cevap verdiğinde ya da yazıyı getiren ulaşı geri döndürecek olduğunda, sözleri güzel olmaktan uzak, yazdıklarının düzeni özensiz, edaları hoş nüktelerden yoksun ve içeriği de güzel beyitlerle bezenmemiş olurdu. Buna karşılık olarak Farsça yazılan inşalar gönlü okşayıcı ve imlâları da oldukça özenli idi. Türkçe ile yapılan yazışmaların da Farsçadakiler örnek alınarak yapılması ve bu dilin mektuplarının da Farsça mektuplar gibi olması gerektiğini düşündüm.” (Türk, 2020: 65) Nevâyî’nin -bu açıklaması doğrultusunda- Türkçe yazışmaların da Farsça örneklerde olduğu gibi özenli, güzel ve şairane olması isteği, onun bilinçli Türkçeciliğini ve Türkçenin de Farsçayla yarışabilecek düzeyde zengin bir dil olduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir.

Kitabın üçüncü bölümünü oluşturan Dizin başlığı altında, metinde geçen tüm sözcüklerin sözcük anlamlarının verildiği ve sözcüklerin geçtiği yerlerin gösterildiği bir dizin oluşturulmuştur. Dizin, Reşit Rahmeti Arat'ın Kutadgu Bilig dizininde gösterdiği düzene göre yapılmıştır. Eserin dördüncü bölümünü oluşturan Tıpkıbasım başlığı altına, on yedi varaktan oluşan Arap harfli metnin orijinal şekli eklenmiştir.

Bu değerli eseri XV. yüzyıl kitaplığından çıkararak XXI. yüzyılın diline aktaran ve Nevâyi'yi günümüz diliyle roman tadında okumamızı, anlamamızı sağlayan Prof. Dr. Vahit Türk'e teşekkür borçluyuz.

KAYNAKÇA

- Abik, A. D. (1993). Ali Şir Nevayi'nin Risaleleri Tarih-i Enbiya ve Hükema, Tarih-i Müluk-i Acem, Münşeât: Metin- Gramatikal İndeks-Sözlük, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Mustafa Canbolat), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk, V. (2020). *Ali Şir Nevâyi Kitâb-ı Münşeât*. Ankara: Türk Kùltürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Uzun, M. İ. (2006) . *Münşeât*. İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi.
-